

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

339.137.2[497.4](063)

POGOVORI o prihodnosti Slovenije. Pogovor 4, Konkurenčnost
Slovenije : Ljubljana, 1. marec 2003. - Ljubljana : Urad Predsednika
Republike Slovenije, 2004

ISBN 961-91263-6-X

214397440

IV. pogovor

KONKURENČNOST SLOVENIJE

Ljubljana, 1. marec 2003

*P*red vami je četrti zbornik, ki je nastal na podlagi pogovorov o prihodnosti Slovenije pri predsedniku republike dr. Janezu Drnovšku. Pogovori so bili namenjeni pomenu krepitve konkurenčnosti gospodarstva in družbe v celoti, da bi lahko zagotovili hiter in uspešen razvoj. Pogovori so potekali marca 2004 v Ljubljani.

Ker gre za eno ključnih tem v nizu pogovorov o prihodnosti pri predsedniku republike, smo k sodelovanju pritegnili predstavnike vlade, slovenske gospodarstvenike in strokovnjake, ki se sistematično ukvarjajo z vprašanjem krepitve konkurenčnosti, da bi skupaj ocenili dosežene stopnje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, javnega sektorja in celotne družbe ter da bi podali možne predloge, kako v prihodnje posamezne politike konkurenčnosti še okrepiti, da bi lahko v celoti izkoristili resničen potencial slovenskega gospodarstva in družbe.

Njihove misli, ugotovitve, spoznanja in koristne predloge si lahko preberete v pričujočem zborniku. V prvem delu zbornika objavljamo dobesedni zapis razprave. V drugem delu zbornika pa so vključeni tudi pisni prispevki, ki so jih pripravili sodelujoči v razpravi. Na koncu je podan pregled nekaterih sklepnih ugotovitev in priporočil, ki so bili podani tekom razprav. Sklepne ugotovitve in priporočila je na podlagi razprave in podanih prispevkov pripravil dr. Marko Kos.

Pred vami je torej zbir različnih pogledov, opažanj in izkušenj ter predlogov, ki lahko pomembno prispevajo k oblikovanju in snovanju prihodnjih strategij in politik na področju krepitve konkurenčnosti v Sloveniji.

Urad predsednika
Republike Slovenije

Kazalo

I. VABILO PREDSEDNIKA REPUBLIKE NA DRUGI POGOVOR O PRIHODNOSTI SLOVENIJE	9
II. RAZPRAVA	11
III. PISNI PRISPEVKI UDELEŽENCEV	77
Uvodni prispevki	
dr. Tea Petrin	77
dr. Jože Mencinger	88
dr. Marko Kos	92
Drugi prispevki	
Matjaž Čadež	98
dr. Marko Kranjec	106
dr. Jože Krašovec	110
dr. Matej Lahovnik	113
dr. Mičo Mrkaić	122
Ivan Rupnik	141
dr. Pavle Sicherl	145
Janez Sušnik	151
dr. Marjan Svetličič	156
dr. Aleš Vahčič	183
IV. SKLEPNE UGOTOVITVE	187
Priloga: SODELUJOČI NA POGOVORU O PRIHODNOSTI SLOVENIJE	197

I. VABILO PREDSEDNIKA REPUBLIKE NA DRUGI POGOVOR O PRIHODNOSTI SLOVENIJE

V Ljubljani, 18. februar 2004

Spoštovani,

vljudno Vas vabim na četrti Pogovor o prihodnosti Slovenije, ki bo v ponedeljek, 1. marca 2004, ob 10. uri v Veliki sejni sobi Vlade Republike Slovenije na Gregorčičevi 27 v Ljubljani.

Namen četrtega pogovora bo izmenjati ocene, mnenja, analize in podati predloge o tem, kako zagotoviti konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva, slovenske družbe in države, da bi dosegli najbolj razvite in najbolj konkurenčne države EU. Razmišljanja o zagotovitvi konkurenčnega preboja bodo oblikovana v tri tematske celote, s pomočjo katerih bi poskusili odgovoriti na to, kaj potrebuje majhna, odprta in v razviti svet integrirana država in družba, da bi lahko enakopravno tekmovala in sodelovala z najbolj razvitimi državami in ekonomijami tega sveta:

- Ocena dosežene stopnje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, javnega sektorja in celotne družbe po izpeljanih obsežnih ekonomskih, pravnih in institucionalnih reformah ter ob vstopanju v ključne mednarodne integracije?
- Kje se kažejo potencialne niše za slovensko gospodarstvo in slovensko družbo v prihodnosti?
- Kakšna naj bo ekonomska politika, ki bo zagotovila in vzpodbudila konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva?

Izpeljane reforme, med katere uvrščamo makroekonomsko stabilizacijo, obsežno privatizacijo, sprostitvev podjetništva, prilagoditev slovenske zakonodaje moderni evropski zakonodaji so procesi, ki so v največji meri vplivali na gospodarske in siceršnje družbene aktivnosti v preteklem desetletju. Obenem je potekal proces vključevanja Slovenije v Evropsko unijo, pred tem v Svetovno trgovinsko organizacijo in mnoge druge pomembne mednarodne organizacije in združenja. Ob tem pa ostaja še naprej neodgovorjeno vprašanje, ali je potencial slovenske družbe že v resnici v celoti izkoriščen in uresničen, katere so konkurenčne prednosti slovenskega gospodarstva in ali jih je možno še okrepiti.

Ali bi morala država izdelati »vizijo« z opredelitvijo konkurenčnih dejavnosti? Kakšen je pristop v nam primerljivih državah, s katerimi želimo tekmovati? Ali je zagotavljanje konkurenčne sposobnosti slovenskega gospodarstva odvisno od oblike lastništva. Če da, na kakšen način in v kolikšni meri glede na to, da poznamo pluralnost lastniških oblik – zunanje in notranje lastništvo, domače in tuje lastništvo, javno in zasebno lastništvo? Ali prevzemi vzpodbujajo razvoj podjetij, prestrukturiranje, uvajanje novih tehnologij – na podlagi teoretičnih znanj in na podlagi dosedanjih izkušenj? Kakšne so možnosti majhnih in srednjih podjetij za tehnološki in konkurenčni preboj?

Kakšno ekonomsko politiko bi potrebovali, da bi še dodatno vzpodbudila podjetništvo, inovativnost, iniciativo, prestrukturiranja, investicije in posledično novo rast? Kakšne ekonomske politike so znotraj Evropske unije še dopuščne, katere od razvojnih politik so zaželeno? Kakšna so tveganja pri izvajanju posameznih razvojnih politik glede na naše izkušnje in izkušnje nam primerljivih držav? Ali premoremo takšen javni sektor, ki je sposoben izvajati moderne razvojne politike? V kakšni meri in na kakšen dopusten način bi bilo smiselno braniti in avtonomno razvijati določene panoge, ne da kršili evropska konkurenčna pravila in ne da bi ustvarjali domače monopole in klientelizem? Kakšne so izkušnje drugih evropskih držav, na primer Finske in Irske? Ali socialno partnerstvo v Sloveniji predstavlja razvojno priložnost?

Vaše izkušnje, spoznanja in predlogi bodo neprecenljiv prispevek k razpravi o prihodnosti Slovenije. V upanju, da se boste ob številnih delovnih obveznostih lahko odzvali mojemu vabilu, se Vam vnaprej zahvaljujem.

S spoštovanjem,

Dr. Janez Drnovšek,
predsednik Republike Slovenije

Priloge:
seznam vabljenih
pomembne informacije
priloženi referati

II. RAZPRAVA

Dr. Janez Drnovšek: Spoštovane gospe in gospodje, začenjam naš današnji pogovor o prihodnosti Slovenije. To je pogovor, ki je namenjen gospodarskim temam, vprašanju o konkurenčnosti Slovenije, ko smo tik pred vstopom v EU, ko se zastavlja vprašanje, kako naprej, kako umestiti Slovenijo in njeno gospodarstvo v Evropsko unijo in tudi širše. Vprašati se moramo, ali smo pripravljeni na to tekmo in kaj moramo še storiti, da bi se Slovenija čim bolj odrezala v prihodnosti, da bi bilo naše gospodarstvo čim uspešnejše, čim konkurenčnejše. Seveda je to tema, ki nas stalno spremlja, tema, s katero se vlada stalno ukvarja. Tisto, kar želim, da bi dosegli z današnjo razpravo, je, da bi morda pogledali vse skupaj še enkrat neobremenjeni s tekočo dnevno politiko, takimi ali drugačnimi pritiski, reševanjem takega ali drugačnega konkretnega problema v tem trenutku. Seveda vsega skupaj ne moremo rešiti z enim pogovorom, bilo je nekaj priprav in bo tudi še nekaj nadaljevanj, ampak nadaljevali boste tudi vsak na svojem področju, vlada na svojem, parlament na svojem, predstavniki stroke in predvsem – na prvi bojni črti – podjetniki. Povabili smo predstavnike države, predstavnike podjetništva, stroke in želimo, da izmenjamo naše poglede na ta vprašanja.

Pred nekaj dnevi sem z večjo gospodarsko in znanstveno delegacijo obiskal Finsko in tam smo imeli kar nekaj pogovorov na temo konkurenčnosti, na temo finskega uspeha. Finska je na lestvici svetovnega gospodarskega foruma na prvem mestu po konkurenčnosti v svetu in zanimalo nas je, v čem je skrivnost njihovega uspeha. Zanimivo je, da so nam odgovarjali nelagodno. Prvič, vedno so rekli, da so imeli nekaj sreče v vsej zgodbi; drugič, v zadnjem desetletju so veliko vlagali v znanost, izobraževanje in se posebej posvečali povezovanju, usklajevanju med izobraževanjem, znanostjo in gospodarstvom in seveda tudi državo, politiko. Vzpostavili so usklajevalne mehanizme, stalno izmenjavo, pretok idej, izkušenj in potreb. Najbrž je to precej prispevalo k njihovim dosežkom. V zadnjem času smo že poskušali vgraditi v naše institucije in v naš gospodarski sistem nekatere finske rešitve. Spomnim se, da smo konec leta 2000 mandat zastavili tako, da naj bi bila prizadevanja za konkurenčnost našega gospodarstva temeljna prednostna naloga, da smo poskušali tudi najti ali predvideti nekatere institucionalne rešitve, ki bi zagotovile tudi večjo usklajevanje med znanostjo, izobraževanjem, gospodarstvom in politiko. Govorili smo in začeli smo se ukvarjati z zmanjševanjem administriranja v naši državi, s tem, kako omogočiti, da bi se lahko hitreje ustanavljala nova podje-

tja, da bi se lahko čim hitreje razvijala, skratka, da bi država vzpostavila čim spodbudnejše razmere za podjetništvo. Seveda je to naloga, ki poteka, najbrž ne bo nikoli končana. Prepričan sem, da je še vedno aktualna ali pa morda še bolj v tem trenutku. V nadaljevanju bi morali doseči in bi bilo zelo zanimivo glede na prihajajoče državnozborske volitve, da bi se kopja lomila tudi na teh temah in da bi se soočali z vprašanji prihodnosti, prihodnjega gospodarskega razvoja, konkurenčnosti ... Prepričan sem, da bo tudi tem temam posvečenih kar nekaj razprav, da bi prišli do čim boljših rešitev, da bi se Slovenija lahko čim bolj znašla v gospodarski tekmi.

Ne želim vnaprej usmerjati razprav. Predlagam, da začnemo naše delo, naše pogovore. V nadaljevanju bi prosil, da mi pri vodenju pomagata prof. dr. Mencinger in prof. dr. Rozman. Z nami so tudi predsednik državnega zbora gospod Pahor, predsednik vlade gospod Rop, predsednik državnega sveta gospod Sušnik, nekateri ministri in upam, da bomo tudi tokrat imeli razpravo, ki bo segla v dejavnosti različnih institucij in vplivala tudi na njihovo uspešno delovanje.

Prosim najprej ministrico za gospodarstvo dr. Teo Petrin za uvodni nagovor.

Dr. Tea Petrin: Hvala lepa, gospod predsednik. V svojem prispevku se ukvarjam z vprašanjem, ki je zastavljeno v povabilu na to srečanje, in sicer, kakšna naj bi bila ekonomska politika za konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva. Izhajam iz osnovne teze, da gospodarska rast danes temelji na širjenju inovacij, znanja, razpoložljivosti podjetniških idej in hitrosti, s katero se te ideje pojavljajo na trgu kot ponudba novih proizvodov in storitev. Konkurenčna sposobnost je zato predvsem odvisna od vlaganj v tako imenovano uporabno znanje, od razpoložljivosti vodstvenega in tehničnega znanja ter podjetništva kot tistega dejavnika, ki zagotavlja stalno preoblikovanje podjetij z vidika kombinacije razpoložljivih virov, proizvodnih procesov in proizvodnih sistemov. Če se vprašamo, kaj je potrebno za konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva, je moja teza ta, da mora Slovenija postati bolj inovativna in bolj podjetniška. To pa seveda nadalje pomeni uveljavljanje novega koncepta kakovostne gospodarske rasti, ki temelji na idejah, znanju, informacijah in novi tehnologiji, in sicer na vseh področjih delovanja, od gospodarstva do javnega sektorja in države. Ker pa se vsi zavedamo, da so podjetništvo, inovativnost in konkurenčnost predvsem domena zasebnega sektorja, se seveda zastavlja vprašanje (na to so odgovarjali tudi drugi razpravljavci, sodeč po njihovih pisnih prispevkih): ali je proaktivna vloga države za konkurenčen preboj slovenskega gospodarstva smiselna.

Glede tega vprašanja ni enotnega stališča med ekonomisti. Ločimo tradicionalni pogled, ki zagovarja vmešavanje države v gospodarstvo le, če z njim odpravimo motnje v delovanju tržnega mehanizma. Te namreč popačijo alokacijske odločitve. Nasprotno je pogled, ki ga zagovarjajo pristaši strateške industrijske politike, ki zagovarjajo vlogo države pri spodbujanju institucionalnih sprememb, da bi spodbudili nastajanje poslovnega okolja, v katerem podjetja vzdržujejo konkurenčnost in se hitro odzovejo na nove priložnosti. Teoretično podlago za državno intervencijo v gospodarstvu pa daje tudi nova teorija rasti. Znanju pripisuje naravo javne dobrine, česar posledica so pozitivni zunanji učinki. Znanje kot javna dobrina tako povzroča eno izmed oblik neučinkovitega delovanja trga. Intervencija države je potrebna za zagotavljanje večjih zasebnih naložb v znanje. Ukrepi države naj bi spodbujali podjetja k pridobivanju zunanjega znanja ter njihovega povezovanja v programe raziskav in razvoja z univerzami, raziskovalnimi institucijami in drugimi podjetji.

Kateri izmed zgoraj navedenih pogledov je danes prevladujoč? Z vso gotovostjo lahko trdim, da danes število držav, ki se oddaljujejo od neoklasičnega pogleda, stalno narašča (države Evropske unije – članice kot pristopnice, tudi Združene države Amerike, čeprav se te rado navaja kot vzor države, ki vodi neoklasično politiko). Države namreč ugotavljajo, da tradicionalna makroekonomska politika in tradicionalna politika konkurence, ki je osredotočena na zmanjšanje vloge države in protimonopolno politiko, nista zadostni za zagotavljanje hitre rasti. Reševanje alokacijskih problemov je namreč močno vezano na organizacijske, tehnološke in vodstvene sposobnosti zaposlenih v podjetjih. Tudi če bi bil trg sposoben dati ekonomskim subjektom vse potrebne informacije, je lahko še vedno vprašljiva sposobnost zaposlenih za sprejemanje pravih odločitev. Prav zato postaja politika konkurenčnosti oziroma proaktivna industrijska politika ena od centralnih ekonomskih politik. Ta politika na najrazličnejše načine spodbuja razvoj sposobnosti ljudi in podjetij, da hitro povečujejo dodano vrednost. To so posebni ukrepi in posebno znanje z organizacijskega, menedžerskega in tehnološkega področja. Ker je tehnološki napredek ključno gonilo gospodarske rasti in je hkrati močno odvisen od odločitev podjetij, osrednji cilj politike ni samo spodbujati pridobivanje podjetniško pomembnega znanja, temveč tudi oblikovanje sistemov, ki bodo olajšali in pospešili razširjanje tega znanja v narodnem gospodarstvu. Seveda pa pri tem ne gre za izbiranje zmagovalcev. Vloga države je spodbujati oblikovanje inovacijskih sistemov, ki omogočajo, da se zmagovalci sami prebijejo v ospredje. Ekonomska zgodovina nas uči, da je skoraj nemogoče napovedati, kdo bo zmagovalec, v katerih sektorjih in v katerih tehnologijah.

V Sloveniji je, neke do leta 1999, prevladovala kombinacija tradicionalne makroekonomske politike, politike konkurence in defenzivne industrijske politike. V začetnem obdobju tranzicije smo se soočali z visokimi stroški sociale ter prevelikimi proizvodnimi kapacitetami zaradi izgube številnih trgov. Po letu 1999 pa postane politika konkurenčnosti, Ministrstva za gospodarstvo (1999 še Ministrstvo za gospodarske dejavnosti) ena od vladnih politik za uresničevanje strategije gospodarskega razvoja Slovenije. Vlada se je v strategiji gospodarskega razvoja opredelila za podpiranje razvoja, ki bo temeljil na znanju kot glavnem dejavniku mednarodne konkurenčne prednosti. Posledično se je z leti večal delež proračunskih sredstev ministrstva za gospodarstvo v podporo razvojnim ukrepom. Leta 2000 je ministrstvo razpolagalo s 4 milijardami SIT, 2001 z 8,7 milijardami SIT, 2002 z 9 milijardami SIT, 2003 z 11 milijardami, 2004 pa s 14 milijardami SIT za izvajanje ukrepov za povečevanje konkurenčne sposobnosti slovenskega gospodarstva. V okviru teh proračunskih sredstev pa smo povečevali delež sredstev, namenjenih spodbujanju tehnološkega razvoja, in sicer od 2,5 % na 6,4 %, 10 % in 16 %.

Kaj je bistvo politike podjetništva in konkurenčnosti? Poudariti želim, da je bila ta politika oblikovana na podlagi poznavanja stanja v slovenskem gospodarstvu, predvsem v primerjavi z drugimi državami. Bolj kot na razne kazalnike konkurenčnosti, ki jih objavlja npr. IMD ali WEF smo se naslonili na metodologijo OECD, ki jo uporabljajo tudi Evropska komisija in države Evropske unije. Gre za primerjavo posameznih področij, ki bistveno opredeljujejo konkurenčni potencial posamezne države. Tako smo leta 1999 po zgledu Finske pričeli s pripravo publikacije »Benchmaking Slovenia – an evaluation of Slovenia's competitiveness, strengths and weaknesses«, ki jo je Ministrstvo za gospodarske dejavnosti izdalo maja leta 2000 (nova izdaja te publikacije je izšla leta 2003). Prav tako smo uporabili še druge analitične podlage, kot na primer panožne analize, raziskave o tehnološkem razvoju, stanju podjetništva itd.

Na podlagi zbranih ugotovitev in z iskanjem odgovora na vprašanja, zakaj so nekatera podjetja, regije, narodi sposobni inovirati in obdržati konkurenčne prednosti, in pa kateri poslovni modeli zagotavljajo visoke inovativne sposobnosti podjetij, te pa seveda visoko rast, smo razvili ukrepe politike podjetništva in konkurenčnosti. Ti so usmerjeni v krepitev (i) sposobnosti za obvladovanje tehnološkega napredka – razvoj znanja, prenos znanja med gospodarstvom in raziskovalno-akademijskimi organizacijami, povezovanje domačega s svetoznim znanjem, vključevanje v programe EU, (ii) krepitev konkurenčnih sposobnosti podjetij – vlaganje podjetij v tehnološki razvoj, rast produktivnosti, internacionalizacija in medpodjetniško povezovanje v mreže in grozde, in

(iii) ustvarjanje spodbudnega okolja za podjetništvo in inovativnost – dostop do informacij, znanja in virov financiranja.

Politika podjetništva in konkurenčnosti je zasnovana tako, da z ukrepi spodbujamo spremembe. Torej ne nadomeščajo tržnega mehanizma, temveč spodbujajo procese, za katere vemo, da jih drugače sploh ne bi bilo ali pa bi nastali z zamudo. Na primer, z relativno majhnim deležem javnih sredstev na podlagi različnih programov spodbudimo povpraševanje po znanju, ki v danem trenutku ni dostopno, ali pa je razpoložljivo v premajhnem obsegu.

Rezultati te politike od leta 2001 so prikazani v prispevku in sem jih navedla na zadnjem srečanju na pogovoru o vlogi znanosti za konkurenčnost slovenskega gospodarstva. Zaradi omejenega časa rezultatov ne bom ponovno navajala. Ker so ti ukrepi usmerjeni v spreminjanje kulture podjetij in preusmerjanje podjetij na proizvodnjo blaga in storitev, ki imajo visoko dodano vrednost, to pomeni, da so to dolgotrajni procesi in da dosežemo vidne rezultate na makro ravni – izkušnje drugih držav – v štirih, petih letih pa še to pod pogojem, da je tovrstnim spremembam podvržena večina gospodarstva. Kljub temu smo že dosegli določene premike. Spodbudili smo številna podjetja k večjemu vlaganju v novo tehnologijo, v organizacijske in vodstvene izboljšave, v znanje in podobno. Z enim tolarjem proračunskih sredstev smo spodbudili kar 21 tolarjev zasebnega kapitala v investicije za te namene. To je zagotovo velik uspeh. Rezultat tega vlaganja od leta 2001 do 2003 je nastanek 4000 novih kakovostnih delovnih mest. Pomembni premiki so bili narejeni pri vzpostavljanju inovacijske infrastrukture (tehnološki parki, inkubatorji, mreže...), ustanavlja pa se tudi tehnološka agencija. Spreminjamo sedanjí sklad za razvoj malega gospodarstva v podjetniški sklad, s ciljem, da odpravimo sedanjo vrzel pri virih financiranja za nova in rastoča podjetja z rizičnim kapitalom in garancijami. Spodbujamo tudi vključevanje naših podjetij v evropske programe. Tudi v enotnem programskem dokumentu, ki je podlaga za črpanje strukturnih sredstev Evropske unije, je izgrajevanje inovacijskega okolja ena izmed prednostnih nalog.

S politiko podjetništva in konkurenčnosti, ki smo jo začrtali leta 1999, smo dosegli zavidljivo raven pokritosti z industrijsko politiko Evropske unije. Novo industrijsko politiko EU je Evropski parlament sprejel marca leta 2003. Zato lahko trdim, da smo začeli z novo industrijsko politiko v Sloveniji tri leta prej kot Evropska unija. Nova industrijska politika EU je prav tako osredotočena na podporo razvoja trem ključnim dejavnikom gospodarske rasti: znanje, inovativnost in podjetništvo. To dopolnjujejo z ukrepi za odstranjevanje ovir dinamičnemu podjetništvu in za zagotavljanje delovanja pravil enotnega trga.

Čeprav smo z dosežki izvajanja politike podjetništva in konkurenčnosti lahko zadovoljni – ponovno poudarjam, da gre za spreminjanje kulture podjetij, proizvodnih sistemov in industrijske organizacije – želim, glede na dosedanje izkušnje, opozoriti na naslednje. Prvič, potrebna bo vztrajnost in sistematičnost pri izvajanju ukrepov te politike tudi v prihodnosti. Prav tako bo treba doseči družbeno soglasje o potrebi po hitrejših spremembah. Treba se je zavedati, da smo v preteklosti razvili določene miselne vzorce, ki niso v prid spremembam. To zelo otežuje preusmeritev proračunskih sredstev od ustaljenih navad v podporo hitrejšemu razvoju ključnih dejavnikov gospodarske rasti. Drugič, treba bo povečati vlogo in prispevek ostalih politik h konkurenčnosti gospodarstva, predvsem tistih, katerih ukrepi bistveno vplivajo na podjetniško okolje. To v nadaljevanju zahteva večje usklajevanje med posameznimi ukrepi različnih politik, zato da bi dosegli cilje kot so: dvig ravni znanja in usposobljenosti zaposlenih, večje vlaganje v raziskave in razvoj, povečanje stroškovne učinkovitosti javnega sektorja itd. Tretjič, treba bo doseči družbeno soglasje o nacionalnih prednostnostih področjih za vlaganje proračunskih sredstev namenjenih za raziskave in razvoj. Kot ste že omenili, gospod predsednik, Finska je tak zgled, čeprav vem, da nekateri ne želijo, da se oziramo po drugih državah. Vseeno menim, da je Finska primeren zgled, ker je relativno majhna, predvsem po obsegu virov, ki jih ima na razpolago. Slovenija je po razpoložljivosti virov za konkurenčni preboj relativno omejena, že samo z vidika ponudbe kvalificiranih kadrov, če se seveda v celoti ne odpremo in jih ne pridobimo iz tujine. Zato so nekatere države s podobnimi omejitvami konkurenčni preboj v veliki meri dosegle prav zaradi soglasja kam usmerjati omejena proračunska sredstva.

Na koncu obravnavam ključna področja delovanja države za zagotavljanje konkurenčnosti. Med državami EU obstaja soglasje, da so ključna področja, ki jih je treba razviti za zagotovitev konkurenčnosti: dostop do financiranja, pravno in administrativno okolje, odprti in dobro delujoči trgi, podjetništvo, človeški viri itd. Gre za osem področij, ki jih navajam v prispevku. Seveda se zastavlja vprašanje, kaj je na tem področju naredila Slovenija. Primerjalna analiza politike poslovnega okolja iz leta 2003 Evropske komisije kaže, da Slovenija na posameznih področjih že izvaja učinkovite ukrepe, da pa na nekaterih področjih, tako kot tudi druge primerjane države, odstopa navzdol, v nekaterih primerih pa po učinkovitosti ukrepov celo navzgor. Nekateri primeri so navedeni v prispevku. Končujem pa z vprašanjem, ali rezultati analize dejavnikov konkurenčnosti evropskih regij, ki po konkurenčnosti precej odstopajo od povprečja EU-15 pa tudi od dosežene ravni konkurenčnosti posamične države potrjujejo usmeritve politike podjetništva in konkurenčnosti, ali pa so z njimi v naspro-

tju. V EU-15 so kot take regije ocenjene: Oberbayern in Darmstadt (Nemčija), Eteera Ellada (Grčija), Ile de France (Francija), Niederoesterreich (Avstrija).

Ključni dejavniki nadpovprečne konkurenčnosti, značilni za vse navedene regije so: sodobna telekomunikacijska infrastruktura, dobre prometne povezave, razvita podjetniška kultura, hitro nastajanje novih podjetij, razpoložljivost visoko usposobljenih kadrov za področja novih tehnologij, podporne institucije kot most med raziskovalnimi instituti in univerzami in inovativnimi aktivnostmi v gospodarstvu (tehnološki parki, inkubatorji...), razpoložljivost različnih oblik finančnega kapitala, podpora internacionalizaciji podjetij, prisotnost različnih visokotehnoloških poslovnih grozdov, to je sistemov, ki omogočajo razširjanje znanja, aktivna politika regije (države), ki zagotavlja povezavo med akademsko in poslovno sfero, promocija regije z vidika prihajajočih sprememb, »spillover« učinek kot rezultat omreženja ter skupna vizija glavnih akterjev razvoja – podjetij, javnih organizacij in lastnikov.

Ugotovitve, zakaj so nekatere regije EU nadpovprečno konkurenčne, potrjujejo pravilnost usmeritve politike podjetništva in konkurenčnosti Ministrstva za gospodarstvo Vlade RS in njen pomen za konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva.

Dr. Janez Drnovšek: Hvala ministrica. Sedaj bi povabil dr. Jožeta Mencingerja, rektorja Univerze v Ljubljani, za njim še dr. Marka Kosa. V Davosu na svetovnem ekonomskem forumu bi ju najbrž označili kot izzivalca glede na nosilca osnovne politike.

Dr. Jože Mencinger: Najprej, nič nimam proti trditvam, da je treba povečati konkurenčnost slovenskega gospodarstva in dvigniti dodano vrednost na zaposlenega na 60 000 evrov. Le da do zdaj nisem slišal nič drugega kot zatrjevanje, da bi bilo to treba narediti, ali pa občasne predloge, kako bi bilo treba vso proizvodnjo z dodano vrednostjo, manjšo od 20 000 evrov, enostavno preseliti tja, kjer je »delovna sila« poceni, in tam pobirati tisto, kar smo v starih časih imenovali presežna vrednost. Kako bi potem tisti, ki res ustvarjajo 60 000 evrov, preživeli odpuščene, seveda ne vem. Nisem namreč prepričan, da bi kaj več kot en odstotek odpuščenih našlo delo z dodano vrednostjo 60 000 evrov. Bi se prelevili v podjetnike v tehnoloških parkih, ustvarili centre odličnosti, se združili v grozde? Povedano odkrito, zamisli o dodani vrednosti 60 000 evrov in raznih parkih ter centrih odličnosti se mi zdijo bolj ali manj sanjarije, saj vsaj približno vem, s čim se ubada večina slovenskih podjetij, tako tistih z 20 000 kot tudi tistih s 60 000 evrov dodane vrednosti. Vse sku-

paj me tudi na moč spominja na nekaj, kar smo že poznali, čeprav so bila poimenovanja podobnih stvari takrat povsem drugačna.

Ob zdaj modernem že malo nadležnem primerjanju Slovenije s Finsko ali Irsko imam prav tako nekaj dvomov. Že zato, kar sta modela razvoja, ki nam ju ponujajo za zgled, povsem različna. Tako je na primer Finska v zadnjem desetletju v znanost in razvoj vlagala 3 odstotke BDP in imela solidno 4-odstotno gospodarsko rast, Irška pa je vlagala le 1,2 odstotka in imela 8-odstotno gospodarsko rast. Rast na Finskem se je v zadnjih letih spustila celo pod zelo skromno evropsko povprečje, rast na Irskem, ki se je tudi upočasnila, je za zdaj ostala nadpovprečna. Ob stalnih sklicevanjih na takšne ali drugačne modele ne gre pozabiti, da so nas pred dobrim desetletjem poučevali, da bi morali prevzeti japonski ali korejski model gospodarskega razvoja. Nedavno pa, kako naj bi večja fleksibilnost trga »delovne sile« zmanjšala brezposelnost. Se je fleksibilnost trga dela v ZDA zdaj, ko brezposelnost hitro narašča, zmanjšala?

Prav tako ne verjamem, da je temeljna naloga univerze ustvarjati inkubatorje in podjetja »spin-off« ali da gre njeno ponudbo neprestano prilagajati povpraševanju in ustvarjati »človeški kapital«, namenjen trgu »delovne sile« doma ali v tujini. Seveda ne trdim, da je na Univerzi v Ljubljani vse dobro, ostajam pa prepričan, da je prispevek univerze k družbenemu in tehnološkemu napredku največji, če študentom da splošno znanje, samozavest in pogum za svobodno razmišljanje ter reševanje problemov. Cilj univerze je enostaven – avtonomen človek. Vse drugo je lahko samo njena postranska dejavnost, ki ne sme nadomestiti načel iz Magne charte universitatis, ki so jo sprejele evropske univerze v Bologni 1988. leta, ali jim škodovati. Po njih je univerza avtonomna ustanova, ki varuje humanistične tradicije in na kateri sta raziskovanje in poučevanje neločljivo povezani in svobodni. Enajst let pozneje, v letu 1999, je v istem mestu nastala mnogo bolj znana bolonjska deklaracija, ki so jo podpisali šolski ministri evropskih držav, ko so ustvarjali European Higher Education Area. Nepošteno bi bilo zanikati njihove dobre namene, vendar zdi se, da vse manj vemo in vedo, kaj – razen reforme zaradi reforme – naj bi dosegli. Reforma naj bi na primer omogočila mobilnost, vendar manj mobilnost ljudi kot mobilnost »delovne sile«. Kot da bi bilo to samo po sebi nekaj dobrega in ne le izhod v sili za tiste, ki ne najdejo dela doma. Sicer pa je ne ogroža različnost v izobrazbi; mnogo bolj jo ogrožajo omejitve, ki jih na primer novim članicam postavljajo zdajšnje članice EU, ki hkrati zahtevajo povsem svobodne tokove kapitala. Podobno je s tako imenovanimi dopolnili k diplomu. Bodo res koristila študentu, ki išče delo? Ali ne gre le za pomoč delodajalcu, da hitro izbere najboljše kose »človeškega kapitala«? Na vprašanje, čemu je pravzaprav namenjen stopenjski študij, najbolj znani

element bolonjskega procesa (žrtev uvedbe stopenjskega študija sem bil pred dobrimi štirimi desetletji tudi sam), mi nihče ne zna prav odgovoriti. Pravijo le, da ga zahteva trg delovne sile. Ga res? To so, z drugimi besedami seveda, rekli tudi takrat. Pred kakšnimi tremi desetletji smo že imeli jugoslovansko reformo, ki naj bi podobno kot zdajšnja, ki je evropska, naredila izobrazbo »uporabno«, rekli smo ji usmerjeno izobraževanje. Ni se prav dobro končala.

Sicer pa ima vsaka reforma zmeraj dve strani, tiste, ki reformirajo, in tiste, ki naj bi bili reformirani. Prvi vedo, da je reforma potrebna, malo manj, kakšen naj bi bil njen cilj, če pa se rezultat razlikuje od cilja, je zanje to le znak, da je reformo treba nadaljevati. Če tisti, ki naj bi bili reformirani, dvomijo, da bo z reformo mogoče doseči cilje, so sumljivi; vsako vprašanje, ki ga postavijo, je reformistom le dodaten znak, da jih je nujno reformirati.

Marca 2000 so se v Lizboni zbrali evropski ministri za znanost in sklenili, da bo EU leta 2010 najučinkovitejša na znanju temelječa družba s polno zaposlenostjo. Za to naj bi poskrbeli z organiziranjem evropskega raziskovalnega prostora – European Research Area, ki naj bi zagotavljal znanstvena odkritja. Spet dvomim, da jih bo res. Kaže, da njegovi ustvarjalci verjamejo, da je znanstvena odkritja mogoče načrtovati in znanstvenikom povedati, kaj in kako naj nekaj odkrijejo. Da bi do odkritij res prišli, naj bi zagotavljali zelo natančno urejeni postopki njihovega prijavljanja po navodilih, priloženih prijavam za financiranje raziskovalnega dela v 5., 6. in nadaljnjih okvirnih programih EU. Kdor želi dobiti denar, naj bi podrobno opisal, kako bo prišel do znanstvenega odkritja, in po možnosti tudi, kaj bodo nadzorne točke na tej poti. Trenutni hit prijavljanja so omrežja, ki močno izboljšujejo možnosti za pridobitev denarja. Ker se tako dobi denar, je razumljivo, da nihče ne govori o »cesarjevi novi obleki«. Podobnost s tem, kar počnemo doma, ni naključna. Znanost je v resnici povsem nekaj drugega, v njej ni nič načrtovanega, je intuitivna in polna presenečenj.

Zato je lizbonski cilj čista iluzija, urejena s pravili. Dejansko se evropsko gospodarstvo, ki je malone že na sredini obdobja do ciljnega leta 2010, ko naj bi postalo najučinkovitejša na znanju temelječa družba s polno zaposlenostjo, ne more rešiti recesije. Še več, zaostaja in izgublja vse več delovnih mest, ki jih v želji za hitrimi dobički kratkovidno seli v druge dele sveta.

Nenehno ponavljanje, da je Slovenija najbolje pripravljena nova članica EU, je odveč. Prvega mesta ni bilo mogoče zgrešiti, če upoštevamo razvoj pred 1991. letom, vključno z idejami družbene lastnine in samoupravljanja. Dodajmo še srečno zavrnitev makroekonomskih nauk, ki so jih delili IMF in podobne ustanove, dejstvo, da je privatizacija naredila manj škode kot drugje, razumno

denarno in fiskalno politiko in na koncu, a ne nazadnje, »rdeče« direktorje in malo tujih prevzemov.

A to je preteklost. Prihodnost Slovenije bo malone povsem odvisna od prihodnosti EU. Razprave o suverenosti so tu povsem odveč; po 1. maju je bomo imeli mnogo manj, kot smo jo imeli v Jugoslaviji. EU je pravzaprav le nekakšna velika Jugoslavija. Morda se to po desetletnem »trudu« slovenske politike za evroatlantske povezave zdi presenetljivo ali celo žaljivo, a presenetljive so le podobnosti med njima.

EU bo še nekaj generacij skupnost držav s samoumevno sebičnimi interesi in ne skupnost njenih državljanov. Z zdajšnjo širitvijo se bodo ustvarile razvojne razlike med najbolj in najmanj razvitimi deli EU, ki bodo podobne razlikam v nekdanji Jugoslaviji. To samo po sebi ustvarja napetosti, saj so učinki pravil za bogate povsem drugačni od učinkov istih pravil za revne. Pri tem pa malone samoumevno dohitevanje novink sploh ni zagotovljeno; njihova rast je skoraj desetletje temeljila na tujem varčevanju, kar kaže na njihovo gospodarsko šibkost.

Razprave o Evropi dveh hitrosti močno spominjajo na razprave o tem, kolikšna naj bi bila hitrost najhitrejše »ladje v konvoju«. Kažejo, da je kar nekaj članic prepričanih, podobno kot je bila Slovenija v osemdesetih, da bi bile na boljšem, če v kolektivni igri ne bi sodelovale. So razprave o deležu BDP, ki naj bi bil namenjen zmanjšanju razlik v EU, kaj drugačne od naših razprav o posojilih za manj razvite republike in pokrajine?

Tudi Pakt stabilnosti in rasti, temelj gospodarske politike EU, ni nič manj nesmišeln, kot so bili stabilizacijski programi v nekdanji Jugoslaviji. Temelji na irelevantnem monetarizmu, sprejet pa je bil med gospodarsko rastjo. Javnofinančna primanjkljaja Nemčije in Francije sta le povsem normalen in razumen odziv ekonomske politike v recesiji. Še več, nista koristna samo za omenjeni državi, ampak tudi za vse druge in prihodnje članice EU.

Ob povedanem pa le ne gre zanemariti očitne trdnosti in celo namere širjenja EU. Čemu gre pripisati to sposobnost? Za zdaj kaže, da jo gre iskati v:

- inerciji, ki jo ustvarjajo distribucijske koalicije, ki preprečujejo spremembe, in je morda najvidnejša v skupni kmetijski politiki;
- sposobnosti ignorirati lastna pravila, kar bo najočitnejše pri Paktu stabilnosti in rasti. Da bi Nemčijo in Francijo zaradi proračunskih primanjkljajev kaznovali z globo v višini 0,5 odstotka BDP, ni prav verjetno;

- neprestanem ustvarjanju novih institucij in ustrezne birokracije, malo v centru, nekajkrat več na obrobju; prav slednje pa je daleč najbolj zavzeto za »evropske vrednote«;
- delovanju t. i. demokratičnega primanjkljaja. Bi do širitve sploh prišlo, če bi o njej namesto birokracije odločali prebivalci v starih članicah EU?

Ali ti stebri stabilnosti zadoščajo za postopno graditev evropske identitete in socialne kohezije, ki zagotavljata trajno sožitje? Morda. No, vprašanja ostajajo. Je evropska identiteta močnejša, kot je bila jugoslovanska? So ljudje v EU prepričani, da se kolektivna igra izplača? Bi EU preživela desetletje morebitne recesije, ko razdelitev produkta postane mnogo pomembnejša, kot je med rastjo in ko je vsakdo »izkoriščen«? Takrat skupne vrednote izginejo, posebno še, če jih nikoli ni bilo. Kljub vsemu nisem evroskeptik. Iz dve razlogov. Ker alternative ne poznam in ker upam, da se bo EU otresla iluzij in se zares usmerila v ponovno ustvarjanje socialnega tržnega gospodarstva.

Dr. Janez Drnovšek: Hvala. Verjetno bo ta razprava še spodbudila kakšno poznejšo reakcijo, kar je tudi prav. Jaz bi dodal: navedli ste Irsko, jaz pa prej Finsko. Ampak na lestvicah svetovnega gospodarskega foruma, na katerih je Finska na prvem mestu in Slovenija, mislim, na 31. mestu, je Irsko na 30. mestu. Samo eno mesto pred Slovenijo, če govorimo o konkurenčnosti. Njen razvoj je bil res spektakularen, ampak očitno z velikim prilivom sredstev od drugod, iz EU in tudi najbrž od ameriških vlagateljev v veliki meri irskega rodu. Najbrž je za nas primerljivejši finski model. In drugo, res je bilo, da je bilo v zgodovini že marsikaj domišljeno in izrečeno, ampak ne vem, ali nas to odvezuje, da bi še naprej poskušali kaj doreči, kaj domisliti in še kaj izboljšati, predvsem pa ne bi smeli biti preveč samozadovoljni. Samozadovoljnost se nam bi zelo hitro maščevala. Ampak prosim, gremo naprej.

Dr. Marko Kos: Hvala za besedo, gospod predsednik. Analiziral bom samo nekatera vprašanja, ki jih imam za najbolj kritična in za največjo oviro pri naši konkurenčnosti. Dr. Petrinova je zgradila s svojim zakonom o podpornem okolju za podjetništvo potrebne mikroukrepe. Za sabo je pustila kar lepo dediščino, če bo odšla, vendar se število podjetij in zaposlenih še vedno manjša. To se pravi, da nas čaka še vprašanje mikroukrepov za odpravo teh birokratskih ovir, davčne olajšave za mlade podjetnike, tako kot je v EU. Tako bi prišli do kritične mase podjetij. Brez podjetij, brez te fizične mase ne moremo govoriti o grozdih in mrežah. Toda za gradnjo naše konkurenčnosti se mi zdi to zelo pomembno, kajti nima smisla podcenjevati vprašanja grozdov in mrež. To je osnova sodobnega razvoja, to je bila osnova razvoja "tretje" Italije; "tre-

tja" Slovenija naj bi temeljila ne na področju visokih tehnologij, ampak na področju nizkih in srednjih tehnologij, kar je za nas izredno pomembno, saj ne bomo sposobni za hitro prestrukturiranje v visoke tehnologije.

Pomen vprašanja grozdov izhaja iz ključnega stroškovnega razmerja, da namreč preneseni stroški v okviru prihodka in v okviru cen poleg dodane vrednosti pomenijo tri četrtine prihodka. To pomeni, da je multiplikacijski faktor za povečanje dodane vrednosti v naših razmerah med odstotki prihranka v teh prenesenih stroških za material, storitve in energijo multipliciran s štiri. 10 % prihranka pri nabavi materiala pomeni za 40 % večjo dodano vrednost, to pa so ogromne številke.

Sama podjetja moramo gledati kompleksno. Tudi barcelonski in lizbonski sklepi EU jih obravnavajo kot celoto, kot kompleks, kot sistem, skupno s potenciali znanja zaposlenih ter z znanostjo in raziskovanjem. In ti sklepi veljajo tudi za nas. Če pogledamo samo izobraževanje: pravijo, da moramo zmanjšati delež mladih od 18. do 24. leta na polovico, povečati zaposlovanje na 70 % delazmožne populacije. Kaj to pomeni za nas? Da moramo odpreti 172.000 novih delovnih mest, kar pomeni na tisoče novih podjetij. Velika podjetja bodo zmanjševala zaposlenost, na to moramo biti pripravljeni, tako kot na Zahodu, nova mlada podjetja pa prinašajo nova delovna mesta. Pri tem bi hotel omeniti vprašanje stopenj razvojnotehnološke intenzivnosti izdelkov. Ta teorija, ki vleče korelacijo z vlaganjem v raziskave kot odstotek od prihodka, ki pomeni korelacijo z dodano vrednostjo in izobrazbeno stopnjo zaposlenih, je torej izredno pomembna prвина, na kateri slonijo pravzaprav barcelonski in lizbonski sklepi. Pri nas pa o tem ekonomisti in inženirji nič ne vedo, kaj šele o organizacijsko-konstruktivskih procesih, ki so pa uresničevanje te teorije povečevanja razvojnotehnološke zahtevnosti izdelkov.

Hkrati z razvojnotehnološko intenzivnostjo izdelkov je treba povečati tudi izobrazbeno strukturo. To je ena temeljnih postavk v inovacijskem menedžmentu. Vemo, da se z večanjem vlaganja enot razvojnega prizadevanja v izdelke večja dodana vrednost. Recimo v 7. stopnji so visoko kakovostna oblačila, ki so dosežek vrhunske modne oblikovalske dejavnosti, so v najvišjih cenovnih razredih in so v svetu uveljavljene tržne znamke. Dodana vrednost te stopnje je med 40.000 do 110.000 evri, odvisno od števila enot vlaganja razvojnih prizadevanj. To je ogromna razlika, če je imela Mura leta 2000 okrog 10.000 evrov, govorimo torej o faktorju blizu 10.

Izobrazbena struktura, če gremo zdaj na drugo prvino podjetništva, je v gospodarstvu zelo slaba. Celotna baza znanja v industriji je 5200 inženirjev. V celoti

jih je v državi 21.000, večina jih je v javnih službah in javni upravi. To je 2,7 % zaposlenih industrije. Na Finskem jih je 9,5 %. Razlika je torej 4- do 5-kratna. Vzrok je v tem, da se je na slovenskih univerzah delež tehničnih diplomantov v vseh diplomantih v sedmih letih zmanjšal za četrtno. To pomeni, da je vedno manj inženirjev, ki jih morajo podjetja zdaj uvažati, kot slišimo od direktorjev.

Če preidem na tretjo prvino, na raziskovanje, vidimo, da pridemo do absurda. Podjetja odpirajo, recimo korporacija Hidria, svoje inštitute in iščejo inženirje v vzhodnih državah. To so absurdi, na katere smo prišli ne samo mi, tudi tuje institucije za vrednotenje našega razvoja in tukaj bomo morali nekaj storiti. Vprašanje je, kaj lahko za izobrazbeno strukturo stori država. Lahko zapre vpis na prezasedene fakultete, saj ona plačuje univerze, ona razpolaga z denarjem in lahko daje korenček študentom, ki se vpisujejo na tehnične fakultete, s štipendijami, ki so 200 % večje od običajnih za informatiko, pa 150 % za tehnične vede. Potem se bodo razmerja takoj spremenila. Vprašanje je, kaj napraviti z znanostjo. Višjo razvojno zahtevnost izdelkov bomo dobili samo s sodelovanjem raziskovalnih inštitutov in podjetij v skupnih razvojnih projektih. Prosim, nikar ne govorimo o agenciji za transfer ali o mehanizmih za transfer. To je državna birokracija, ki nima pri tem nič. To je v odnosu med inštituti in podjetji v skupnih razvojnih timih na skupnih projektih. O tem govorita tudi barcelonska in lizbonska deklaracija – da bi morali povečati vlaganje v znanost na 3 % BDP. To je nemogoče doseči samo z denarjem, ampak zahteva to povečanje zaposlenosti raziskovalcev, to pomeni, da nam manjka raziskovalcev v gospodarstvu, ki ima okrog 3.400 raziskovalcev, leta 1985 pa jih je bilo 12.500. To se pravi, da je padlo število raziskovalcev v gospodarstvu na tretjino v samem prehodu, da je treba to okrepiti in da bi morali nekje dobiti okrog 6000 raziskovalcev, ki bi jih dali v gospodarstvo, in da bi morali zato tudi polovico raziskovalcev iz inštitutov prenesti v gospodarstvo, da bi dosegli takšno razmerje, kot je na Zahodu: tri četrt vseh raziskovalcev v industriji, četrtnina v akademski sferi. Kako to doseči? Z razdelitvijo sredstev, kajti država ima v rokah škarje in platno. Morala bi deliti sredstva po načelih Eureka, ki teži za velikimi projekti, s kritično maso raziskovalcev in ob pogoju, da je nosilec industrijsko podjetje. S tem se pride do radikalnega preobrata mentalitete. Vprašanje je, kako streti in zmanjšati moč lobijev teh partikularnih interesov znanosti, ki se skrivajo za gesli avtonomije znanosti in se posvečajo svojim izbranim ciljem, ki nimajo z nacionalnimi cilji prav nobene povezave. Že leta 1994 je bilo poročilo Phare, francoski tim, ki je izdelal predlog za znanstveno politiko Slovenije, že pred desetimi leti so terjali odpravo samopostrežbe raziskovalnih institucij, torej določanje ciljev od spodaj navzgor ne glede na gospodarske cilje države. Torej, treba bi bilo

razdeliti ta proračunski denar v skladu z navedenimi merili. Toda sredstva za raziskave in razvoj so se razdelila s programskim financiranjem inštitutov za 5 let vnaprej, to se pravi, da je bilo 62 % celotnih sredstev za raziskave že razdeljenih za 5 let naprej brez obveznosti sodelovanja s podjetji za njihove cilje, kar pomeni, da bomo čez 5 let spet deležni istih katastrofalnih ocen WEF, IMD itn., če ne bomo teh pogodb takoj razveljavili in začeli deliti denar na novih temeljih. Pred 7 leti je bilo samo projektno financiranje, torej se je treba vrniti nazaj in ukiniti programsko financiranje.

Akcijskega radia za politiko Barcelone je malo. Čez 5 let bomo ponovno slabo ocenjeni. Časa imamo malo. Zato je treba takoj spremeniti merila in začeti drugačno politiko. Mislim, da je, tako kot slišim, premier odločilno pomagal pri odstranjevanju ovir za novi zakon o podpornem okolju za podjetništvo, zato sem prepričan, da bo tudi na tem področju opravil svoje delo. Hvala lepa.

Dr. Janez Drnovšek: Hvala. S tem smo opravili prvi del, tri uvodne referate, in prehajamo na razpravo. Kot sem že prej povedal, z nami je tudi predsednik vlade z ministri. Tudi opozicija je vabljen, tudi predsednik SDS Janez Janša je z nami, povabljen je bil tudi dr. Bajuk, a se je opravičil. To ne pomeni, da morate vsi razpravljati. Predsednik vlade pa se je že javil, tako da ga vabim k besedi.

Mag. Anton Rop: Prav lepo pozdravljeni. Današnjo razpravo razumem kot razpravo, ki naj sooči na eni strani programe, ki jih v Sloveniji imamo na tem področju, politiko, ki jo izvajamo na tem področju, na drugi strani ideje, alternative, ki so v teh programih mogoče, in pa seveda tudi dopolnitve teh programov. Današnja razprava je v svojem bistvu razprava o tem, naj se ne zadovoljimo samo s tem, da je Slovenija med najboljšimi med tistimi, ki vstopajo v EU ali med najboljšimi v tej regiji, ampak da preprosto želimo postati tudi med boljšimi v družini tistih, ki so najboljši v EU. Zastavlja se vprašanje, kako storiti ta dodatni preboj. Ali imamo te potencialne v Sloveniji, ali to lahko storimo in seveda s katerimi ukrepi? Kot se že danes vidi s te dosedanje razprave, predlagamo za isti cilj zelo različne ukrepe. To je zelo običajno, če se ekonomisti srečujejo, tudi če se kakšni drugi, npr. inženirji, da ne govorim o politikih. Ne glede na to pa lahko vidimo rdečo nit teh predlogov, ki gredo v smer konstruktivne dopolnitve sedanjih programov.

Slovensko gospodarstvo, menim, da je to treba uvodoma povedati, je v minulih letih šlo vendarle skozi neko dramatično transformacijo in seveda številne stre-

se in turbulence na številnih segmentih. To se vidi tudi iz strukture, ki jo ima industrija v celotnem BDP. Kljub temu pa je za celotno obdobje značilna stabilna gospodarska rast, ki je bistveno stabilnejša kot v mnogih primerljivih državah, ki so šle skozi tako transformacijo. Imamo brezposelnost, ki je seveda nižja kot v EU, da je ne primerjamo z drugimi državami, in to je pomembno. Imamo na primer stopnjo revščine, ki je nižja kot v povprečju EU in praktično v vseh drugih državah v prehodu. Kaj so dejstva ob tem, ko vstopamo v EU? Imamo bruto domači proizvod po kupni moči, ki je okrog 74 % povprečja, z letošnjim letom imamo praktično izpolnjene vse maastrichtske kriterije, kar se tiče dolga, primanjkljaja, cen, obrestnih mer. Imamo rast cen, ki je ena najnižjih, kar smo jih imeli, če ne najnižja. Imamo najnižje obrestne mere, imamo relativno odprto gospodarstvo, 62 % BDP izvozimo. Glede na to, da ste nekateri v svojih prispevkih poudarili tudi bančni sistem, morda še nekaj podatkov o njem. V bančnem sistemu imamo povprečni koeficient kapitalske ustreznosti 12 %, kar je relativno ugodno. Imamo obseg slabih terjatev okrog 6,5 %, kar tudi ni tako zelo slabo. In imamo tudi internacionalizacijo slovenskih bank, kar se pogosto zanemarja. V zadnjih letih je delež tujih bank v lastništvu slovenskih bank narasel s 15 % na 32 % v letu 2002, kar je povsem primerljivo z državami članicami EU. Po zadnjem poročilu Evropske banke za obnovo in razvoj smo od leta 1999 do 2002 naredili temeljite premike pri dostopu do finančnih virov, kar se tiče kakovosti finančne infrastrukture, imamo boljši davčni sistem, kot smo ga imeli, in seveda bolj urejeno sistemsko regulacijo. Pravzaprav smo največji preboj v letu 2003 naredili na področju inflacije. Kot veste, nam jo je uspelo znižati na 4,6 %, trenutna raven je okrog 3,6 %, s čimer smo praktično zraven in izpolnjujemo maastrichtski kriterij. In ravno inflacija, če pogledate študije v zvezi s konkurenčnostjo IMD, WEF-a in podobno, se je kot rdeča nit pojavljala v preteklih letih kot eden od tistih dejavnikov, ki znižuje konkurenčnost slovenskega gospodarstva. In na tem področju je narejen najpomembnejši premik, tako da pričakujem, da bo najnovejše poročilo, ki ga lahko pričakujemo verjetno aprila, bistveno ugodnejše za Slovenijo. Zaradi stabilnih makroekonomskih razmer, pa tudi premikov pri inflaciji, smo se skupaj z Banko Slovenije odločili, da zastavimo makroekonomski program te države do leta 2007. Letos vstopamo v ERM2 in prehajamo na evro. Seveda se moramo zavedati tudi slabosti, na katere tukaj nekateri opozarjate. Nedvomno so slabosti in šibkosti, ki jih pa je vedno treba dati na tehtnico. Govorimo seveda o previsoki obremenjenosti dela. Tu ni nobenega dvoma. Toda če govorimo o previsoki obremenjenosti dela, potem govorimo tudi o socialni državi. Govorimo še vedno o visokem strukturnem deležu industrije v BDP, v zadnjih letih smo ga pomembno znižali. Če govorimo o tem, da ga je treba še znižati, se moramo zavedati, da to seveda pomeni odpuščanje delav-

cev v nekaterih segmentih in pospešeno prestrukturiranje dela industrije in treba je pretehtati, kaj to pomeni. Nekatera podjetja in panoge je lahko pospešeno spustiti v odmiranje in zmanjševanje obsega proizvodnje. Postavlja se vprašanje, in to je večna dilema, kaj se zgodi z zaposlenimi v teh dejavnostih. Ali se lahko, kot je rekel dr. Mencinger, ti zaposleni vključujejo v nova podjetja, v nove prodorne tehnološko intenzivne dejavnosti in podobno. Postavlja se vprašanje, kakšni bi bili stroški za te brezposelne, ne samo finančni, javno-finančni, temveč tudi socialni. Imamo s tem povezano tudi nižjo dodano vrednost, kot bi jo sicer lahko imeli. Pred leti, ko smo imeli na obisku v Sloveniji predsednika vlade Estonije, smo se pogovarjali z njim o tem. Hvalil se je, kako nizko stopnjo inflacije in visoko rast BDP imajo. Takoj sem ga vprašal, kako je z brezposelnostjo. Povedal je, da imajo 25-odstotno brezposelnost. Skratka, treba je tehtati eno in drugo, gospodarsko rast, inflacijo, zaposlenost in seveda druge učinke. Nedvomno je v Sloveniji prešibka povezanost med znanostjo in gospodarstvom. O tem smo tukaj že razpravljali in tudi povedali, kaj se da narediti in moram reči, da programi, ki se pripravljajo, gredo v pravo smer. To vedo gospodarstveniki, to ve GZS. Gremo v smer, ko opredeljujemo posamezne prednostne dejavnosti v Sloveniji, dejavnosti, pri katerih imamo zelo velike primerjalne prednosti. V zadnjih letih smo ravno v informacijski družbi naredili premike. Verjetno bo minister pozneje povedal, da so še dodatni premiki naprej in prav je, da se to tudi pove. Imamo probleme v nemenjalnem sektorju, zlasti tam, kjer je konkurenčnost relativno nizka in je potreben poseg države. Ključen problem, ki je problem vse Evrope, s katerim se srečujemo, so demografska gibanja in v zvezi s tem nujno povezane kontinuirane reforme pokojninskega sistema, socialne države, socialne varnosti kot celote. Postavlja se vprašanje, kaj lahko v tem okviru ob teh problemih, pa tudi prednostih, ki jih imamo, storimo, da ne bomo zapravili te prednosti zaradi neke politike, ki bi šla samo v eno smer, ki bi bila enostranska. Odgovor je, da so nam na voljo najprej dolgoročni ukrepi v znanosti, izobraževanju in podjetništvu. To je tisto področje, ki mora postati in je postalo praktično v vseh dokumentih in vedno bolj postaja tudi v javnih financah in proračunu glavna prednostna naloga ne samo Slovenije, tudi lizbonske strategije, EU. Premiki na tem področju so počasnji, postopni, težavni, vendar je vztrajno treba graditi in izpopolnjevati to politiko. Ne nazadnje se tudi v vseh teh programih, o katerih je bil danes govor, zrcali ta politika. In naj seveda povem še nekaj: vlada je, poleg tega da je pred kratkim sprejela zakon o podpornem okolju za podjetništvo, v katerem so zajeti mikroekonomski instrumenti za večjo dostopnost do finančnih sredstev in lažje odpiranje delovnih mest, sprejela tudi zakon o internacionalizaciji podjetij, ki naj nam da dodatne instrumente za vstop tujih naložb na tistih področjih in takrat, ko je to smiselno. Ni res, da je vsaka tuja naložba zelo

primerna, res pa je, da so tuje naložbe zelo zaželeno, če so vložene v prave dejavnosti, če so v pravem trenutku in na pravih mestih. In v tem trenutku se v Sloveniji odpira nekaj velikih, zelo pomembnih tujih naložb. Izjemnega pomena je, da nam je v Sloveniji v letu 2003 uspelo narediti preboj tudi pri tujih naložbah v druge države. V Sloveniji smo dvignili tuje naložbe na 1,3–1,4 % BDP. To je izjemnega pomena. Analize, ki so bile narejene, ravno o tem smo na strateškem svetu zadnjič govorili, govorijo, da je najbolj zdrav del gospodarstva, najbolj dobičkonosen ravno tisti, ki je izpostavljen mednarodni konkurenci in hkrati tudi vlaga na tuje trge, ker lahko seveda optimizira svoje poslovne naloge. In prav te naložbe naraščajo in seveda tudi v teh podjetjih se najbolj zavedajo razvoja. Po drugi strani pa je tudi res, da imamo nekatera podjetja, v katerih so bili poskusi prevzema, tudi mednarodnih korporacij, pa so bile že v samih programih vsebovane ideje o tem, da bi se razvoj prenesel na nekatera druga področja iz Slovenije v tujino. Imamo na primer podjetja, v katerih zaposluje tudi 10 % novih inženirjev na posameznih področjih v enem posameznem podjetju. In če imamo taka podjetja, so seveda ta podjetja izjemnega pomena za naše znanje, za know-how in našo konkurenčnost v prihodnje. Naj samo še na kratko omenim nekatere smeri, v katere gremo z davčnimi spremembami, ki smo jim priča. Na eni strani imamo dohodnino, pri kateri širimo davčno osnovo in s tem dajemo osnovo, da na drugi strani pridemo do razbremenitve plač in racionalnejše plačne politike. Letos bomo znižali davek na plačno listo in to se tudi pojavlja v vaših prispevkih kot eno od področij, ki ga je nedvomno treba urediti. Pri davku na dohodek od dohodka pravnih oseb smo naredili premik. Izjeme pri plačevanju davka, davčne olajšave so strogo povezane z raziskavami, razvojem in tehnološko prodornostjo posameznih naložb in to je seveda izjemno pomembno. Dosegli smo relativno dober dogovor pri plačni politiki in zdaj je aktualna plačna politika v gospodarstvu, ki je izjemnega pomena. Pozdravljam to razpravo o konkurenčnem preboju kot razpravo o mogočih ukrepih in dejavnostih na vseh ravneh. Moramo se zavedati, da so na različnih ravneh zelo različne, od države, univerze, podjetij in lokalnih skupnosti in seveda tudi med socialnimi partnerji. Ideje, ki bodo tukaj dane, bomo preučili in jih seveda tudi vključili v naše programe z enim ciljem – kako narediti še korak naprej in biti med najboljšimi najboljši.

Dr. Janez Drnovšek: Hvala. Zdaj bi povabil Janeza Janšo, predsednika Slovenske demokratske stranke, za njim pa Dušana Mramorja, ministra za finance.

Janez Janša: Hvala za besedo, gospod predsednik. Veseli me, da je predsednik vlade danes prišel skozi glavni vhod in da se je mogoče strinjati z marsičim,

kar je povedal. Mislim pa, da je škoda, da je ta tema v takem forumu v razpravi praktično nekaj mesecev pred vstopom v EU in da bi jo v vsakem primeru potrebovali prej. Dve primerjavi za začetek povesta, da za vsesplošen družbeni in gospodarski razvoj nikakor ni vseeno, kakšen je način upravljanja države. Če bi bilo to vseeno, potem bi bila danes Slovenija tam, kjer so tiste države, s katerimi smo v prejšnjem stoletju živeli skupaj, v pozitivnem pomenu besede ali v negativnem. Še leta 1938, v tako imenovani »gnili« stari Jugoslaviji, je bila povprečna plača v Sloveniji 80 % povprečne plače v Avstriji. Danes smo na 30 %. V začetku prejšnjega stoletja je bil osrednji del Slovenije oziroma takratna Kranjska precej bolj razvit kot severna Italija. Danes je razmerje 1 : 6 pri številnih pokazateljih. Po mojem mnenju ne gre za to, da je okolje, v katero vstopamo s 1. majem nekaj podobnega kot tisto, iz katerega smo odšli. Najbrž so podobnosti, ampak če bi bilo to isto, potem bi bili tudi mi danes na istem, pa nismo. Tudi primerjava med tranzicijskim razvojem Slovenije v zadnjih desetih, dvanajstih letih in napredkom nekaterih drugih držav, ki so bile na začetku tega tranzicijskega razvoja precej za nami, pokaže, da Slovenija v tem času žal ni izkoristila vseh priložnosti, ki so se ponujale. In po mojem mnenju niti ne gre toliko za odstotke, ki smo jih v tem času iz proračuna namenjali za razvoj znanosti, ali kot je nekdo rekel, konkurenčne sposobnosti gospodarstva, ustvarjanje razmer za to, ampak gre bolj za način upravljanja. In če hočemo zelo poenostaviti, potem mislim, da ključ v odgovoru na vprašanje, kako doseči konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva, ne leži v gospodarstvu samem. Mislim, da je v gospodarstvu bilo narejeno tisto, kar je bilo mogoče narediti, tudi marsikje več od tistega, kar bi bilo v realnih razmerah mogoče dejansko pričakovati ali pa v povprečju pričakovati, da pa smo zatajili neke drugje. Deloma je o tem govoril dr. Kos in po mojem mnenju, če poenostavim, je problem v stavku, ki se mu reče liberalizacija slovenskega šolstva. Osnova za vse, tudi za konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva, je znanje in to znanje se nabira v nekem drugem sistemu, ki je organiziran tako ali drugače. Mislim, da je to pravi odgovor na vprašanje. Pred dnevi, ko ste bili na obisku na Finskem, sem v sicer zelo skopih poročilih o tem odkril podatek, naj bi Finska imela šestdeset univerz. Tudi če jih nima, je Slovenija po številu univerz daleč na dnu glede na število prebivalstva v primerjavi z državami, s katerimi se želimo nekoč primerjati. Pri nas smo potrebovali deset let, da se je končno ustanovila tudi tretja univerza. Nekaj let smo porabili za to, da se je ustanovila medicinska fakulteta v Mariboru, dve leti smo spremljali farso o ustanavljanju diplomatske akademije, ki jo je potem Svet za visoko šolstvo zavrnil. Reakcijski čas tistih, ki odločajo o tem sistemu, je reakcijski čas devetnajstega stoletja, se opravičujem, tako pač je. Danes, v času, ko se razmere izjemno hitro spreminjajo, ni

mogoče tri leta razpravljati, ali je neka taka univerza potrebna ali ne, država mora določiti neko najmanjše število predmetov ali pogojev, drugače pa je treba šolstvo liberalizirati. Ni drugega načina za to, da se v realnem času odzivamo na realne probleme. Igranje na neko ravnotežje je seveda mnogokrat potrebno. Tehtanje, kaj bi en korak pomenil za neko splošno stanje, je jasno vedno naloga odgovorne politike. Vendar pa včasih zmanjka manevrskega prostora in marsikdaj je treba narediti tudi pogumen korak. Drugače, potem ko zmanjka tega prostora, naenkrat pridemo v situacijo, ko ni gospodarske rasti, hkrati pa dobimo še socialni konflikt in takrat je marsikdaj treba začeti znova. S tega vidika moram reči, da sem vesel 1. maja leta 2004, ko nas bo vsaj ta evropski prostor prisilil v liberalizacijo šolstva, če tega sami nismo bili sposobni. Ustvarjena bo prisila, ki bo delovala v tej smeri. Hvala lepa.

Dr. Janez Drnovšek: Finska ima res veliko univerz, mislim, da 20, 60 pa politehniških in tovrstnih šol. Vsekakor jih ima več kot Slovenija. Prosim, minister Mramor.

Dr. Dušan Mramor: Hvala. Mogoče za začetek samo to opazko: se strinjam z dr. Mencingerjem, da so na makroekonomskem področju, če se primerjamo z državami, ki so primerljive z nami, moji predhodniki in predhodniki guvernerja centralne banke opravljali izjemno delo. Po vseh kazalcih je ta makroekonomska stabilnost, ki je bila ustvarjena tudi z dobrim vodenjem države, omogočila stabilno gospodarsko rast in potem tudi relativno nizko brezposelnost in tudi proces ali dinamiko prilaganja maastrichtskim kriterijem, ki nam bo omogočila vstop v ERM2 in potem v evro.

Če se vrnem nazaj na vprašanja, ki so v teh prispevkih, se bom osredotočil na tista področja, za katera sem trenutno odgovoren. Najprej davčni sistem: v velikih podjetjih je teza, da je davčna obremenitev v Sloveniji visoka in da je treba dati davčne spodbude za to, da bo gospodarska rast višja. Če pogledamo realno na podatke, je skupna davčna obremenitev v Sloveniji pod povprečjem držav Evropske unije. S tega vidika bi lahko rekel, da ta trditev ne drži. Davčna obremenitev dela je višja, davčna obremenitev kapitala pa nižja kot v Evropski uniji. Če pogledamo predlog dohodninskega zakona in zaveze, ki jih je sprejela vlada z vidika davka na izplačane plače, potem bo po davčni reformi tudi davčna obremenitev dela nižja od davčne obremenitve dela v Evropski uniji, če merimo z Eurostatovo metodologijo, ki meri davčno obremenitev pri 67 % povprečne plače v predelovalni industriji. Davčna obremenitev kapitala je danes izjemno konkurenčna v Sloveniji in je skoraj na najnižji ravni. S to spremembo zakona bodo davki usmerjeni, hkrati pa

bomo povišali efektivno davčno stopnjo, ampak še vedno bo nižja kot v tistih državah, ki so za nas najbolj konkurenčne, se pravi tudi na tem področju bomo konkurenčni. Kje je problem? Moram reči, da ni več problem v višini, problem je v progresiji. Problem je v davčni progresiji pri dohodnini ne v tej kategoriji, za katero sem rekel, da bomo podpovprečno obdavčeni, ampak v najvišjih kategorijah, v katerih bomo nadpovprečno obdavčeni. Zastavlja se vprašanje, kako bi bila lahko naša potencialna rast višja. Pri tem je bistveno vprašanje motivacije, ne toliko višine, temveč motivacijskega sistema, ki je vgrajen v ekonomski sistem. Prvi problem je gotovo progresija, ki je izjemno visoka in te najvišje davčne stopnje so na ravni najvišjih v Evropski uniji. Potem imamo še vrsto drugih elementov, ki so po mojem mnenju pomembni z vidika motivacije. Gotovo so to socialni transferji, pri katerih smo ugotovili, da je v sedanjem sistemu mogoče, da nekdo z njimi dobi celo več, kot bi dobil, če bi bil zaposlen. K motivaciji zagotovo ne prispeva relativno visoka zaščita delovnega mesta, posebno v javnem sektorju, premajhne možnosti financiranja novih podjetij in precejšnje administrativne ovire. Obstaja še vrsta drugih stvari, naprimer področje šolstva, raziskav in razvoja in tako naprej, ampak o tem smo že razpravljali. Vse te razprave, ki se osredotočajo na davčni sistem, bi morali povezati na drugi strani z motivacijskim sistemom, ki ga imamo, torej tudi s tako socialnostjo, kot je in s tako zaščito varnosti, kot jo imamo trenutno v Sloveniji. In če smo z analizami, ki smo jih delali o kakovosti usmerjenosti socialnih transferjev ugotovili relativno dobro ciljanost, smo v teh analizah zanemarili vpliv na motivacijski sistem. In če sledimo enaki logiki tudi pri zaščiti delovnega mesta in s tem tudi fleksibilnosti trga dela, pa tudi pri davčnem sistemu postavljamo enake pogoje socialnosti, bo po mojem gospodarska socialna rast nižja. Potrebna pa je neka druga logika, logika sproščanja tistih togosti v sistemu, ki zmanjšujejo motivacijo za to, da se ljudje odločajo za podjetništvo. Narejene so bile raziskave, povezane s podjetništvom, in eno glavnih vprašanj je bilo: »Zakaj se ljudje sploh ne odločajo za to, da bi postali podjetniki?« Enostavno zato, ker motivacija, ki je vgrajena v sedanji sistem, po mojem mnenju ni bila dovolj velika. Mislim, da se bodo te reforme nadaljevale in zato smo se že zavezali na davčnem področju z nadaljno reformo davka na izplačane plače, ki bo pomenila zmanjšanje bremen v vseh davčnih razredih. Seveda bi se morale povezati tudi z motivacijsko bolj usmerjanimi socialnimi transferji. Reforma bo morala iti v smeri večje motivacije, spodbude za to, da bi se iskalo delo, da bi se ustanavljala podjetja. Hvala.

Dr. Janez Drnovšek: Prosim gospoda Janeza Sušnika, predsednika državnega sveta, za njim Matjaža Čadeža.

Janez Sušnik: Hvala lepa, gospod predsednik. V zadnjem desetletju preteklega tisočletja je na svetovnih trgih prihajalo do sprememb hitreje kot kdaj koli v zgodovini. Ključen element dinamike sprememb je postala inovacijska sposobnost posameznih narodnih gospodarstev. Slovenija je s svojo željo, da bi kot država v prehodu, podobno kot Irska in Finska, ki ju mnogokrat omenjamo, z obrobja vstopila v samo središče svetovnih trgov, da bi bila na enakem izhodišču kot omenjeni državi pred leti. Oba cilja slovenske države, povečanje inovacijske sposobnosti gospodarstva in dohitevanje razvitejših držav EU, pa sta združena v en sam isti cilj. Dobre prakse uspešnih držav so pokazale, da je inovacijska sposobnost države tesno povezana z njeno možnostjo aktiviranja kritične mase razpoložljivih tehnologij in raziskovalcev v stičišču med gospodarstvom in znanostjo in da je odvisno od uspešnosti prenosa dosežkov tega sodelovanja na trg. Danes predstavljajo hitro rastoče tržne niše na svetovnem trgu predvsem izdelke, ki se od tradicionalnih razlikujejo po tem, da jih je spodbudila visoka tehnologija. Visoka tehnologija pa lahko nastane samo kot posledica razvojno-raziskovalne dejavnosti v podjetništvu. Glede na to, da je Slovenija kot majhna država z odprtim gospodarstvom odvisna predvsem od svetovnega trga, mora biti za nas ključno vprašanje, kako omogočiti in zagotoviti tako mešanico raziskovalne dejavnosti v gospodarstvu in znanosti, da se bosta povečali tehnološka raven in s tem konkurenčnost slovenskih izdelkov. Delež visokotehnološkega izvoza v celotnem izvozu kaže, da Slovenija naloge pri dvigovanju tehnološke ravni ni opravila zelo uspešno. Podatki za leto 2001 kažejo, da Slovenija s 4,8 % visokotehnološkega izvoza v celotnem izvozu krepko zaostaja ne zgolj za svojima vzornicama, Irsko za 40,8 % in Finsko 21,1 %, temveč tudi v povprečju petnajsterice za 19,8 % in celo za večino držav v prehodu, Romunijo s 5 %, Češko z 9,2 %, Estonijo 14,6 %. Ta trenutek se zdi, da nismo le tik pred vstopom v EU, ampak tudi tik pred dvanajsto. Z drugimi besedami, nastopil je zadnji trenutek za ukrepanje. Še vedno se čuti premalo sodelovanja med slovensko znanostjo in gospodarstvom. Ukrepi aktivne ekonomske in razvojne gospodarske politike, ki želijo povečati konkurenčno sposobnost, gospodarske interese za dviganje tehnološke ravni naših izdelkov, bodo morali biti usmerjeni v zagotavljanje ustreznega poslovnega okolja in inovativna podjetja, tesnejše sodelovanje med največjimi potenciali v državi, torej med instituti in univerzami in podjetniškim sektorjem. Iz podatkov raziskave EU o razvojno-raziskovalni dejavnosti, ki tokrat prvič zajema tudi države v prehodu, je razvidno, da je pri nas od leta 2001 večina oziroma 63 % vseh raziskovalcev zaposlena na inštitutih in univerzah, le manjši del, 33,6 %, v gospodarstvu. To pa je ravno obratno kot v državah, ki so že zdaj pogojno naše vzornice. Na Finskem je 56,9 % in na Irskem 66,1 % vseh raziskovalcev v gospodarstvu. Slovenija ima namen v

razvoju dohitei države EU, vendar bo morala izpolniti svojo vizijo glede na zatečeno stanje, da bomo lahko dosegli primerljive rezultate z najrazvitejšimi državami Evrope. Slovenija bi morala v naslednjih petih letih spremeniti načrt razvoja in vodenja gospodarstva, malega gospodarstva in storitev. Postati mora pomembna konkurentka evropskim državam, katerih prednostna naloga je vlaganje v znanje in razvojne projekte. Samo znanje in razvijanje ter uporaba sodobnih tehnologij lahko pripomorejo k večji učinkovitosti našega gospodarstva. Malo gospodarstvo in podjetništvo imata večji pomen, kot se zdi oziroma se predstavlja naši širši slovenski javnosti. Malo gospodarstvo oziroma podjetništvo je v možnostih za hitrejši razvoj tudi v EU, vendar bi morali na posameznih segmentih upoštevati naslednje: prvič, malo gospodarstvo z manjšimi enotami mora slediti ekonomski politiki in nadaljevati tam, kjer se je pokazalo kot močno in prepoznavno, predvsem v dejavnostih, v katerih je veliko individualnega dela, specializiranega znanja in imamo dolgo tradicijo; drugič, podpora ustanavljanju manjših podjetij oziroma mikropodjetij, ki so hitro prilagodljiva in se ukvarjajo s široko paleto dejavnosti in so zelo perspektivna. Specialistično znanje, ki se pridobi na fakultetah oziroma pri dodatnih specializacijah, se mora čim prej prenesti v proizvodnjo, pri tem pa je treba izkoristiti vso našo inovativnost, saj Slovenija ni na vrhu lestvice po številu prijavljenih patentov na prebivalca. Pospešeno je treba vsestransko razvijati podjetniško okolje, ki se v Sloveniji prepočasi izgrajuje. Razvojne projekte za podeželje je treba dejansko uresničiti in ga usposobiti za predelavo zdrave hrane, razvoj turizma in dodatne dejavnosti na kmetijah. S tem bi podprli tudi program zaposlovanja ljudi na deželi. Ekonomska politika bi morala gojiti vse sodobne prvine spodbujanja in vgrajevanje pravne podlage za enakomerno in učinkovito izvajanje politike. Vzpostaviti je treba vse prvine finančnih podpor in pridobivanje sredstev iz strukturnih in drugih skladov ter določiti programske osnove za uspešen razvoj podjetništva in konkurenčnosti. Ob vseh teh izhodiščih je treba ob permanentnem izobraževanju pozornost usmeriti tudi na pridobitev kvalificirane strukture delavcev, v prekvalifikacije delavcev, ki so ostali brez zaposlitve. V podjetniškem sektorju obstajajo pričakovanja, da bo ministrstvo za šolstvo spodbujalo ukrepe za študij na tehniških fakultetah. Pospešen razvoj malega gospodarstva zahteva finančne spodbude na vseh ravneh, posebno tam, kjer je šibak. Treba je oceniti možnost za čim več olajšav, vsaj na začetku uvajanja nove dejavnosti ali pri prestrukturiranju. Pretok znanja med univerzo in gospodarstvom do informacijskih sistemov in inovacij mora biti za gospodarstvo in celotno družbeno prenovu bolj zavezujoče kot doslej. V Evropski uniji se bo treba tržno prilagoditi v okviru močne konkurence. Zato je treba urediti stroške dela in dodatno urediti odnose s socialnimi partnerji. Slovenija brez pridobivanja novih znanj, brez razvite infrastruk-

ture, brez tehnološke preнове ali kapitalske osvežitve ne bo mogla doseči nadpovprečne gospodarske rasti ter biti konkurenčna v Evropski uniji. Poleg raziskovalcev so eden ključnih dejavnikov razvoja visokotehnološkega podjetništva finančni viri. Podjetje, ki ima dobro podjetniško idejo, je pa na začetku svoje poti, se zaradi pomanjkanja ustreznih sredstev po navadi znajde pred vprašanjem, kako idejo financirati. Na vprašanje, ali smo v Sloveniji naredili vse, kar je potrebno, da bi zagotovili ustrezne finančne instrumente za financiranje življenjskega cikla visokotehnološkega podjetja, moramo žal ugotoviti, da ne. Slovenija je po podatkih Evropske komisije po ponudbi tveganja kapitala na repu tranzicijskih držav. Če hočemo, da bo finančno okolje ustrezno, moramo z vsem povedanim z instrumenti davčne politike podpreti in vzpostaviti strategijo razvoja slovenskega trga tveganega kapitala in drugih sodobnih oblik kapitala na trgu. V tem trenutku imamo na voljo nekaj makroekonomskih scenarijev razvoja inovacijskih sposobnosti slovenskega gospodarstva. Pasivni scenarij: lahko ohranimo sistem programskega financiranja znanosti, ne da bi od nje zahtevali odpiranje trgov oziroma večjo komercializacijo in uporabnost raziskovanj, ki nas vodi v dolgoročno ohranjanje razlik ali celo zaostajanje. Lahko sledimo scenariju pasivne razvojne raziskovalne politike in aktivne ekonomske politike, a bo kljub optimalnemu poslovnemu okolju večina raziskovalcev ostajala daleč stran od trga, obstoječ nabor raziskovalcev v gospodarstvu pa bo preskromen za resen inovacijski preboj. In tretjič: scenarij aktivne razvojne raziskovalne politike in pasivne ekonomske politike, po katerem se bodo raziskovalni potenciali ali pa raziskave same selile na trg. Četrtrič pa lahko sledimo usklajenemu aktivnemu razvoju raziskovalne in ekonomske politike, ko bo odpiranju znanosti na trg sledila možnost za podjetniško delovanje in ta scenarij ni niti inovacija niti veliko tveganje. Prav po njem so se v preteklem desetletju obrobne države začele spreminjati v osrednje. Tik pred rojstvom naše lastne države smo želeli postati podalpska Švica, sredi prehoda smo si zadali nalogo doseči stopnjo rasti, kot so jo dosegali naši tedanji vzorniki – azijski tigri, danes pa sta tik pred vstopom v EU naši vzornici Irska in Finska. Nobena izbira ni napačna, uspeh pa je nazadnje odvisen le od tega, ali si izberemo papirnate vzornice ali pa smo tokrat zares pripravljeni na spremembe. Hvala lepa.

Dr. Janez Drnovšek: Hvala lepa. Naprej gospod Matjaž Čadež, direktor podjetja Halcom Informatika, ki je prejelo zlato gazelo leta 2003.

Matjaž Čadež: Hvala lepa, gospod predsednik. Moj pogled na prihodnost Slovenije se mogoče malo razlikuje od pogledov ekonomistov. Po izobrazbi sem fizik in imam mogoče tudi zaradi tega malo drugačno stališče.

Majhne države, kot je Slovenija, lahko trende globalizacije izkoristijo sebi v prid ali pa sebi v škodo. Sebi v prid, če so sposobne prisluhniti in se prilagajati spremembam, sebi v škodo pa, če želijo brez ugovora slediti drugim. Zato je treba razumevanje uspešnosti drugih držav, uspešnih držav usmeriti v temelje vzrokov za njihovo uspešnost, ne pa v posnemanje projektov ali gospodarskih idej. Za majhne sisteme je vzpostavitev preprostih in vsem razumljivih vrednot še pomembnejša kot za velike. S trdnimi vrednotami namreč postajajo ljudje v sistemih samozavestnejši, samozavest pa spodbuja dejavnost in ustvarjalnost. Rad bi ocenil posledice globalizacije. Današnja stopnja tehnološke razvitosti sveta omogoča tudi manj razvitim državam visoko obveščenost, razvoj ustvarjalnosti in celo učinkovito proizvodnjo. Vsi se moramo zavedati, da sta pamet in nadarjenost enakomerno porazdeljeni med ljudi vsega sveta in da je danes nespametno razmišljati o tem, da ljudje iz nerazvitega okolja ne morejo hitro dosegati enakih proizvodov in storitev kot tisti iz razvitega sveta. Nerazvite države s poceni delovno silo in kapitalom velikih že tako in tako povzročajo brezposelnost v tistih državah, ki si zatiskajo oči pred tem dejstvom. Razvoj informatike na primer se seli na vzhod, t. i. »white collar loan arbeit« je bistveno cenejši, pa že skoraj enako kakovosten. V čem smo v Sloveniji dobri? Slovenija je s svojo kulturno tradicijo (zavedati se moramo, da smo dolgo živeli v za tiste čase najboljše urejeni in razviti državi na svetu; Avstro-Ogrski), s svojo pestrostjo navad in delovno tradicijo ljudi, svojim načinom življenja, svojo čudovito kombinacijo čustev Balkana in razumom Zahoda, svojimi upornimi, žilavimi in znanja željnimi prebivalci in nazadnje svojimi neponovljivimi lepotami narave bogastvo, ki ga je mogoče z relativno majhnimi, a pomembnimi spremembami v družbeni percepciji usmeriti v doseganje najvišjih ciljev tudi v visoko razviti civilizaciji. Današnji čas globalizacije, ko so moč znanja, moč sodelovanja in sposobnost prilagajanja presešla pomen moči države, je idealen za prodor neagresivnega, pa vendar ambicioznega naroda, ki gradi na kulturi, razumevanju partnerjev, znanju in se zaveda potrebe po individualizaciji vsakega izdelka in vsake storitve. V čem smo pa v Sloveniji slabi? Nekonkurenčna miselnost ljudi je v Sloveniji vedno bolj prisotna. To daje marsikomu možnost, da brez prave konkurence hitro pride blizu vzvodom politične in gospodarske moči. V Sloveniji se tudi mnogo elit ustvarja z izločanjem, ne pa s konkurenco. Elite, ki nastanejo iz procesov izločanja, imajo moč, za samo družbo pa pomenijo več škode kot koristi. Elite, ki bi nastale iz procesov prave konkurence, bi predstavljale najboljše, kar imamo, torej te elite bi lahko uspešno tekmovala tudi s tujci. Kaj nas čaka v Evropski skupnosti? Z vstopom v Evropsko skupnost Slovenija prihaja v odprto, visoko razvito in konkurenčno družbo v primerjavi z našimi izkušnjami od prej, ko smo živeli v nekonkurenčnem okolju in smo lahko s pridom izko-

riščali našo visoko razvitost glede na preostale člane skupne države. Če v Sloveniji ne bomo dovolj zgodaj začutili potrebe po odprtosti družbe in iskrenem spodbujanju konkurence na domačem trgu, bomo težko kos tujemu odprtemu trgu, ki naše zaprtosti ne bo upošteval. Če vemo, da gre približno polovica letnega vlaganja v vse projekte v državi iz državnega proračuna, potem je jasno, da so najobčutljivejši projekti, ki kličejo po konkurenčnosti in odprtosti, prav državni projekti. Ko me je v maju 2003 minister Gantar povabil v delegacijo obiska na Švedskem, da bi si ogledal razvoj grozdov rasti, sem bil nemalo presenečen. Za vodenje vsakega grozda, ki so mu letno dodeljena precejšnja državna sredstva za spodbujanje, je dodeljen nekdo iz gospodarstva ali univerze, ki je sam odgovoren za njihovo razporejanje. Na moje vprašanje, ali pri tako širokih in nepostopkovnih pooblastilih ne prihaja do koruptivnosti, dajanja prednosti posameznim subjektom, sem dobil preprost odgovor. Švedska že zelo dolgo uporablja in razvija sistem, v katerem je poraba vseh proračunskih sredstev do zadnje podrobnosti javna in razpoložljiva na internetu. Kakšen je značilen slovenski vedenjski vzorec? Razliko med Slovenijo in razvitim svetom sem osebno posebej občutil, ko sem delal na Švedskem. Na sestankih na Švedskem je značilno, da za novo idejo, ki jo nekdo iz skupine predstavi, večina najprej poskuša poiskati vse dobre strani in koristne posledice te ideje, medtem ko je v Sloveniji cilj večine prisotnih, da novo idejo čim prej v kali zadušijo. Menim, da je uspešnost irskega in finskega gospodarstva v zadnjem času posledica prav tega pozitivnega vedenjskega vzorca. Z medsebojnim spodbujanjem in spoštovanjem posameznikov in skupin se namreč družbeni naboj hitro povečuje, saj v tem procesu sodelujejo vsi, ne samo izbrani, ne samo elita, ne samo tisti, ki so si pridobili monopolni položaj v družbi. Zakaj npr. Portugalska ni dosegla takih rezultatov kot Finska in Irska? Kako doseči najrazvitejše države? Največji kapital vsake družbe so ljudje, njihova kultura, njihove delovne navade, njihovo znanje, njihova pripravljenost vleči skupni voz. Družba motiviranih ljudi in skupin ustvarja bistveno več in boljše kot družba nemotiviranih in prepirljivih ljudi in skupin. Ob motivirani množici se jasno še pogosteje pojavljajo motivirani nadarjeni posamezniki, saj jim v taki družbi lahko hitro uspe z njihovimi izvirnimi idejami. Iz tega sledi, da je dolgoročno treba graditi na motiviranosti vseh posameznikov v družbi in ne samo na motiviranosti najboljših. Ena bistvenih prvin, ki jo imam za pogoj vstopa v razvite družbe, je vzgoja ustvarjalnosti. Dejstvo današnjega sveta je stalno tekmovanje, ki se vse bolj osredotoča na to, kdo bo ustvaril hitrejšo, boljše in izvirnejšo rešitev od dosedanje. Kako ustvariti razmere za povečevanje ustvarjalnosti in inovativnosti v družbi? Gre za dva osnovna pogoja: prvi je pozitivna naravnost družbe za nove ideje, sodelovanje, zdravo tekmovanje, ne pa za izločanje. Drugi pogoj pa je izobra-

ževanje ljudi v smeri ustvarjalnega razmišljanja. Dr. Edward de Bono, najbolj poznan po svoji tezi »lateral thinking«, je namreč dokazal, da ni res, da so ustvarjalni samo tisti, ki se rodijo nadarjeni. Inovativnosti, izvirnosti in ustvarjalnosti se je mogoče tudi učiti in naučiti. Tako kot je mogoče trenirati telo za športne dosežke, je mogoče trenirati tudi možgane za sposobnost iskanja izvirnih rešitev. In druga vzgoja, za katero se zelo zavzemam, je vzgoja sodelovanja. Ena slovenskih znanih slabosti je zavist. Zavist je zavirajoč dejavnik pri gradnji motivirane družbe. Zato je treba temu problemu v izobraževalnem sistemu posvečati veliko pozornosti. Naloga ni lahka, je pa dolgoročno izvedljiva. Dobro teoretično podlago za premagovanje zavisti in ustvarjanje okolja za sodelovanje opisuje Axelrode v svoji znameniti knjigi *The Evolution of Cooperation*. Axelrode v knjigi dokazuje, da je družba posameznikov, ki med seboj sodelujejo, bistveno stabilnejša od družbe tistih, ki ne sodelujejo. Celo več, v družbi sodelujočih ima vsak posameznik veliko koristi od sodelovanja vseh, v družbi nesodelujočih pa samo nekateri, pa še tisti ne dolgoročno. In najbolj vesela novica je, da gre naravni trend družbe, v kateri so stiki med posamezniki vedno pogostejši, v smer sodelovanja in ne v smer medsebojnega uničevanja. In za konec. Glavna značilnost tistih držav, ki so se bile sposobne v kratkem času prebiti iz nerazvitosti v visoko razvito gospodarstvo, ni v nekakšni »viziji« pri opredelitvi konkurenčnih prednosti, temveč v doseganju družbenega soglasja, ali drugače rečeno, v vzpostavitvi kulture sodelovanja vseh v družbi. Z relativno enostavnimi koraki lahko že kratkoročno dosegamo prve učinke. Država v popolnosti odpre informacije o porabi in načinu porabe svojih proračunskih sredstev. Pri tem upoštevamo izkušnje tistih držav, ki so na tem področju že dosti naredile. Vzpostavi se urad, podoben računskemu sodišču, ki bedi nad tem, da država s svojimi razpisi ne konkurira interesom gospodarstva. Dolgoročen učinek: v izobraževalnem sistemu je treba zmanjšati obremenjenost s faktografskimi predmeti in namesto njih vpeljati predmete z vsebinami, ki dvigujejo zavedanje o koristnosti sodelovanja, ki dvigujejo sposobnost ustvarjalnega razmišljanja in človekovo samozavest. Hkrati je treba spremeniti družbene razmere glede sodelovanja, začeti pri politiki, ki ima moč in vzvode za spremembe in daje zgled celotnemu prebivalstvu. Hvala!

Dr. Janez Drnovšek: Hvala, bilo je zanimivo. Prosim zdaj še gospoda Jožka Čuka, predsednika GZS, potem bi pa predlagal odmor.

Mag. Jožko Čuk: Hvala lepa, gospod predsednik za to priložnost. Današnje srečanje razumem kot tehtanje med kontinuiteto in inovativnostjo. Tudi sam se kot predsednik zbornice v tem ekonomsko-socialnem sporazumevanju srečujem s to veliko dilemo med sedanostjo in prihodnostjo. Mislim pa, da sta

obe prvini enakovredni. Treba je imeti pred očmi tudi neko usklajeno razmerje v sedanosti, da si lahko zagotovimo prihodnost. Sodim, da smo imeli do zdaj v gospodarskem podsistemu dve zadevi, ki sta ključnega pomena in sta nam omogočili čvrsto stanje v gospodarstvu. In menim, da bi to morali tudi v prihodnje ohraniti. Na kaj mislim? Slovenija je imela do zdaj in še ima relativno visoko stopnjo naložb v bruto domačem proizvodu, 25 % do 27 % je ta številka, in mislim, da smo med tistimi državami, ki imajo najvišjo stopnjo, vsaj v našem okolju in Evropi. Drugo je pa to, da smo imeli do zdaj čvrsto in usklajeno stabilno dohodkovno politiko. Plače so nekoliko zaostajale za produktivnostjo in bruto domačim proizvodom. Mislim, da je ključnega pomena, da ti dve kategoriji ohranimo tudi v prihodnje. Upam, da se bomo tudi zdaj s socialnimi partnerji dogovorili za usklajeno korist med menedžmentom, delavci, zunanjim okoljem, vsemi deležniki v podjetju. Osnovnega načela, naj delimo samo tisto, kar je ustvarjeno, se moramo zavedati, ko se pogovarjamo tudi o prihodnosti. Kaj je tisto, kar vidim v tem trenutku kot težavo oziroma v gospodarskem podsistemu kot še nekaj rezerve, ki jo imamo? Na prvem mestu bi omenil relativno nizko produktivnost. Na drugem mestu bi omenil velik delež tradicionalnih panog s premalo znanja, premalo inovativnosti. In kot tretjo težavo bi omenil izvoz izdelkov z relativno nizko dodano vrednostjo. To se da nadomestiti, popraviti. Rezerve vidim v inovativnosti, podjetništvu in informacijski tehnologiji. Mislim, da je ključnega pomena zagotoviti dolgoročno razvojno vizijo in gospodarsko rast, ki te stvari rešuje. Naj še nekaj povem o obremenitvah. Prestrukturiranje podjetniškega sektorja, ki izvaža v tujino pretežni del svoje blagovne proizvodnje, bo potekalo še naprej pod pritiskom globalne konkurence. Od leta 1996, ko so se intenzivno zniževale carinske stopnje, je bil večji del predelovalnih dejavnosti prisiljen zniževati stroške in cene. Ker so se te možnosti v podjetjih že močno izčrpale, se bo selitvi proizvodnje zelo težko izogniti. Nekatero delovno intenzivne panoge bodo imele težave. Obseg njihove proizvodnje v Sloveniji se bo gotovo skrčil. Bojim pa se predvsem za storitvene dejavnosti, ki pri nas še nimajo tako dolge tradicije kot klasične industrijske dejavnosti in te bodo zdaj pod močnim konkurenčnim udarom iz Evropske unije. Breme dajatev za podjetja moramo znižati predvsem pri faktorju delo. Spet ne morem mimo davka na izplačane plače, ki je gotovo pretiran in je nekaj posebnega v Evropi. Stopnja tega davka je lani znašala že 5,7 %. Delež dajatev v aktualnem bruto domačem proizvodu bi se za Slovenijo moral približati državam, ki so na spodnji ravni med državami Evropske unije. Slovenija ima trenutno eno nižjih davčnih stopenj, to je 25 %. Davčna reforma predvideva ohranitev te stopnje. Večina držav članic Evropske unije in pristopnic v davčnih reformah znižuje stopnje davka na dohodek pravnih oseb in povečujejo olajšave. Menijo, da je učinkovita davč-

na stopnja kazalec davčne konkurenčnosti države. Države članice Evropske unije in pristopnice so se spustile v pravo davčno tekmo, vsaj v reformah načrtujejo znižanje nominalnih davčnih stopenj. In prav naša soseda Avstrija ima zdaj 34 % davka na dobiček in ga zdaj znižuje na 25 %, tako da bo po tem kazalcu z nami izenačena. Naj še samo povem, kakšni so izsledki naših zaznav konkurenčnosti v podjetjih po anketah zbornice. Naša služba za konjunkturo in ekonomsko politiko že deset let na meritornem vzorcu izvaja to anketo. In po njej so kritični dejavniki konkurenčnosti predvsem naši predpisi in administracija, dajatve podjetij, še vedno navajajo investicijsko politiko, čeprav je politika ministrstva za gospodarstvo, ki se nanaša na konkurenčnost in pospeševanje podjetništva, zelo veliko spremenila pri tem, in potem še na produktivnost dela. Naj končam še z eno pobudo. Namreč, ko slovenski rezidenti najemajo posojila v tujini, morajo plačevati višjo rizično maržo zaradi tega, ker morajo posojilodajalci formirati 100 % rezervacije, ker nismo člani skupine OECD. Predlagam, da preučimo možnost vstopa, vem za ovire, vendar mora biti na naši strani pobuda, da bi Slovenija vstopila tudi v ta krog razvitih držav in si s tem povečala tudi svoj konkurenčni položaj. Hvala lepa, gospod predsednik.

Dr. Janez Drnovšek: Predlagam 15 minut odmora, potem bi nadaljevali, upam, da z jedrnatimi kratkimi razpravami, da bomo končali v zmernem času. V nadaljevanju mi bosta razpravo pomagala voditi oba rektorja, dr. Mencinger in dr. Rozman.

Tatjana Fink: Hvala lepa, predsednik. Na kratko bi predstavila nekaj svojih razmišljanj o navedeni temi in odgovorila na vprašanja, ki so tu zastavljena, in sicer z mikroravni, s podjetniške ravni. Ko razmišljamo o konkurenčnosti in o tem, ali smo s to konkurenčnostjo danes lahko zadovoljni, smo slišali že razmišljanje o tem, da smo lahko zadovoljni, pa tudi o tem, da nismo zadovoljni. Sama menim, da je konkurenčnost sposobnost podjetij za stalne izboljšave, in sicer tako, da se primerja s sabo in pa tudi, da se primerja z drugimi konkurenti na svetovnem trgu. In če to primerjamo in če smo dovolj realni in dovolj samokritični in mislim, da smo tudi zaradi tega tukaj, da bi naredili korak več od tistega, kar danes imamo, z našo stopnjo konkurenčnosti ne moremo biti zadovoljni in tudi ne moremo brez skrbi gledati v našo prihodnost. Ko razmišljam o tem, kje so tisti vzvodi, ki bi to konkurenčnost lahko izboljšali ali pa jo obdržali vsaj primerjalno s tem, kar imamo danes, lahko govorimo o tem, da so potrebni nadaljnji koraki v podjetniškem sektorju in tudi pri vseh preostalih vzvodih, ki so v celotni državi. V podjetju se vprašam, ali imamo dovolj sposoben menedžment, ali imamo dovolj sposobne zaposlene, ali so ti zaposle-

ni sposobni konkurirati vsem globalnim izzivom, ki se porajajo. Eno ključnih vprašanj, ki se tu pojavlja, je na eni strani nedvomno ustrezna izobraženost tistih, ki so trenutno zaposleni v podjetniškem sektorju. Na drugi strani pa je kronično pomanjkanje predvsem inženirjev in v zvezi s tem se mi porajajo vprašanja. Če uvažamo tehnologije in če rečemo, da so tehnologije in kadri ključni za nadaljnji razvoj tega gospodarstva in te države, ali ne bi mogoče v tem kontekstu razmišljali tudi o uvozu najsposobnejših kadrov, ki bi nam pomagali povečati našo konkurenčnost. Ne glede na to, da ugotavljamo, da se število študentov v zadnjih letih bistveno povečuje, se moramo zavedati, da bodo ti študentje lahko prispevali svoj delež čez največ 5 do 10 let. Vmes pa bo treba tekrovati s tistimi najboljšimi državami na svetu, ki tako kot mi razmišljajo o tem, kako bodo uvažale dodatne kadre, kako bodo uvažale dodatne tehnologije in kako bodo prehitvale svoje tekmece. To pa pomeni, da bi bilo v tem smislu treba odpraviti nekatere administrativne ovire na ravni države in seveda tudi razmišljati nekoliko drugače o mobilnosti delovne sile, ne samo v državi, ampak tudi zunaj nje. Ko razmišljam, katera so tista področja, ki bi bila priložnost za slovensko gospodarstvo, menim, da so to tista področja, na katerih je dodana vrednost na zaposlenega večja. Se pa strinjam tudi s tem, da samo panog z visoko dodano vrednostjo ne bomo mogli imeti, ampak mislim, da pravo mešanico enega in drugega. Predlog je racionalen tudi, ker je treba upoštevati, da je v tej industriji še vedno toliko nekvalificiranih delavcev, ki jih naenkrat ne bomo mogli spremeniti v visoko kvalificirane delavce. V prihodnje pa je treba iskati tista področja, na katerih lahko dobimo dodane vrednosti, ki so bistveno večje od sedanjih. Kar se tiče davkov, bi ob tem, kar je že bilo povedano, dodala samo še to: naše gospodarstvo bo uspešno, če bo imelo najuspešnejše kadre, ki pa bodo morali biti ustrezno nagrajeni. Če hočemo, da so ustrezno nagrajeni, enostavno ne bomo mogli več dovoljevati, da bodo plače obdavčene, zdaj govorim skupaj z davki in prispevki, od 50 % do 70 %. Mislim, da je potrebno takojšnje ukrepanje, ker sicer bodo iskali priložnost drugje. Posebno vlogo pri nadaljnji konkurenčnosti slovenskega gospodarstva in slovenskega podjetniškega sektorja vidim v spremembi pri učinkovitosti državnih institucij. Omenila bi, da so nam zaradi nefleksibilnosti ali pa tudi zaradi številnih administrativnih ovir onemogočeni hitrejši koraki. Konkretno lahko povem, da še vedno ni objavljen razpis, ki bi moral biti že konec lanskega leta, za pridobitev sredstev iz strukturnih skladov. Do danes še vedno ne vemo, kdaj naj bi bil objavljen, medtem ko druge države to s pridom izkoriščajo. Nekaj primerov smo že navedli. Nadalje gre za vlogo izobraževalnih institucij in vlogo akademske sfere, o kateri smo zadnje čase izjemno veliko govorili. Končala bi s tem: menim, da razumemo, kaj bi radi, razumemo, kaj je naš cilj. Mislim pa, da je bistvena razlika od tistih, ki so uspešni, in od tistih, ki bi radi bili uspešnejši,

v tem, ali smo to storili in kdaj smo storili in ali bomo to storili hitro in ali bomo sploh storili in pa v soglasju med vsemi nami, državnimi institucijami, akademsko sfero, izobraževalno sfero, gospodarstvom in mogoče še s čim. Bistvena razlika je v tem, ali bomo to skupaj naredili ali pa bomo obstali na svojih okopih. Hvala lepa.

Dr. Janez Drnovšek: Hvala lepa. Naslednji govornik naj bi bil dr. Gaber, ki pa bo govoril, ko se vrne. Zato vabim kot naslednjega govornika dr. Gantarja in dr. Nevenko Hrovatin.

Dr. Pavel Gantar: Hvala lepa, skušal se bom držati časovnega okvira. Govoril bom o komunikacijskih tehnologijah, ali kot jim danes rečemo, tehnologijah informacijske družbe, in o gospodarski konkurenčnosti. Gotovo vse raziskave, tudi prispevki za današnje posvetovanje, opozarjajo na pomembno povezavo med gospodarsko uspešnostjo in konkurenčnostjo in razvojem ter uporabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Gospodarstva, ki so razvojno uspešna, so uspešna tudi v teh tehnologijah in prav te so po navadi nosilke razvoja in gospodarske uspešnosti. Spomnimo se samo znamenitega Bangemannovega poročila, ki je razloge za razvojno zaostajanje v Evropski uniji pripisal prav zaostajanju na področju razvoja in uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Od tod tudi razmeroma radikalna sprememba evropske skupne politike v odnosu do telekomunikacij, informacijskih tehnologij nasploh. Zakaj so te tehnologije tako pomembne? Prvič: konvergenca telekomunikacijskih, računalniških in informacijskih tehnologij na enotnih integriranih izhodiščih. Prav zблиževanje teh elementov omogoča skokovit razvoj. Drugič: te tehnologije so prodorne in vseobsežne. Prodirajo v vsa področja družbenega življenja, ni področja in dejavnosti, ki bi ostala nedotaknjena. Prav v zvezi z gospodarstvom je treba opozoriti, da te tehnologije lahko pomembno spremenijo in povečajo konkurenčnost tradicionalnih industrij oziroma panog. Te informacijsko-komunikacijske tehnologije niso omejene samo na visokotehnološke panoge, ampak tako, kot je danes poudaril dr. Kos, omogočajo prestrukturiranje tradicionalnih industrijskih panog. Prav zaradi tega so še posebej zanimive in pomembne za nas. In tretjič: omogočajo mrežno logiko povezovanja na globalni ravni in sploh spreminjanja razmer lokalno – globalno. Kar je bilo včasih za Slovenijo izredno pomembno, ima danes čisto druge pomene. Značilen primer je seveda internet. Od orodja, ki so ga uporabljali akademiki, zanesenjaki, je postal eno najmočnejših poslovnih orodij na svetu. Informacijska tehnologija je osnova za konvergenco omrežnih storitev in vsebin in neverjetno je, kako slabo je ta mogočni medij urejen na globalni ravni. Neverjetno je, kako malo ljudi ga upravlja, kako nima upravljanja, ampak deluje izjemno dobro in koristno. Kje

je Slovenija? Glede na višino indeksa digitalnega dostopa, ki je pomemben zbirni kazalnik, so države v Mednarodni zvezi za telekomunikacije razdeljene v štiri skupine. Slovenija je po tem indeksu, presenetljivo za nekatere, uvrščena v najvišjo skupino, skupaj z ZDA, vzhodno Azijo in večino držav Evropske unije, pred Španijo, Portugalsko in Irsko, ki jih v prvi skupini ni. Tudi nekateri drugi kazalniki nakazujejo razmeroma hiter razvoj informacijskih tehnologij in na njih temelječih storitev. Eden takih popularnih kazalnikov je gotovo dostop gospodinjstev do interneta, ki je od leta 2001 z 21 % narasel na 45 %, in zaostanek, ki je bil s 30 % zmanjšan na 4 % za povprečjem Evropske unije. Pričakuje se, da bo že konec tega leta ali pa v začetku prihodnjega leta ta zaostanek zmanjšan v celoti. Poslovanje v vladi je tako rekoč popolnoma elektronizirano, so pa zaostanki pri poslovanju vlade z državljani, a jih v zadnjem času nadomeščajo tudi drugi, tudi novi transakcijski servisi, kot je e-dohodnina. Mogoče bi pozval, da bi vsi, tudi ugledni predstavniki države, izpolnili dohodnino elektronsko, kar bi dalo spodbudo. Za poslovanje med vlado in gospodarstvom je v načrtu zelo pomemben projekt: Vse na enem mestu, ki ga je treba dokončati letos. Cilj je preprost: omogočiti, da bo vse poslovanje podjetij, ki se nanaša na evidenco: zbiranje, oddajanje raznih formularjev in prejemanje sredstev, kar koli, postalo elektronsko. Slovenija se tudi sicer razvija, spada med 15 držav na svetu, ki razvijajo, proizvajajo in seveda tudi tržijo najsodobnejšo telekomunikacijsko opremo in produkte. S tega vidika se nimamo česa sramovati. To pa ni dovolj. S tem ne smemo biti zadovoljni. Mislim, da moramo storiti nekaj pomembnih korakov, ki bodo omogočili, da bodo te prednosti, ki jih imamo, dobile večjo vlogo, večji pomen pri povečevanju konkurenčnosti. Prvič: menim, da je kljub pomislekom treba nadaljevati sproščanje telekomunikacijskega trga ob hkratni prisotnosti močnega in pristojnega regulatorja. Če bi rekel v narekovajih: patriotizem v tem primeru ni primeren. Odkril sem ga v prispevku v zadnji sobotni prilogi. Tak patriotizem nam ne bo koristil. Tega se moramo zavedati. Cene mednarodnih telefonskih pogovorov so v Sloveniji zelo, tudi do trikrat, padle, ko je bil sprejet nov zakon o telekomunikacijah in je omogočil tudi drugim operaterjem, da prenašajo klice v tujino. Storitve mobilne telefonije so take zato, ker obstaja nov, neusmiljen boj med dvema konkurentoma, tretji je žal precej manjši oziroma ima težave. Ta dva konkurenta se borita za trg, delež uporabnikov, storitve. Zelo zanimivo je, kako se je eden od operaterjev odzval na tretjo generacijo, Vodafonovo kartico, ki te poveže kjer koli, kadar koli in tako naprej. Storitve se povišujejo in tudi razpršujejo. Pomembno pa je reči, da ponudba storitev zaostaja za razvitostjo informacijske infrastrukture. Ta zmore več, kot je danes ponujeno. Na ministrstvu se tega zavedamo, zato teče vrsta projektov, tudi na gospodarskem in drugih ministrstvih (ne morem jih posebej omenjati), ki naj bi ponud-

bo povečali. S tega vidika je zelo pomemben razvoj storitev javne uprave za podjetja. Prav te dni je član gospodarske delegacije v Budimpešti podpisal in oddal DDV iz hotela v Budimpešti. To se mi zdi pomembno. Na koncu bi, ker ne morem omeniti vsega, rekel samo še to: menim, da je izjemno pomemben projekt tehnološke mreže informacijsko-komunikacijske tehnologije, ki usmerja in povezuje najpomembnejša podjetja, od Gorenja, Iskratela in vrste drugih. Projekt se mora nujno uresničevati skupaj z gospodarstvom, šolstvom in zagotoviti pomoč pri razvoju konvergenčnega laboratorija in produktno usmerjenih proizvodov in storitev.

Dr. Jože Mencinger: Hvala lepa, na razpolago imamo 20 govornikov in približno 90 minut časa, kar pomeni, da ima vsak govornik na razpolago pet minut. Naprej dr. Nevenka Hrovatin, potem pa dr. Matej Lahovnik.

Dr. Nevenka Hrovatin: Hvala lepa. V svoji razpravi bi se omejila samo na dve področji z zelo širokega spektra vseh področij konkurenčnosti, in sicer na šolstvo, javni sektor, ter gospodarske javne službe. Slovenija je podpisala bolonjsko deklaracijo in verjetno veliko razmišlja o tem, ali jo bomo uvajali ali ne, ali želimo ostati na tem vlakcu, na katerem je vsa Evropa, ki je to že uvedla. Moram povedati, da država na tem področju izjemno zaostaja. Ekonomska fakulteta je pred tremi leti naslovila pismo na ministrico, gospo Čok, da bi dobili usmeritve. Ni bilo nobenega odgovora. Italija, ki je ena od držav, ki po navadi zaostaja pri vseh stvareh, je pred dvema letoma že začela izvajati bolonjski proces. Pri liberalizaciji šolstva zelo podpiram usmeritve, ki jih je nakazal gospod Janša, to je, da je v Sloveniji treba ustanavljati več šol, več univerz in podobno. Rada pa bi opozorila na to, kar se trenutno dogaja. Obstoječe šole so ob ustanavljanju novih šol v neenakopravnem položaju. Nove šole, ki se ustanavljajo, lahko vpisujejo diplomante visokih šol, neuniverzitetnih programov magistrskega študija, podiplomski študij, ljubljanske univerze tega ne morejo, to se pravi, da izgubljajo kader. Če velja konkurenčnost, potem ni mogoče omejevati povpraševanja. Pri nas pa so postavljene omejitve za izredne študente, vpise in tako naprej. Če je neka šola dobra, je treba pustiti, da lahko vpisuje študente. Rada bi tudi opozorila na veliko togost, ki jo omenja prof. Mrkaić v svojem članku. Izjemno dolgo namreč traja, da so uvedeni novi programi. Če želimo uvesti nov program, traja postopek vsaj dve leti. Trenutno nekatere skupne programe izvajamo z drugimi šolami v nekdanji Jugoslaviji in jih lahko samo na podlagi programov, ki so že prijavljeni, kajti tako dolgega časa, dveh let, si ne moremo privoščiti. Torej tukaj bi bila liberalizacija šolstva dobrodošla tudi v tem pogledu, ne samo z vidika ustanavljanja novih šol in seveda odžiranja sredstev obstoječim šolam. Tretja zadeva,

na katero bi rada opozorila, pa je, da si liberalizacije ne morem predstavljati brez internacionalizacije, kajti naši študentje ne bodo študirali samo pri nas. Konkurenca so za nas tudi šole v tujini. In če želimo ponuditi dobre programe, je treba privabiti tudi tuje profesorje in bo verjetno treba naše programe izvajati tudi v tujem jeziku. Jaz si Slovenije v celoti, ne samo šolstva, ne predstavljam kot konkurenčne države, ne da bi sprejeli opredelitev, da smo dvojezična država. Treba je znati slovenski jezik, vendar ob tem dopuščati tudi tuji jezik. Kot sami veste, članki v Economistu kažejo na to, da angleški jezik trenutno prevladuje. Te zadeve so seveda drage. Slovenija je država, ki pošilja več študentov na izmenjavo v tujino, kot jih dobimo v Slovenijo. Razlog je predvsem v tem, da jim nimamo česa ponuditi, kajti slovenskih predmetov ne morejo poslušati tujci. Zelo na kratko, ker je razprava omejena, sem toliko povedala o šolstvu. Glede javnega sektorja pa bi rekla naslednje. Menim, da je politika države na tem področju izrazito neprimerna. Gre za to, ali država nima strategije do svojega javnega sektorja in javnih podjetij ali pa da se ta strategija menja iz leta v leto. Problem je že sama privatizacija. Naj navedem recimo elektrodistribucijo: lani je bila ustanovljena privatizacijska komisija, ki naj bi pripravila program privatizacije. Kolikor vem, se je ta zadeva povsem umaknila, ne da bi bili člani privatizacijske komisije sploh obveščeni o tem. Kar se tiče regulacijskih organov: pri nas so začeli delovati, vendar že na samem začetku jim omejujemo njihovo diskrecijsko pravico. Navezala bi se pri tem tudi na gospoda Gantarja. Namreč, inflacijsko sidro počasi dosegamo, vendar ga dosegamo tudi na podlagi tega, da regulatorjem ne dovolimo, da bi cene določali na strokovnih osnovah. Imamo še vedno zelo velika nesorazmerja pri cenah v javnem sektorju. Liberalizacija trga je pripeljala do monopolov, npr. holdingi in podobne zadeve. Upravičeni odjemalci plačujejo višje cene na podlagi tega, da cene za tarifne uporabnike nadzoruje država in jih ni mogoče prilagajati. Seveda je zelo pomemben problem na tem področju nagrajevanje kadrov in kadriranje nasploh, močno državno vpletanje in razdeljevanje menedžerskih funkcij po političnih pripadnostih in podobno. In če se država odloči na tem področju za to, da javni sektor ohranja v takem obsegu, kot je, bo morala resno razmisliti o politiki do poslovanja tega sektorja. Hvala.

Dr. Jože Mencinger: Hvala lepa. Naprej dr. Matej Lahovnik, potem pa dr. Matjaž Mulej.

Dr. Matej Lahovnik: Hvala lepa. V svojem prispevku sem predvsem poskušal opozoriti na nekatere razvojne probleme, ki se mi zdijo v tem primeru ključni. Vsega ne bom ponavljal, veliko je bilo že povedano, veliko še bo. Ustavil sem se pri problematiki prestrukturiranja industrije in storitvenega sektorja.

Navezal bi se samo na tisto, kar je že bilo rečeno, predvsem na to, da je Slovenija po obremenitvi plač trenutno na četrtem mestu, če jo primerjamo z obstoječimi članicami Evropske unije. Plače so obremenjene bolj samo v Belgiji, Nemčiji in na Danskem. Po obremenitvi presehamo celo Švedsko. To je empirično dejstvo. Druga stvar, ki se kaže kot problem: razbremenitev gre predvsem v smeri nižjih plač, ostaja pa problem dejavnosti z višjo dodano vrednostjo, ker tam davek na plačilno listo še vedno opravi svoje.

Druga stvar, na katero bi se želel navezati, ker je sorazmerno malo časa, je odsotnost novih podjetij. Ugotavljamo, da naš razvoj še vedno temelji na t. i. starih, prestrukturiranih podjetjih. V Sloveniji enostavno ni novih malih in srednjih podjetij, ki bi prerasla v velika podjetja, oziroma jih je premalo! Problem je seveda tudi v neustrezni podjetniški klimi. To dejstvo mogoče najbolje ponazarja vprašanje, ki sem ga postavil študentom, ko sem bil leta 1999 v ZDA – takrat je bilo sicer tisto »zlato« Clintonovo obdobje pred sedanjo administracijo. Ko sem jih vprašal, kje se vidijo v prihodnosti, je večina odgovorila, da v ustanovitvi malega podjetja, v zasebnem sektorju. Ko sem to vprašanje ponovil na naši fakulteti podiplomskim študentom, so bili odgovori: bodisi državna uprava bodisi javna podjetja, kot so Telekom, Petrol, vmes se je našla še kakšna državna banka. To je vprašanje vrednot, pripravljenosti prevzemanja tveganja in motivacij, o katerih je govoril minister Mramor, ki očitno v našem okolju niso dovolj spodbudne. Mislim, da nas tu čaka razmeroma veliko dela.

Tretje, na kar bi rad opozoril, ko govorimo o odprtih dilemah Slovenije, je dejstvo, da imamo v Sloveniji sorazmerno dober okvir: v lizbonski strategiji imamo zelo jasne ukrepe, ki jih je treba izvesti, če se želimo pomakniti navzgor po lestvici razvitih držav. Druga stvar je, da smo že leta 1994 dobili sorazmerno sodobno strategijo gospodarskega razvoja Slovenije in tudi poznejši dokumenti so bili dobro izdelani. Težava pa je v njihovem uresničevanju. Tu se pokaže predvsem togost našega političnega sistema. Gre za vprašanje, ki zadeva mnoge moderne razvite politično-ekonomske družbe. Na to je opozoril že ekonomist Thurow, ki je sicer govoril o tem razvojnem problemu na primeru gospodarstva ZDA. Ko je treba razdeljevati koristi, jih politični proces razdeli. To se kaže recimo v rasti javne porabe v Sloveniji v devetdesetih letih; ko pa je treba sprejemati nepriljubljene politične ukrepe, ko je treba zategniti pas, se pa pojavi vprašanje, komu pripisati te kratkoročne stroške. Tu je naš politični proces povsem tog, povsem je odpovedal. Mislim, da bo tisto, na kar je opozoril minister Mramor – da je treba na neki način krčiti javno porabo – v prihodnosti velik problem. To se lepo kaže tudi v tem, da je 85 % proračuna bolj ali manj fiksnega, in lahko se vprašamo, koliko sploh

še ostane manevrskega prostora za neko ambiciozno razvojno ekonomsko politiko. Odgovor je preprost – zelo malo. Konkurenčnosti gospodarstva ne bomo povečali, ne da bi krčili tudi javno porabo. Seveda pa je treba opozoriti, da ni draga samo država, ampak da smo dragi tudi državljani. Ko govorimo o javni porabi, so vključeni tudi določeni socialni transferji, ki so v veliki meri upravičeni, dostikrat pa tudi ne (o čemer je bil danes že govor), da je treba doseči tudi natančnejše ciljanje socialnih transferjev.

Ob koncu bi poudaril, da če bo Slovenija rasla nekako 3-odstotne točke hitreje, kot je povprečje Evropske unije, potem jih bomo po razvitosti dosegli okoli leta 2015. Če bomo rasli 2-odstotni točki hitreje, se bomo nekako zlili z EU leta 2020. Če pa samo 1-odstotno točko, pa nekje daljnega leta 2035. Seveda pa je to odvisno predvsem od nas samih. Zato bi rekel, da ne glede na to, da sem tudi v svojem prispevku na več mestih kritičen, ostajam optimist predvsem zaradi tega, ker sem še sorazmerno mlad, vendar sem, kar vem zase, v večni tranziciji. Najprej je šel, kot je bilo že danes rečeno, skozi tranzicijo šolski sistem, ko se je to končalo, smo zamenjali državo, in ko smo končali s tem, gremo spet v novo skupnost, v Evropsko unijo. Če drži tisto, kar je rekel Darwin, da ne bodo preživeli niti najmočnejši niti najpametnejši, pač pa najbolj prilagodljivi, potem verjamem, da imamo Slovenci tu kar nekaj primerjalnih prednosti.

Dr. Matjaž Mulej: Navezal bi se na tisto, o čemer so govorili ga. Tea Petrin ter g. Čadež in ga. Finkova kot človeka iz podjetij. Vprašanje je, ali vsi ti ukrepi, ki jih makroekonomisti izvajate in naj delujejo kot katalizator, dobivajo dobro odzivnost. Skratka, kultura je tisto, o čemer bi rad rekel nekaj besed in šel za korak dlje od Čadeža in Finkove. Kultura, ki podpira inoviranje, podjetniško konkurenčnost, je le navidezno neekonomski dejavnik, čeprav je to bolj sociološki kot ekonomski pojem. Vendar, če je ne upoštevamo, potem je pričakovanje do institucij preveliko, ker se premalo upoštevajo dane lastnosti ljudi. Zadnje čase vidimo, da tisto nujno nezadovoljstvo, da bi bili ljudje pri volji spreminjati se, sicer raste, vendar ne kaže, da se povezuje z voljo spremeniti samega sebe, in se preveč zahteva, naj država podpre nespreminjanje. Če bomo tu ostali brez razlike med pravnim in ekonomskim, šumpetrijansko poimenovanim podjetništvom ter med omogočanjem in krepitvijo inovativnosti, ne bomo prišli daleč, kajti po javnem mnenju izpred nekaj let je bilo 80 % ljudi v Sloveniji za počasi razvoj. Mrkaić je navedel podatek, da je 80 % funkcionalno nepismenih. Zbornica je na nekem drugem posvetovanju navedla podatek, da je 5–6 % inovativnih, nič več. Torej je ta politika, o kateri se danes pogovarjamo, za veliko večino Slovencev in drugih občanov Slovenije vsiljena politika. To pomeni, da

so proti avtomatično, čim gre za vsiljeno. Govorili smo o šolstvu. Šolstvo se omejuje na strokovnost in premalo daje štiri druge komponente, ki so nujne, da bi ta strokovnost postala nekaj koristnega: ambicioznost, podjetnost, ustvarjalnost, sodelovanje. Upam, da bo lahko Rebernik na podlagi raziskave GEM povedal, kako so te lastnosti kot osebne lastnosti šibke in je zato šibka sposobnost sprejeti pobude vlade in znanosti. Odgovor, ki smo ga dali v javnost, brez vsakega odmeva, ker je izšel v reviji, ki je nihče ne navaja v besedilih, ki smo jih danes dobili, v Organizaciji, v 5., 6. in 7. številki, je tak: Živimo na trgu kupca, vlada, država z vso svojo ogromno porabo je velik kupec na trgu kupca. To pomeni, da ima država možnost, pogajalsko moč, da postavlja pogoje in bi bilo smiselno, da zahteva od svojih dobaviteljev inovativnost in da je pri tem tudi sama vzor. Kajti ne živimo od znanja, ampak od inovativne uporabe znanja in niti slučajno ne zgolj od tehnoloških inovacij. Pravil kakovosti, o katerih bi lahko moj sosed tu ogromno povedal, nimamo zapisanih v zakonu samo za podjetja, ampak imamo tudi izrecne dokumente o kakovosti v državni upravi iz leta 1996 in iz decembra lani. Iz vsega tega izhaja, da bi bilo izvedljivo in smiselno to, kar smo glede inoviranja v mnogih organizacijah že naredili v vseh teh letih, ko sem se ukvarjal z več kot 600 organizacijami. Namreč, začeti z netehnološkimi inovacijami in pri sebi. Tu se da strašansko veliko narediti, ker so postopki vsakdanjega dela najbolj zanemarjena tema. Če država začne to delati pri sebi, z usposabljanjem državnega vrha in akcijo v vseh državnih organih, potem bo postala pri ljudeh v gospodarstvu vredna zaupanja, ko bo nekaj takega zahtevala od njih. Tranzicija v institucijah je mogoče pri koncu, v ljudeh pa je šele na začetku. Zato odstranjevanje ovir za zdaj ni dovolj in imamo dosti neizrabljenih priložnosti. Tisto, o čemer je bil prej govor o motivacijah: če normalno, svetovno jemljemo motivacije v obliki nagrad za inoviranje, potem tu omejitev ni in je ta problem tudi hitro rešljiv. S tem naredimo velik korak naprej v inovativno družbo, v kateri so informacijska družba, podjetniška družba, družba znanja, družba kakovosti samo njeni deli. Hvala.

Dr. Jože Mencinger: Hvala. Dr. Aleš Nemec in nato gospod Franc Dolenc.

Aleš Nemec: Ponazoril bom problem kakovosti. Če pride k nam kupec, najprej vpraša glede same palete izdelkov. Če to imamo, kar je seveda izraz inovativnosti, potem je prvo naslednje vprašanje kakovost. Nato sledita konkurenčnost cen – o tem govorimo danes že ves čas – in hitrost vstopa na trg, hitrost dobav. Če govorim o kakovosti, bi rad spomnil, da smo pred 11 leti imeli nacionalni program kakovosti, ki je bil zelo široko zastavljen. Lahko rečem, da so bili praktično vsi vključeni vanj, od političnih do cerkvenih institucij. Mislim, da je danes, po 11 letih čas, da ga revidiramo. Morda bi šel tudi sam naslov

v smeri odličnosti, kar je višja stopnja, da bi se to široko uveljavilo. Da pa se uveljavi, je treba začeti pri izobraževanju. Naše šole dejansko namenjajo kakovosti, odličnosti, predvsem pa načelu in vrednoti kakovosti (o čemer je prej govoril g. Čadež) bistveno premalo pozornosti. Sam menim, da se vse skupaj začne v vzgojnih institucijah od osnovne šole naprej ter se nadaljuje do univerze in naprej. Tu vidim potrebno akcijo, da se oplemenitijo programi, ne toliko v smislu tehničnih metod, ampak ozaveščanja o kakovosti. Hvala lepa.

Dr. Jože Mencinger: Hvala.

Franc Dolenc: Povedal bi nekaj misli kot predstavnik Iskratela, podjetja, ki se na svetovnih trgih bori s konkurenco že celo življenje. Najprej moram reči, da konkurenčnost lahko ugotovimo samo takrat, ko zmagamo na mednarodnem natečaju. Vse druge oblike ugotavljanja konkurenčnosti pravzaprav niso realne. Zmaga na mednarodnem natečaju pa spominja pravzaprav na pravo bojišče, zato bi naredil nekaj primerjav z načinom, kako se zagotovi zmaga – v normalnem vojaškem besednjaku.

Izbrati moramo seveda pravi prostor, kjer bi se bojevali. Za izbiro tega prostora je potrebna ustrezna mera ustvarjalnosti. Ta trenutek je najboljši prostor tisti, kjer trg še ni v celoti razdeljen. Za Iskratel so to gotovo trgi Vzhodne Evrope. Zelo zanimivi pa postajajo tudi trgi Bližnjega in Srednjega vzhoda. Treba je izbrati pravi čas. Pravi čas bo tisti trenutek, ko bo med Slovenijo v Evropski skupnosti in drugimi državami zunaj Evropske skupnosti obstajala neka tektonska razpoka, ko bo tistim, ki bodo znali čez to razpoko dobro trgovati, nekoliko olajšan dostop do teh trgov. Ta čas je seveda omejen na 3 do 5 let in če ga zamudimo, bomo na tako diskontinuiteto še zelo dolgo čakali.

Izbrati moramo seveda prave tržne niše, prave izdelke. Brez teh ni nič. Pri teh izdelkih pa moramo seveda doseгти svetovno raven. To ni tako enostavno, ker je treba imeti vizijo, kakšna bo svetovna raven, 3 do 5 let prej, preden s temi izdelki sploh pridemo na trg. Naša omejitev torej tu sploh ni tehnologija, ampak je poslovno, produktno-marketinško zaznavanje prihodnjih kupčevih potreb.

Izbrati moramo seveda pravo taktiko in orožje, tu pa je več možnih scenarijev. Med scenariji podjetij, kot je recimo Iskratel, mogoče tudi slovenska farmacevtska podjetja, ki se ukvarjajo s paradržavnimi, infrastrukturnimi posli, pa med tistimi, ki se ukvarjajo s potrošniškimi projekti, so seveda pomembne razlike. Ti scenariji so, kako vzpostaviti tako globoko zaupanje z našimi ključnimi kupci, ki bo preseglo problem »branda«, ki bo preseglo problem, da nismo vedno člani

multinacionalk, in ki bodo v sodelovanju s podjetjem iz Slovenije videli prednosti in ne samo slabosti. Izbrati moramo prave koalicijske partnerje. Vidimo jih tri vrste. Zelo pomembno je zbrati prave domače partnerje v obliki tehnoloških mrež in videti tudi naše raziskovalno- razvojne institucije kot partnerstvo v bitki za izdelek in za zmago na natečaju. Izbrati moramo tudi prave tuje partnerje, ampak z domačih trgov. Sodelovanje z multinacionalko ne prinaša vedno mleka in medu, so pa ta podjetja zelo dobro pripravljena, da bi v sodelovanju s slovenskimi podjetji gradila nadnacionalne tehnološke mreže. To je posebna priložnost in če bomo dovolj učinkoviti in proaktivni, se bodo take nadnacionalne koalicije tudi seveda gradile. Ne nazadnje je treba z multinacionalkami zelo kakovostno sodelovati. Toliko, kot bomo v sodelovanje z multinacionalkami prinesli, toliko lahko od njih tudi pričakujemo. Kaj pa motivacija? To je pa velik problem, ker v Sloveniji vlada relativna kriza izobilja. Razmeroma dobro živimo, razmeroma malo čutimo poraze. Tam, kjer se porazi ne čutijo, pa se je težko usposabljanje za velike zmage. To bi lahko rekli predvsem za slovensko znanost. Zato se tudi zavzemamo, da bi bilo v agenciji za tehnološki razvoj, ki se pojavlja, čutiti malo več vonja po smodniku. Da bi malo bolj čutili poraze na teh velikih mednarodnih natečajih in da to ne bi bila samo okolica, v kateri se deli državni denar glede na razmerje moči, ampak da bi se delile tudi mednarodne izkušnje, kako se ukvarjati s prihodnjimi mednarodnimi projekti in bitkami. Tukaj je neverjetno veliko podobnosti celo med podjetji, ki so na različnih tehnoloških osnovah. Recimo farmacevti in telekomunikacije imajo 90 % istih težav. Ključni pogoj za motivacijo je pravzaprav v strukturi vodstva slovenskih podjetij, ki bi morala biti jedro naskoka na svetovni trg. Zelo pogosto vidimo, da se ta podjetja preveč ukvarjajo z enoletnimi in premalo s petletnimi zadevami. Mislim, da lahko pogosto vidimo, da tudi nadzorni odbori, kjer so predstavljeni lastniki, premalo pritiskajo na vodstva podjetij, da morajo dati na mizo tudi sicer tvegane, toda vseeno delujoče srednjeročne strategije. Na koncu se vsa pobuda te konkurenčnosti prenese na lastniško strukturo, tako kot je značilno za kapitalizem. Zanimivo je, da je naš dobri prijatelj generalni direktor velike izraelske firme danes svetovalec v »venture« skladu in je član nadzornih odborov številnih kakovostnih izraelskih podjetij. Se pravi, to usmerjanje moramo imeti na ravni lastnikov, ki bodo skozi to gradili dolgoročno vrednost slovenskih podjetij, in potem bo celotna veriga šla po tej poti. Hvala lepa.

Dr. Jože Mencinger: Hvala. Prosim, dr. Purgova.

Dr. Danica Purg: Hvala lepa. Konkurenčnost razumem širše kot le ekonomski izziv. Avtorji gradiva so dali vrsto zanimivih predlogov in z mnogimi se strinjam, predvsem z vlogo izobraževanja, s posebnimi spodbudami za več diploman-

tov na tehnološkem področju. Mislim pa, da če nam uspeva dobiti več mladih ljudi v vojsko in policijo, zakaj nam to ne bi uspelo s posebnimi spodbudami na področju izobraževanja na tehnoloških fakultetah. Skrajševanje študija, več spodbud za razvoj podjetništva, ustvarjanje okolja za inovacije je pot napredka v Sloveniji. K vsemu rečenemu in napisanemu pa bi rada dodala naslednje: Slovenija bo uspešna, če bo imela voditelje z globalno perspektivo na vseh ravneh, od podjetij, šol, bolnišnic, političnih organizacij itd.; voditelje, ki bodo sposobni komunicirati na globalni ravni, ki bodo sposobni prepoznati, kaj je tisto, kar med njihovimi izdelki in storitvami lahko ustreže potrebam, okusu, modi, težnjam v svetu in kar ustreza mednarodnim standardom kakovosti ali jih celo prekaša, oz. v skladu z idejo »misli veliko«, kako in s čim ustvarjati nove potrebe, nove trende v svetu. Ostati pomemben na globalnem trgu, ne pomeni biti velik. Kombinacija domačega znanja in globalne ekspertize ustvarjata tako imenovano metanacionalno podjetje. Z odlično komunikacijo o tem, kaj imamo, znamo in zmoremo, in s sodelovanjem (kar je omenil g. Čadež) s svetom in z domačimi strokovnjaki, z ekspertizo in kapitalom lahko dosežemo konkurenčnost in kakovost življenja po tem načelu. Podjetja in vse druge institucije morajo postati odprte v svet in ustvarjati okolje, ki mu bo poleg ustvarjanja lastnih kadrov uspelo privabiti k nam odlične tuje strokovnjake in sodelavce ter tudi ideje. Slovenija sama nikoli ne bo mogla dati dovolj strokovnjakov in ne kapitala za globalno konkurenčnost. V svetu vlada velika bitka (to smo že slišali tudi danes) za pridobivanje najboljših kadrov. Slovenija mora zanje postati privlačnejša. Težnje pri odpiranju Slovenije v svet so zadnje čase skrb vzbujajoče in to ima lahko dolgoročne posledice. Zato je treba mobilizirati pozitivne ideje ter nosilce teh idej in pobud. Vlagati moramo v komunikacijo z najširšimi množicami o tem, kakšno prihodnost gradimo in kaj so pogoji zanjo. Mislim, da moramo sporočiti javnosti svoje ideje in tako spreminjati kulturo zaprtosti, ki žal začenja prevladovati. Vsak državljan in državljanka Slovenije bi se morala zanimati predvsem za prihodnost, saj bosta tam preživela preostanek svojega življenja. – Hvala.

Dr. Jože Mencinger: Hvala, naslednji je na vrsti dr. Rebernik.

Prof. dr. Miroslav Rebernik: Za razvoj ekonomskega sistema je potrebno podjetništvo. Odločitev za podjetništvo pa je povsem osebna odločitev posameznika. Nihče tudi ne more prisiliti podjetnika, da bo širil poslovanje, dodatno zaposloval, če sam tega ne želi. Moja teza je, da se k podjetništvu ne da prisiliti, za podjetništvo je možno samo motivirati. Če slovenski podjetniki ne želijo biti dobri, če nimajo visokih aspiracijskih ravni, če ne želijo, da bi njihova podjetja rasla, potem seveda te ekonomske rasti v Sloveniji ne bo.

V ekonomskem sistemu potekata dva temeljna razvojna procesa. Prvi je proces, v katerem se ustanovljajo nova podjetja, drugo je proces, v katerem obstoječa podjetja ustvarjajo dodano vrednost in morda rastejo. Ko Slovenijo primerjamo z Evropo in svetom, vidimo, da nobeden izmed procesov ni posebej uspešen. Primerjava povprečne dodane vrednosti na zaposlenega v slovenskih podjetjih kaže razmerje 22 tisoč evrov proti 75 tisoč v evropskih podjetjih, pri čemer je največja razlika pri velikih podjetjih – 23 tisoč proti 120 tisoč. Slovenska velika podjetja se v primerjavi z evropskimi kažejo kot izrazito neučinkovita.

Tudi glede drugega razvojnega procesa, v katerem se rojevajo nova podjetja in vnaša v ekonomski sistem potrebna dinamika, nimamo razloga za zadovoljstvo. V svetovni raziskavi Global Entrepreneurship Monitor, kjer ugotavljamo delež prebivalstva, ki je vpleten v zgodnje faze ustanavljanja in poslovanja novih podjetij, se Slovenija s povprečjem lanskega in predlanskega leta, ki je nekaj nad 4 odstotke, med 41 državami uvršča na 36. mesto. Če gledamo Slovenijo znotraj Evropske unije, ta delež niti ni tako slab – smo nekje v zlati sredini. A to le zato, ker je Evropska unija v svetovnem merilu glede podjetništva slaba. Nedolgo tega je Evropska komisija predstavila strateški akcijski načrt za podjetništvo, t. i. belo knjigo, v kateri so podatki, da se v Evropi dosti manj ljudi kot v ZDA odloča za podjetniško samozaposlitev, da je rast novoustanovljenih evropskih podjetij nižja od ameriške, da zaradi strahu pred neuspehom številne ideje sploh ne pridejo na trg, ker jih posamezniki sami ali okolje cenzurira. V naslednjih desetih letih bo tretjina evropskih podjetnikov prenehala poslovati, ker bodo prestari. Vsa največja evropska podjetja ob koncu prejšnjega desetletja so bila velika že v šestdesetih letih.

Torej, če se primerjamo s tistimi, med katere vstopamo, nam pravzaprav niti ne kaže tako slabo. Zato je seveda ključno, če govorimo o prihodnosti Slovenije, skupaj z Evropo iskati odgovore, kako priti do več podjetnikov, kako med prebivalstvom spodbuditi inovativnost in podjetniški duh ter kako med tistimi, ki so se že odločili za podjetništvo in ki imajo podjetja, spodbuditi rast. Pred kratkim smo končali raziskavo Slovenski podjetniški observatorij 2003, v kateri smo okoli 700 podjetij vprašali, kako načrtujejo zaposlovanje v naslednjih petih letih. Največji delež tistih, ki bodo zaposlovali več kot 20 ljudi, je razumljivo med srednje velikimi podjetji, ki v povprečju pričakujejo 19 dodatno zaposlenih na podjetje v prihodnjih 5 letih, kar je sicer odlično. Žal pa je srednjih podjetij zelo malo – slabih 1.200 v letu 2002. Največjo absolutno zaposlitev lahko zagotovijo mikro podjetja – le-teh je pač največ v strukturi, dobrih 85.000. Čeravno v povprečju predvidevajo samo 4 dodatne zaposlitve v 5 letih to znese dobrih 350.000 novozaposlenih. Res je torej pomembno, kako se odvija podjetniški proces, v katerem nastajajo nova podjetja, kako ekonomi-

čen je in kakšna je stopnja smrtnosti novih podjetij. In pa seveda, kako imamo v državi nastavljene mehanizme, ki ljudi s podjetniškim talentom motivirajo, da bi izkoriščali poslovne priložnosti.

Če govorimo o preboju ali o tem, kaj je to, kar zares daje rezultate, ne da bi se nam bilo treba posebej zgledovati po Irski ali Finski, lahko za začetek upoštevamo dejstvo, da je desetkrat več – ne enkrat ali pa dvakrat več – ampak desetkrat več podjetnikov med tistimi ljudmi, ki menijo, da imajo znanje in veščine za podjetništvo, ki poznajo druge podjetnike, in ki jih ni strah neuspeha. Če zares hočemo pospeševati podjetništvo, potem lahko začnemo delati na teh področjih zelo konkretno. Lahko pa se tudi zgledujemo, denimo po angleški vladi. Pred kratkim je objavila akcijski načrt, v katerem se je zavezala, da bo naredila Veliko Britanijo za najboljši prostor na svetu za ustanavljanje in rast podjetij. Morda bi lahko slovenska vlada sklenila kaj podobnega.

Dr. Jože Mencinger. Hvala. Dr. Matija Rojec.

Dr. Matija Rojec: Če pogledamo, kako rasteta produktivnost in konkurenčnost slovenskega gospodarstva, vidimo, da se sicer postopoma povečujeta, vendar je prav tako očitno, da to povečevanje ni zadosti hitro v primerjavi s tem, kako se stvari dogajajo v mednarodnem gospodarstvu. Če pogledamo najrazličnejše analize, med katerimi so najočitnejše tiste, ki se ukvarjajo s factorsko strukturo izvoza, vidimo, da naš izvoz temelji pretežno na izdelkih, za katere bomo rekli, da nimajo visoke dodatne vrednosti. Še večji problem pa je, da so strukturne spremembe v smeri izdelkov z večjim vložkom tehnologije in dela počasne in ne samo počasnejše od drugih držav, ki prihajajo v EU, ampak počasnejše od cele vrste držav članic EU. Iste težnje, iste probleme vidimo, če pogledamo vsakdanje dogajanje v Sloveniji. Začele so se selitve delovno intenzivnih faz v tujino. Stalno prerekanje na Ekonomsko-socialnem svetu, ko sindikati upravičeno zahtevajo višje plače, ki so za številne delavcev res mizerne, in po drugi strani upravičeno ugovarjanje delodajalcev, da pač podjetja tega ne bodo zdržala, nam kažejo po moje tri stvari. Prvič, da je Slovenija v precejšnji meri iz svoje gospodarske strukture iztisnila tisto, kar je lahko iztisnila, in da je treba te procese bistveno pospešiti ter da je z vstopom v EU minil čas, ko smo te mejne izvoznike lahko reševali z neko prijaznejšo tečajno politiko in smo obenem lahko tolerirali počasnejše reformne procese v nemenjalnem sektorju. Zdaj je pa seveda vprašanje, kako te strukturne spremembe pospešiti. Recepta ni in bi se s profesorjem Mencingerjem popolnoma strinjal. Vsi pravimo, da je treba veliko več vlagati v znanje, raziskave in razvoj. Tudi to je jasno. Jasno pa je tudi to, da te stvari niso kratkoročne

in da so to stvari, ki bodo lahko učinkovale čez 3, 4, 5, 10 let, ne pa kratkoročno. Zato je po mojem mnenju treba pogledati, kateri so tisti pogoji, ki bi jih lahko pospeševali, da bi olajšali strukturne spremembe. V tem okviru bi se omejil samo na 3 do 4. Prvič, pogosto z vseh strani slišimo, predvsem v javnih razpravah, katere so tiste dejavnosti, ki naj jih Slovenija pospešuje. Katere industrije bomo pospeševali? Država tukaj nima jasne politike. To je seveda ekonomsko precej problematično, še zlasti za majhno in odprto državo, kot je Slovenija. Tudi izkušnje drugih držav so zelo različne. Po mojem mnenju so prej negativne kot pozitivne. Po drugi strani pa je tudi res, da večina držav in večina teh razvojnih agencij in agencij za tuje naložbe vendarle pospešuje neke dejavnosti in vedno govori v teh terminih. Torej, kaj bi Slovenija lahko naredila? Mislim, da je meja, kaj je smiselno narediti, da se analizirajo najbolj konkurenčna proizvodna in izvozna struktura najbolj konkurenčnih držav, najnovejše tehnološke težnje in potem pogleda, kateri so ključni dejavniki razvoja teh dejavnosti, kako je v Sloveniji s temi dejavniki v različnih dejavnostih in pospeševati te dejavnike. Nikakor pa se ne smemo spuščati v tveganje z določanjem konkretnih panog ali pa z določanjem celo nekih nacionalnih šampionov. Drugič, danes nismo še nič slišali – pa bi se mogoče tega dotaknil – o vprašanih, povezanih z lastništvom. Dejstvo je, da Slovenija po privatizaciji še nima neke optimalne lastniške strukture, nima tistih lastnikov, ki bi forsirali, spodbujali te strukturne spremembe.

Tu je več vprašanj, dotaknil bi se dveh, ki sta verjetno najpomembnejši. Prvo je vprašanje konsolidacije lastništva v posameznih dejavnostih, ki se je nekje zgodila, nekje se dogaja, npr. v živilski industriji, nekje pa se bo dogajala. Dejstvo je, da je privatizacija pomenila fragmentacijo teh dejavnosti, da ekonomija zahteva svoje in da moramo na tem področju nekaj narediti. Po drugi strani pa je res tudi to, da se te stvari, ko se dogajajo, dogajajo veliko preveč nepregledno in po nizkih cenah, kar v javnosti ustvarja slab vtis. Drugo je vprašanje menedžerskega lastništva. Tudi tukaj je očitno, da je načelno menedžersko lastništvo dobro, vendar izsledki raziskav kažejo, da podjetja, ki so v večinski lasti menedžerjev, izboljšujejo predvsem finančne kazalnike poslovanja, manj pa kazalnike produktivnosti in konkurenčnosti oz. tisto t. i. celotno faktorsko produktivnost. In tretjič, vprašanje lastništva – država ima še velike deleže v celem nizu podjetij. Skratka, če pogledamo lastništvo, je rdeča nit naših težav z lastništvom po mojem mnenju povezana s tem, da imamo premalo ne samo strateških, ampak tudi tistih ključnih vlagateljev. To je tistih, ki niso večinski, ampak imajo razmeroma visoke deleže v podjetjih, tako visoke, da bi z njimi lahko nekaj naredili. Kdo so pri nas lastniki teh ključnih deležev? To so KAD, SOD in različne finančne družbe. To pa so lastniki, ki nimajo niti motivacije

za neko dolgoročno delovanje v podjetjih niti nimajo sredstev in znanja, da bi to lahko naredili. Kaj lahko država tukaj naredi? Po mojem mnenju tri stvari.

Prvič, pospešeno mora izstopati iz svoje vloge lastnika v podjetjih; drugič, pospešiti mora konsolidacije lastništva, s tem da omogoča, da v njih sodeluje, da skrbi, da so pregledne, nikakor pa ne sme aktivno nastopati, da bi KAD ali SOD npr. bil tisti, ki bi aktivno poskušal povezovati.

Samo še en stavek, če lahko. Tretja tema, tj. okolje za delovanje podjetij oz. podjetništva. V zadnjem času veliko govorimo, koliko se je izboljšalo poslovno okolje v Sloveniji. To je prav gotovo res. Po drugi strani pa, če pogledamo te najrazličnejše mednarodne primerjave, še zmeraj vidimo, da je po času in stroških za ustanovitev podjetja Slovenija še zmeraj v vrhu. Ampak to je samo en primer. Ključni problem s temi omejitvami v Sloveniji je po mojem mnenju pomanjkanje prostorskega dejavnika. V Sloveniji zato tudi nimamo tujih naložb. Če pride v Slovenijo velik vlagatelj in reče, da za naložbo potrebuje 40 ha, mu tega nihče v Sloveniji ne more zagotoviti. Čim bolj zaostreni so prostorski pogoji, tem dejavnejšo vlogo bi morala odigrati država, npr. z industrijskimi conami. Hvala lepa.

Dr. Jože Mencinger: Hvala. Dr. Rozman, potem pa gospod Ivan Rupnik.

Dr. Ivan Rozman: Hvala lepa, predsedujoči. Spoštovani prisotni! Ministrica dr. Tea Petrin je opozorila, da je sorazmerno slabo obvladovanje tehnološkega napredka ena izmed velikih težav, s katerimi se danes srečujemo v Sloveniji; dr. Kos je govoril o pomanjkanju inženirskega kadra; gospa Fink, ki prihaja iz gospodarstva, je razmišljala enako; in res je, da v Sloveniji število tehniško oz. naravoslovno izobraženih kadrov upada, čeprav je še vedno približno 1/3 študentov slovenskih univerz s tega področja (na Finskem je naravoslovno-tehniško usmerjenih približno 50 % študentov). Zaradi številke (tj. tretjine študijarajočih naravoslovcev in tehnikov) nisem prevelik pesimist, bolj pa me skrbi, ker se najboljši slovenski dijaki (praviloma) ne odločajo za študij naravoslovja oz. tehnike in se raje usmerjajo predvsem v družboslovje – kot naravoslovcu in tehnično razmišljujočemu profesorju mi ni vseeno, kaj se dogaja na tem področju in prepričan sem, da bi morali najti boljše rešitve ter najprej ustvariti privlačnejše študijske programe in pogoje, nato pa ponuditi slovenskemu gospodarstvu strokovnjake, ki bodo državi omogočali tehnološki napredek. Vprašanje je, kako te stvari izboljšati in kako jih uresničevati v praksi. Pravih odgovorov, ki bi razmere izboljšali čez noč, ne poznam, zato pa predstavljam nekaj svojih pogledov, ki se mi zdijo dovolj zanimivi, da se o njih splača razmisliti.

(1) Zdi se mi, da moramo najprej povečati zanimanje za študij tehnike oz. naravoslovja in izboljšati t. i. lik diplomanta. Kako to izpeljati je seveda drugo vprašanje, ki je tesno povezano z zaposlovanjem in delovnimi mesti. Diplomantom moramo zagotoviti delovna mesta, še bolj pomembno pa je, da povečamo kakovost njihovega dela, saj tudi danes strokovnjakov s področja tehnike in naravoslovja praviloma ni med brezposelnimi. Država bi morala spodbujati podjetja, da ustanavljajo svoje razvojne oz. raziskovalne centre in ne le inštitute, ki se napajajo samo iz državnega proračuna. Pri tem bi lahko sodelovali tudi mediji, ki bi z ustrezno promocijo uspešnega diplomanta s področja tehnike in naravoslovja spodbujali dijake (in tudi njihove starše), da bi se v večjem številu odločali za tak študij.

(2) Težave prepoznavam tudi v srednješolskem okolju, kjer so povprečne ocene pri naravoslovnih predmetih med najnižjimi – to seveda ne spodbuja mladih, da bi se odločali za študij tehnike oz. naravoslovja. Prepričan sem, da bi bilo potrebno pregledati, preurediti in posodobiti srednješolske naravoslovne programe ter jih prilagoditi potrebam in pričakovanjem dijakov, predvsem pa premisliti, ali je mogoče še kako drugače in na bolj privlačen način organizirati pouk naravoslovja in tehnike v srednji šoli.

(3) Pomembno vlogo bi lahko imela tudi selektivna štipendijska politika, žal, najprej odvisna predvsem od države, saj vemo, da večina podjetij v tem trenutku še nima predvidenih sredstev za štipendiranje. Najslabše, kar se nam lahko v tem trenutku zgodi na slovenskih univerzah, je administrativno omejevanje vpisa, s katerim bi sicer dosegli, da bi nekaj najboljših dijakov lahko prosto izbiralo svoj študij, velika večina pa bi se morala odločati za fakultete, ki jih sicer ne privlačijo, imele pa bi še dovolj prostih mest za t. i. drugi in tretji vpis – in smo spet pri razmerah, ki jih poznamo danes, in ki so nenaklonjene naravoslovno-tehničnim vedam, izobraževanju dobrega inženirskega kadra in načrtnemu usmerjanju tehnološkega napredka v Sloveniji. Izhod iz takega začaranega kroga vidim predvsem v učinkoviti selektivni štipendijski politiki.

(4) Včasih so lahko poučne tudi izkušnje drugih. Opozarjam na zanimive rešitve, ki so jih sprejeli v Franciji, ko so ugotovili, kako malo žensk je tehniško oz. naravoslovno izobraženih (kolikor poznam naše podatke za strojništvo in elektrotehniko npr. le okoli 6–7 %). Ustanavljati so začeli šole za študij tehnike po programih, ki so jih prilagodili ženskam. Mogoče bi lahko njihove izkušnje prenesli tudi v naš prostor in zdi se mi, da bi lahko bili pri tem tudi zelo uspešni. Rezultatov seveda ne bi dosegli takoj, dolgoročno pa se nam bi taka

odločitev gotovo obrestovala. In kakšne so kratkoročne rešitve? Ni jih veliko in zdi se mi, da smo odvisni predvsem od selektivne politike priseljevanja – inženirski oz. tehniški kader, tj. izobražence s področja naravoslovja, bomo morali še nekaj časa »uvažati«; in pri tem bomo povsem izenačeni z večino evropskih držav, tudi s Švico, za katero vem, da določene tehniške kadre v zadnjem času v celoti »uvaža«.

In le še kratka misel o univerzi: s kolegom Mencingerjem, ki je rekel, da mora univerza vzgajati svobodno mislečega človeka, se povsem strinjam in dodajam, da mora ta človek imeti tudi dovolj primerljivega znanja, ki mu bo omogočalo, da se bo lahko uspešno pojavlja na trgu delovne sile. Poenotenje »evropskega« znanja pa je bistvo bolonjskega procesa, ki univerzitetno izobraženemu evropskemu človeku zagotavlja enake izhodiščne pogoje, če zaključi svoje šolanje na kateri koli fakulteti Evropske zveze. Hvala lepa.

Dr. Jože Mencinger: Hvala. Gospod Rupnik.

Ivan Rupnik: Hvala lepa. Najprej zahvala predsedniku za povabilo in s tem tudi priložnost za vključitev v razpravo. Razprava in tudi številni prispevki, ki so bila priloženi, kažejo, da Slovenija kot članica EU v prihodnje ne bo samo razpoznavna po kakovostnih storitvah, ampak tudi po blagovnih znamkah, po kakovostnih izdelkih in seveda dosežkih s področja industrije. Mislim, da se vsi za tem omizjem zavedamo, da je industrija nosilec družbenega razvoja in standarda neke države. Zato ji moramo tudi v Sloveniji posvetiti dovolj pozornosti na vseh področjih, da bomo v tisti skupini držav EU, ki bodo vozile s t. i. prvo hitrostjo. V gospodarstvu smo prepričani, da bosta v Evropi realno obstajali dve hitrosti razvoja.

Prav tako se je v današnji razpravi pokazalo, da Slovenija lahko ustvari svoj lastni model uspešnosti. Resnično ni treba samo posnemati Irske, Finske. Prepričan sem, da če bomo znali izkoristiti številne sinergije med zakonodajno in izvršno oblastjo, izobraževanjem in gospodarstvom ter vse družbene in gospodarske tokove tako usmerjati, potem bo v tej državi nedvomno dovolj pozitivnega naboja in energije, da bomo uspešni. Sam sem prepričan, da prihodnost ni pesimistična. Vidim jo v zelo pozitivnem smislu, zato ker smo Slovenci delovni, imamo tehniško znanje, smo iznajdljivi, prilagodljivi in še bi lahko našteval. Če pogledamo samo naše podjetje IMP Klimo oz. korporacijo Hidrio, vidimo, da smo šli v naši zgodovini skozi različne ekonomske politične sisteme, ubadali smo se z raznimi administrativnimi težavami in omejitvami, pa vendar smo vedno stavili na lastno znanje, na izkušnje, sposobnost svojih

ljudi in vedno gledali daleč v prihodnost, da smo se potem uspešno spoprijeli s trenutnimi težavami, da smo lahko uresničevali svoje cilje. Če smo danes sposobni opremljati najzahtevnejše objekte, kot je upravna stavba British Petrol v Londonu, oz. če je slovenskemu znanju zaupana klimatizacija treh olimpijskih dvoran v Atenah, potem so ti dosežki dosti utemeljeni. Kljub temu pa bi poudaril nekaj ključnih elementov, ki bodo bistveno vplivali na naše poslovanje v prihodnjih desetih, dvajsetih letih, in na te bi rad danes prav posebej opozoril.

Prvič – kadri. Za vsakim poslovno uspešnim podjetjem stojijo kolektivni, motivirani in delovni kadri, ki znajo pravočasno zaznavati spremembe in jih pravilno usmerjati za nenehno izboljševanje konkurenčnosti podjetja. Pri nas v korporaciji se srečujemo z velikim pomanjkanjem odličnih strokovnjakov s področja strojništva, elektronike, elektrotehnike, skratka tehniških poklicev. Poudariti moram, da je to ključni kader za celotno slovensko industrijo in tudi za družbeno nadgradnjo. Oni so prihodnji ustvarjalci novih konkurenčnih izdelkov, sistemov ipd., s katerimi bomo v prihodnje lahko tekmovali na svetovnih trgih. Trije konkretni problemi: prvič – nedorečeni in neprilagojeni študijski programi na tehniških fakultetah sodobnim težnjam. Mislim, da pri nas na tem področju prepočasi dojemamo nove težnje, ki se pojavljajo v svetu, in se prepočasi odzivamo nanje. Opozoril bi na slabo opremljenost laboratorijev, ki so potrebni za raziskovalno delo, predvsem pri temeljnih raziskavah. In tretjič, premalo je dobrih srednješolcev, ki se odločajo za študij na tehniških fakultetah. Ko smo se pred dvajsetimi, petindvajsetimi leti odločali za študij na tehniški fakulteti, je to za nas pomenilo neki »imidž«, neko čast, da smo bili sprejeti, da smo lahko študirali. Danes pa se dogaja, da srednješolci izberejo tehniško fakulteto kot drugo rešitev, ker jim ni uspelo priti na ekonomsko ali na fakulteto za družbene vede.

Kot drugo področje, ki se mi zdi izjemno pomembno, bi rad poudaril pomen razvoja in raziskav, predvsem uporabnih, za obstoj in delovanje nekega podjetja. Raziskave in razvoj so pomembni zato, ker moramo v podjetjih gledati za 15, 10, morda 5 let naprej. Če hočemo biti konkurenčni, moramo za to imeti sredstva in potrebno infrastrukturo. Ker v Sloveniji dolgo časa ni bilo velikih vložkov v razvoj in raziskave predvsem na infrastrukturnem področju, smo se v korporaciji Hidria odločili, da bomo ponudili roko najprej samim sebi, da bomo dolgoročno lahko obstali na trgih, po drugih strani pa seveda tudi univerzam. Pripravili smo program ustanovitve in potem tudi izvedbe inštituta za klimatizacijo, gretje in hlajenje, ki bo v Godoviču, neposredno poleg IMP Klime. To bo objekt, ki bo imel 15 razvojno-raziskovalnih laboratorijev na 3200 m² in katerega investicijska vrednost je 8 milijonov evrov. S tem želimo narediti korak naprej v področje realnosti. Uporabne raziskave, ki

jih bomo izvajali v teh laboratorijih, bodo okrepile programe naše korporacije. Ponuditi pa želimo roko tudi preostali slovenski zainteresirani industriji, ki želi v okviru te rešitve izkoristiti priložnost, in mislim, da jo tudi lahko. Sodobne laboratorijske zmogljivosti bomo ponudili slovenskim in seveda tudi izbranim tujim tehniškim fakultetam. Tujim predvsem tistim, s katerimi želimo biti dolgoročno povezani, predvsem s kadrom, ki bo prišel iz tega programa. In v sklopu tega inštituta je načrtovana tretja smer, in sicer akademija znanja. S to akademijo znanja želimo čim prej prenašati znanje uporabnih raziskav v prakso in seveda tudi do zainteresiranih uporabnikov. Ker je ta program zadosti zahteven, ambiciozen in tudi potreben, želimo z ustreznimi ministrstvi tudi vzpostaviti ustrezen dialog in seveda tudi upravičeno pričakujemo podporo.

Tretja stvar zadeva investicijsko oz. poslovno okolje – o tem lahko veliko povzamemo tudi iz prispevkov dosedanjih razpravljavcev. Lahko rečem, da okolje v Sloveniji še zmeraj ni dovolj prijazno za naložbe, za odpiranje novih podjetij in tudi privabljanje tujega kapitala. Če se ozremo v preteklost, so bile težave najprej pri obrestnih merah, ki so bile skoraj nemogoče za kakšen večji investicijski razmah. Zdaj se pričakuje sprememba davčne zakonodaje, ki bo na neki način spet delno zavrla naložbe, predvsem v visoko tehnologijo. Izjema je razvojno-raziskovalna oprema. Glede na vse danes povedano vemo, da Slovenija še nima na dovolj visoki ravni razvitih izdelkov. Če hočemo dvigniti to raven, so nujno potrebne naložbe v visoko zmogljivo in prilagodljivo tehnologijo. Poudaril bi tudi, da imamo na eni strani previsok prag stroškov dela, da bi množično privabljali tuje vlagatelje. Po drugi strani pa imamo z velikimi dajatvami na dohodke, ki so seveda na višji ravni, spet zapore. Danes se tako vidi, da se bo treba zelo osredotočiti tudi na spremembo samega investicijskega oz. poslovnega okolja v Sloveniji, da bomo v prihodnje še uspešnejši.

Dr. Jože Mencinger: Prosim Cvetka Selšek, potem pa dr. Pavle Ziherl.

Cvetka Selšek: Hvala lepa. Tudi sama bom začela s problemom podjetništva in sicer glede na to, da je območje Srednje in Vzhodne Evrope, ki zdaj prihaja v EU, območje, kjer si stopnje rasti družbenega proizvoda višje kot v Evropi. To pomeni, da bomo privlačen trg, čeprav smo majhni. Za marsikaterega podjetnika, ki se do zdaj ni upal priti v Slovenijo, ker je imel neki predsodek do državne meje ali pa do sistema, sem prepričana, da bo to storil. Naše podjetništvo bo zdaj še bolj na prepihu, ker ga bo na svoj način tepla kakovostna konkurenca po eni strani, po drugi pa bo dosti tudi špekulativnega kapitala, ki bo skušal najti ekstra zasluge na trgih, ki hitreje rastejo. Prepričana sem, da je dejansko potrebna širša družbena akcija za ozaveščanje o podjetništvu

kot temelju za preživetje posameznika, družin in seveda širše, če se podjetje uspešno razvija. Zelo se strinjam z dr. Lahovnikom, ko je rekel, da še vedno mislimo, da nam bo službo dala država ali mogoče kako veliko podjetje. Ne razmišljamo pa o tem, da moramo v bistvu sami poskrbeti za svoje delo. Zato bi si bilo treba še bolj kot do zdaj prizadevati za to, da se zagotavlja osnovni kapital za tiste, pozitivne podjetniške storitve v povezavi z občinami, torej ne samo na državni ravni. Potem bomo seveda tudi banke sposobne kakovostnejše spremljati takšne pobude. Mislim, da je to velika možnost širitve delovnih mest v Sloveniji. V zvezi s tem bi posebej opozorila še na storitve, in to predvsem turistične storitve. Kakor koli že imamo najkakovostnejša vina, pa izjemno dobro hrano, nikoli je ne bomo mogli prodati toliko, kolikor jo bomo, in s takimi zaslužki, kot jih lahko dosežemo, če bomo k nam privabili turiste. To govorim iz lastnih izkušenj, saj veste, da so moji lastniki tujci in so navdušeni nad tem, kar koli doživijo v Sloveniji s tega vidika. Naš hendikep pa seveda je, da nismo servilen narod, da mislimo, da nam ni treba streči. Toda tudi s tem se preživi. Če ta miselnost v bistvu pomeni en velik del pridobivanja družbenega proizvoda v sosednjih državah, ne vem, zakaj ne bi bilo tako tudi pri nas. Takšna skupna akcija bi bila nedvomno koristna. Dovolite mi zdaj, da se zelo na kratko dotaknem še dveh zadev. Za kakršne koli, velike ali male podjetnike je ključen stabilen gospodarski sistem, zaupanja vreden gospodarski sistem. O tem je bilo danes, pa seveda na dosti podobnih okroglih mizah, že zelo veliko govora. Pri tem predvsem vedno govorimo o davkih. Davčna obremenitev ni tako zelo velika, če vzamemo davek na dobiček. Je v bistvu relativno zmerna v Evropi. Ne govorim o obremenitvi na plače, pač pa hočem reči, da je naš problem v pobiranju davkov ter v delovanju davčnega sistema in davčne uprave. Problem je v tem, kaj je to priznani strošek in kaj je nepriznani strošek. Tu pa v bistvu nimamo meril, nimamo navodil. Tudi davčni inšpektorji so prepuščeni sami sebi, ker niso zadosti izobraženi ali pa smo na to področje usmerjali ljudi, ki so se znašli tam, ker niso imeli kakšne druge zaposlitve. Nikogar ne bi rada podcenjevala. Hotela bi samo reči, da vsaj jasno opredelimo davčna merila, ki bodo temeljila na evropski sodni praksi – če se že nismo odločili za institut davčnega svetovalca, ki bi lahko neodvisno zagotovil pripravo davčne bilance za podjetje tako, da bi se potem dalo mirno spati – da bomo lahko sami pripravljali davčne bilance in vedeli, kakšne obremenitve bomo imeli. S tem bo tudi državni proračun vedel, koliko davka bo lahko pobral, ne pa da bomo vsi iskali neke »way out« ali pa luknje v sistemu. Na hitro samo še o tujih vlaganjih. Danes je bilo že nekaj rečeno na to temo. Včasih imam občutek, da se v Sloveniji kar ne sme govoriti o tem ali pa vsaj ne preveč javno. Sama sem globoko prepričana, da tuja vlaganja krepijo rast družbenega proizvoda, s tem pa seveda povečujejo

tudi rast standarda, tudi osebnega. Pomembno je, kako tuja vlaganja upravljamo. Veliko vas je danes že govorilo o tem, kakšne kadre potrebujemo. Spet bom govorila čisto preprosto iz lastne izkušnje. Veste, Slovenci smo do tujcev janičarski – kar je neverjetno, ampak kar naenkrat je vse najboljše, kar oni rečejo – ali po drugi strani arogantni in je vse naše boljše in se seveda ne pustimo o ničemer poučiti. Toda potrebna je srednja pot. Potrebno je strokovno znanje, ki ga imamo in ga tudi pokažemo in je potem tudi upoštevano. In skozi to seveda ena dobra kompromisna situacija, in če bomo delovali tako, se nam ni potrebno bati tujega kapitala. Prepričana sem, da ga bomo usmerili v koristno družbeno rast in rast standarda ter da bo to napredek Slovenije, ne pa zanemarjanje slovenskega nacionalnega interesa. Res pa je, da moramo pri tem skrbeti za slovenski jezik, za slovensko kulturo. To pa je seveda odgovornost vseh nas, ki smo vključeni v to.

Dr. Jože Mencinger: Hvala, dr. Pavle Sicherl, potem pa dr. Lojze Sočan.

Dr. Pavle Sicherl: Hvala za besedo. Veseli me, da je v povabilu za pogovor ocena dosežene stopnje konkurenčnosti gospodarstva, javnega sektorja in celotne družbe opredeljena v širšem smislu. Tudi poročila Evropske komisije o konkurenčnosti 2003 konkurenčnost razumejo kot visoko in rastočo raven življenjske ravni pri najmanjši možni meri neprostovoljne brezposelnosti na trajnostni podlagi. To se pravi, da moramo stvari gledati dolgoročno in celovito. Kvantitativno Slovenija še vedno zaostaja pri produktivnosti dela glede na trinajst od petnajstih držav EU za deset do petindvajset let, pri izvozu blaga na prebivalca v primerjavi z uspešnimi manjšimi državami deset do triintrideset let. To so velike razlike. Tukaj govorimo o posebni kategoriji pojma časovne distance, ki jo uvajam v literaturo in ki meri razliko v času, ko primerjani enoti dosežeta isto raven tega kazalnika. V tujini na primer ta moj koncept uporablja tudi lanski Nobelov nagrajenec za ekonomijo prof. Granger s kalifornijske univerze kot merilo za ocenjevanje modelov predvidevanja. Nas pa tukaj zanima, kaj lahko ta novi pogled da za strateške razprave, za odločanje doma, za odločanje v EU v smislu lizbonske strategije. Prvič, ker je izražena v enotah časa, je tako definirana časovna distanca razumljiva vsem, od politikov, podjetnikov, medijev, do najširše javnosti. Če rečemo, da je BDP na prebivalca 2001 v Sloveniji tak, kot je bil v Evropski skupnosti v povprečju leta 1985, potem je časovna distanca šestnajst let. To ne pomeni, da bi tudi morala ostati takšna v prihodnosti.

Toda ta intuitivna razumljivost je ena od idealnih lastnosti, ki jo ima neki instrument prezentacije, evalvacije, benchmarkinga in monitoringa, in če

hočemo imeti vpliv na javno mnenje, kot je rekla dr. Purgova, ga lahko tudi uporabljamo, da povemo, kje smo in kaj delamo. Drugič, ugotovitve v dinamičnem kontekstu so lahko zelo drugačne kot v statičnem. Če vzamemo recimo pričakovano življenjsko dobo žensk v Sloveniji in v Evropi, je časovna distanca 12 let. Kaj to pomeni? Da se moramo pri strateških opredelitvah veliko bolj posvečati zdravju. Tretjič, po evropski razvojni paradigmi je pomemben odnos med gospodarsko rastjo in kohezijo. Če gledamo lizbonsko deklaracijo, je to kontroverzen odnos. Če ga opazujemo s časovno distanco, je pomembna lastnost, da čim hitreje rastete, tem manjša je časovna distanca pri istih ostalih pogojih. To pomeni, da so učinkovitost, rast in neenakost, konvergenca, sedaj povezani v dveh dimenzijah na nov način; če bomo učinkoviti in konkurenčni ter rastle hitreje, bomo posredno vsaj v enem pogledu prispevali tudi k reševanju problema neenakosti. Dobro bi bilo, da bi se politiki zavedali, da neučinkovitost posredno poslabšuje problem neenakosti. O tej povezavi obstoječa ekonomska teorija ne govori. Ocenjujem, da Slovenija še ni dobro pripravljena na svetovni izziv, na družbo, temelječo na znanju. Tu ne gre samo za omenjene zaostanke, ampak predvsem za prevladujočo miselnost. Lundvall je na primer kot eno od zahtev družbe, temelječe na znanju, opredelil reintegracijo strategij podjetij, socialnih partnerjev in politik na raznih področjih. V družbi, v kateri je malo medsebojnega zaupanja, se lahko le malo nauči in informacije se ne morejo učinkovito uporabljati.

Že pred desetimi leti sem pisal, da sta pri nas prav integracija in celovitost največji problem pri usmerjanju razvoja in da je ta pomanjkljivost značilna za vse vlade v samostojni Sloveniji. Umarjevo poročilo pravilno kaže na implementacijski deficit. Zdi se mi, da je treba odločneje poudariti koordinacijski deficit med vladnimi organi, javnim sektorjem, podjetji, socialnimi partnerji in civilno družbo. Seveda se stvari pri nas že izboljšujejo. Morebiti vam ta skovanka »koordinacijski deficit« ne bo všeč, ampak to je tista stvar, o kateri je deloma govoril že tudi g. Čadež. Upam, da so te spremembe, ki gredo na boljše, že spremembe v miselnosti, ne pa samo, da nas EU navaja na to, da se moramo hitreje navajati na red in sožitje, kot bi bili sami pripravljani. Zdi se mi, da je poleg tega problema družbenega konsenza tudi pereč problem na strokovni ravni v usklajenosti ukrepov in predpisov, kar je sicer problem povsod, ravno tako v Nemčiji. Toda na dokaj visoki ravni vlade naj bi obstojal nek mehanizem, ki bi hitro reševal kontraproduktivne posledice nekaterih predpisov. Ne bom jih navajal, tukaj so bili že omenjeni. Pametno bi bilo še povedati, da je treba poleg programov za aktivno pospeševanje posameznih aktivnosti, na primer na področju dela, v enaki meri poudariti možnost odpravljanja ovir za zaželeno fleksibilnost posameznikov v vlogi delojemalca in vlogi podjetnika.

Zdi se mi, da smo malo premalo govorili o samozaposlovanju, o mikro in malih podjetjih, ki bodo pomembna za to fleksibilnost. In še nekaj bi omenil, na področju fleksibilnosti dela je SICENTER sodeloval pri evropskem raziskovalnem projektu in s strani ponudbe dela smo pokazali, da niso vse atipične oblike zaposlovanja nujno manj vredne od standardne zaposlitve. Nekatere so slabše, druge so boljše, če gledamo z objektivnega ali pa subjektivnega stališča. To pomeni, da moramo pri tem gledati tudi na preference ljudi ter usklajevanje delovnega in družinskega življenja.

In glede dohitevanja razvitih, da končam s tem, tudi pri zelo optimističnih predpostavkah o rasti Slovenije bi to dohitevanje pomenilo tri do pet polnih parlamentarnih oz. vladnih mandatov ne glede na to, kdo je tam. Torej ni neke velike nevarnosti, da bi se to zgodilo hitro, ravno tako ni nikakršne nevarnosti, da bi se to zgodilo kar avtomatsko, po neki zagotovljeni teoriji konvergence. To se pravi, nujno potrebujemo ta kvalitativni preboj, ki so ga že mnogi omenili. To je širitev inovacijske miselnosti iz zdaj dokaj ozkega kroga na celotno družbo, to se pravi od države pa do posameznika. Hvala.

Dr. Jože Mencinger: Dr. Sočan, potem pa dr. Gaber, ker ga prej ni bilo.

Dr. Lojze Sočan: Spoštovana predsedujoča, hvala za besedo. Obravnaval bom področja zaostajanja našega gospodarstva v primerjavi z EU, omenil ključne vzvode sodobnega razvoja in naše zastajanje ter neobhodne spremembe koncepta dosedanjega razvoja v naši državi – to je upravljanje družbe in vodenje gospodarstva (governance).

Soglašam z mnenjem dr. Sicherla, da bi bilo najnevarneje delati ekstrapolacije dosedanjih gibanj in misliti, da bomo čez določeno število let dohiteli visoko razvito območje EU po BDP. V zadnjem desetletju smo se najbolj približali EU v uvajanju njenih sistemskih, makroekonomskih in tržnih norm notranjega trga EU, sprejetih v Maastrichtu leta 1992. Premajhen napredek smo naredili na področju strukturne prenove gospodarstva, saj imamo še vedno znatno prevelik delež izrazito delovno intenzivnih proizvodenj in storitev, katere že obvladujejo nižje razvita gospodarstva z eno petino ali celo eno desetino in manj naših plač, pa tudi preveč energetske intenzivnih programov. Imamo premalo tehnoloških prebojev in izvoza tehnološko zahtevnih programov in prevelik delež tehnološko nezahtevnih; pri tem naložbe v prenavo gospodarstva in izvoz nista osnovna vzvoda gospodarske rasti naše države, kar mora ustvarjati nova delovna mesta z visoko dodano vrednostjo. Po oceni projekta, ki ga vodim – »Simulacije trajnostnega razvoja«, je okrog 40 % potencialov

slovenskega gospodarstva na evropski ravni, okrog 40 % ima resne finančne, tehnološke, menedžerske, razvojne, kadrovske, programske, izvozne in druge težave, medtem ko je skoraj 20 % praktično klinično mrtvega. Skoraj polovica gospodarstva nima lastnega razvoja, kar pomeni veliko ogroženost teh podjetij. Že od srede devetdesetih let pišem, da taka podjetja lahko rešijo in vključijo v globalno razvojno okolje le sposobni domači in tuji strateški partnerji, ne pa PID-i, banke in država.

Kar se drugega vprašanja tiče, gre v bistvu za razvojne vzvode, kot jih vidi OECD za sodoben razvoj: Po naših izračunih bo morala Slovenija bistveno povečati dosedanja vlaganja v celovito znanje – v izobraževanje, raziskave in razvoj, usposabljanje ter v tehnologije informacijske družbe, od sedanjih 13 % na okrog 20 % BDP. Povečati bomo morali delež podjetij v globalnih tehnoloških in poslovnih mrežah. Menim, da na področju regij postavljamo novo napačno institucionalno infrastrukturo. Imamo 193 občin; če bomo dodali še 14 regij, bo prevladal upravni in stroškovni učinek nad razvojnim, saj je npr. značilno, da ima večina ameriških in evropskih regij svojo univerzo, ali pa vsaj značilne fakultete kot osnovo (hot spot) za svoj razvoj na osnovi znanja. Spodbujanje grozdov, ki omogočajo prenose »najboljše prakse« je tudi pri nas pozitiven proces, vendar je pri nas vključenih še manj kot 10 % podjetij, na Finskem pa prek 90 %.

Kar je treba pri nas spremeniti za uspešnejši razvoj niso le posamezne politike, ampak celovit sistem upravljanja družbe in vodenja gospodarstva oziroma governance. Če sem malo grob, bom rekel, da se mora Slovenija spremeniti od razmeroma vestnega in pridnega šolarja, ki dela po navodilih EU, v samostojno osebnost, ki bo znala začrtati svojo razvojno vizijo, strateške cilje in prednostne naloge. Vedeti bo treba koliko izpolnitev teh ciljev stane, zagotoviti za to ustrezno varčevanje in tuje vire, kot tudi znanja in kadre ter razvijati ustrezno upravljanje družbe in vodenje gospodarstva, to je ustrezen governance za njihovo udejanjanje. O tem je že lepo govoril gospod Čadež. Najprej gre za uveljavljanje novih paradigem in vrednot, ki jih je treba gojiti dolgoročno. Tu zelo zaostajamo za najuspešnejšimi državami konsenza. Nadalje gre za upoštevanje že omenjenih razvojnih vzvodov (OECD). Tu smo prav tako v velikem zaostanku za razvitim svetom. Naslednje vprašanje je pospešeno opuščanje preživelih subvencijskih politik, ki v bistvu le lajšajo posledice, ne odpravljajo pa vzrokov razvojnih težav. Tudi tu je naš zaostanek za visoko razvitimi državami velik. Najmanj zaostajamo pri t. i. nevtralnih politikah uveljavljanja norm notranjega trga EU, kar je rezultat naših dosedanjih prizadevanj. Največji pa je naš zaostanek pri uvajanju novih proaktivnih politik, ki

v bistvu spodbujajo in ustvarjajo nove kvalitete in potenciale za strukturne in kvalitativne spremembe za prenovo gospodarstva in celotne družbe.

Dr. Slavko Gaber: Spoštovani gospod predsednik, spadam med tiste, ki verjamejo, da je verjetno ena od pomembnih razlik med Slovenijo in družbami, ki jim je uspelo še bolj kot nam, ta, da imamo še nekaj prostora prav pri resni graditvi kulture soglasja in sodelovanja. Pri tem smo v zadnjem desetletju naredili nekaj pomembnih korakov. Ko na primer razmišljam, kje pred nami je Finska – opravičujem se, ker jo bom uporabil; uporabljam pa jo zaradi tega, ker smo jo nedavno tega imeli priložnost skupaj obiskati – se mi zdi, da tam besede jemljejo resneje, ko govorijo o tem, da je treba povezati visoko šolstvo, raziskovanje in gospodarstvo. Imam občutek, da ni težava pri nas samo v tem, da raziskovalno področje ali pa Univerza ne razumeta in ne jemljeta resno sodelovanja. Mislím, da je izjemno primeren čas za to, da naredimo pri tej točki preboj. Prav sedanji pogovor o nacionalnem raziskovalnem in razvojnem programu dokazuje, da je čas zrel za to, da naredimo naslednji korak v to smer. Če ga bomo zamudili, bomo zamudili zelo pomembno priložnost. Zato da bi o tem lahko resno govorili, pa je seveda treba zelo zares jemati tudi parametre, ki govorijo o tem, kje smo. Ni nepomembno, ali se zmotiš za trikrat, ko govoriš, koliko univerz ima kakšna država. Še posebej, če pozabiš povedati, da od sedemdesetih let naprej niso na Finskem ustanovili nobene, in to prodajaš kot paradigmo za model razvoja. Veliko politehnik so ustanovili, zelo podobnih našim visokim šolam in višjim šolam, ki jih ustanovljamo po Sloveniji. Previdno je treba ustanovljati fakultete, kot so medicinske fakultete. »Univerza v vsako slovensko vas« je po mojem globokem prepričanju zgrešeno geslo. O teh stvareh se je treba pogovarjati precej natančneje. Npr. že zelo preprosti podatki tudi o številu tehniških diplomantov pokažejo, da Slovenija res ne raste na tem področju tako, kot bi si želeli. Letos smo šli v skupno akcijo z zbornicami, s podjetji, da bi spodbudili to področje. Toda dejstvo je, da smo imeli leta 1995 1469 diplom na tem področju, lani pa 1479 v absolutnih številkah. Tega, kar smo proizvedli, v gospodarstvu nismo absorbirali, tudi na tem področju ne. To področje je znotraj zelo strukturirano in v računalništvu bistveno drugačno kot na nekem drugem področju. Skratka, potrebujemo zelo natančen pogovor in odgovor na vprašanje, kako spodbuditi ljudi, da bi se odločili za ta študij. Nekateri predlagajo, naj to preprosto delamo z vpisno politiko. Deloma smo to z vpisno politiko v devetdesetih letih počeli, toda rezultat ni bil spodbuden. Tudi ko so bila vpisna mesta na družboslovje, npr. ekonomijo in pravo, zaprta, se je pokazalo, da so šli ljudje študirat tja, kjer so morali plačati, samo da so se izognili področjem, na katerih je bila gospodarsko situacija zelo temna ali pa se je vsaj prikazovala kot temna. Hočem

opozoriti na to, da se strinjam s tem, o čemer je govoril dr. Kos. Verjetno se kaže pri štipendijski politiki močno upreti v določeno smer in jo dodatno spodbujati, toda tako enostavno ne gre. To je velika in zelo resna tema za pogovor o nacionalnem programu visokega šolstva, ki ga bomo začeli pripravljati v drugi polovici tega leta. Glede sredstev na področju raziskav se je najverjetneje treba zavedati, da jih bomo letos povečali za približno eno tretjino v kombinaciji domačih in evropskih. Velik izziv je nastaviti mehanizme tako, da bomo od teh sredstev kaj dobili. Analize kažejo, da bo povečanje za eno tretjino prav pri naravoslovju in tehniki, medtem ko bo bistveno manjše pri družboslovju. Namenoma govorim o teh podatkih zaradi tega, ker se mi zdi, da je ob iskanju soglasja o nadaljnem razvoju ključno natančno predstavljanje izhodiščnih parametrov. Danes namreč nismo več na tisti poziciji glede izobrazbene strukture, na kateri smo bili na začetku devetdesetih. Danes imamo več kot 20 % tistih, ki pridejo v življenje z višjo ali visoko izobrazbo in z magisterijem. Pomemben premik je bil narejen in če ga hočemo še narediti, se moramo pogovarjati natančno. Doseči soglasje in dodati približno okrog 0,5 % bruto družbenega proizvoda za to, da bi se ta stroj lahko vrtel naprej. Visoko šolstvo ni delalo samo napak, kot bi mogoče lahko sklepal po razpravi. Naredilo je veliko, očitno ga čaka premik tudi v akreditacijskem postopku v smeri večjega sodelovanja in večje besede gospodarstva, toda hkrati bo v to treba tudi nekaj dodatnega vložiti. Hvala.

Dr. Peter Stanovnik: Spoštovani predsedujoči. V prispevku bi se osredotočil na nujnost oblikovanja prednostnih raziskovalno-razvojnih področij v povezavi z koriščenjem evropskih strukturnih skladov.

Nekaj je bilo že rečeno na to temo, o tem sta pisala ministrica Petrinova in prof. Kos, pa tudi dr. Rojec je o tem razpravljal. Skušal bi narediti korak naprej, da vendarle moramo priti v Sloveniji do nekih prednostnih raziskovalno-razvojnih področij v novo nastajajočem nacionalnem raziskovalnem programu. Rečeno je že bilo, mislim, da je bil to kolega Lahovnik, da imamo kar veliko neskladje med razvojnimi dokumenti – ki so razmeroma dobri – in njihovo izvedbo. Še tako dobri razvojni dokumenti padejo v praksi, če niso jasno določene odgovornosti, roki in sredstva za njihovo uresničitev. Tega do zdaj na področju znanosti in tehnologije ni bilo, čeprav v preteklosti nismo imeli slabega nacionalnega raziskovalno-razvojnega programa, vendar pa je že tri leta, kar mu je potekel rok. Če govorimo o absorpcijskih sposobnostih za uporabo evropskih strukturnih skladov in o uresničevanju novega raziskovalnega-razvojnega programa, je treba reči, da imamo pri vodenju inovacijsko-industrijskih mednarodno tržno usmerjenih projektov in regionalnih razvojnih programov

premajhne izkušnje. Slovenija je do leta 2006 opredeljena kot ena regija in s tem je treba računati. Sinergijske učinke pri vodenju in nadzoru takih projektov bo treba izboljšati tako na področju državne uprave kot v gospodarstvu. Verjetno bodo potrebni nekateri novi izvedbeni ukrepi, pri čemer bi se morali različni ministrski resorji zelo močno povezati, da bi dobili merila, ki bodo zadovoljevala evropske zahteve.

Čeprav smo v izhodiščih nacionalnega raziskovalnega programa in pri sami strategiji gospodarskega razvoja prišli do dobre vizije – to se je danes pokazalo v razpravi – pa prednostna raziskovalna področja še niso določena. Pravzaprav je programsko financiranje MŠZŠ za pet let vnaprej precej tega denarja rezerviralo (danes je bilo rečeno, da okrog 60 %). Oblikovanje kritične mase razvojnih kadrov in sredstev na podlagi ugotovljenih prednosti pa zahteva osredotočenost, selekcijo na prednostna področja. Ministrica Petrinova je omenila projekte tehnoloških mrež in industrijskih grozdov. Do zdaj je bilo ustanovljenih več grozdov in lansirane štiri tehnološke mreže. Prva mreža »informacijsko-komunikacijske tehnologije«, druga »novi materiali in okolje«, tretja biotehnologija v povezavi s farmacijo, ki je pri nas izvozno zelo močna. Četrta predlagana mreža je »tehnologija vodenja procesov.« Ta področja so pravzaprav prednostna v večini evropskih držav in treba bo narediti korak naprej in znotraj posameznih tehnoloških mrež določiti prioritete oz. po drugi strani razširiti nekatera področja, na primer na okolju sprejemljivo proizvodnjo, okolju prijazno gradnjo, na vprašanja vseživljenjskega učenja, vprašanja medicinskega področja v povezavi s staranjem prebivalstva itd. Naredili smo predhodno raziskavo v okviru projekta tehnološkega predvidevanja, kjer imamo posebno skupino za prioritete in kjer se kažejo neka preliminarna prednostna področja, na primer pri informacijskih tehnologijah. Gre za informacijske sisteme, hardverske in softverske tehnologije, za omrežja novih generacij, varnost sistemov in podobno. Prednostna področja pri materialih dajejo poudarek materialom za medicinskotehnične namene, za avtomobilsko industrijo, multifunkcijskim materialom in tako naprej. Ne bi našteval, toda v prednostna področja bo treba v prihodnjih letih usmeriti vsaj tisti dodatni denar, ki bo namenjen uporabnim raziskovalno-razvojnim projektom, financirati na podlagi predlogov in soglasja gospodarstva, univerze, raziskovalnih inštitutov in tudi širše javnosti. Koncentracija in specializacija sta ključni pri uporabi evropskih strukturnih skladov, ker je Slovenija tretirana kot enotna regija. Moramo se osredotočiti na manjše število zelo kakovostnih projektov na izbranih področjih, v izbranih tehnologijah, tržnih nišah. To je v določenem smislu tudi tvegano, vendar bodo tisti, ki jim bo uspelo, prinesli toliko več gospodarskih in socialnih učinkov, ker bodo kompenzirali negativne učinke od neuspešnih projektov. Šele na podlagi

takega soglasja o prednostnih RR in infrastrukturnih projektih bo lahko politika uporabe strukturnih skladov učinkovita in bo zagotavljala ustrezen nadzor. V nasprotnem primeru gre le za neupravičene aspiracije in prazne obljube. Na podlagi sofinanciranja gospodarstva in države ter Evropske komisije bo mogoče pri izvajanju teh projektov doseči večjo selektivnost. Glede na velikost Slovenije je to pravzaprav lažje dosegljivo kot v kakšni večji državi. Hvala lepa.

Dr. Jože Mencinger: Hvala. Gospod Stanovnik, nadaljuje dr. Marjan Svetličič.

Tone Stanovnik: Spoštovani gospod predsednik, zahvaljujem se vam za vabilo. Tudi sam sem pravzaprav po izobrazbi tehnik, zato bodo moje besede mogoče bolj robate. Glede na velikost podjetja Špica, iz katerega prihajam (kjer je 25 zaposlenih v Sloveniji, 20 pa v sestrskih podjetjih v Adriatic regiji), sem pravzaprav verjetno dolžan predstaviti pregled na tematiko skozi prizmo malih ali srednjih podjetij. Ker preraščamo že v srednje, moramo že delati konsolidirano bilanco. Poskušal bom odgovoriti na vprašanje, ki je bilo zastavljeno, in sicer kakšne so možnosti malih in srednjih podjetij za tehnološki in konkurenčen preboj v globalni svet. Najprej bi navedel dve dejstvi, ki se mi zdita sami po sebi zelo zgovorni. V Ameriki 50 % ameriškega izvoza ustvarijo podjetja z manj kot 20 zaposlenimi. To me vedno znova prevzame. Če pa pogledamo lestvico, ki je bila priložena tej razpravi, pa ravno tako opazimo, da je v bistvu na lestvici growth competitiveness index – GCI, kot je poimenovana, med top desetimi državami pravzaprav velika samo Amerika. Vse druge države so majhne. Iz tega lahko sklepamo, da imajo v bistvu mala podjetja in majhne države pomembno konkurenčno prednost in jo moramo izkoristiti. Na majhnost ne smemo gledati kot na slabost, uspešni smo (lahko) predvsem glede prilagodljivosti. Zdaj pa bi mogoče poudaril tri ključne attribute, na katerih mora graditi malo podjetje, mogoče pa lahko tudi majhna država iz teh treh atributov potegne kakšne zanimive primerjave. Trije atributi, ki so po mojem mnenju pomembni, so sreča, strast in ostrina. Naj začnem pri sreči. Danes smo že slišali, da je Finska imela srečo. Mislim, da to ni sreča, ko zadenemo na loteriji, ampak je to sreča, ki jo podjetje intenzivno išče. Se pravi, v bistvu išče inovativne izdelke ali storitve, ki se v pravem trenutku – to je morebiti revolucionarni trenutek – znajdejo v pravih rokah podjetniške ekipe, ki se je sposobna prebiti v mednarodni prostor. Pesnik pravi o slovenski sreči: sreča te išče in ti je dana, našel jo boš, ak nisi zaspan. Druga pomembna zadeva je strast. Danes smo slišali izredno zanimiv rek, ki ga je povedal Čadež: imejmo možgane Zahodne Evrope in strast Balkana. Mislim, da je to res točka, na katero moramo igrati. Malo podjetje potrebuje fanatično strast in zaverovanost celotne ekipe v uspeh projekta. Če te strasti ni, potem v bistvu pogorijo podjetniki že

v tej, bi rekel začetni inkubacijski fazi. Ta strast mora biti vgrajena, da se v bistvu zgradi neke vrste vztrajnost, ki premaguje ovire na trnovi poti. Mislim, da je treba malo zaigrati na balkanska čustva, ki jih imamo globoko zakopana nekje v svoji notranjosti. Tretji atribut je ostrina. Širše, kot gre malo podjetje v svet, in manjše kot je, bolj mora zožati svojo ponudbo. Včasih imamo v Sloveniji težave, ker hočemo, da bi mala podjetja zrasla, in potem širimo svoj obseg delovanja. V bistvu bi ga morali zožati in iti geografsko širše. In ta ostrina je izredno pomembna. V Špici, iz katere prihajam, smo ostrino vgradili že v samo ime Špica. Dali smo ji pač ime Špica. In če povzamem, se vsi ti trije atributi, sreča, strast in ostrina, redko srečajo. Včasih morate čakati sedem suhih let, da se to poklopi kot sončni mrk in da uspe »veliki pok« in prodor v globalni svet. Dokler se to ne zgodi, pa mislim, da imamo mala podjetja v Sloveniji izredno priložnost, da v regiji delujemo lokalno, da pravzaprav vzpostavimo določen bazen, ker imamo tudi konkurenčne prednosti. To dokazujejo veliki, na katere se malo opiramo. Podjetja oz. sistemi od Mercatorja naprej imajo te prednosti. Sporočilo državi bi bilo, naj nam pomaga v polmeru 500 km okoli Slovenije, okoli Ljubljane, naj nam pomaga vzpostaviti okolje, ki ga trenutno ni. Sporočilo je pravzaprav samo to, da potrebujemo pomoč države v polmeru 500 km okoli Slovenije. To so najmanj države, kot so Italija, Avstrija, Madžarska, Hrvaška, Srbija. Ko se bomo umestili v teh državah, bomo lahko šli naprej. Hvala lepa.

Dr. Jože Mencinger: Hvala. Dr. Svetličič, nato pa dr. Vahčić.

Dr. Marjan Svetličič: Hvala lepa. Pred približno 2500 leti je Sun Tzu rekel, da zmagovalci naredijo prave stvari v pravem trenutku. Kar nekaj pravih stvari smo slišali, vprašanje pa je ali ne malo pozno. Sam bi bil srečnejši, če bi jih že prej, ker bi bil naš razvoj uspešnejši. Za tri minute tri točke. Prvič, ključ konkurenčnosti je po mojem mnenju danes v pospeševanju internacionalizacije podjetij, oblikovanju lastnih multinacionalk. Drugič, tektonske spremembe se danes (tako kot so se pred 25 leti začele dogajati na področju standardiziranih industrij (tekstil, čevlarska) dogajajo pri storitvah: Zato se je treba na to pripraviti. In tretjič, konkurenčnost ni odvisna samo od tega, kar smo danes tako prepričljivo in poglobljeno slišali od posameznih menedžerjev, od sposobnosti samih podjetij, ampak tudi od tega, kako bomo spretni v Bruslju pri ustvarjanju režimov in uveljavljanju svojih interesov.

Kar se tiče prve točke raziskave kažejo, da so multinacionalna podjetja – v tuji ali pa domači lasti – dosti uspešnejša kot domača neinternationalizirana podjetja. Korelacija obstaja torej med internacionalizacijo in uspešnostjo.

Danes smo veliko slišali o Finski, manj o Nokii, čeprav vemo, da je v veliki meri uspeh Finske pravzaprav tudi rezultat uspeha Nokie. In uspeh Nokie je, da so znali uveljaviti Sun Tzejevo misel. Nokia je bila namreč še leta 1979, figurativno rečeno, največji čevljar v Evropi. Imeli so največjo tovarno čevljev v Evropi. V osemdesetih letih so se začeli preobražati, šele leta 1987 pa so se začeli usmerjati na potrošniško elektroniko. Takrat so se začeli prilagajati in internacionalizirati.

S tem prehajam na drugo točko. Po sledeh Nokie si ne smemo več privoščiti, da bi zamujali vlak pri globalnem prestrukturiranju storitev, pri sedanjih tendencah selitve zahtevnih storitvenih dejavnosti v cenejše lokacije. Ne smemo prezreti tega, kar se dogaja, da Svetovna banka opravlja svoje računovodske storitve v Indiji in da take stvari počnejo tudi druga podjetja. V Ameriki so izračunali, da bodo v desetih letih izgubili na področju storitev več kot tri milijone delovnih mest. To je realnost, to je damoklejev meč globalizacije. Upal bi si trditi, da imamo v takšnih procesih celo prednost zaostankarjev. To pomeni, da ne razvijaš dejavnosti, ki so vnaprej obsojene na selitev pač pa tiste, na katerih imaš dolgoročne prednosti, ki bodo dolgo ostale doma. Skratka, dajmo o tem razmisliti in se pripraviti. Kajti stroški – socialni, preobrazbeni – so mnogo, mnogo manjši, če se to naredi pravočasno in ne gasilsko takrat, ko nam začne teči voda v grlo, kot se to sedaj počenja na področju tradicionalnih industrij.

In zadnja točka: konkurenčnost je odvisna ne samo od mikrotehnoloških dejavnikov, od inovacij in stroškov, kar je seveda izredno pomembno, ampak tudi od tega, kako nam bo uspevalo interese uveljavljati v Bruslju. Kako nam bo uspevalo lobirati, kako bomo pogajalsko spretni, kako nam bo uspelo prepričati prijatelje, da bodo delovali tako, da bo to tudi v našo korist. Diplomati postajajo tudi podjetniki prek svojih podjetniških mrež. Odslej imamo dve državi; eno doma in drugo v Bruslju. Pri obeh bo treba lobirati. To je pomemben preskok, ki se ga po mojem mnenju še premalo zavedamo in od katerega je lahko zelo odvisen naš uspeh kot članice Evropske unije. Hvala.

Dr. Jože Mencinger: Hvala. Dr. Vahčič in nazadnje akademik dr. Žekš.

Dr. Aleš Vahčič: Svojemu prispevku sem dal naslov Politična ekonomija konkurenčnosti in podjetništva. V sedanjih razpravah je bolj ali manj prevladoval ekonomski pogled na to vprašanje. Kadar govorimo o ekonomskem pogledu na to vprašanje, mislimo predvsem na alokacijo sredstev, kako iz sredstev narediti več. Politična ekonomija je tudi ekonomija, toda ukvarja se z drugim proble-

mom, s problemom distribucije dohodka in premoženja. Mislim, da je treba nekaj povedati tudi o tem.

Ekonomisti se strinjamo v vsaj v enem: povečanje konkurenčnih in podjetniških sposobnosti omogoča hitrejšo rast, hitrejša rast pa pomeni hitrejšo povečevanje blaginje. Ko govorimo o povečanju konkurenčnosti in povečanju ravni podjetništva, mislimo na to, da konkurenčni pritiski silijo menedžerje k povečanju učinkovitosti podjetij, povečana raven podjetništva pa pomeni hitrejšo nastajanje in rast konkurenčno uspešnih podjetij. Na kratko: konkurenčnost pomeni sposobnost vodilnih poslovnih ekip, da v konkurenčni tekmi zmagujejo.

Ta uvod je potreben zato, ker sem z njim hotel poudariti ključni pomen menedžerjev in podjetnikov v konkurenčni tekmi. To je približno tako kot v športu. Za doseganje vrhunskih smučarskih dosežkov potrebujemo seveda urejena smučišča, tekmovalne proge, žičnice, opremo, trenerje in tako naprej, toda brez dobrih tekmovalcev ni dosežkov. Za vzgojo vrhunskih tekmovalcev pa so potrebni še predvsem motivacija tekmovalcev, spodbudno okolje in nagrada, ne samo v obliki denarja, temveč predvsem kot priznanje za športne dosežke. Razlika med športnimi in ekonomskimi dosežki je, da je v športu uspeh bolj ali manj objektivno merljiv. V poslovnem svetu pa se uspeh meri z denarjem, z dobički, s premoženjem, vsaj v kapitalističnem gospodarstvu, ki smo ga sprejeli. Pot do dobičkov pa je lahko takšna ali drugačna. Tukaj se postavlja vprašanje, ki ga želim eksplicirati. Poenostavljeno povedano se danes države glede poti, po kateri poslovna elita prihaja do premoženja, razlikujejo predvsem v tem, ali so institucionalni pogoji v neki državi naklonjeni špekulativnemu in rentniškemu pridobivanju dohodkov in premoženja ali pa meritornemu pridobivanju dohodkov in premoženja. Če velja prvo, se bodo ljudje pri svojem ekonomsko poslovnem delovanju racionalno odločali v korist rentnega in špekulativnega pridobivanja ekonomskih koristi, če velja drugo, pa v korist meritornega pridobivanja ekonomskih koristi. Pozitivno podjetništvo – izraz sem skoval za to priložnost – lahko opredelimo kot meritorno pridobivanje ekonomskih koristi, temelječe na znanju, trudu in pogumu. Podjetniki, ki na ta način pridejo do premoženja, so lahko upravičeno ponosni na svoje dosežke in imajo v svetu tudi ugled. Bill Gates je po anketi Financial Timesa že vrsto let zapored med najbolj občudovanimi podjetniki na svetu. V Nemčiji, ki ima zelo neenakomerno porazdelitev dohodka in zlasti premoženja, nikogar ne moti bogastvo inženirjev, ki so po drugi svetovni vojni zgradili srednje velika podjetja, ki v svojih tehnološko zahtevnih nišah prevladujejo na svetovnem trgu in so hrbtenica nemškega gospodarstva in so tudi socialno skrbna. Švedska se ne sramuje svojih Wallensteinov. V podjetniški literaturi, v poglavju o etiki, velja naslednji preizkus z »ognjem in vodo«. Ali si

upaš objaviti na prvi strani glavnega dnevnika svojo premoženjsko bilanco in navesti, kako si prišel do premoženja? Podjetniki, ki so iz nič ustvarili globalna podjetja, ki so jedro uspešnih gospodarstev, to lahko mirno storijo. Vprašanje ni, kolikšno je premoženje posameznika, temveč kako je do njega prišel.

V ekonomiji razlikujemo dva vira dohodka, od dela in od kapitala. Pri nas so visoki dohodki zaposlenih v javnem sektorju in menedžerjev dohodki od dela. Razlike v dohodkih od dela so v Sloveniji kljub drugačnemu javnemu mnenju še zmeraj razmeroma nizke v primerjavi s tradicionalnimi kapitalističnimi državami. To se da vse dokazati. Toda razlike v dohodkih od premoženja, ki so sestavljeni iz kapitalskih dobičkov, dividend in rent, so neprimerno večje. Če je nekdo vložil 100 000 evrov pred 12 leti in se je vrednost podjetja podvajseterila, je v resnici vsako leto zaslužil neobdavčenih 200 000 evrov, ker nismo imeli davka na kapitalske dobičke. To je neprimerno več kot kakršnokoli delovni dohodek v Sloveniji. In teh kapitalskih dobičkov je bilo v Sloveniji veliko. In zdaj ti ljudje kot racionalni ekonomski subjekti vlagajo naprej. Glede na to, da je kapitalski trg še v razvoju, ta kapital ustvarja nova, še večja premoženja in dohodke. Za kaj gre? Če bi dejansko naredili statistiko virov premoženjskih razlik v Sloveniji in bi te vire klasificirali po tem, od kod so – od denacionalizacije, od kapitalskih dobičkov javnih delniških družb, od odkupov deležev nejavnih podjetij, od upravljanja pidov, od pravih podjetniških dobičkov, izvirajočih iz ustanovitve in zgraditve uspešnega podjetja, kar je meritorno podjetništvo, od visoko plačanega dela menedžerjev in strokovnjakov, kar je tudi meritoren dohodek – bi lahko razdelili načine pridobivanja premoženja v grobem na dva dela. Na rentniško pridobivanje premoženja in pridobivanje premoženja na podlagi prave podjetniške pobude, znanja, poguma, truda. Zdaj te slike nimamo, toda v glavnem bi ugotovili, da je velik del proizvodnega premoženja zdaj v zasebnih rokah – pustimo tisto, kar je še v državnih – in da je bilo precej več nemeritornega pridobivanja premoženja kot meritornega. Če malo preskočim, primarni javni ekonomski interes je, kar vemo že od Adama Smitha naprej, da država preprečuje rentniško pridobivanje premoženja in dohodka. Negativnost rentniškega pridobivanja premoženja je v tem, da skušajo rentniki svoje privilegije zadržati in uporabljajo svoj vpliv za ohranitev sistema, ki jim omogoča nadaljevanje privilegijev. Če to soočimo z dejstvom, da pri nas pozitivno podjetništvo še nima prave ekonomske teže in ugleda imamo problem. Javnost ne razlikuje dobro med enim in drugim. Če je nemeritornega pridobivanja premoženja preveč, v očeh javnosti tudi meritorno pridobivanje premožnejša nima ugleda. To pa nedvomno mnogo kvalitetnih ljudi odvrača od podjetniškega delovanja. Ne gre torej za legalnost ali nelegalnost, ali za kakršnokoli preganjanje pridobiva-

nja premoženja. Večina premoženja v Sloveniji je bila legalno pridobljenega. Gre za vprašanje, kaj lahko naredimo, da stvari obrnemo v pravo smer. Po mojem mnenju lahko v prihodnosti intenzivneje usmerjamo politiko v gradnjo institucij, ki bi povečale možnosti uspeha pravih podjetnikov. Brez bistvenega povečanja števila teh pravih podjetnikov, ki na meritoren način pridobivajo dohodek in premoženje, Slovenija nikoli ne bo rasla 4–6 %. Zaradi prevelikega števila rentniških podjetnikov, kot je primer v Sloveniji, so pravi podjetniki v konkurenčno slabšem položaju.

Še zadnja beseda: kaj je prinaša prihodnost? Vstop v Evropsko unijo pomeni konec razmeroma lahkega, nemeritornega pridobivanja premoženja in začetek obdobja meritornega pridobivanja premoženja. Imam veliko zaupanje v slovenske podjetnike v prihodnosti.

Dr. Jože Mencinger: Hvala, potem se je prijavil še dr. Šuštaršič.

Dr. Boštjan Žekš: Hvala lepa, bom kratek iz dveh razlogov, zato ker smo že tako pozni in zato ker ne bi rad vzbujal vtisa, da mislim, da kaj vem o gospodarstvu. Omejil se bom na dve stvari, ki ju poznam, to je visoko šolstvo in znanost. O tem smo razpravljali že pred časom, toda tukaj je bilo nekaj stvari omenjenih in to je v bistvu komentar. Na samem začetku je bila omenjena bolonjska deklaracija, s katero nismo vsi zadovoljni, pa vendar je to nekaj, kar je Evropa sprejela. Lahko se odločimo, da ne gremo v Evropo, da gremo na Mars, pa naj delajo drugi kar hočejo, toda sam bi na to gledal kot na vreme. Če sem z njim zadovoljen ali nezadovoljen, je vreme tako, kakršno pač je. V Evropo moramo, o tem ni dvoma. Pozitivna plat tega, da vanjo moramo iti, je, da bi lahko obenem v našem visokem šolstvu pospravili še druge stvari, ki nedvomno niso v redu. Pa ne bom našteval vseh. Eno je, da študij traja neskončno dolgo, da je osip 50-odstoten, da reveži prek izrednega študija plačujejo za bogatejše. Ob tem mislim (to si upam na glas povedati, ker letos nimam volitev), da bomo morali vpeljati šolnine, če bomo hoteli v krajšem obdobju izšolati celotno mlado generacijo. Finska, ki je bila prej omenjena, šola vse, razen tistih, ki prinesejo zdravniško potrdilo, da so »bebavi«. Če bomo hoteli izšolati vse, pa še zdaj jih izšolamo polovico tistih, ki se vpišejo, potem bo to dražje. Ker že zdaj nimamo dovolj denarja, so šolnine edina pot, seveda z množičnim štipendiranjem slabše stoječih. Mislim, da to ni nič narobe. Seveda ne pričakujem od vas gospod minister, da boste pred volitvami zdaj to na glas povedali. Sistem bi bil bolj pošten, omogočil bi tudi usmerjanje, o katerem smo prej govorili, in spremenil bi odnos med univerzitetnim učiteljem – plačancem in študentom – plačnikom. Glede univerze si ne bi upal iti tako daleč, da bi predlagal, naj se naše univer-

ze spremenijo v univerzo anglosaškega tipa, kjer rektorja ne volijo, ampak ga imenujejo lastniki. Pri nas gremo v nasprotno smer, zdaj ga bodo volili študenti, če prav razumem. Toliko o šolstvu. Glede znanosti pa tole: v teh prispevkih, ki smo jih dobili, je večkrat omenjeno, da naša znanost proizvaja članke, kot da je to nekaj slabega. Ta kritika izhaja iz napačne predpostavke, da je bilo v preteklosti vse v redu in je bila naša znanost strašno koristna. Nikoli ni bila! Pred tem prelomnim obdobjem naša znanost ni bila vpeta v evropske tokove, gospodarstvo pa je tudi samo nekaj malega sodelovalo. Ta korak, da spravimo našo znanost na malo višjo raven, je bil potreben. To je še najcenejši razvoj znanosti. Do tega smo prišli, zdaj pa lahko gremo v to, da potrebujemo kakovostnejšo in koristnejšo znanost. Če pa znanosti sploh nimamo, se prenosu znanja reče šarlatanstvo, tega pa tudi ne bi želeli. Naj še omenim, da se delež proračunskega denarja za znanost le veča, kot je bilo že rečeno. Mislim, da ni čas za revolucijo, pač pa za evolucijo, izboljševanje, usmerjanje in tako naprej. Še zadnji komentar. Ne vem, do kdaj naj bi 3 % narodnega dohodka vlagali v znanost, od tega večino iz gospodarstva. V gospodarstvu pa pravimo, da tako in tako ni raziskovalcev. V kaj se bo pa vlagalo potem? Jasno, nekaj raziskovalcev bi lahko dobili v gospodarstvo. Kot je omenil dr. Kos, bi jih morali preseliti 6000. Upam, da niste mislili, da nasilno z avtobusi, z vzgojo in spodbudami. Čeprav imamo pri nas manjša podjetja, se mi zdi, da bodo morali inštituti, fakultete dejavno sodelovati pri tem razvojno-raziskovalnem delu gospodarstva, brez tega ne bo šlo. Tukaj se poskuša kaj premakniti že nekaj časa, ne preveč uspešno, ampak še kar uspešno. Npr. zadnjič je Lek odpiral nov obrat z vrhunsko svetovno tehnologijo, ki je bila skoraj v popolnosti narejena doma. To je dosežek. Da bi te stvari malo premaknili, bi predlagal, da financer – lastnik, tisti, ki vlaga, država – reče, izrazi željo, zahtevo, da bi te institucije, razne fakultete, razni inštituti do tega in tega leta 40 % denarja dobili zunaj proračuna. Ne da bi jim kaj vzeli, ampak da dodatno dobijo neka sredstva. S tem bi jih prisilili, da bi spodbujali delo za trg. Za zdaj ga nekatere institucije sploh ne spodbujajo. Tukaj bom nehal.

Dr. Jože Mencinger: Hvala. Nadaljuje dr. Šušteršič.

Dr. Janez Šušteršič: Hvala lepa za povabilo in za besedo. V razpravi je bilo povedano že veliko misli, s katerimi se strinjam, zato bi rad zdaj izpostavil nekaj vidikov, ki morda niso bili dovolj poudarjeni. Velikokrat je bil omenjen problem povezave med raziskovalno in gospodarsko sfero oziroma problem razmerja med sorazmerno solidnimi inputi (v smislu finančnih sredstev, števila raziskovalcev in podobno) ter slabšimi outputi raziskovalne dejavnosti. Rad bi dodal, da so verjetno najpomembnejša zadeva, o kateri moramo razmišljati pri

mehanizmu prenosa, sistemske oziroma inštitucionalne rešitve. Mislim, da je bilo o tem premalo govora. Zelo lepo je reči: »Oprimo se na lastne ljudi, bodimo ambiciozni, naredimo čim več dobrega v raziskovalni dejavnosti.« Poznam veliko ljudi, ki poskušajo narediti ravno to, pa vendarle trčijo ob inštitucionalne, sistemske omejitve. Večkrat na primer srečamo primere zelo hierarhične mentalitete, ki seveda ne ustvarja spodbud za ustvarjalno delo. Mislim, da ima zato raziskovalno izobraževalni podsistem družbe pred seboj še dolgo pot, preden bomo lahko rekli, da je tudi na tem področju tranzicija končana. Tako recimo od mladih ljudi pričakujemo, da bodo zato, ker smo jim plačevali izobraževanje v tujini, dosegali odmevne znanstvene objave in da bodo na neki način zvezde, ko bodo odhajali v tujino na konference in se uveljavljali v stroki. Ko pridejo domov, pa pričakujemo, da bodo pridni in vdani deli hierarhije in se čudimo, če želijo sodelovati recimo pri upravljanju fakultet ali imeti kakšno besedo pri oblikovanju na primer izobraževalnega sistema, kaj šele, da bi napisali kakšno mnenje o vodenju ekonomske politike ali kaj podobnega. V zadnjih dveh letih smo na račun mladih strokovnjakov, ki so to skušali narediti na področju ekonomije, slišali cel kup očitkov, češ da jim gre samo za lastno promocijo in da naj se raje najprej dvajset let ukvarjajo z ekonomsko teorijo in šele potem pišejo o tem za časopise in se javno oglašajo.

Ko govorimo o inštitutih in njihovi organiziranosti, velikokrat trčimo ob zakoličenost razmerij med vedami, ter ob stališče, da je treba ohranjati pri življenju v najmanj enakem obsegu vse inštitute, ki so do sedaj nastali. Sam sem imel zanimive izkušnje na področju ciljnih raziskovalnih programov. Pri tem sicer majhnem delu denarja za raziskovalne programe smo skušali zelo zares upoštevati logiko aplikativnosti, uporabnosti pri tistem, kar vlada ali država potrebuje za oblikovanje svojih strategij in politik. Naleteli smo tudi na reakcije v slogu "kako da ne boste dali denarja nekomu, ki že trideset let objavlja v referenčnih revijah". In smo potem morali dokazovati, da če govorimo o uporabnosti, potem morda to ni edini pomembni kriterij. Drug pomemben vidik tega pa je, da mora naročnik, če želi dobiti res uporabne raziskovalne rezultate, aktivno sooblikovati raziskavo. In tudi gospodarstvo se ne sme postaviti na pasivno stališče "tisto, kar dobimo iz šol, ali tisto, kar dobimo od inštitutov, ni praktično uporabno", ampak mora aktivno soustvarjati tisto znanost ali pa tiste raziskave, ki mu bodo koristile. Kot naročnik raziskav sam vem, da je treba z raziskovalcem zelo aktivno delati, da dobiš na koncu rezultat, ki ga dejansko lahko uporabiš.

Ena ključnih stvari za izboljšanje inštitucionalne urejenosti je odprtost navzen. Brez sistema mednarodnih evalvacij ne bomo prišli do bistveno večje kakovosti raziskav in ne do mednarodnih sinergij. Potrebno je odpravljanje,

zmanjševanje cele vrste administrativnih ovir, zlasti na univerzi, kjer je na primer zelo težko imeti tuje predavatelje. Morda bi lahko celo predpisali, da mora biti določen delež učiteljskih mest na univerzi zaseden prek mednarodnih razpisov.

Rekel bi še besedo o aplikativnosti ali uporabnosti. Ko smo se o tem pogovarjali, smo prišli do dveh ugotovitev. Najprej, morda je bolje govoriti o problemskosti, o problemski usmerjenosti raziskav. Se pravi, da se mora znanost spraševati, kateri realen problem v družbi bo pomagala rešiti neka raziskava, ne pa, katero novo znanje bomo ustvarili ali pa preprosto, zakaj je neko zadevo zanimivo raziskovati. Če tako razumemo aplikativnost, potem imamo tudi na področju družboslovja nekatere raziskave, ki so bolj aplikativne, uporabne, v smislu usmerjenosti na konkretne probleme. In drugič, bolj je treba poudariti konkurenčnost oziroma tržnost. To ne pomeni nujno, da se mora raziskovalec za preživetje ponujati na trgu, ampak da je v samem sistemu nagrajevanja, spodbud vgrajen kriterij odzivanja na neke opredeljene in jasne potrebe. Kriterij tržnosti namreč ne pomeni nič drugega kot to, da raziskava zadovoljuje neke realne družbene potrebe.

Dr. Jože Mencinger: Hvala lepa. Sklepno besedo predajam gospodu predsedniku.

Dr. Janez Drnovšek: Bi še kdo razpravljaj? Če ne, bom počasi končal. Mislim, da je bila razprava zelo zanimiva, čeprav bi človek pričakoval, da je to tema, ki je bila že tolikokrat obdelana, da je bilo že vse povedano, da morda ne bo več nekih zanimivosti. Mislim, da je bilo povedano marsikaj koristnega in zanimivega. Morda bo iz vsega tega, kar smo povedali, le prišel nek dodaten impulz v različne institucije, v vlado, v vse druge dejavnike, ki se srečujejo s temi vprašanji, naj bo v gospodarstvu, izobraževanju ali v znanosti. Slišali smo zanimive primere iz podjetniške prakse, zanimiva razmišljanja o tem. Vse predloge in zanimive ideje, ki so se pokazale v vaših prispevkih, bomo posebej izločili, izpisali in tudi poslali vsem, tako vladi kot drugim akterjem, tudi političnim strankam. Tudi na tem področju mora biti konkurenca, neki večji pritisk, da v teh zadevah tudi govorimo in najdemo najboljše rešitve za prihodnost. Strinjam se z vsemi vami – treba je izboljšati podjetniško klimo, izboljšati splošno okolje za podjetništvo v Sloveniji, povečati tako imenovano pozitivno podjetništvo, o katerem je govoril profesor Vahčič, torej pravo podjetništvo, ne samo finančne špekulacije, s katerimi bi prihajali do dohodkov. Evropska unija daje nove okvire, nova pravila, nov teren za tekmo, za konkurenco. Mislim, da bomo to znali izkoristiti na pravi način, upošteva je tudi opozorila prof. Svetličiča, da je tam zelo pomembno tudi

posebno podjetništvo, to pa je tudi borba za evropska sredstva ter spreminjanje in prilagajanje evropskih pravil tudi našim potrebam, našim interesom. Zahvalil bi se vsem, ki ste se udeležili današnjega pogovora, zahvalil bi se tudi za vaše prispevke in tisto, kar ste napisali. Skušali bomo najti poti za to, da bo učinek čim večji, organizirati tudi še kakšne razgovore v nadaljevanju. Hvala lepa.

III. PISNI PRISPEVKI UDELEŽENCEV

Dr. Tea Petrin

Ekonomska politika za konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva

**Gradivo za pogovore o prihodnosti Slovenije,
1. marec 2004**

Osnovna teza

Gospodarska rast danes temelji na razširjanju inovacij in znanja, razpoložljivosti podjetniških idej in hitrosti, s katero se te ideje pojavljajo na trgu kot ponudba novih proizvodov in storitev. Konkurenčna sposobnost države je zato odvisna predvsem od vlaganja v tako imenovano uporabno znanje in razpoložljivosti vodstvenega in tehničnega znanja ter podjetništva kot tistega dejavnika, ki zagotavlja stalno preoblikovanje podjetij z vidika kombinacije razpoložljivih virov in proizvodnih procesov in proizvodnih sistemov.

Za konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva mora torej Slovenija postati inovativnejša in bolj podjetniška, to pa nadalje pomeni uveljavljanje koncepta kakovostne gospodarske rasti, ki temelji na idejah, znanju, informacijah in novi tehnologiji, in to na vseh področjih delovanja, od gospodarstva do javnega sektorja in države.

Ali je proaktivna vloga države za konkurenčen preboj slovenskega gospodarstva smiselna

O tem ekonomisti nimajo enotnega mnenja. Tradicionalen pogled na obnašanje podjetij je neoklasičen, to je, da podjetja maksimizirajo dobiček. Skladno s tem sprejemajo odločitve glede proizvodnje, zaposlovanja in naložb kot odziv na impulze konkurenčnega trga. Intervencija države v gospodarstvo je smiselna le, če z njo odpravimo motnje pri delovanju tržnega mehanizma – eksternalije, monopoli itd., ker popačijo alokacijske odločitve. Prestrukturiranje gospodarstva s pozitivnim učinkom na gospodarsko rast je tako posledica makroekonomske

stabilizacije, profitnega motiva in tržnega usklajevanja. Intervencija, če že, je usmerjena v minimiziranje neučinkovitega delovanja trga – podpira deregulacijo trgov proizvodov in dela. Inovacije so eksogene v procesu rasti, zato tradicionalni pogled ne upošteva odločitev podjetij glede ustvarjanja in uporabe znanja.

Pogled na intervencijo države v gospodarstvu, ki presega neoklasičen okvir, je povezan s konceptom strateške industrijske politike. Bistvo strateške industrijske politike je spodbujanje institucionalnih sprememb, da bi spodbudili nastajanje poslovnega okolja, v katerem podjetja vzdržujejo konkurenčnost in se tudi hitro odzovejo na nove tržne priložnosti.

Teoretično podlago za intervencijo države v gospodarstvo, ki presega neoklasični okvir, daje tudi nova teorija rasti (Romer, Lucas, Baumol). Temelji na ugotovitvi, da ima ustvarjanje znanja naravo javne dobrine, zato podjetja ne morejo zadržati vseh koristi ustvarjenega znanja. Ustvarjeno znanje koristi tudi drugim, kar pomeni, da ima pozitivne zunanje učinke (eksternalije). Zato je velikost zasebnih naložb v raziskave in inovacije nižja, kot bi bila družbeno optimalna. Torej gre za eno od oblik neučinkovitega delovanja trga, kar daje podlago za državno politiko, usmerjeno v zagotavljanje večjih zasebnih naložb v znanje. Ta vidik daje podlago za državno politiko in programe, s katerimi vplivamo na obnašanje podjetij, tako da podjetja iščejo znanje zunaj podjetja ter v programih raziskav in razvoja sodelujejo z univerzami, raziskovalnimi institucijami in drugimi podjetji. Ko govorimo o znanju in razširjanju znanja, ne govorimo samo o tehničnem znanju, temveč tudi o organizacijskem in menedžerskem znanju, ki omogočata, da se tehnično znanje spremeni v uporabno znanje, ki poveča proizvodne sposobnosti in s tem rast.

Ker je osrednje vprašanje konkurenčnosti, s katerim se srečujejo vse države, kako zagotoviti razvijanje nacionalnih sposobnosti, ki se bodo razlikovale od sposobnosti konkurentov, države ugotavljajo, da tradicionalna makroekonomska politika in tradicionalna politika konkurence, ki je osredotočena na zmanjševanje vloge države in protimonopolno politiko, nista zadostni za zagotavljanje hitre rasti. Reševanje alokacijskih problemov je namreč močno vezano na organizacijske, tehnološke in vodstvene sposobnosti zaposlenih v podjetjih. Tudi če bi bil trg sposoben dati gospodarskim subjektom vse potrebne informacije, je lahko še vedno vprašljiva sposobnost zaposlenih za sprejemanje pravih odločitev. Prav zato postaja ena osrednjih ekonomskih politik prav politika konkurenčnosti oziroma proaktivna industrijska politika. Ta politika na najrazličnejše načine spodbuja razvoj sposobnosti ljudi in podjetij, da hitro povečujejo dodano vrednost. To so posebni ukrepi in posebno znanje z

organizacijskega, menedžerskega in tehnološkega področja. Ker je tehnološki napredek ključno gonilo ekonomske rasti in je hkrati močno odvisen od odločitev podjetij, osrednji cilj politike ni samo spodbujati generiranje podjetniško pomembnega znanja, temveč tudi oblikovanje sistemov, ki bodo olajšali in pospešili razširjanje tega znanja v narodnem gospodarstvu. Seveda pa pri tem ne gre za izbiranje zmagovalcev (picking the winners). Vloga države je spodbujati oblikovanje inovacijskih sistemov, ki omogočajo, da se zmagovalci sami prebijejo v ospredje. Ekonomska zgodovina nas uči, da je skoraj nemogoče napovedati, kdo bo zmagovalec, v katerih sektorjih in v katerih tehnologijah.

V Sloveniji je v preteklosti prevladovala kombinacija tradicionalne makroekonomske politike in politike konkurence ter defenzivne industrijske politike s kratkimi obdobji poskusa izvajanja proaktivne industrijske politike (izvedba vladnega projekta Prenova podjetij, 1992–1993, katerega cilj je bil spodbuditi ekonomsko transformacijo za doseganje vzdržne konkurenčnosti gospodarstva in neoperacionalizirana prva strategija povečevanja konkurenčne sposobnosti industrije, MGD 1996). Po letu 1999 pa politika konkurenčnosti postane ena od vladnih politik za uresničevanje sprejete strategije gospodarskega razvoja Slovenije. Vlada RS se je v Strategiji gospodarskega razvoja Slovenije opredelila za podpiranje razvoja, ki bo temeljilo na znanju kot glavnem dejavniku za pridobivanje mednarodne konkurenčne prednosti. Ministrstvo za gospodarstvo je že leta 1999 začrtalo tako politiko. Njen cilj je, da s svojimi ukrepi spodbuja procese prestrukturiranja, in sicer s spodbujanjem razvoja tistih dejavnikov kakovostne gospodarske rasti, ki v največji meri zagotavljajo hitre strukturne spremembe ter hitro odzivnost na stalno spreminjajoče se razmere gospodarjenja v svetovnem merilu. Delež proračunskih sredstev v podporo tem ukrepom Ministrstva za gospodarstvo se je v primerjavi z obdobjem pred letom 2000 precej povečal (4 milijarde sit 2000; 8,7 milijard sit 2001; 9,5 milijard sit 2002; 11,4 milijard sit 2003 in 13,8 milijard sit 2004; delež, namenjen spodbujanju tehnološkega razvoja, je zaporedoma 2,5, 6,4, 5,9, 10,4 in 15,7 odstotka razvojnih sredstev Ministrstva za gospodarstvo).

Politika podjetništva in konkurenčnosti Ministrstva za gospodarstvo vlade RS (2000–2004)¹

¹ Predstavljena je v dveh brošurah, in sicer: Od izzivov k priložnostim, kjer so navedena temeljna izhodišča politike, njene usmeritve ter načini njenega uresničevanja ter Program ukrepov za pospeševanje podjetništva in konkurenčnosti za obdobje 2002–2006. Program ukrepov MG realizira z razpisi (za vse ukrepe so izvedeni tudi razpisi) in na ta način spodbuja in sofinancira podjetja pri njihovih prizadevanjih za pridobivanje mednarodnih konkurenčnih prednosti. Finančna sredstva za te namene so predvidena v letnih proračunih MG in so objavljena v uradnih listih, prav tako pa so vsi razpisi objavljeni tudi na spletnih straneh MG.

Pri oblikovanju politike podjetništva in konkurenčnosti smo izhajali iz teh vprašanj:

- zakaj so nekatera podjetja, regije ali narodi sposobni inovirati in obdržati konkurenčne prednosti, medtem ko druge prihaja do relativnega ali absolutnega nazadovanja,
- zakaj nekaterim organizacijam uspe doseči prehod od starega učenja k novemu, medtem ko druge za to niso sposobne,
- kateri poslovni modeli zagotavljajo visoke inovativne sposobnosti podjetij, te pa visoko gospodarsko rast,
- katere so relativne konkurenčne prednosti in slabosti tistih dejavnikov, ki determinirajo potencialne zmožnosti za gospodarsko rast.

Usmerjena je v²:

- **krepitev sposobnosti za obvladovanje tehnološkega napredka** (s poudarkom na pospeševanju razvoja znanja in prenosa znanja med gospodarstvom in razpoložljivim znanjem zunaj podjetij, povezovanje domačega znanja s svetovnim z vključevanjem v ustrezne programe Evropske unije);
- **krepitev konkurenčnih sposobnosti podjetij** (s poudarkom na podjetniških vlaganjih v tehnološki razvoj, povečanju produktivnosti, internacionalizaciji in medpodjetniškem povezovanju);
- ustvarjanje spodbudnega okolja za podjetništvo in inovativnost (**s poudarkom na izboljšanju dostopa do informacij, znanja in virov financiranja**).

Deluje kot katalizator procesov, potrebnih za dodatno rast, za katere iz izkušenj vemo, da do njih ali sploh ne bi prišlo, ali pa bi do njih prišlo z zamudo; z relativno majhnim deležem javnih sredstev na podlagi različnih programov spodbudi povpraševanje po novem znanju, ki v danem trenutku ali ni dostopno ali pa je razpoložljivo v premajhnem obsegu. Ta vloga politike konkurenčnosti temelji na opredelitvi znanja kot javne dobrine.

² Oblikovanje ukrepov politike konkurenčnosti MG temelji na analitičnih podlagah, ki jih pripravljamo v sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki, da bi se osredotočili na tista področja, na katerih je neskladje v konkurenčnosti v odnosu do EU-15 in držav OECD največji:

- analiza konkurenčnega položaja Slovenije (Benchmarking Slovenia) v primerjavi z EU, nekaterimi državami OECD in državami kandidatkami za vstop v EU na tistih področjih, ki bistveno določajo potencial mednarodne konkurenčnosti države in s tem raven gospodarske rasti, 2000 in 2003.;
- analiza konkurenčnega položaja Slovenije, objavljena v IMD World Competitiveness Yearbook ter The Global Competitiveness Report, WEF;
- analiza konkurenčnosti po dejavnostih glede na slovensko povprečje in v primerjavi z državami EU;
- analiza prenosa znanstvenega in tehnološkega vedenja iz akademskih institucij v gospodarstvo v Sloveniji;
- analiza tehnološkega razvoja v Sloveniji;
- analiza stanja na področju podjetništva v Sloveniji;
- simulacija trajnostnega razvoja.

Od leta 2001 pa do 2003 je bilo v te programe vloženih približno 16 milijard sit, s katerimi smo generirali dodatnih 340 milijard sit naložb v tehnološke, organizacijske in menedžerske izboljšave ter raziskave in razvoj, hkrati pa ustvarili neposredno 4000 novih kakovostnih delovnih mest. (Glej prispevek Vloga znanosti za konkurenčnost slovenskega gospodarstva, Pogovori o prihodnosti Slovenije, 9. december 2003). Storjeni so bili pomembni premiki z vidika vzpostavljanja inovacijske infrastrukture.³ V državnem zboru je zakon o podpornem okolju za podjetništvo, ki prav na tem področju predvideva pomembne premike v korist razvoja malih in srednjih podjetij in nastajanja novih – izboljšanje dostopa do virov financiranja (garancije, začetni in rizični kapital), krepi se vloga Podjetniškega sklada (prej Sklad za razvoj malega gospodarstva) kot posrednika, ki v povezavi s poslovnimi bankami in zasebnimi skladi povečuje obseg ugodnih sredstev za razvojne naložbe. Z novimi instrumenti bo sklad že v letih 2004–2005 praktično podvojil obseg ugodnih virov financiranja za mala in srednja podjetja in postopno povečal multiplikacijski faktor (v letu 2003 je dosegel faktor 2,5 na vložena sredstva države, cilj je 8 do 10 v naslednjih letih). Prav tako vzpostavlja ugodne razmere za nastajanje in razvoj novih inovativnih podjetij (inkubatorji, tehnološki parki) ter za prodor in hitrejši razvoj in prenos znanja (tehnološki centri, razvojna jedra, centri odličnosti ...).

Ustanovljena bo tehnološka agencija (in tudi agencija za znanost). Pripravlja se Nacionalni raziskovalni in razvojni program za naslednje petletno obdobje s temi izhodišči: povečanje skupnega vlaganja v raziskave in razvoj za doseganje lizbonskih ciljev, povečanje podjetniških vlaganj in povezovanje akademske sfere in gospodarstva, določanje prednostnih nalog in usmerjenih vlaganj javnih sredstev za raziskave in razvoj na ključna tehnološkorazvojna področja.

Z državnimi viri financiramo članarino za Šesti okvirni program Evropske unije in zagotavljamo sofinanciranje priprave projektov, pri projektih Eureka pa sofinanciramo še sam projekt. Podjetja oziroma skupine podjetij lahko kandidirajo za finančno podporo za tehnološki razvoj še pri drugih evropskih

³ Rezultat te politike je med drugim ustanovitev in delovanje:

- 17 poslovnih grozdov, v katerih je skupno 350 podjetij s skupaj 55.000 zaposlenimi, ki sodelujejo s 40 podpornimi institucijami (inštituti, fakultetami, svetovalnimi organizacijami ...);
- 4 tehnoloških mrež, v katerih je povezanih 43 podjetij s skupaj 30.000 zaposlenimi, ki sodelujejo s 15 podpornimi institucijami (fakultetami, raziskovalnimi inštituti);
- 29 tehnoloških parkov, v katerih deluje 240 podjetij;
- 3 univerzitetnih inkubatorjev;
- 53 podjetij, ki uvajajo sistem za doseganje stalnih izboljšav v produkciji, procesih in tehnologiji, s skupaj 23.000 zaposlenimi.

programih (na področju energetike, prometa, okolja, informacijske tehnologije itd., – skupaj je takih programov 16, vključno s Šestim okvirnim programom in Eureka).

V enotnem programskem dokumentu, ki je podlaga za črpanje sredstev strukturnih skladov Evropske unije do leta 2006, so kot prva prednostna naloga navedene naložbe v izgrajevanje inovacijskega okolja (grozdi, tehnološke mreže, tehnološki centri, parki ...), kar je pomemben potencial za pospešeno vlaganje v razvoj in komercializacijo znanja na ključnih tehnoloških področjih. K temu je treba prišteti tudi sredstva iz programa Phare 2003 v skupnem obsegu 1,3 milijona sit za vlaganje v izgrajevanje inovacijskega okolja (poslovne cone, tehnološki centri in univerzitetni inkubatorji).

S politiko podjetništva in konkurenčnosti smo že **dosegli zavidljivo raven »pokritosti«** z usmeritvami **proaktivne industrijske politike Evropske unije**.

Proaktivna industrijska politika Evropske unije kot orodje za uresničevanje ciljev Lizbonske agende, je prednostno usmerjena v podporo trem ključnim dejavnikom konkurenčnosti:

- **znanje** – doseganje najvišje ravni znanja in usposobljenosti zaposlenih, hiter razvoj nove tehnologije kot IKT, biotehnologija in nanotehnologija, razvoj sposobnosti in know-howa, kako novo tehnologijo uporabljati;
- **inovativnost** – stalne izboljšave pri izdelkih, storitvah in proizvodnih procesih, zagotavljanje okolja, spodbudnega za inovativnost;
- **podjetništvo** – pospešiti razvoj podjetniških sposobnosti za prevzemanje tveganja in nastajanje ter rast novih podjetij, dati večjo vrednoto in nagrado za družbeni prispevek tistim, ki prevzemajo tveganje,

kar dopolnjujejo z:

- sistematično odstranjevanje ovir za dinamično podjetništvo,
- zagotavljanje delovanja pravil enotnega trga,
- učinkovito kombiniranje politik Evropske unije, ki vplivajo na konkurenčnost, s ciljem, da vse parcialne politike čim več prispevajo h konkurenčnosti evropske industrije.

Dosežki izvajanja politike konkurenčnosti ministrstva za gospodarstvo in drugih ukrepov vlade v podporo strukturnim spremembam za konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva niso zanemarljivi. Ukrepi so usmerjeni v spreminjanje kulture podjetij, proizvodnih sistemov in industrijske organizacije, tovrstne spremembe pa dokumentirano pripeljejo do vidnih rezultatov v štirih do petih

letih. Poleg vztrajnosti in sistematičnosti izvajanja politik v prihodnosti ter ob upoštevanju dosedanjih izkušenj izvajanja politike konkurenčnosti bo treba še:

1. doseči družbeno soglasje o potrebi po hitrejših spremembah v podjetniški kulturi in o tem, kaj mora storiti država:

- podpirati ustvarjalnost in ne nedelo,
- delovati kot »katalizator« in »agent sprememb« pri prilagajanju gospodarstva
 - konkurenčnost, inovativnost, podjetništvo so domena zasebnega sektorja,
- podpirati razvoj kakovostnega podpornega okolja za podjetništvo in inovativnost
 - s specializacijo in medsebojno povezanostjo institucij,
 - z večjo prepoznavnostjo in regionalno pokritostjo,
- zagotoviti sistemske rešitve za i) vzpostavitev ustrezne strukture za izvajanje na državni ravni in ii) za vlaganje v znanje, novo tehnologijo in sodobne vodstvene in organizacijske rešitve,
- izboljšati upravno okolje in dostop do informacij in storitev;

2. povečati vlogo in prispevek preostalih politik, ki s svojimi ukrepi bistveno vplivajo na podjetniško okolje, kot so izobraževalna, R&R, IT, zaposlovalna, okoljska, davčna ... Konkurenčnost gospodarstva bo odvisna od usklajenega in sočasnega izvajanja ukrepov za:

- doseganje najvišje ravni znanja in usposobljenosti zaposlenih,
- večja vlaganja v raziskave in razvoj ter hitrejši prenos znanja v gospodarstvo,
- povečanje stroškovne učinkovitosti javnega sektorja,
- večjo odzivnost trga dela na potrebe gospodarstva,
- povečanje stroškovne učinkovitosti finančnega sektorja,
- ustvarjanje spodbud za podjetniška vlaganja v razvoj,
- hitrejšo odpravljanje upravnih ovir za naložbe, zlasti pri urejanju prostora in pridobivanju lokacij,
- zagotavljanje stabilnega makroekonomskega okolja;

3. doseči družbeno soglasje o nacionalnih prednostnih nalogah za vlaganje javnih sredstev v znanje in tehnološki razvoj ter razvoj kakovostnega podpornega okolja za podjetništvo in inovativnost:

- odločitev o prednostnih nalogah na temelju ključnih področij tehnologij in dejavnosti, pri katerih ima Slovenija kritično maso znanja in lahko s pospešenim vlaganjem v razvoj dosežemo širše učinke na razvoj novih tehnologij, novih tehnološko zahtevnih in inovativnih izdelkov, dejavnosti in delovnih mest

- odločitev o razmerju financiranja bazičnih raziskav in razvojnih raziskav za usmerjanje javnih sredstev v okviru Nacionalnega razvojnega in raziskovalnega programa ob upoštevanju prednostnih ključnih področij tehnologij in dejavnosti,
- odločitev o precejšnjem povečanju vloge univerze na področju temeljnega raziskovanja in razvoja temeljnih znanj na eni strani in povezovanju univerz z gospodarstvom v skupne programe za ustvarjanje in prenos znanja na drugi strani,
- odločitev, da je razvojna funkcija proračuna nacionalna prednostna naloga, pri čemer ne gre za spodbujanje povpraševanja, temveč za spodbujanje inovacij, znanja, novih tehnologij, izdelkov, odpiranja novih trgov.

Slovenija je glede na razpoložljive potrebne vire za konkurenčni preboj relativno omejena. Države, ki so v tem pogledu podobne Sloveniji, svoj konkurenčni preboj v veliki meri pripisujejo prav doseženemu soglasju, kam usmerjati omejena proračunska sredstva.

Stopnja doseženega družbenega soglasja bo seveda odvisna od intenzivnosti komunikacije med vsemi ljudmi v podjetju, med podjetji, akademsko sfero in državo. Ta komunikacija mora postati trajen sestavni del preobrazbe, ker se je treba učiti drug od drugega. Šele v medsebojni komunikaciji je namreč mogoče priti do rešitev, postopkov in znanj, ki začnejo sprožati procese globokih sprememb v gospodarstvu.

Zavedati se namreč moramo, da bodo učinkoviti ukrepi industrijske politike Evropske unije neskladje v konkurenčnosti kljub našemu članstvu še povečevali, če bomo z uvajanjem sprememb zaostajali za razvitejšimi državami Evropske unije.

Ključna področja delovanja države za zagotovitev konkurenčnosti

V državah Evropske unije je doseženo soglasje, da so ključna področja, ki jih je treba razviti za zagotovitev konkurenčnosti:

- dostop do financiranja (tvegani kapital, mreže poslovnih angelov, dostop majhnih in srednjih podjetij do bančnih posojil),
- pravno in administrativno okolje (zmanjšanje birokracije, e-država)
- odprti in dobro delujoči trgi (širitev trgov, državna pomoč),
- podjetništvo (demografija podjetij, samozaposlenost, žensko podjetništvo, nagnjenost k podjetništvu),
- človeški viri (dosežena izobrazba, diplomanti naravoslovno tehničnih fakultet, permanentno izobraževanje in usposabljanje),

- inovacije in razširjanje znanja (javna sredstva in sredstva podjetij za R&R, patenti, inoviranje v podjetjih, vloga »posrednikov« za prenos znanja),
- informacijsko telekomunikacijska tehnologija (razširjenost uporabe interneta, njegova uporaba za komercialne namene, razširjenost širokopasovnih povezav, stroški komuniciranja),
- vzdržni razvoj (uporaba energije, onesnaževanje, upravljanje okolja).

Primerjalna analiza politike poslovnega okolja (Benchmarking Enterprise Policy, Results from the Scoreboard, EC, 2003) kaže, da se Slovenija na navedenih področjih, za katera obstajajo primerljivi podatki v povprečju po učinkovitosti ukrepa približuje povprečju držav Evropske unije, na nekaterih navedenih področjih pa od njega odstopa navzgor ali navzdol.

Po razpoložljivosti tveganega kapitala (za financiranje zgodnje in razvojne faze podjetja) se je Slovenija v letih 2000, 2001 in 2002 uvrstila na zadnje mesto v primerjavi z 21 državami (države Evropske unije, države pristopnice in ZDA). S sprejetjem zakona o podpornem okolju za podjetništvo lahko gotovo pričakujemo pozitivne spremembe na tem področju. Sicer pa velja za vse primerjane države, da je nerazpoložljivost kapitala za financiranje podjetniških pobud najpomembnejši zaviralni dejavnik za pospešen razmah podjetništva, in sicer tako v državah Evropske unije kot v ZDA (leto 2002).

V nasprotju s splošno veljavno tezo, da v Sloveniji nova podjetja ne nastajajo, primerjave za leto 1999 kažejo ravno obratno sliko. Po neto spremembi v demografiji podjetij – stopnja vstopa minus stopnja izstopa podjetij – se je Slovenija med 22 državami uvrstila na 4. mesto, medtem ko imajo Italija, Finska, Velika Britanija in Belgija celo negativno neto spremembo. Po drugi strani pa se Slovenija v letih 2000 in 2002 po deležu samozaposlenih v odnosu do vseh zaposlenih v industriji in storitvah uvršča v zadnjo tretjino 27 primerjanih držav, to je na 19. mesto, kar je precej pod povprečjem EU-15, po deležu samozaposlenih žensk v istem obdobju pa na predzadnje mesto. To kaže, da v Sloveniji obstaja relativno nizka dovzetnost za podjetništvo.

Po številu diplomantov naravoslovnih in tehnoloških ved na 1000 prebivalcev (20–29 leti starosti) – v letih 2000 in 2001 Slovenija v primerjavi s 27 državami zavzema mesto takoj za povprečjem EU (13. mesto, na 11. mestu so ZDA oziroma dosega okoli 70 odstotkov povprečja EU-15 v letu 2001). V letu 2002 Slovenija dosega bistveno nižji delež prebivalstva, ki se stalno izobražuje, le 5 odstotkov (od 25 do 64 let starosti) kot druge primerjane države. Na primer, v Veliki Britaniji, Finski, Danski, Švedski se stalno izobražuje več kot 20

odstotkov prebivalstva (povprečje za EU-15 je 8 odstotkov). To gotovo zahteva bolj inovativne pristope za spodbujanje stalnega izobraževanja v Sloveniji. Države z nadpovprečnim deležem na tem področju del nizke brezposelnosti pripisujejo prav temu.

Slovenija se po deležu izdatkov za R&R glede na BDP uvršča med zgornjo polovico držav, ki temu področju namenjajo največje deleže (18 odstotkov EU-15). Zaostaja pa po izkoristku, saj po številu patentov na milijon prebivalcev močno zaostaja za državami, kot sta Italija in Irska, ki vlagata le 1,1 odstotka in 1,2 odstotka BDP. Uspešne države se ločijo od manj uspešnih tudi po tem, da več kot 75 odstotkov vseh izdatkov za R&R namenijo za gospodarstvo, v Sloveniji pa le polovico vseh sredstev, preostalo pa za izobraževalne institucije in neprofitne organizacije.

Slovenija relativno zaostaja po izdatkih za ITT v razmerju do BDP (nekaj nad 3 odstotke, spodnja tretjina držav od 27), glede na uporabo interneta na 10.000 prebivalcev pa smo v letu 2002 v zgornji tretjini primerjanih držav (4000, več kot v povprečju v EU-15).

Pri vzdržnem razvoju se Slovenija po učinkovitosti uvršča na raven povprečja EU ali pa celo nad to ravni.

Položaj Slovenije v primerjavi z državami EU, kandidatkami ter ZDA in Japonsko kaže, da Slovenija na področjih, ki so ključna za spodbujanje konkurenčnosti, že izvaja ukrepe. Primerjava tudi pokaže, kje bo treba v prihodnosti povečati učinkovitost ukrepov, da se bomo na področjih, ki ključno določajo konkurenčni potencial države, približali najuspešnejšim državam. Da pa bomo to dosegli, bo treba storiti to, kar so storile nekatere druge države, in sicer postaviti kvantificirane cilje na časovno premico.

Z vidika politike konkurenčnosti so še posebej zanimive analize konkurenčnosti regij, ki po konkurenčnosti precej odstopajo od povprečja EU-15, in tudi glede na doseženo raven konkurenčnosti posamične države. V EU-15 so kot take regije ocenjene (European Competitiveness Report, EK, 2003): Oberbayern in Darmstadt (Nemčija), Eterea Ellada (Grčija), Ile de France (Francija), Niederoesterreich (Avstrija).

Ključni dejavniki nadpovprečne konkurenčnosti, značilni za vse navedene regije, so: sodobna telekomunikacijska infrastruktura, dobre prometne povezave, močna podjetniška kultura, hitro nastajanje novih podjetij, razpoložljivost

visoko usposobljenih kadrov za nove tehnologije, podporne institucije kot most med raziskovalnimi inštituti in univerzami in inovativnimi dejavnostmi v gospodarstvu in (tehnološki parki, inkubatorji ...) razpoložljivost različnih oblik finančnega kapitala, podpora internacionalizaciji podjetij, prisotnost različnih visoko-tehnoloških poslovnih grozdov, sistemov, ki omogočajo razširjanje znanja, aktivna politika regije (države), ki zagotavlja povezavo med akademsko in poslovno sfero, promocija regije z vidika prihajajočih sprememb, ter učinek »spill over« kot rezultat omreževanja in skupne vizije glavnih akterjev razvoja – podjetij, javnih organizacij in lastnikov.

Te ugotovitve potrjujejo pravilnost usmeritve politike podjetništva in konkurenčnosti Ministrstva za gospodarstvo Vlade RS in njen pomen za konkurenčni preboj slovenskega gospodarstva.

Avtorizacija: Tea Petrin, 7. 5. 2004

Dr. Jože Mencinger: Najprej, nič nimam proti trditvam, da je treba povečati konkurenčnost slovenskega gospodarstva in dvigniti dodano vrednost na zaposlenega na 60.000 evrov. Le da do zdaj nisem slišal nič drugega kot zatrjevanje, da bi bilo to treba narediti, ali pa občasne predloge, kako bi bilo treba vso proizvodnjo z dodano vrednostjo, manjšo od 20.000 evrov, enostavno preseliti tja, kjer je »delovna sila« poceni, in tam pobirati tisto, kar smo v starih časih imenovali presežna vrednost. Kako bi potem tisti, ki res ustvarjajo 60.000 evrov, preživeli odpuščene, seveda ne vem. Nisem namreč prepričan, da bi kaj več kot en odstotek odpuščenih našlo delo z dodano vrednostjo 60.000 evrov. Bi se prelevili v podjetnike v tehnoloških parkih, ustvarili centre odličnosti, se združili v grozde? Povedano odkrito, zamisli o dodani vrednosti 60.000 evrov in raznih parkih ter centrih odličnosti se mi zdijo bolj ali manj sanjarije, saj vsaj približno vem, s čim se ubada večina slovenskih podjetij, tako tistih z 20.000 kot tudi tistih s 60.000 evrov dodane vrednosti. Vse skupaj me tudi na moč spominja na nekaj, kar smo že poznali, čeprav so bila poimenovanja podobnih stvari takrat povsem drugačna.

Ob zdaj modernem že malo nadležnem primerjanju Slovenije s Finsko ali Irsko imam prav tako nekaj dvomov. Že zato, kar sta modela razvoja, ki nam ju ponujajo za zgled, povsem različna. Tako je na primer Finska v zadnjem desetletju v znanost in razvoj vlagala 3 odstotke BDP in imela solidno 4-odstotno gospodarsko rast, Irška pa je vlagala le 1,2 odstotka in imela 8-odstotno gospodarsko rast. Rast na Finskem se je v zadnjih letih spustila celo pod zelo skromno evropsko povprečje, rast na Irskem, ki se je tudi upočasnila, je za zdaj ostala nadpovprečna. Ob stalnih sklicevanjih na takšne ali drugačne modele ne gre pozabiti, da so nas pred dobrim desetletjem poučevali, da bi morali prevzeti japonski ali korejski model gospodarskega razvoja. Nedavno pa, kako naj bi večja fleksibilnost trga »delovne sile« zmanjšala brezposelnost. Se je fleksibilnost trga dela v ZDA zdaj, ko brezposelnost hitro narašča, zmanjšala?

Prav tako ne verjamem, da je temeljna naloga univerze ustvarjati inkubatorje in podjetja »spin-off« ali da gre njeno ponudbo neprestano prilagajati povpraševanju in ustvarjati »človeški kapital«, namenjen trgu »delovne sile« doma ali v tujini. Seveda ne trdim, da je na univerzi v Ljubljani vse dobro, ostajam pa prepričan, da je prispevek univerze k družbenemu in tehnološkemu napredku največji, če študentom da splošno znanje, samozavest in pogum za svobodno razmišljanje ter reševanje problemov. Cilj univerze je enostaven – avtonomen človek. Vse drugo je lahko samo njena postranska dejavnost, ki ne sme nadomestiti načel iz Magne Charte Universitatum, ki so jo sprejele evropske univerze v Bolgini 1988. leta, ali jim škodovati. Po njih je univerza

avtonomna ustanova, ki varuje humanistične tradicije in na kateri sta raziskovanje in poučevanje neločljivo povezani in svobodni. Enajst let pozneje, v letu 1999, je v istem mestu nastala mnogo bolj znana bolonjska deklaracija, ki so jo podpisali šolski ministri evropskih držav, ko so ustvarjali European Higher Education Area. Nepošteno bi bilo zanikati njihove dobre namene, vendar zdi se, da vse manj vemo in vedo, kaj – razen reforme zaradi reforme – naj bi dosegli. Reforma naj bi na primer omogočila mobilnost, vendar manj mobilnost ljudi kot mobilnost »delovne sile«. Kot da bi bilo to samo po sebi nekaj dobrega in ne le izhod v sili za tiste, ki ne najdejo dela doma. Sicer pa je ne ogroža različnost v izobrazbi; mnogo bolj jo ogrožajo omejitve, ki jih na primer novim članicam postavljajo zdajšnje članice EU, ki hkrati zahtevajo povsem svobodne tokove kapitala. Podobno je s tako imenovanimi dopolnili k diplomam. Bodo res koristila študentu, ki išče delo? Ali ne gre le za pomoč delodajalcu, da hitro izbere najboljše kose »človeškega kapitala«? Na vprašanje, čemu je pravzaprav namenjen stopenjski študij, najbolj znani element bolonjskega procesa (žrtev uvedbe stopenjskega študija sem bi pred dobrimi štirimi desetletji tudi sam), mi nihče ne zna prav odgovoriti. Pravijo le, da ga zahteva trg delovne sile. Ga res? To so, z drugimi besedami seveda, rekli tudi takrat. Pred kakšnimi tremi desetletji smo že imeli jugoslovansko reformo, ki naj bi podobno kot zdajšnja, ki je evropska, naredila izobrazbo »uporabno«, rekli smo ji usmerjeno izobraževanje. Ni se prav dobro končala.

Sicer pa ima vsaka reforma zmeraj dve strani, tiste, ki reformirajo, in tiste, ki naj bi bili reformirani. Prvi vedo, da je reforma potrebna, malo manj, kakšen naj bi bil njen cilj, če pa se rezultat razlikuje od cilja, je zanje to le znak, da je reformo treba nadaljevati. Če tisti, ki naj bi bili reformirani, dvomijo, da bo z reformo mogoče doseči cilje, so sumljivi; vsako vprašanje, ki ga postavijo, je reformistom le dodaten znak, da jih je nujno reformirati.

Marca 2000 so se v Lizboni zbrali evropski ministri za znanost in sklenili, da bo EU leta 2010 najučinkovitejša na znanju temelječa družba s polno zaposlenostjo. Za to naj bi poskrbeli z organiziranjem evropskega raziskovalnega prostora – European Research Area, ki naj bi zagotavljal znanstvena odkritja. Spet dvomim, da jih bo res. Kaže, da njegovi ustvarjalci verjamejo, da je znanstvena odkritja mogoče načrtovati in znanstvenikom povedati, kaj in kako naj nekaj odkrijejo. Da bi do odkritij res prišli, naj bi zagotavljali zelo natančno urejeni postopki njihovega prijavljanja po navodilih, priloženih prijavam za financiranje raziskovalnega dela v 5., 6. in nadaljnjih okvirnih programih EU. Kdor želi dobiti denar, naj bi podrobno opisal, kako bo prišel do znanstvenega odkritja, in po možnosti tudi, kaj bodo nadzorne točke na tej poti. Trenutni hit

prijavljanja so omrežja, ki močno izboljšujejo možnosti za pridobitev denarja. Ker se tako dobi denar, je razumljivo, da nihče ne govori o »cesarjevi novi obleki«. Podobnost s tem, kar počnemo doma, ni naključna. Znanost je v resnici povsem nekaj drugega, v njej ni nič načrtovanega, je intuitivna in polna presenečenj.

Zato je Lizbonski cilj čista iluzija, urejena s pravili. Dejansko se evropsko gospodarstvo, ki je malone že na sredini obdobja do ciljnega leta 2010, ko naj bi postalo najučinkovitejša na zanju temelječa družba s polno zaposlenostjo, ne more rešiti recesije. Še več, zaostaja in izgublja vse več delovnih mest, ki jih v želji za hitrimi dobički kratkovidno seli v druge dele sveta.

Nenehno ponavljanje, da je Slovenija najbolje pripravljena nova članica EU, je odveč. Prvega mesta ni bilo mogoče zgrešiti, če upoštevamo razvoj pred 1991. letom, vključno z idejami družbene lastnine in samoupravljanja. Dodajmo še srečno zavrnitev makroekonomskih naukov, ki so jih delili IMF in podobne ustanove, dejstvo, da je privatizacija naredila manj škode kot drugje, razumno denarno in fiskalno politiko in na koncu, a ne nazadnje, »rdeče« direktorje in malo tujih prevzemov.

A to je preteklost. Prihodnost Slovenije bo malone povsem odvisna od prihodnosti EU. Razprave o suverenosti so tu povsem odveč; po 1. maju je bomo imeli mnogo manj, kot smo jo imeli v Jugoslaviji. EU je pravzaprav le nekakšna velika Jugoslavija. Morda se to po desetletnem »trudu« slovenske politike za evroatlantske povezave zdi presenetljivo ali celo žaljivo, a presenetljive so le podobnosti med njima.

EU bo še nekaj generacij skupnost držav s samoumevno sebičnimi interesi in ne skupnost njenih državljanov. Z zdajšnjo širitvijo se bodo ustvarile razvojne razlike med najbolj in najmanj razvitimi deli EU, ki bodo podobne razlikam v nekdanji Jugoslaviji. To samo po sebi ustvarja napetosti, saj so učinki pravil za bogate povsem drugačni od učinkov istih pravil za revne. Pri tem pa malone samoumevno dohitevanje novink sploh ni zagotovljeno; njihova rast je skoraj desetletje temeljila na tujem varčevanju, kar kaže na njihovo gospodarsko šibkost.

Razprave o Evropi dveh hitrosti močno spominjajo na razprave, o tem, kolikšna naj bi bila hitrost najhitrejše »ladje v konvoju«. Kažejo, da je kar nekaj članic prepričanih, podobno kot je bila Slovenija v osemdesetih, da bi bile na boljšem, če v kolektivni igri ne bi sodelovale. So razprave o deležu BDP, ki

naj bi bil namenjen zmanjšanju razlik v EU, kaj drugačne od naših razprav o posojilih za manj razvite republike in pokrajine?

Tudi Pakt stabilnosti in rasti, temelj gospodarske politike EU, ni nič manj nesmi-seln, kot so bili stabilizacijski programi v nekdanji Jugoslaviji. Temelji na irele-vantnem monetarizmu, sprejet pa je bil med gospodarsko rastjo. Javnofinančna primanjkljaja Nemčije in Francije sta le povsem normalen in razumen odziv ekonomske politike v recesiji. Še več, nista koristna samo za omenjeni državi, ampak tudi za vse druge in prihodnje članice EU.

Ob povedanem pa le ne gre zanemariti očitne trdnosti in celo namere širjenja EU. Čemu gre pripisati to sposobnost? Za zdaj kaže, da jo gre iskati v:

- inerciji, ki jo ustvarjajo distribucijske koalicije, ki preprečujejo spremembe, in je morda najvidnejša v skupni kmetijski politiki;
- sposobnosti ignorirati lastna pravila, kar bo najočitnejše pri Paktu stabilno-sti in rasti. Da bi Nemčijo in Francijo zaradi proračunskih primanjkljajev kaznovali z globo v višini 0,5 odstotka BDP, ni prav verjetno;
- neprestanem ustvarjanju novih institucij in ustrezne birokracije, malo v centru, nekajkrat več na obrobju; prav slednje pa je daleč najbolj zavzeto za »evropske vrednote«;
- delovanju t. i. demokratičnega primanjkljaja. Bi do širitve sploh prišlo, če bi o njej namesto birokracije odločali prebivalci v starih članicah EU?

Ali ti stebri stabilnosti zadoščajo za postopno graditev evropske identitete in socialne kohezije, ki zagotavljata trajno sožitje? Morda. No, vprašanja ostaja-jo. Je evropska identiteta močnejša, kot je bila jugoslovanska? So ljudje v EU prepričani, da se kolektivna igra izplača? Bi EU preživela desetletje morebit-ne recesije, ko razdelitev produkta postane mnogo pomembnejša, kot je med rastjo in ko je vsakdo »izkoriščen«? Takrat skupne vrednote izginejo, posebno še, če jih nikoli ni bilo. Kljub vsemu nisem evroskeptik. Iz dve razlogov. Ker alternative ne poznam in ker upam, da se bo EU otrešla iluzij in se zares usmerila v ponovno ustvarjanje socialnega tržnega gospodarstva.

Dr. Marko Kos

Problemi (ne)konkurenčnosti

1. Zamenjava paradigme: Slovensko gospodarstvo se mora iztrgati iz *cenovno vodene konkurenčnosti*, ki ga izčrpava in počasi uničuje (zlasti v tehnološko nezahtevnih panogah), in preiti na *produktno vodeno konkurenčnost*, ki jo označujejo inovativni izdelki visoke tehnološke, modne in razvojne zahtevnosti. Ta prehod terja velik trud vlade, podjetij in raziskovalnega področja.

2. Neuspeh strategij: Prva strategija povečevanja konkurenčne sposobnosti industrije (MGD novembra 1966) je obsegala horizontalne ukrepe z vplivom infrastrukture in vertikalne po panogah. Žal ni bila operacionalizirana. Tudi pozneje je bilo izdelanih veliko podobnih dokumentov, vendar bistvenega napredka ni bilo.

3. Zaviranje skupin posebnih interesov: Vzrok te nesposobnosti države, da bi uresničila programe in strategije, je v skupinah posebnih interesov v javni upravi, sodstvu, agencijah, univerzah, znanosti, šolstvu, skratka povsod, kjer neuspešnost terja korenite spremembe. Ti lobiji vztrajajo pri statusu quo, na svojih privilegijih in položajih in na neodgovornosti. Seveda so v vsakem primeru posebne okoliščine, ki se razlikujejo od drugih. V državni upravi je to birokracija, ki se upira spremembam in spodkopava vse reforme. Je inertna, nekritična, solidarna in se uspešno upira racionalizaciji. Zato ne pomaga govorjenje o splošno znanih dejstvih, ampak je treba vsako težavo rešiti na svoj način. Vlada ima škarje in platno v svojih rokah: vpliv na vodilne kadre in proračunska sredstva. Če jih bo delila po ustaljenih merilih, ne bo sprememb, ker se bo današnje stanje perpetuiralo v prihodnost. Zato bo morala izdelati za vsako kritično področje poseben načrt in pri njem vztrajati. Denar je njeno orodje pritiska.

4. Zagon zastalega podjetništva: Pri podjetništvu mora odstraniti ovire, ki si jih birokracija izmišlja vedno znova, ker deluje v njej še vedno dejavnik zavisti in sumničenja. Za rast novih podjetij so ključni prostori v tehnoloških parkih (teh je premalo in so dragi), tvegani kapital (o katerem govorimo že desetletje) in v prvih letih oprostitev od davkov, nato pa manjši davki. Podjetnik prevzema vse tveganje nase, pomoč države je upravičena. Potem bomo dobili enak

priliv podjetij kot v letih 1994 do 1997, tudi visokotehnoloških. Povezovali se bodo lahko v grozde za sinergijo razvoja in poslovanja, kar Ministrstvo za gospodarstvo že izvaja skupaj s tehnološkimi spodbudami, subvencioniranjem visoko izobraženih in razvojnih projektov, vendar ima za to premalo podpore vlade. Potem ne bo utopija doseči dinamiko podjetništva severne Italije, ki je kot »tretja« Italija dvignila njihove tržne znamke in modno oblikovanje v globalni svet, ne v visoki tehnologiji, ampak v nizki in srednji tehnologiji z več enotami razvojnih prizadevanj za dosego visokih stopenj razvojne intenzivnosti v oblačilih, čevljih, nakitu, svetilih, notranji opremi, modnih dodatkih v najvišjih cenovnih razredih in z dodanimi vrednostmi, ki so pet- in večkrat višje od slovenskih. Cilj vlade je torej »tretja« Slovenija.

Zgledujmo se po Finski, ki je leta 2000, potem ko jo je GEM (Global Enterprise Monitor) uvrstil na zadnje mesto med desetimi državami, zastavila nacionalni podjetniški projekt in z njim zmanjšala upravne obremenitve, zagotovila motivacijsko podjetniško izobraževanje, povečala uporabo informacijske tehnologije pri poslovanju, izboljšala sistem socialnega varstva za podjetnike in drugo – izvedla je več kot 130 ukrepov. Med drugim je za vse srednješolce obvezno študijsko gradivo učbenik o podjetništvu, ki med drugim zajema tudi praktični del ustanovitve podjetja. Tako lahko vidimo, da ni treba veliko truda – pomembno je le sprejeti miselnost, da je podjetništvo zares pomembno.

5. Razvojna intenzivnost: V tem je bistvo reševanja kriznih podjetij delovno intenzivnih panog (Mura, Peko, Planika itd.). V preteklosti so izgubili dragoce ni čas. Utrjevanje tržne znamke v dobrohotnosti kupcev je dolgotrajen proces. Vrhunsko modno oblikovanje posebej sestavljenih skupin zunanjih in notranjih strokovnjakov jih bo z visoko razvojno intenzivnostjo potisnil v višje cenovne razrede in s tem v višjo dodano vrednost, ki bo pokrila tehnološke naložbe in omogočila višje plače. Pri nas malo znana teorija o razvojnotehnološki intenzivnosti kaže, da je možno povečanje dodane vrednosti na zaposlenega za 6- do 9-krat sedanje. Vsa ta podjetja so v izčrpavajoči tekmi s časom. Samo upajmo, da jim bo uspelo to, kar je Italijanom v dvajsetih letih. Kratkoročno je zato ogroženih 26.000 delovnih mest, dolgoročno pa 14.000, kar je 18 odstotkov predelovalne industrije. Za teh 40.000 delovnih mest bi morali vzpostaviti nova podjetja. V letih 1994 do 1998 je bilo povprečno ustanovljenih 1650 novih proizvodnih podjetij letno (neto brez zaprtih) z 2,5 povprečno zaposlenega. S takšno dinamiko ne bo mogoče vzpostaviti 16-000 podjetij prej kot v 10 letih. To kaže na veliko napako nekdanjih vodstev, da niso posnemala svojih zahodnih konkurentov, katerih taktika je bila očitna. Država bo zato obremenjena z dodatnimi 230 milijoni evrov letno za te brez-

poselne, če ne bodo dobili novih delovnih mest. Pomoč novim podjetjem je torej finančno upravičena kot proaktivna razvojna pomoč: s podjetniškim svetovanjem v razvojnotehnoloških centrih, s pomočjo pri lokacijah, tehnologiji in snovanju grozdov, ki bodo sčasoma prevzeli te naloge.

6. Vzpostavitev novih podjetij: Z 1 milijardo evrov subvencij v 4 letih in 2 milijardama evrov naložb tveganega kapitala bi 16.000 podjetij lahko uspešno splavalo v 5 do 8 letih. Računati moramo s 7 odstotki izpada podjetij in tveganega kapitala zaradi neuspeha. Ostalo bi 14.900 podjetij z 90.000 zaposlenimi (5,6 zaposlenega na podjetje). Eno delovno mesto bi stalo 33.000 evrov, državo 11.000 evrov. Vendar bi s tem rešila 90.000 brezposelnih. Ta delovna mesta bi imela vsaj povprečno avstrijsko dodano vrednost 60.000 evrov letno (2,6-krat sedanjo) in bi povečala BDP za 16 odstotkov, to je za 3,5 milijarde evrov. Država bi pridobila od tega z davki 450 milijonov evrov letno. Naložba (subvencije in kritje tveganja) bi se ji izplačala v desetih letih, če upoštevamo tudi subvencije podjetniškim centrom in parkom ter grozdom. Treba bo pospešeno urejati tehnološko-podjetniške parke v opuščeni tovarnah, tehnološke posvetovalnice in učne centre ter zagotoviti pomoč občinskih uprav, vsekakor pa zagotoviti pomoč novim razvojnim regijam. Posnemajmo Avstrijce, ki so v Štajerski regiji tako zgradili odlično podjetniško strukturo, večinoma visokotehnološko. V Leobnu, nekdanjem rudarskem središču, deluje 650 naj sodobnejših podjetij pod pokroviteljstvom univerze, ki je bila prej metalurška, zdaj ima pa vrsto visokotehnoloških laboratorijev. V ta podjetja hodi na delo 8600 Slovencev. V njihov grozd se včlanjujejo slovenska podjetja, ker vlada na slovenski strani mrtvilo. Takšen projekt potrebuje duhovnega očeta, spodbujevalca. Dva takšna inženirja sta neutrudno premagovala ovire. Na Dunaju sta izbojevala sredstva in jih tudi znala uporabiti.

7. Spodbujanje razvojne zavesti: Žal v Sloveniji ni spoznanja, da je mogoče samo z večjo razvojno intenzivnostjo doseči izdelke z nekajkrat večjo dodano vrednostjo, ki jih bo mogoče lažje tržiti, se uveljaviti na sejmih in oglaševanju, pridobiti nove trge in se utrditi pri kupcih. Slovenski ekonomisti o tem na univerzi nič ne slišijo, čeprav je Michael Best postavil inovacijo za novo konkurenčno prednost (v svoji knjigi *New Competitive Advantage*), ki pojasnjuje vzpon uspešnih držav. O konstrukcijsko oblikovalskih, organizacijskih in ekonomskih možnostih pri uvajanju novih izdelkov še celo bodoči inženirji nič ne zvedo ali malo. Mala Slovenija lahko pri iskanju niš v svetu najde možnosti rešitev samo v tem. Brez tega ne bo grozdov, ne bo odprtih sistemov, ki so podlaga odličnim regijam, kot so Silicijeva dolina, Route 128 v Massachusettsu, Penang v Maleziji in končno »tretja« Italija. To je edina pot do produktno

vodene konkurenčnosti, stran od cenovno vodene, ki podjetja izčrpava, ker jih nenehno ogroža izguba delovnih mest zaradi konkurence na novo pojavljajočih se gospodarstev z nižjimi stroški.

8. Splošno pomanjkanje tehniških kadrov: Napačna, preveč liberalna politika vpisa na univerze je zakrivila splošno pomanjkanje tehniških kadrov. Delež tehniških diplomantov se je zmanjšal za četrtno s 36,4 odstotka leta 1993 na 28 odstotkov leta 2001, strojništva s 5,56 odstotka na 4,9 odstotka, čeprav povpraševanje po njih narašča in ga ni mogoče pokriti. Zmanjšala se je kakovost pouka, število študentov se je povečalo s 33.500 leta 1990 na 88.000 leta 2001 (za 2,6-krat), profesorjev pa samo za 1,3-krat, obremenitev profesorja je zrasla s 30,9 študenta na 60. Število tehniških diplomantov moramo čim prej povečati z omejenim vpisom na preveč obljudenih fakultetah in s štipendijsko politiko, ki določa na tehniških vedah za 50 odstotkov višje štipendije od povprečnih, za informatiko pa 100-odstotkov višje. Brez inženirjev ne bo mogoče ustvariti visokotehnoloških podjetij, zlasti spin-offov, niti grozdov za doseganje kritične mase za konkurenčnost. »Tretja« Slovenija je odvisna od rešitve tega.

9. Prehod znanosti v inovacijsko: Srečujemo se z vsako leto slabšimi ocenami sodelovanja raziskovanja z gospodarstvom. Vodilni na raziskovalnih inštitutih, univerzi, celo na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti verbalno podpirajo povezovanje z gospodarstvom za inovativne nove izdelke, ki bodo povečali trge ter s tem dvignili BDP in blaginjo ljudi. Vendar ljubijo delnih interesov, ki se naslanjajo na odličnost znanosti v svetu, izpodkopavajo te namere, ker hočejo avtonomijo pri postavljanju svojih ciljev, ki pa niso povezani z družbenim ciljem večje blaginje prebivalcev.

Vlada bo dosegla njihovo usmeritev v inovativni gospodarski razvoj samo s finančno prisilo: razdelitvijo proračunskih sredstev. Merila za delitev mora oblikovati po vzoru razvitih držav, okvirnih programov EU in Eureka. Ključni pogoji za pridobitev sredstev na razpisih morajo biti (pri čemer velja to samo za naravoznanstvene in tehniške vede):

- samo na prednostnih področjih glede na tehnološki razvoj gospodarskih podjetij;
- projekti morajo biti razvojno inovacijski za nove izdelke in procese;
- organizacijsko morajo biti projekti čim večji, da se doseže kritična masa raziskovalcev, nosilec pa mora biti podjetje kot jamstvo pretvorbe v inovacijo.

10. Prerazdelitev sredstev za razvoj: Politika mora doumeti, da ne more samo ponavljati gesel o inovacijah, ampak to izvesti dosledno in korenito. Žal je bil

pod pritiski lobijev večji del sredstev za raziskave že razdeljen za 5 let vnaprej s programskim financiranjem institucij brez usmeritve v projekte in prednostne naloge gospodarstva. To pomeni, da so načrti o usmerjanju raziskav v cilje gospodarstva onemogočeni za prihodnjih pet let. Čez pet let se bomo srečali s še slabšimi tujimi ocenami o prepadu med našo znanostjo in gospodarstvom. Kot novo članico EU pa nas veže obveza iz Lizbone, da postanemo eni vodilnih v tehnološkem razvoju. Tu je nekaj narobe. To terja razveljavitev teh pogodb za naslednja leta in takojšen prehod na razdelitev vseh sredstev brez izjeme po novih evropskih merilih.

11. Prehod raziskovalcev v gospodarstvo: Podjetja imajo premalo raziskovalcev za izvajanje inovativne poslovne strategije z novimi izdelki za večjo konkurenčnost svoje tržne znamke. Po SURS je 3760 raziskovalcev in razvijalcev v 321 podjetjih s svojim razvojnim oddelkom, samo tretjino nekdanjih 11.000. Podjetja morajo njihove vrste obnoviti. Ker fakultete ne dajejo dovolj kadra, bo potreben odhod vsaj polovice raziskovalcev z inštitutov. Skupno imamo toliko raziskovalcev kot visoko razvite države, 7800, vendar je razdelitev drugačna: v gospodarstvu jih je samo 48 odstotkov, na Zahodu pa več kot 75 odstotkov. Isto pot so ubrale majhne države. Šele ko se je industrija razvila, so začeli krepiti inštitute. Vsekakor pa podjetja potrebujejo menedžerje, ki znajo usmerjati prizadevanja v cilj postati v konkurenci prvi.

12. Razglasitev inovacijskega cilja: Premier naj razglasi inovacijski prodor, kot ga je v Nemčiji pravkar Schröder. Inovacija terja urejeno sodelovanje med temeljnimi in uporabnimi raziskavami ter razvojem, olajšave kot spodbudo za podjetja, ki vlagajo v razvoj. Terja posebne projekte vlade za pospešitev razvoja na ključnem področju, na primer nanotehnika, in seveda več sredstev. To pa ni samo vprašanje denarja, ampak precej več: javni in proizvodni sektor morata napredovati z roko v roki, hkrati rasti. Če bi hoteli iti po poti lizbonskega cilja vlaganja 3 odstotkov BDP v raziskave, bi morali povečati vrste tehniških in naravoslovnih raziskovalcev in razvijalcev za 100 odstotkov: 5460 raziskovalcev, pri tem glavnino v gospodarstvu, kar naj bi zavzelo tri četrtine vsega kadra namesto sedanjih 40 odstotkov. Težka naloga, če dobimo letno okrog 2500 diplomantov in 150 doktorjev s teh področij. Če jih bo šla četrtina v raziskovanje in razvoj, jih je 660. V desetih letih bi se nam posrečilo. Te ljudi pa je treba namestiti, jim dati cilje, jih spodbuditi in izkoristiti. To se sklada z načrtom ministrice za gospodarstvo za pospešitev tehnološkega podjetniškega razvoja. Vendar je pri delitvi denarja v senci, zato ne bo mogla doseči veliko. Premierjeva razglasitev inovacijske ofenzive Slovenije bi bila zato zelo smiselna, vendar ne ob dosednji praksi delitve denarja iz proračuna. Gre za inovativnost kot prevladujočo

kulturo, ki daje prostor za tehnično-tehnološke in vse druge inovacije. Začne se z inoviranjem menedžmenta kot inovacijskega menedžmenta, pa tudi z usposabljanjem parlamenta in vlade in končno vseh javnih organizacij.

13. Podjetniška filozofija vlade: Vlada bo morala delovati s svojimi ukrepi s podjetniško filozofijo. Z davčno reformo bi morala daljnosežno razbremeniti posameznike in podjetja, da bodo lahko vlagali v posodobitev in nova delovna mesta (poleg potrošnje, ki tudi pomeni rast). S tem se bo povečal BDP in čez nekaj let bodo dobili začasno izgubo zaradi znižanih davkov povrnjeno z novimi večjimi prihodki, poleg prihranka s transferji za brezposelne, ki se bodo zaposlili. Tudi vlada mora prevzeti podjetniško tveganje in ne operirati z računovodsko miselnostjo.

14. Veliki zgled Nemčije: Zgled naj nam bo Nemčija: v noči na 15. december 2003 sta vlada in opozicija sprejeli najobsežnejši in najcelovitejši sveženj vseh časov z 2800 stranmi besedil zakonov, ki so začeli veljati 1. januarja tega leta. Vlada meni, da se bo s tem znižanjem davkov rast povečala za 0,6 odstotne točke. 22 milijard evrov, prepuščenih industriji, naj bi spodbudilo inovacije (ki jih je Schröder tudi razglasil kot svoj cilj), rast in zaposlovanje. To bi bilo pri nas 500 milijonov evrov, 8 odstotkov proračuna. Komentarji trdijo, da še nikoli v zgodovini nemške republike niso bile sprejete v posredovalnem postopku tako številne in daljnosežne spremembe. Cilj tega svežnja je povečanje konkurenčnosti. In prav to potrebuje Slovenija. Z današnjo počasnostjo ne bo prišla nikamor. Ne bo se rešila iz ključnih točk zaostajanja, če se ne bo reorganizirala in izvedla reform.

Matjaž Čadež

Direktor Halcom Informatika, d. o. o. (Zlata gazela 2003)

Iztočnice za četrte pogovore o prihodnosti Slovenije pri predsedniku Republike Slovenije dr. Drnovšku

Ocena položaja Slovenije

Pri razmišljanju o prihodnosti države je bilo vedno treba imeti pred očmi, da je vsaka država močno odvisna od smeri in stopnje razvoja drugih držav. To je še posebej pomembno danes v intenzivnem procesu globalizacije gospodarstva, kulture, vrednot. Majhne države, kot je Slovenija, lahko to izkoristijo sebi v prid, če so sposobne stalno prisluškovati in se prilagajati dogajanjem v svetu, ali pa sebi v škodo, če želijo samo slediti drugim državam. Tako imenovani sledilci v gospodarstvu so se dolgoročno vedno izkazali kot neuspešni, čeprav so lahko v kratkem časovnem obdobju celo uspešni. Verjamem, da je podobno tudi v državni politiki. Zato je razumevanje uspešnosti (ali neuspešnosti) drugih držav treba usmeriti v temelje vzrokov za njihovo uspešnost, ne pa v presnemavanje projektov ali gospodarskih idej.

Za majhne sisteme je vzpostavitev preprostih in vsem razumljivih vrednot še pomembnejša kot za velike. S trdnimi in dokončnimi vrednotami namreč postajajo ljudje v sistemih samozavestnejši, samozavest pa spodbuja dejavnost in ustvarjalnost. Dejavne in ustvarjalne skupine pa so sposobne stalno prisluškovati okolju in se hitro odzivati na spremembe. Sposobnost hitrega odzivanja na spremembe pa je lahko prednost majhnih nasproti velikim.

Ocena posledic globalizacije in dostopa do tehnoloških dosežkov vsem državam

Današnja stopnja tehnološke razvitosti sveta omogoča tudi manj razvitim državam visoko obveščenost, razvoj ustvarjalnosti in celo učinkovito proizvodnjo, kar je bilo do nedavnega še nepojmljivo. Vsi se moramo zavedati pomembnega dejstva, da sta pamet in nadarjenost enakomerno porazdeljeni med ljudi vsega sveta in da je danes nespametno razmišljati o tem, da ljudje iz nerazvitega okolja ne morejo hitro dosegati takih proizvodov in storitev kot ljudje iz razvitega sveta. Nerazvite države s poceni delovno silo in kapitalom velikih že tako in tako povzročajo brezposelnost v tistih državah, ki si zatiskajo oči

pred tem. Ti trendi bodo v prihodnje še močnejši, saj se ta prelom pojavlja celo v najbolj sofisticirani obliki proizvodnje, kot je informatika. Razvoj informatike se seli na vzhod, t. i. »white collar loan arbeit« je bistveno cenejši, pa že skoraj enako kakovosten, kot je bil do nedavnega pri nas. Ogromno hiš SW v Evropi in ZDA je po letu 2000 ali bankrotiralo ali pa je odpustilo ogromno število dobro plačanih programerjev. Nepojmljivo, saj so še konec 80 let govorili, da bo glede na povpraševanje po tovrstnih kadrih ob koncu tisočletja enostavno nemogoče vzgojiti dovolj strokovnjakov, da bi zadostili potrebam prihajajočega tisočletja.

Konkurenca na področju proizvodnje in tudi storitev, ki jih je mogoče dobiti na internetu, je torej neizprosna in prav noben kazalec ne kaže, da bi se v prihodnje ta konkurenca zmanjševala. Slovenija s ceno svoje delovne sile ne more konkurirati na tem področju.

Kje smo v Sloveniji dobri

Kje pa smo Slovenci drugačni, lahko rečemo tudi boljši? Kje lahko držimo korak s konkurenco?

V kulturi, tradiciji, majhnosti (torej fleksibilnosti), raznolikosti, pestrosti narave in pestrosti nature ljudi, ki živimo tukaj. V avtohtonosti: čeprav so se prek Slovenije izmenjevali močni vetrovi germanskega, romanskega, slovanskega, madžarskega vpliva, smo še vedno ostali Slovenci. Od vsakogar smo sprejeli nekaj, vse pomešali v slovenski lonec in danes smo nekaj unikatnega v svetu. Visoko razvit kulturni narod s svojo identiteto, svojo trmo, svojo samobitnostjo brez pretirano izrojene in debele elite, vendar z relativno visokim in relativno enakomerno porazdeljenim standardom. To vse nas dela enkratne in nam daje prednost, ki je drugi narodi nimajo. V tej svoji edinstvenosti moramo iskati našo konkurenčno prednost, ne v ponavljanju idej narodov, ki so unikatni v drugačnih pogledih.

Ena od značilnih slovenskih lastnosti je tudi individualizem. Prepričan sem, da nas je prav ta individualizem v kombinaciji z našimi sicer maloštevilnimi, zato pa sposobnimi in svetovljanskimi voditelji, obvaroval kot narod pred vplivom močnejših. V Sloveniji posameznik ni številka, je osebnost in trendi v postavljanju pravic človeka do dostojne obravnave so v svetu vse večji.

Individualizem posameznikov neke družbe ima lahko tudi veliko prednosti za celotno družbo. V Sloveniji nihče načrtno ne zbira podatkov o posameznikih, ki so se na tem ali drugem področju izoblikovali doma in v tujini v izjemne stvaritelje, izdelovalce, strokovnjake, interprete. Skratka, prav okolje, v katerem se individualizem šteje kot nekaj, kar ni slabo, omogoča, da se posameznik začne hitreje ubadati z aktivnostjo, ki je unikatna, za katero je potrebno veliko

truda in navdušenja, da uspeš. Ob lastnosti individualizma imamo Slovenci še eno izjemno lastnost; vztrajnost in trmo. Malo narodov na svetu se v tolikšnem številu in tako pogosto ubada z dejavnostmi, ki so povezane s fizičnim naporom in včasih tudi tveganjem, kot so npr. hoja v hribe, kolesarjenje, individualni in ekstremni športi.

Slovenija je s svojo kulturno tradicijo (zavedati se moramo, da smo dolgo živeli v za tiste čase daleč najbolj urejeni in razviti državi na svetu Avstro-Ogrski), s svojo pestrostjo navad in delovno tradicijo ljudi, svojim načinom življenja, svojo čudovito kombinacijo čustev Balkana in razumom zahoda, svojimi upornimi, žilavimi in znanja željnimi prebivalci in nazadnje s svojimi neponovljivimi lepotami narave, bogastvo, ki ga je mogoče z relativno majhnimi, a pomembnimi spremembami v družbeni percepciji usmeriti v doseganje najvišjih ciljev tudi v visoko razviti civilizaciji. Današnji čas globalizacije, ko so moč znanja, moč sodelovanja in sposobnost prilagajanja presegle pomen moči države, je idealen za prodor neagresivnega, pa vendar ambicioznega naroda, ki gradi na kulturi, razumevanju partnerjev, znanju in se zaveda potrebe po individualizaciji vsakega izdelka in vsake storitve.

Kje smo v Sloveniji slabi

Nekonkurenčna miselnost ljudi je v Sloveniji vedno bolj prisotna. To daje marsikomu priložnost, da brez prave konkurence hitro pride blizu vzvodov politične ali gospodarske moči. Naravno nadaljevanje takih procesov je razmišljanje, kako prevzeti vso oblast, da bi lahko v okviru tako pridobljenega monopola (nad politično ali gospodarsko oblastjo) obvladovali celotne razmere, postavljali svoje ljudi na pomembne položaje, določali cene, pogoje, načrtovali in izvajali strategijo, ki je v prid samo izbrancem.

V Sloveniji se tudi mnogo elit ustvarja z izločanjem, ne pa s konkurenco. Bistvo konkurenčnega razmišljanja je, da poskušamo biti boljši, izdelati boljše, se učiti od svojih tekmecev, hkrati pa z njimi seveda tudi sodelovati, kadar je to za oba konkurenta koristno. Bistvo izločevalnega razmišljanja pa je, da poskušamo iz igre izločiti konkurenco, ostati sami na trgu, torej ga obvladovati, določati cene, pogoje, kakovost; skratka, po sistemu izločanja postati monopolist. Elite, ki nastanejo iz procesov izločanja, imajo moč, za samo družbo pa pomenijo večjo škodo kot korist. Elite, ki bi nastale iz procesov prave konkurence, bi predstavljale najboljše, kar imamo, torej lahko bi uspešno tekmovali tudi s tujci.

Elitni krogi, ki nastajajo z izločanjem, pridobijo položaje, na katerih najprej odločajo o razporeditvi družbenega denarja, hkrati pa so tudi porabniki tega denarja. To ne gre in proces je nereverzibilen. Elitisti postajajo vse močnejši pri vplivu in pridobivanju sredstev, dosežki so vse manj konkurenčni v pri-

merjavi z razvitim svetom (nizek price performance, saj ni resnične konkurence), družbeno razmišljanje se razvija v smeri vstopanja v krog vplivnih ne s svojimi rezultati in delom (takih se je treba bati!), temveč z lobiranjem in seveda korupcijo.

V taki družbi se potem začne vzpostavljati cel niz formalnih postopkov, ki naj bi onemogočale korupcijo, pristranskost. Dejansko se dogaja ravno nasprotno. Z uveljavljanjem formalnih postopkov se zmanjšuje odgovornost za dejanja posameznika, saj se vsi skrivajo za postopki (samo poglejte delovanje današnjega pravnega sistema v Sloveniji ali pa javne razpise v državnih organih). Vplivni krogi te postopke tako ali tako zlorablajo v svoj lastni prid (vse afere z javnimi razpisi in potrošenimi izjemno visokimi sredstvi to jasno dokazujejo). Ljudje ne cenijo več kakovosti, prispevka družbi, poštenosti, če hočete, temveč le »kako, se kdo znajde«.

V Sloveniji si podjetja konkurirajo ali s tako nizkimi cenami (da potem vsa zaradi premajhnega ostanka propadejo) ali pa s politično močjo, lobiji. Lobiji se štejejo kot nekaj pozitivnega, kar v tako majhnem in stisnjemem prostoru, kot je Slovenija, prav gotovo ni prav, saj pri nas lobiji pomenijo samo prevlado politično močnega nad politično šibkim, nikakor pa ne selekcije boljše ideje proti slabši. S takim načinom ostajajo samo posamezna podjetja »konkurenčna«, vendar samo na našem majhnem trgu, Slovenija kot celota pa je prav zaradi onemogočanja, da preživi zdrava konkurenca, postala vedno manj konkurenčna v razvitem svetu.

Kaj nas čaka v EU

Z vstopom v Evropsko unijo Slovenija prihaja v odprto, visoko razvito in konkurenčno družbo v primerjavi z našimi izkušnjami prej, ko smo živeli v nekonkurenčnem okolju in v katerem smo lahko s pridom izkoriščali našo visoko razvitost glede na preostale člane skupne države. V letih od osamosvojitve naprej opažamo v Sloveniji težnjo razvoja monopolnih vplivov in elitističnih skupin, ki so bolj same sebi namen kot pa spodbuda hitrejšemu razvijanju celote.

Če v Sloveniji ne bomo dovolj zgodaj začutili potrebe po odprtosti družbe in iskrenem spodbujanju konkurence na domačem trgu, potem bomo težko kos tujemu odprtemu trgu, ki naše zaprtosti ne bo upošteval. Če vemo, da gre približno polovica letnega vlaganja v vse projekte na državni ravni iz državnega proračuna, potem je jasno, da so najboljčutiljivejši projekti, ki kličejo po konkurenčnosti in odprtosti, prav državni projekti.

Zgledovati se moramo po razvitih in nam primerljivih državah Evropske unije predvsem pri tem, kako so organizirani, kako spodbujajo konkurenco na eni strani in sodelovanje na drugi strani; s kakšnimi metodami jim uspeva, da

so dosledne pri izvajanju dogovorjene politike in dogovorjenih pravil; kako spodbujati osebno odgovornost nasproti sprejemanju neprimernih in škodljivih odločitev, ki pa so formalno in postopkovno korektne; kako onemogočiti primere, ko državne institucije konkurirajo gospodarstvu.

Ko me je v maju 2003 minister Gantar povabil v delegacijo obiska na Švedskem zaradi ogleda razvoja grozdov rasti, sem bil nemalo presenečen. Za vodenje vsakega grozda, ki so mu letno dodeljena precejšnja državna sredstva za spodbujanje, je dodeljen nekdo iz gospodarstva ali univerze, ki je sam odgovoren za razporejanje teh sredstev. Na moje vprašanje, ali pri tako širokih in nepostopkovnih pooblastilih ne prihaja do korupcije, dajanja prednosti posameznim subjektom, sem dobil preprost odgovor. Švedska že zelo dolgo uporablja in razvija sistem, v katerem je poraba vseh proračunskih sredstev do zadnje podrobnosti javna. Na ta način lahko vsak državljan, ki posumi o nepravilnosti pri razdelitvi posameznih državnih sredstev, takoj preveri in ob sumu sproži postopek za razčiščevanje suma.

Enaka odprtost in preglednost nad državnim proračunom bi tudi v Sloveniji lahko bistveno zmanjšali škodljive posledice napačnih odločitev, hkrati bi tudi zmanjšali potrebna državna sredstva tam, kjer bi bilo v interesu gospodarstva samega ponuditi trgu storitve, ki jih danes zaradi interesov posameznih skupin ne da država iz rok. Stanje, ko država ponuja storitve namesto gospodarstva, seveda duši konkurenco, saj je rezultat konkurenčnega boja med državo in gospodarstvom že vnaprej jasen.

Tipični slovenski vedenjski vzorec glede na vedenjski vzorec v uspešnih državah

Razliko med Slovenijo in razvitim svetom sem osebno posebej občutil, ko sem delal na Švedskem. Na sestankih na Švedskem je značilno, da za novo idejo, ki jo nekdo iz skupine predstavi, večina najprej poskuša poiskati vse dobre strani in koristne posledice te ideje, v primerjavi s Slovenijo, kjer je cilj večine prisotnih, da novo idejo čim prej v kali zadušijo.

Sam menim, da je uspešnost irskega in finskega gospodarstva v zadnjem času posledica prav tega pozitivnega vedenjskega vzorca. Z medsebojnim spodbujanjem in spoštovanjem posameznikov in skupin se namreč družbeni naboj hitro povečuje, saj v tem procesu sodelujejo vsi, ne samo izbrani, ne samo elita, ne samo tisti, ki so si pridobili monopolni položaj v družbi.

Zakaj npr. Portugalska ni doživela tako uspešnega preporoda, kot sta ga doživeli Irska in Finska? Verjetno prav zaradi pomanjkanja sposobnosti vključitve vseh v družbeni razvoj, torej pomanjkanja sposobnosti doseganja družbenega soglasja.

Kako doseči najrazvitejše države: z zunanjim kapitalom ali aktiviranjem notranje energije, vrhunskimi dosežki maloštevilnih ali primerljivimi dosežki množičnih

Največji kapital vsake družbe so ljudje, njihova kultura, njihove delovne navade, njihovo znanje, njihova pripravljenost vleči skupni voz. Že desetletja dokazana teorija pravi, da gre pri aktiviranju potenciala delavcev za dve vrsti dejavnikov: motivacijske in higienske, ki se med seboj dopolnjujejo. Če v družbi higienske dejavnike povečujemo nadstandardno, se produktivnost ljudi ne povečuje, če ga zmanjšamo pod normalnim standardom, začne produktivnost ljudi hitro upadati. Obratno je pri motivacijskih dejavnikih: če so urejeni podstandardno, se produktivnost ne zmanjšuje, če pa je okolje spodbujevalno, se začne potencial posameznikov hitro povečevati, poleg tega pa se pojavi kot dodaten vir še sinergija skupin.

Denar kot plačilo za opravljeno delo spada pretežno med higienske dejavnike, spodbude, kot so pozitivno ozračje na delovnem mestu in v družbi, pohvale, možnost osebnega napredovanja itd. pa v motivacijske dejavnike. Ko so higienijski dejavniki zadovoljeni, je motivacijske mogoče graditi predvsem z znanjem, voljo in sodelovanjem, denar je pri tem bistveno manj pomemben.

Družba motiviranih ljudi in skupin ustvarja bistveno več in bolje kot družba nemotiviranih in prepirljivih ljudi in skupin. Ob motivirani masi se jasno še pogosteje pojavljajo motivirani nadarjeni posamezniki, saj v taki družbi lahko hitro uspejo s svojimi izvirnimi idejami.

Iz tega sledi, da je dolgoročno treba graditi na motiviranosti vseh posameznikov v družbi in ne samo na motiviranosti najboljših.

Kaj narediti

Iz vsega navedenega je jasno, da hitrih in enostavnih rešitev za dosego zelenih ciljev ni, saj mora vsak uspešen ukrep posredno ali neposredno doseči vsakogar v družbi. Naloga je gotovo težka, vendar izvedljiva, če obstaja dovolj volje za doseganje ciljev in dosežkov, primerljivih z uspešnimi državami.

Nemudoma je treba v izobraževalnem procesu začeti z uvajati vsebine, ki ne bi dodatno obremenjevale učencev s faktografskim znanjem, temveč spodbujale zavedanje o koristnosti sodelovanja, dvigovale sposobnost ustvarjalnega razmišljanja in človekove samozavesti. Če se zavedamo, da sposobnost ustvarjalnosti in sodelovanja dejansko dela večino ljudi srečnejše, potem je verjetnost v uspeh takega delovanja zelo visoka.

Ni še dolgo, ko smo se čudili, kako hitro se lahko razvijajo države, kot sta Singapur in Južna Koreja, danes se čudimo Irski in Finski, lahko se zgodi, da se bomo jutri čudili baltičkim državam ali katerim drugim državam, ki so danes še za Slovenijo. Nobena od njih nima posebnih naravnih bogastev, niti bližine trga, na katerega bi lahko stavila. Nobena država na začetku ni imela kakšne posebne

prednosti, kar se tiče proizvodnega znanja ali proizvodnih zmogljivosti. Vse pa imajo visoko sposobnost sodelovanja, doseganja skupnih interesov, doslednosti v odnosu država-gospodarstvo, odprto konkurenco in pa seveda kulturnen narod.

Vzgoja usvarjalnosti

Dejstvo današnjega sveta je stalno tekmovanje, ki se vse bolj osredotoča na to, kdo bo ustvaril hitrejšo, boljše in izvirnejšo rešitev od dosedanje. Pritisk na inovativnost je v svetovni areni vedno večji. Seveda pa sama inovativnost ni dovolj; izvirno idejo je treba udejanjiti v čim krajšem času in jo prodati na čim večjem trgu.

Kako ustvariti razmere za povečevanje ustvarjalnosti in inovativnosti v družbi? Gre za dva osnovna pogoja: prvi je pozitivna naravnost družbe na nove ideje, sodelovanje, zdravo tekmovanje, ne pa izločanje. Drugi pogoj pa je izobraževanje ljudi v smeri ustvarjalnega razmišljanja. Dr. Edward de Bono, najbolj poznan po svoji tezi *Lateral thinking*¹, je namreč dokazal, da ni res, da so ustvarjalni samo tisti, ki se rodijo nadarjeni. Inovativnosti, izvirnosti in ustvarjalnosti se je mogoče tudi učiti in naučiti. Tako kot je mogoče trenirati telo za športne dosežke, je mogoče trenirati tudi možgane za sposobnost iskanja izvirnih rešitev. Velika prednost de Bonovih metod je v njihovi enostavnosti in razumljivosti, ki jih lahko enako učinkovito uporabljamo pri izobraževanju najmlajših in tudi pri najbolj zahtevnih in izkušenih ljudeh.

Vzgoja sodelovanja

Ena slovenskih znanih slabosti je zavist. Zavist je zavirajoč dejavnik pri gradnji motivirane družbe. Zato je treba temu problemu v izobraževalnem sistemu namenjati veliko pozornosti. Naloga ni lahka, je pa dolgoročno izvedljiva. Dobro teoretično podlago za premagovanje zavisti in ustvarjanje okolja za sodelovanje opisuje Axel Rode v svoji znameniti knjigi *The Evolution of Cooperation*. Axel Rode v knjigi dokazuje, da je družba posameznikov, ki med seboj sodelujejo, bistveno stabilnejša od družbe tistih, ki ne sodelujejo. Celo več, v družbi sodelujočih ima vsak posameznik veliko koristi od sodelovanja vseh, v družbi nesodelujočih pa nekaterim posameznikom za kratek čas sicer lahko uspe na račun drugih, dolgoročno pa imajo tudi taki posamezniki več škode kot kateri koli posameznik sodelujoče družbe. In najbolj vesela novica, da gre naravni trend

¹ **la'ter al think'ing**, a way of thinking which seeks the solution to intractable problems through unorthodox methods, or elements which would normally be ignored by logical thinking. Dr Edward de Bono divides thinking into two methods. One he terms 'vertical thinking' - that is, using the processes of logic, the historic and traditional method. The other type he calls 'lateral thinking' which involves disrupting an apparent sequence and arriving at the solution from another angle. Lateral thinking leads to those simple ideas that are obvious only after they have been thought of. - *Oxford English Dictionary*

družbe, v kateri so stiki med posamezniki vedno pogostejši (npr. globalizacija), v smer sodelovanja in ne v smer medsebojnega uničevanja.

Sklep

Glavna značilnost tistih držav, ki so se bile sposobne v kratkem času prebiti iz nerazvitosti v visoko razvito gospodarstvo, ni v izdelavi nekakšne »vizije« pri opredelitvi konkurenčnih prednosti, temveč v doseganju družbenega soglasja, ali drugače rečeno, v vzpostavitvi kulture **sodelovanja vseh** v družbi.

V Sloveniji se moramo najprej na vrhu zavedati tega skupnega imenovalca vseh razvitih držav in nemudoma začeti uvajati ukrepe, ki bodo pospešili razumevanje potrebe po sodelovanju vseh in vsakogar v družbi.

Z relativno enostavnimi ukrepi lahko že kratkoročno dosegamo prve učinke:

- država v popolnosti odpre informacije o porabi in načinu porabe svojih proračunskih sredstev javnosti; pri tem upoštevamo izkušnje tistih držav, ki so na tem področju največ dosegle,
- vzpostavi se urad (podobno Računskemu sodišču), ki bedi nad tem, da država s svojimi razpisi ne konkurira interesom gospodarstva.

Dolgoročni učinek: v izobraževalnem sistemu je treba zmanjšati obremenjenost s faktografskimi predmeti in namesto njih vpeljati predmete z vsebinami, ki dvigujejo zavedanje o koristnosti sodelovanja, dvigujejo sposobnost ustvarjalnega razmišljanja in dvigujejo človekovo samozavest.

Hkrati je treba spremeniti družbeno ozračje glede sodelovanja, začevši pri politiki, ki ima moč in vzvode za spremembe in daje zgled celotnemu prebivalstvu.

Dr. Marko Kranjec

Razprava o prihodnosti Slovenije

Ne čutim se dovolj usposobljen, da bi se drznil razpravljati o prihodnosti Slovenije. Strinjam se s tistimi, ki menijo, da je prihodnost mogoče najzanesljiveje napovedovati za nazaj. Lahko bi sicer sestavil seznam trenutno aktualnih ali sodobnih področij in problemov, ki se mi zdijo pomembni ter jih razglasil kot kritične za prihodnost Slovenije. Vprašanje pa je, ali bi s tem prispeval k pravilnejši usmeritvi v prihodnost.

Kljub predhodno povedanemu menim, da je o tem, kaj se bo ali bi se lahko zgodilo, smiselno razmišljati, zato bom navedel nekaj vidikov, ki jih kaže upoštevati pri najširši usmeritvi na probleme prihodnosti.

V vabilu na ta posvet je bilo postavljenih več pomembnih vprašanj, od katerih naj omenim samo dve: i) ali bi morala država izdelati »vizijo« s katero bo predvidela, katere bodo naše konkurenčne dejavnosti, in ii) kakšno gospodarsko politiko bi potrebovali, da bi spodbudili podjetništvo, pobudo, prestrukturiranje in rast.

Glede prvega vprašanja menim, da je izdelava »vizije«, ki bi vnaprej opredelila konkurenčne dejavnosti in »nosilce« razvoja, bolj ali manj jalovo početje, čeprav številni dobronamerni strokovnjaki menijo drugače. Mogoče je sicer izdelati študije, v katerih bodo strokovnjaki različnih profilov vsak na svojem področju »napovedovali« prihodnost tako, da bodo prenesli sedanje znanje in pretekle izkušnje v prihodnost. Vprašanje pa je, kakšna je uporabna vrednost teh študij. Spomnimo se samo napovedi Rimskega kluba, v katerih so inženirji mehanično prenesli pretekla dogajanja in napovedovali pomanjkanje vseh vrst. Nič večje vrednosti kot prenos katastrof nimajo prenosi optimističnih pričakovanj in slikanje Slovenije kot ene najuspešnejših članic Evropske unije kljub dobrim namenom napovedovalcev. Največ koristi od vizij imajo po navadi tisti, ki jih izdelujejo.

Glede drugega vprašanja menim, da ga je treba razširiti. Ne gre samo za gospodarsko politiko, temveč za celotni odnos družbe in politike do mobilizacije pobud v tržnem gospodarstvu. Ta mobilizacija je po mojem mnenju najpomembnejša za prihodnost, predvsem gospodarsko prihodnost Slovenije.

Temeljna in najpomembnejša naloga je zavedanje državljanov in gospodarstva, da je prihodnost najbolj odvisna od njih samih in njihovih dejanj. Prenehati je treba z razmišljanjem, kaj država lahko ali celo mora storiti za državljane in podjetja oziroma državljani za državo in začeti razmišljati, kaj lahko državljani storijo sami zase. Država mora državljanom omogočiti samo enakost v priložnostih, ne enakosti v rezultatih. Ker smo ljudje obdarjeni z zelo različnimi značilnostmi in sposobnostmi, ki so vse vredne spoštovanja, pomeni enakost v priložnostih možnost razvijati jih in s tem največ prispevati k skupnemu napredku. Enakost v priložnostih ne pomeni, da morajo vsi učenci končati enake šole ali vsi študenti diplomirati ne glede na trajanje študija, da morajo imeti vsi zaposleni enake plače, da morajo vsi imeti neomejeno zdravstveno varstvo, zagotovljeno zaposlitev itd., temveč da je treba vsakemu od nas dati možnost, da svoje različne sposobnosti razvije v največji meri predvsem s svojim lastnim prizadevanjem in zavedanjem, da so njegovi dosežki danes in v prihodnosti odvisni v prvi vrsti od njega samega. Prizadevanje za enakost v dosežkih, kar je žal politika sodobnih intervencionističnih držav, vodi samo v birokratizacijo in slabitev prizadevanj posameznika.

Predhodno povedano seveda zelo jasno pomeni, da predpostavljam bistveno zmanjšanje vloge države, ki ne more odločati v imenu državljanov in gospodarstva. Državna birokracija pomeni zanesljivo pot, če že ne v totalitarni sistem, pa vsaj v sistem letargije, v katerem državljani in podjetja pričakujejo, da bo vse njihove probleme reševala država. Država mora državljanom ponuditi samo najširši okvir za enakost priložnosti, nikakor pa ne sme izenačevati njihovih rezultatov. Objektivnih meril za enakost dosežkov ni mogoče določiti. Država bo najkoristnejša, če bo v tem duhu vzgojila vrednote in državljanom omogočila, da na podlagi lastne pobude sami odločajo o svoji prihodnosti. Jasno je treba tudi povedati, da bo veliko posameznih odločitev napačnih, nekatere bodo tudi take, da bo družba morala priskočiti na pomoč, vendar bodo te napake v celoti bistveno manjše, kot če bi prihodnost podrobno načrtovala država. Državno birokratsko načrtovanje pomeni prerazporejanje sredstev po predstavah birokratov, onemogočanje načrtov posameznikov in pobud ter spodbujanje družbenega parazitizma in korupcije.

Kaj konkretno pomeni ozaveščanje državljanov in zmanjševanje vloge države, je v kratkem nemogoče zadovoljivo razčleniti. Države, ki jih danes ocenjujemo kot razvite, so to razvitost dosegle ne zaradi načrtovalne vloge države, ampak predvsem zaradi splošne družbene usmeritve v gospodarski liberalizem, individualno pobudo in tveganje. To v enaki meri velja tudi za države, ki jih danes modno razglušamo za zgodbe o uspehu in jih želimo posnemati, kot sta, denimo, Irska in Finska. Uspehi teh držav so uspehi podjetij, ne uspehi državne birokracije.

Intervencijska in socialna država je sorazmerno nov izum, ki ne traja še niti 100 let, popolnoma jasno pa so se že pokazale škodljive posledice državnega vodenja gospodarstva in socialne politike. Intervencionizem in neomejena socialna politika, tudi če sta motivirani z najplemenitejšimi nagibi, praviloma pomenita oblikovanje vizij o pravičnosti in prihodnosti po predstavah birokratov, večanje davčnih obremenitev, upravno arbitriranje, kaj je dobro za druge, in politiko, ki je v prvi vrsti v korist tistih, ki jo izvajajo, in ne tistih, ki jim je namenjena. Ali je v podkrepitev te trditve sploh treba navajati ogromno povečevanje zaposlenosti v javnem sektorju, škandale pri ravnanju z javnim denarjem in birokratizacijo življenja v praktično vseh državah? Nikoli ne smemo pozabiti, da je mnenje, ki pravi, da politika, ki primarno uresničuje cilj »družbene pravičnosti«, neizogibno vodi v totalitarizem (F. Hayek), potencialno stalno uresničljivo.

Nekaj usmeritev za ozaveščanje državljanov in zmanjšanje vloge države bi morale biti:

1. izboljšanje kakovosti izobraževanja in šolanja. Izobraževalni sistem mora postati filter za usmerjanje ljudi po njihovi sposobnosti in ne tovarna za izdajanje spričeval in diplom. Ne glede na vrsto in stopnjo končane šole se morajo državljani zavedati, da je njihova prihodnost odvisna od njih samih. Vsi poklici in znanja so enako vredni. Šolanje na visokih šolah mora v precejšnjem delu postati plačljivo, vendar dostopno tudi socialno šibkejšim s sistemom štipendij ali posojil, saj so koristi visokega šolanja ne samo družbene, temveč predvsem individualne. To bo zmanjšalo trajanje študija in dvignilo njegovo kakovost. Izobraževanje mora postati življenjski proces. Jasno je treba povedati, da nizka izobrazba in popolna odsotnost kasnejšega izobraževanja ne zagotavljata zanesljive zaposlitve;
2. znižanje deleža javnega sektorja v BDP na, denimo, 35 odstotkov. To bi samodejno pomenilo tudi znižanje davčnih obremenitev; o uporabi tako povečanih dohodkov pa bi odločali državljani in gospodarstvo samo in ne državni birokrati. To bi tudi pomenilo, da bi se marsikatera dejavnost, ki se zdaj opravlja v javnem sektorju, čeprav vanjo ne spada, prenesla na trg in bi o njenem obsegu odločali državljani ob polnem zavedanju posledic svojih odločitev;
3. radikalna odprava birokratskih omejitev in ovir, ki državljane ovirajo pri njihovih odločitvah. Po zgledu najrazvitejših držav je treba skrajšati in poenostaviti postopke za pridobivanje najrazličnejših soglasij, dovoljenj, mnenj ipd. Najdaljši dopustni čas odločanja katerega koli upravnega organa je treba skrajšati na 30 dni. Izhajati je treba iz domneve, da je dovoljeno vse, kar ni izrecno prepovedano. Zmanjšanje deleža javnega sektorja na 35 odstotkov bi že samo po sebi bistveno skrajšalo in zmanjšalo ovire;

4. prepustiti popolnoma svobodno pobudo vsakemu, da tvega svoj kapital za projekte, pri katerih pričakuje največjo mogočo korist (v okviru legalnosti seveda);
5. preganjanje monopolov in kartelnih dogovorov, ki onemogočajo svobodno konkurenco in umetno dvigujejo cene.

Največ kar je torej mogoče narediti za prihodnost ni intervencionizem države, je njen umik iz gospodarstva in v večjem delu tudi iz sociale. Ne potrebujemo številnih inštitutov za napovedovanje prihodnosti, potrebujemo samostojno gospodarstvo in strokovnjake ter razgledano prebivalstvo, ki bo z lastno pobudo ugotavljalo, kaj se splača delati. Še manj potrebujemo državne vizije, za katere je več kot zanesljivo, da se ne bodo uresničile. Če že ne moremo brez vizij, bi kazalo razmisliti o vzpostavitvi nekakšne strateške enote (pri vladi?), ki bi bila sestavljena deloma iz razsvetljenih politikov in deloma iz zunanjih sodelavcev (gospodarstvo, znanost, kultura ipd.), katerih naloga bi bila prilagodljivo in stalno spremljanje dogajanj v svetu in izdelava analiz, ki bi se uporabljale kot osnova za odločitve v politiki za kratkoročne usmeritve na nekem področju ali pripravljanje na nepredvidene dogodke (npr. epidemije, podnebne vplive, gospodarske spremembe ipd.). Za vse drugo pa je boljše, da predvidevanja prepustimo posameznikom in gospodarstvu. Oni bodo poskrbeli za pobudo, podjetništvo, prestrukturiranje in rast.

Dr. Tone Krašovec

Generalni sekretar Združenja Manager

Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku RS dr. Janezu Drnovšku

Učinkovito upravljanje gospodarskih družb (Corporate Governance) je navidez neotipljiv, vendar dolgoročno izjemno pomemben pogoj za njihovo poslovno uspešnost, konkurenčnost in prodoren razvoj. To dokazujejo praksa, mnoge strokovne analize in izjemna pozornost ter ukrepanje v razvitih državah. Pri razmišljanjih o prihodnosti Slovenije se temu vprašanju ne moremo izogniti, posebej še, ker imajo slovensko gospodarstvo in zadevne institucije za seboj še desetletje izkušenj iz korporacijskega upravljanja. Gre za to, kako z učinkovitejšim upravljanjem družb prispevati k zmanjšanju »koordinacijskega primanjkljaja«
glede na razvite evropske države ob stalnem iskanju ravnotežja med konkurenčnostjo in socialo ter upošteva posebnosti naših razmer. Pri tem sta pomembna tako regulativna vloga države kot ravnanje udeleženih in zainteresiranih pri upravljanju gospodarskih družb, predvsem slednjemu pa je to razmišljanje namenjeno.

Tudi v razvitih gospodarstvih z dolgotrajnimi izkušnjami iz korporacijskega upravljanja, s solidno zakonodajo in razvitimi institucijami se s tem prizadevno ukvarjajo, posebej pa sta v ospredju vloga in ravnanje udeleženih (predvsem delničarjev, nadzornih svetov in uprave družb). Letos decembra bo poteklo dvanajst let, odkar je bilo v Veliki Britaniji, na stari celini in globalno poslovni javnosti predstavljeno pionirsko poročilo o problematiki Corporate Governance (Cadbury Report), ki je v številnih državah spodbudilo vseskozi od tedaj živahne dejavnosti tako v tistih z enotirnim kot v tistih z dvotirnim sistemom upravljanja (ločena uprava in nadzorni svet), ki ga uporabljamo tudi pri nas. Prizadevanja sledijo predvsem eni od osrednjih ugotovitev, da je treba okrepiti nadzor nad delom vodilnega menedžmenta, ki ima glede na nadzorne organe in delničarje veliko prednost predvsem zaradi razpolaganja z veliko več informacijami. Iz tega izhajajo tudi spremembe pri nagrajevanju menedžmenta, ki spodbujajo povezovalje njegovih interesov z interesi gospodarske družbe (udeležba pri dobičku, dodelitev delnic, opcijske pravice). Predvsem pa se je zaradi večje pozornosti, namenjene tem vprašanjem, izoblikovalo spoznanje, da so poleg državne regulative izjemno pomembni kodeksi vodenja in upravljanja gospodarskih družb. Ti

vsebujejo načela in formalnopravno sicer neobvezujoča priporočila, ki so jih prostovoljno sprejele zainteresirane strani in ki imajo zaradi uporabe načela »use or explain« (pojasniti v letnem poročilu družbe) veliko tehtnost. Danes se v svetu uporablja že okrog 130 takih kodeksov: od tega jih uporabljajo v EU 54, državah kandidatkah 5 in v preostalih evropskih državah 7. To držav ne odvezuje, da ne bi stalno izboljševale ureditve v korporacijski in drugi zakonodaji. Ravno izkušnje pri uporabi kodeksov upravljanja gospodarskih družb pa jim dajejo marsikatero koristno pobudo in spodbudo. S tem se zmanjšuje neskladje med dobrim namenom zakonov in njihovim izvajanjem, ki ga je Victor Hugo ironično ponazoril z mislijo, da je francoska ustava najbrž pisana za deželo angelov in ne za naše prebrisane državljane.

V Sloveniji moramo tudi v prihodnje pri upravljanju gospodarskih družb upoštevati mnoge naše posebnosti in jih obenem poskušati postopno »normalizirati«. Deluje izjemno veliko delniških družb, le dobra desetina med njimi pa je uvrščenih na borzo. Imamo dokaj posebno sestavo lastništva družb s poudarjeno vlogo države, dveh državnih skladov in notranjih lastnikov, med katerimi je marsikje poudarjeno lastništvo menedžmenta. Mali delničarji so neredko preslabo zaščiteni. Vloga nadzornih svetov je z vidika njihove strokovnosti in skrbi zanjo pomanjkljivo izoblikovana (analiza Združenja članov nadzornih svetov), čeprav se njihov pomen glede na uprave postopno uravnoveša. Nagrajevanje menedžmenta je pogosto premalo spodbudno za njegovo dolgoročno enačenje z razvojnimi koristmi družbe, ponekod pa nadzorovanje ni dosledno ločeno od vodenja družbe, ki pripada upravi in ki je po zakonu neprenosljivo na druge organe. V nadzornih svetih je okrog tretjina menedžerjev iz drugih delniških družb, kar je posledica skromnih kadrovskega zmogljivosti. Poleg tega se ne moremo pohvaliti z ustrezno razvitostjo treh trgov in njihove samoregulacije, ki olajšujejo nadzor oziroma bi bil ta ob njihovem brezhibnem delovanju pravzaprav nepotreben (Andrej Rus). To so trg menedžerskega talenta, trg vrednostnih papirjev in trg prevzemov gospodarskih družb. Prav tako je marsikje pomanjkljiva državna zakonodaja.

Prizadevanj za učinkovitejše upravljanje gospodarskih družb se ob vstopu v EU lotevamo v razmerah, ko je treba upoštevati gibanja v njenih članicah in sami Uniji. Bruselj se s tem vprašanjem pospešeno ukvarja, ni pa pričakovati kakih bližnjih poskusov poenotenja korporacijske zakonodaje. Korporacijsko upravljanje gre v smeri zблиževanja enotirnega in dvotirnega sistema upravljanja, kar poraja zблиževanje njunih določenih rešitev in metod. Obenem je vse opaznejša konkurenčnost enotirnega in dvotirnega upravljanja, ker je v nekaj letih pričakovati svobodo izbire gospodarskih družb, katerega od njiju bodo

uporabljale. V nekaterih državah jim je po notranjih zakonodajah ta izbira že na razpolago (npr. Francija, Finska, Belgija, Grčija), bruseljska prizadevanja pa potekajo v smeri, da bi imeli poslovni subjekti tako svobodo odločanja o sistemu upravljanja družb v vseh državah članicah. Že zdaj jo podpirajo tudi odločitve sodne prakse Evropskega sodišča (odločbi Centros in Überseering). Izjemno pomemben premik pa prinaša v »Societas Europea« in nekatere družbe naj bi jo uporabile že letos. Skratka, prihodnost upravljanja družb gre v smeri priznavanja različnosti sistemov in svobode izbire za gospodarske subjekte.

Naša državna zakonodaja naj bi torej zasledovala cilj, da bo družbam na področju korporacijskega upravljanja kmalu tudi po naši notranji zakonodaji na razpolago izbira med enotirnim in dvotirnim sistemom. Priznavanje različnosti uporabe sistemov upravljanja po »Societas Europea« pa bo v kratkem na razpolago vsem našim gospodarskim družbam, ki poslujejo v več članicah EU, in to ne glede na našo notranjo zakonodajo. Pri dopolnjevanju zakonodaje je treba glede na naše posebne razmere z mnogimi tranzicijskimi nasledki spodbujati socialno partnerstvo in socialni dialog nasploh v družbi in gospodarskih subjektih. Stalno je treba proučevati in dopolnjevati predpise s področja trga dela, trga vrednostnih papirjev in trga prevzemov gospodarskih družb. Kot pogoj uspešnosti razvoja je neizogibno bolj utrditi delovanje pravne države in izjemno močno ažurirati delovanje pravosodnega sistema. To postaja z internacionalizacijo družb vse bolj resna razvojna ovira.

Zainteresirani udeleženci pri upravljanju gospodarskih družb naj čim prej v kodeksu oblikujejo svoja etična priporočila ravnanja. Pri tem se v Sloveniji kaže izjemna priložnost, da to področje naša poslovna skupnost celovito uredi za vsa podjetja s kodeksom GZS o poslovni kulturi podjetij, v katerega bo vključen kodeks upravljanja javnih delniških družb, ki ga bodo oblikovali Združenje članov nadzornih svetov, Ljubljanska borza in Združenje Manager, krovnemu zborničnemu kodeksu pa se seveda lahko pridružijo tudi druge krovne skupine s posebnimi kodeksi.

Ob zasledovanju te usmeritve ter stalnem preverjanju njenega uveljavljanja in dopolnjevanja v praksi bo »Corporate Governance« postopoma dejansko spoznan in uveljavljen kot pomemben spodbujevalni ekonomski dejavnik in ne le kot pravnosistemsko vprašanje.

Dr. Matej Lahovnik

Ekonomska fakulteta v Ljubljani

O konkurenčnosti in prihodnosti Slovenije

1. Uvod

V zadnjem obdobju so razprave o prihodnosti Slovenije in našem nacionalnem interesu dobile različne razsežnosti. Predvsem pa je postalo očitno, da obstaja cela vrsta različnih pogledov na to vprašanje. Ekonomisti se strinjamo, da je v slovenskem nacionalnem interesu, da postanemo eno najrazvitejših gospodarstev v Evropski uniji. Uspešen slovenski gospodarski razvoj je podlaga za doseganje visokega življenjskega standarda, ki ga pričakujemo prebivalci te države. Hkrati je stabilno in uspešno gospodarstvo tudi primerna podlaga za razvoj drugih ključnih družbenih podsistemov, na katerih gradimo svojo nacionalno identiteto, kot so: šolstvo, zdravstvo in kultura. Po mojem prepričanju je osrednje vprašanje, kako doseči ta ambiciozni razvojni cilj. Drugače rečeno, ekonomisti se ukvarjamo z vprašanjem, kako zagotoviti hitrejši uravnoteženi gospodarski razvoj oziroma kako povečati konkurenčnost našega gospodarstva. Cilj tega prispevka je opozoriti na ključne razvojne probleme v Sloveniji, ki ogrožajo našo konkurenčnost, in naš dolgoročni cilj je postati ena najrazvitejših držav EU. Namen je predlagati nekatere ukrepe, s katerimi bi lahko izboljšali konkurenčnost gospodarstva in pospešili dohitevanje najrazvitejših gospodarstev Evropske unije. Industrijska politika v širšem smislu postaja zaradi prenosa zunanjetrgovinske in postopoma tudi denarne politike na institucije EU ključni dejavnik lovljenja razvojnega zaostanka za najrazvitejšimi državami EU.

2. Ključni razvojni problemi Slovenije

2.1 Prestrukturiranje industrije in storitvenega sektorja

Delež industrije v BDP znaša okoli 27 odstotkov in za okoli sedem strukturnih točk presega povprečni delež industrije v EU. Produktivnost predelovalnih dejavnosti v Sloveniji znaša le 45 odstotkov povprečne produktivnosti v EU. Problematična je dinamika prestrukturiranja industrije, ki je prepočasna. V strukturi dodane vrednosti sicer svoj delež povečujejo kapitalno intenzivne, nadpovprečno inovativne in močno izvozno usmerjene panoge, kot so farma-

cevska, kovinskopredelovalna in elektroindustrija. Zmanjševanje strukturnih deležev lahko opazimo pri dejavnostih z nizko dodano vrednostjo na zaposlenega, ki ne dohitevajo tehnološke rasti zahtevnejših dejavnosti. Gre za tekstilno, usnjarsko in lesnopredelovalno dejavnost. Problematičen je prepočasen proces prestrukturiranja v živilskopredelovalni dejavnosti, ki bo po vstopu v EU pod hudim konkurenčnim pritiskom zaradi spremenjenega zunanjetrgovinskega režima. Hitrejše prestrukturiranje ovira tudi tog trg dela, ki očitno ne spodbuja k intenzivnejši prekvalifikaciji in dodatnemu izobraževanju ter posledično k selitvi delovne sile v dejavnosti z višjo dodano vrednostjo. Na makroravni lahko zato pripišemo največji delež rasti produktivnosti, t. i. intrasektorski komponenti, medtem ko ne prihaja do zadostnega povečevanja produktivnosti na račun prehajanja zaposlenih v storitvene in predelovalne dejavnosti z višjo dodano vrednostjo. Čim hitreje bo Slovenija lovila razvojni zaostanek za povprečjem članic EU (EU-15), tem večja bo tudi dinamika spreminjanja strukture BDP. S počasnimi spremembami v strukturi BDP oziroma v strukturi dodane vrednosti lahko razložimo počasno dohitevanje razvitih držav EU. Ekonomsko logično je, da je tudi raven plač v dejavnostih z višjo dodano vrednostjo višji in da plače v teh sektorjih naraščajo hitreje kot v delovno intenzivnih dejavnostih z nizko dodano vrednostjo. Glede na to, da zaposleni primerjajo raven svojih plač s povprečno ravno v gospodarstvu, to slej ko prej pomeni, da delovno intenzivne dejavnosti z nizko dodano vrednostjo ne zmorejo dolgoročno zdržati globalne konkurenčne tekme, če njihova konkurenčnost temelji na nizkih plačah. Industrija se je ujela v tipično tranzicijsko past, ko zdravi del gospodarstva na eni strani izriva problematične dejavnosti z nizko dodano vrednostjo, po drugi strani pa pomoči razvojno problematičnim dejavnostim ovirajo proces strateškega prestrukturiranja gospodarstva. Pri tem se zdi, kot da oblikovalci ekonomske politike nočejo slišati opozoril, da »v ekonomiji nobeno kosilo ni zastoj«. Račun za tako industrijsko politiko bomo plačevali z dolgoročno nižjimi stopnjami gospodarske rasti. Slovenija sicer zmanjšuje svojo razvojno razdaljo do po industrijski sestavi primerljivih držav EU, kot so Avstrija, Italija in Belgija. Po drugi strani pa po deležu visokotehnoloških dejavnosti že zaostaja za nekaterimi državami v prehodu, kot sta Češka in Madžarska. Po zadnjih podatkih znaša delež inovativnih podjetij v predelovalnih dejavnostih v Sloveniji okoli 28 odstotkov, medtem ko delež teh podjetij v industriji EU presega 50 odstotkov. Med predelovalnimi dejavnostmi je bistveno prevelik delež pomoči podjetjem usmerjen v tehnološko nezahtevne dejavnosti (okoli 80 odstotkov) in premajhen v tehnološko visoko zahtevne dejavnosti (okoli 2 odstotka). Skoraj 30 odstotkov pomoči je usmerjeno v kmetijstvo, ki prispeva manj kot 3 odstotke k BDP (22,4 odstotka bruto dodane vrednosti in 668 tisoč SIT na delovno aktivnega), 22 odstotkov v predelovalne dejavnosti (1,9 odstotka bruto dodane vrednosti in 86

tisoč SIT na delovno aktivnega) in 17 odstotkov v poslovne storitve (3,2 odstotka bruto dodane vrednosti in 318 tisoč na delovno aktivnega). Taka politika državnih pomoči ni smiselna.

Države EU, celo Nemčija, izvajajo reforme, da bi zmanjšale javno porabo na eni strani in hkrati obremenitve dela na drugi. Slovaška je nedavno izvedla davčno reformo v smeri manjše obremenitve gospodarstva. Pri nas znaša v povprečju razlika med tako imenovano bruto plačo, povečano za dodatne dajatve, in neto plačo (bruto plača, zmanjšana za prispevke in dajatve), približno 48 odstotkov celotnega stroška plače za delodajalca. V Evropski uniji je sicer ta razlika največja v Nemčiji (med 51 in 52 odstotki) in Belgiji (med 56 in 57 odstotki). Po obremenitvi plač presegamo Švedsko ter med državami Evropske unije poleg Belgije in Nemčije zaostajamo le še za Dansko.

Slovenija se srečuje z značilnostmi postindustrijske družbe. Delež storitev že presega 60 odstotkov BDP in bo nedvomno še naraščal. Opazimo lahko hitrejšo rast javnih storitev, medtem ko na področju poslovnofinančnih storitev še vedno močno zaostajamo za najrazvitejšimi državami Evropske unije. Prav področje poslovnofinančnih storitev bo po vstopu v Evropsko unijo izpostavljeno naraščajočemu konkurenčnemu pritisku.

Ključne strateške usmeritve morajo biti:

- politika državnih pomoči mora biti manj razpršena in ciljno usmerjena v dejavnosti z visoko dodano vrednostjo. Največji delež državnih pomoči mora biti usmerjen v izvozno usmerjene, tehnološko visoko zahtevne dejavnosti. Razmerje mora biti povsem nasprotno od sedanjega;
- sedanji sistem financiranja raziskovalnih skupin ne spodbuja dovolj povezovanja raziskovalnih inštitutov ter univerze na eni strani z gospodarstvom na drugi. Poleg pogodbenega sodelovanja je treba spodbujati tudi nastanek raziskovalnih skupin v podjetjih. Potrebna je temeljita sprememba financiranja raziskovalnih skupin, ki naj bo ciljno usmerjeno v uporabo izsledkov raziskav v gospodarstvu. Temeljne raziskave naj bodo usmerjene v podporo novih obetajočih industrijskih dejavnosti;
- selektivna imigracijska politika, ki mora bolj izražati potrebe gospodarstva in manj socialna merila. Zaradi izrazito neugodnih demografskih gibanj in pomanjkanja ustreznih visoko izobraženih kadrov tehničnih smeri je treba s prilagojeno imigracijsko politiko spodbujati pritek novega tehnološkega znanja v gospodarstvo;
- razbremeniti je treba delovno intenzivne dejavnosti z odpravo davka na plačilno listo. Usmeritev k dejavnostim z višjo dodano vrednostjo naj bi

sovpadala z davčno razbremenitvijo dela kot proizvodnega dejavnika, ki to vrednost ustvarja. Podjetja v dejavnostih, ki utemeljujejo svojo konkurenčno prednost na znanju in tehnološkem razvoju, praviloma izplačujejo višje neto plače ustreznim strokovnjakom. Njihove plače pa še naprej ostajajo pretirano obremenjene z davki in prispevki;

- ohraniti je treba nizko efektivno davčno stopnjo na dobiček pravnih oseb. Investicijske olajšave morajo ostati pomembna prvina spodbujanja gospodarske dejavnosti.

2.2 Odsotnost strateških lastnikov v velikih podjetjih

Načeloma bi sicer morala biti vloga države omejena predvsem na zagotavljanje konkurenčnega poslovnega okolja, ki bo privlačno za domača podjetja in tudi potencialne tuje vlagatelje. Za slovensko gospodarstvo pa je značilen nadpovprečno velik delež državnega lastništva v nekaterih panogah v primerjavi z drugimi razvitimi gospodarstvi. Hkrati imata v večini največjih in najuspešnejših slovenskih podjetij paradržavna sklada pomembne lastniške deleže, in sicer skupaj pogosto okoli 25 odstotkov delnic. To pomeni, da sta pomembna strateška kontrolna lastnika v teh podjetjih, ki lahko prek skupščine delničarjev in nadzornega sveta neposredno vplivata na razvojne usmeritve slovenskih podjetij.

Pri tem ne smemo zanemariti, da slovenski vladi ni uspelo zagotoviti dovolj široke podpore v javnosti za izvedbo nujnih strukturnih reform v potrebnem obsegu (pokojninska reforma, reforma zdravstvenega zavarovanja ...). Slovenska odškodninska družba je soočena s pokrivanjem luknje, ki nastaja zaradi velikodušnega denacionalizacijskega zakona na eni strani ter želje po popravi krivic žrtvam različnih vojn na drugi. Kapitalska družba pa mora že del tekočih naložb prelivati v pokojninsko blagajno. Sedanji sistem javnih financ po eni strani ne omogoča ustrezne razvojne politike (premajhna vlaganja v znanost, izobraževanje ...) ter na drugi usmerja oba paradržavna sklada v reševanje tekočih problemov. Odsotnost pravih dolgoročnih strateških lastnikov je resen problem za slovenska podjetja. Vprašanje je, ali sta paradržavna sklada v tem trenutku sposobna dolgoročno maksimizirati vrednost svojih naložb, saj sta že po naravi svojih nalog izrazito kratkoročno usmerjena. Velika slovenska podjetja potrebujejo stabilno lastniško strukturo, da se preoblikujejo v pomembne mednarodne igralce v globalnih panogah. Nekatere gospodarske družbe si jo bodo podobno kot v tujini verjetno poskušale zagotoviti tudi z oblikovanjem medsebojnih lastniških omrežij. Stabilna lastniška struktura bi jim omogočila razvoj dolgoročnejših, v rast usmerjenih strategij, v katerih bi bili tudi sami v vlogi prevzemnikov in ne le prevzemnih tarč.

Ključne strateške usmeritve morajo biti:

- vstopu tujih podjetij kot novih strateških lastnikov ne smemo vnaprej nasprotovati. Država oziroma njene institucije morajo v vlogi urejevalca ohraniti povsem enakovredno institucionalno obravnavo mogočih tujih prevzemnikov v primerjavi z domačimi. Nediskriminacijska politika je osnovno izhodišče. Glede na to, da je država neposredno ali posredno tudi v vlogi lastnice pomembnega dela podjetij, pa se ne more izogniti odgovornosti pri odprodajah svojih lastniških deležev. V primerjavi z zasebnimi lastniki, ki v obliki čim višje cene maksimirajo svoj individualni interes, mora upoštevati razvojni vidik prodaje podjetja, ki se kaže v javnem interesu. Ključno načelo odločanja države oziroma paradržavnih skladov (KAD in SOD) v vlogi lastnikov temelji tudi na vprašanju, ali potencialni prevzemnik pozitivno prispeva k povečevanju dolgoročne konkurenčne prednosti podjetja. Gre predvsem za prenos poslovnih praks oziroma za prenos tehnologije in posledično pozitivne »spill-over« učinke ali pa gre na drugi strani le za prevzem tržnega deleža prevzetega podjetja, medtem ko bodo ključne razvojne poslovne naloge podjetja v prihodnosti prenesene v tujino;
- davčna politika mora spodbujati varčevanje. Dovolj visoka stopnja varčevanja omogoča akumulacijo prihrankov, ki neposredno z naložbami v investicijske sklade in t. i. slovenske »blue chipe«, zagotavljajo podjetjem stabilnejšo lastniško strukturo;
- slovenska podjetja zamujajo z medsebojnim kapitalskim povezovanjem (npr. živilskopredelovalna dejavnost). Koncentracija kapitala in znanja omogoča doseganje ekonomij obsega v mnogih dejavnostih. Treba je spodbujati kapitalsko povezovanje podjetij. Tovrstne povezave morajo temeljiti na pobudi menedžmenta, ki najlažje oceni njihovo strateško smiselnost.

2.3 Odsotnost »novih« podjetij

Eden ključnih razvojnih problemov je odsotnost novih podjetij. V Sloveniji delež inovativnih podjetij narašča z velikostjo podjetja. To pomeni, da so nosilci razvoja še vedno stara prestrukturirana velika podjetja. V Sloveniji vse od osamosvojitve ni bilo nobenega vala tujih neposrednih naložb v obliki »investicij od začetka«. Dejstvo je, da Slovenija ni privlačno okolje za tuje neposredne naložbe, ki bi pomenile naložbe v novo proizvodnjo ali storitve in odpirale nova delovna mesta. To je resen razvojni problem, ker nedvoumno kaže na neprilučno poslovno podnebje za podjetja.

Delež inovativnih podjetij je med velikimi podjetji večji kot med majhnimi tudi v Evropski uniji, kar je na nek način ekonomsko logično. Primerjava struk-

turnih deležev z Evropsko unijo pa pokaže, da je relativno malo inovativnih podjetij prav med majhnimi in srednjimi podjetji. Opažamo, da je v Sloveniji še vedno premalo podjetij, ki bi se uspešno prelevila iz majhnih, običajno družinskih podjetij, do srednje ali celo velikih podjetij, ki bi zaposlovala več kot sto zaposlenih in bi prodirala na najzahtevnejše trge. Manjkajo torej predvsem podjetja z visokim potencialom za rast, ki bi svoje osrednje sposobnosti gradila v razvojno perspektivni tehnološko zahtevni osnovni dejavnosti. Za mala podjetja je značilno, da so lahko uspešna predvsem v tržnih nišah. Podjetja se soočajo s panožnimi strukturami, ki so zelo nestabilne in so v procesu transformacije. Deregulacija, globalna konkurenca, diskontinuitete v razvoju tehnologije in spreminjajoča se pričakovanja strank so temeljni katalizatorji fundamentalnih strukturnih transformacij v široki paleti panog. Na preoblikovanje strukture posameznih panog vplivajo tudi: presežnezmožljivosti, združitve in prevzemi podjetij, naraščajoča ekološka zavest, zmanjševanje protekcionističnih ukrepov ekonomske politike in razvoj enotnih večnacionalnih trgov. Kumulativni učinek vseh sprememb v poslovnem okolju podjetij je tako velik, da bi lahko govorili o »tihu industrijski revoluciji«. Stari recepti razvijanja strategij podjetij na mikroravni zato pogosto niso več ustrezni. Dolgoročni uravnoteženi konkurenčni razvoj podjetij vse bolj temelji na uravnoteženem uresničevanju interesov primarnih udeležencev v podjetju: odjemalcev, dobaviteljev, zaposlenih in delničarjev. Konkurenčna enota pogosto ni več podjetje, temveč grozd povezanih podjetij. Sekundarna udeleženca, kot sta lokalna skupnost in država, zagotavljata ustrezno podporno okolje razvoju podjetja.

Treba je prepoznati in selektivno spodbujati storitve z visokim potencialom za rast. V ta okvir nedvomno spadajo poslovnofinančne storitve. Posebej je treba omeniti nujnost razvoja informacijskih storitev. Turistična dejavnost, ki je izrazito delovno intenzivna dejavnost, ostaja z vidika zaposlovanja neizkoriščen potencial, zato je treba pripraviti jasno in bolj zavezujočo strategijo razvoja te dejavnosti. Storitve v zdravstvu in izobraževanju postajajo ključne dejavnosti na področju storitev. Na prelomu tisočletja je znanje postalo ključen dejavnik gospodarskega razvoja. Poslovna literatura enotno poudarja, da lahko podjetja oblikujejo trajnejše konkurenčne prednosti le na podlagi ustreznega ravnanja z znanjem (»knowledge management«). V globalni konkurenčni tekmi pridobivajo tisti, ki razvijajo inovativne proizvode in storitve, ter izgubljajo tista podjetja in posamezniki, ki niso pripravljeni vlagati v nova znanja in se nenehno izobraževati. Simbioza med uspešnim podjetjem in okoljem se kaže v vlaganju podjetja v lokalno okolje. Vlaganje podjetij v infrastrukturo, šolstvo, kulturo in štipendiranje perspektivnih kadrov zato ni stvar altruizma, temveč posledica želje po prispevanju h gradnji konkurenčnega poslovnega okolja, iz katerega

podjetja črpajo svoje vire. Pomembno se mi zdi, da znanje postane ključna vrednota. Treba se je zavedati, da so naložbe v izobraževanje med najdonosejšimi. Posameznikom z višjimi osebnimi prejemki omogočajo višji življenjski standard, podjetjem pa razvoj in trženje proizvodov in storitev, ki imajo visoko dodano vrednost.

Ključne strateške usmeritve morajo biti:

- industrijska politika mora še bolj podpirati razvoj podjetniških inkubatorjev, strateških mrež (grozdov) in tehnoloških parkov med podjetji. Zelo pomembno je spodbujanje varčevanja in kapitalskih naložb (skladi tvegane kapitala) z ustrezno davčno politiko. Cedularna obdavčitev zneskov obresti je primernejša od integralne vključitve zneska obresti v dohodninsko lestvico;
- sprememba financiranja raziskovalnih skupin in povečanje vlaganj v tehnološki razvoj (glej poglavje 2.1);
- davčno politiko je treba prilagoditi tako, da bo spodbudno vplivala na domače in tuje neposredne naložbe od začetka: davčne počitnice za določen čas (npr. 5 let), povečanje investicijskih olajšav pri vlaganju v tehnološki razvoj, zmanjšanje administrativnih ovir pri pridobitvi zemljišč, poenostavitev postopkov pri spremembi statusa zemljišča (npr. iz kmetijskega v status nezazidanega stavbnega zemljišča), pospešitev informatizacije registra stavb in zemljišč;
- ohranitev sedanje dinamike vlaganj v osnovno infrastrukturo (ceste, železnica, telekomunikacije). Dodatno povečanje vlaganj v tiste dele infrastrukture, ki je ključna za razvoj informacijske tehnologije in turizma;
- zmanjšanje davčne obremenitve dela kot proizvodnega dejavnika z odpravo davka na plačilno listo (glej poglavje 2.1);
- prožnejša ureditev Zakona o delovnih razmerjih;
- povečati učinkovitost pravosodnega sistema, ki je eden najbolj problematičnih družbenih podsistemov in s svojo neučinkovitostjo vpliva na prerazporeditev virov in neposredno zavira hitrejši gospodarski razvoj;
- spodbujanje razvijanja modelov poslovne odličnosti v podjetjih in sistematičnega razvoja menedžmenta znanja na mikroravni.

3. Odprte dileme razvoja Slovenije

Slovenija ima v Lizbonski strategiji jasno načrtano pot, ki jo lahko pripelje v družbo najrazvitejših držav Evropske unije. Pravo vprašanje je, ali smo sposobni slediti Lizbonski strategiji in zastavljeni strategiji gospodarskega razvoja Slovenije. Po dosedanjih izkušnjah se v Sloveniji ne srečujemo s problemom oblikovanja ustrezne strategije gospodarskega razvoja. Resnični problem je

njeno uresničevanje, ki zahteva ustrezno politično podporo. Če bo povprečna letna rast slovenskega gospodarstva v naslednjih letih presegala rast obstoječih članic Evropske unije v povprečju za tri odstotke, potem bi dohiteli povprečje EU (EU-15) do leta 2015, če bo naša rast hitrejša za dva odstotka, se bo dohitevanje končalo leta 2020, če pa bo razlika v rasti v korist Slovenije le en odstotek, bomo dohiteli sedanje članice Evropske unije okoli daljnjega leta 2035.

Država mora zagotoviti prijazno poslovno okolje, ki bo malim perspektivnim podjetjem omogočalo preobrazbo v uspešnejša večja podjetja. Na državni ravni mora to storiti z izvedbo ustreznih strukturnih reform. Brez ustrezne davčne reforme in reforme sistema zdravstvenega zavarovanja, ki bi razbremenili podjetja, ter prilagodljivejšega trga dela to ne bo mogoče. Nujno je, da pojma tržna konkurenca in podjetništvo na eni strani ter vseobsegajoča socialna država na drugi pogosto ne gresta prav lepo skupaj. Zato je treba doseči družbeno soglasje, na katerih področjih bomo urejanje prepustili nevidni roki trga in na katerih je treba ohraniti sedanjo vlogo javnega sektorja. Vprašanje ni nepomembno, saj smo pred odločitvijo o morebitni delni privatizaciji nekaterih ključnih sektorjev (energetski sektor, zdravstvo, šolstvo ...).

Očitno se vlada zaveda nujnega povečanja vlaganj v znanost, izobraževanje in tehnološki razvoj, ki bi dolgoročno okrepila konkurenčnost gospodarstva. Vprašanje pa je, koliko je dejansko sploh manevrskega prostora za predvidene spodbude. Vsako leto se namreč sooča s tem, da je 85 odstotkov proračuna bolj ali manj fiksnega. Tog slovenski javnofinančni sistem že v izhodišču preprečuje ambiciozno razvojno gospodarsko politiko. Znani ameriški ekonomist Thurow je v svojem delu *The Zero-Sum Society* opozoril na problem, ob katerega je že večkrat trčila tudi slovenska vlada. Thurow pravi, da se sodobne družbe ne spopadajo z nerešljivimi ekonomskimi problemi. So rešitve za vsako ekonomsko problemsko področje. Toda rešitve imajo skupno značilnost. Vsaka zahteva, da je neka skupina prebivalstva voljna biti kratkoročno strpna za zmanjšanje njihove življenjske ravni. Ko se ekonomski plusi in minusi seštejejo, je vsota po navadi pozitivna, koristi so večje od stroškov, kljub temu pa so ekonomske izgube visoke. Te izgube morajo biti nekomu dodeljene in nobena družbena skupina noče, da bi trpela ekonomske stroške za splošno dobro. Ko je treba razdeliti ekonomske koristi, jih politični proces razdeli. Ko pa je treba razdeliti velike in očitne ekonomske stroške, ki jih ima gospodarstvo, pa je povsem paraliziran. Delež javne porabe v bruto domačem proizvodu se je v Sloveniji temu primerno povečeval vsa devetdeseta leta. Po drugi strani je zmanjševanje javne porabe zaradi razbremenitve in posledično povečanja kon-

kurenčnosti gospodarstva bistveno bolj zapleten politično-ekonomski proces. Konkurenčna sposobnost gospodarstva je zato zelo odvisna od verodostojnosti in sposobnosti vlade, da prepriča širšo javnost o nujnosti kratkoročnih stroškov na račun večje in stabilnejše gospodarske rasti. Tega ne more zagotoviti sam po sebi noben ekonomski program ali strategija gospodarskega razvoja. Ekonomski problemi, s katerimi se spopadamo, so rešljivi, če obstaja politična podpora za njihovo reševanje. Glede na to, da gre vsaj kratkoročno tudi za nepopularne ukrepe, ki posegajo v že pridobljene koristi, pa je pravo vprašanje, ali bo vladi uspelo pridobiti dovolj veliko politično podporo za izvedbo nujnih strukturnih reform za razbremenitev gospodarstva.

Mičo Mrkaić

O gospodarski prihodnosti Slovenije

Gradivo za konvencijo o prihodnosti Slovenije

UVOD

Pomen dolgoročne rasti

Glavni problem vsakega gospodarstva je pospeševanje dolgoročne gospodarske rasti, medtem ko je stabilizacijska politika problem, ki je vsaj za red velikosti manj pomemben. Tipična recesija se v sodobnih gospodarstvih zgodi enkrat na približno deset let in zmanjša bruto domači proizvod (BDP) v dveh letih za manj kot dva odstotka na leto. Pod takimi pogoji bi bila sedanja vrednost kumulativne izguba gospodarske dejavnosti v Sloveniji pri predpostavljeni realni obrestni meri 2 odstotka in ob predpostavki, da je časovna porazdelitev recesije znotraj desetletja enakomerna, približno 240 evrov na prebivalca. Če pa z ukrepi, ki pospešijo dolgoročno gospodarsko rast, dosežemo, da se ta pospeši z 2 na 4 odstotke letno, pa je sedanja vrednost kumulativne koristi takega ukrepa 2,400 evrov na prebivalca, torej en red velikosti več. Ta enostaven račun kaže, kar potrjujejo tudi bolj poglobljene ekonomske analize in pa seveda tudi praksa: spodbujanje dolgoročne gospodarske rasti je nujen pogoj za rast kakovosti življenja.

Pomen institucij in ekonomskih motivov

Izkušnje držav, ki so bile zaradi zgodovinskih razlogov razdeljene na sisteme z različnimi institucijami, na primer Zvezna republika Nemčija in Nemška demokratična republika ter Severna in Južna Koreja, kažejo na ključni vpliv institucij na dolgoročno gospodarsko rast. Oba primera lahko obravnavamo kot *nadzorovana eksperimenta*, kjer je bila edina kontrolna spremenljivka ekonomski sistem, vse druge spremenljivke, na primer kultura, rasa in podobno, s katerimi se po navadi *ad hoc* razlagajo razlike v gospodarski rasti, pa so v obeh primerih za vsako od razcepljenih držav enake. Izkušnja obeh držav potrjuje, da lahko razlike v institucijah dramatično vplivajo na dolgoročno gospodarsko rast, in pa tudi, da je odpravljanje nekonkurenčnih institucij zelo drag in počasen proces. Podobni izsledki, kot jih nakazuje zgornji primer, torej ključna vloga institucij (ki usmerjajo ekonomske motive stran od iskanja ekonomskih rent in destruk-

tivnega podjetništva) pri oblikovanju dolgoročno uspešne gospodarske politike, pa izhajajo tudi iz ekonometričnih študij dolgoročne gospodarske rasti.

Iz obeh zgoraj navedenih točk torej izhaja, da je ključno vprašanje našega gospodarskega razvoja oblikovanje institucij, ki bodo spodbujale kar se da hitro dolgoročno gospodarsko rast. Glavna težava pa je, da skupna factorska produktivnost oziroma učinkovitost našega gospodarstva raste prepočasi (Mrkaić 2002). Nadaljevanje tega prispevka je zatorej namenjeno predvsem vprašanju, kako povečati našo gospodarsko učinkovitost.

DIAGNOZA STANJA NAŠEGA GOSPODARSTVA

Kje so konkurenčne prednosti slovenskega gospodarstva?

Časovno invariantne prednosti

Glavni konkurenčni prednosti slovenskega gospodarstva, za kateri lahko pričakujemo, da se s časom ne bosta bistveno spreminjali, sta: (i) bližina Evrope in EU, katere formalni del EU bomo postali v nekaj mesecih, in (ii) nekonfliktnost v zunanji politiki.

Bližina EU

Zemljepisna lega Sloveniji omogoča hiter dostop do ene gospodarsko najrazvitejših regij na svetu, to je gospodarstva EU. Ob tem je treba poudariti, da je pri tem enako pomemben dostop do trgov Evropske unije kot tudi lažji dostop do znanja, ki ga v EU razvijajo.

Nekonfliktnost v zunanji politiki

Nekonfliktnost v zunanji politiki je pomembna primerjalna prednost, ki jo lahko uveljavljamo tudi širše, ne samo v EU. Nekonfliktnost je pomembna, kajti z njo se izognemo različnim trgovinskim vojnam in blokadam, ki smo jih v preteklosti že doživeli. Ne glede na to, da so trenutno možnosti za podobne težave videti oddaljene, je treba razumeti, da se lahko mednarodni položaj hitro spremeni in da je treba nekonfliktnost neprestano vzdrževati. Vseeno pa lahko glede na naš položaj predpostavimo, da Slovenija ne bo odstopala od nekonfliktne zunanje politike.

Časovno spremenljive konkurenčne prednosti

Konkurenčne prednosti slovenskega gospodarstva, ki se bodo s časom spreminjale predvsem zaradi demografskih procesov in procesov realne konvergence, pa so naslednje:

Povečanje števila študentov

Velik odstotek mladih, ki nadaljujejo študij na univerzi, in znatno povečanje števila študentov v zadnjih desetih letih. To pomeni, da se izobrazbena struktura našega prebivalstva izboljšuje. Povedati pa je treba, da se je v zadnjih desetih letih spremenila tudi izobrazbena struktura znotraj študentske populacije: velik delež na novo vpisanih študentov se odloča za družboslovne in humanistične vede, manjši pa za naravoslovne in tehniške. To je povzročilo, da primanjkuje diplomirancev s tehniško in naravoslovno izobrazbo. Poleg tega že zaradi demografskih procesov ne moremo pričakovati, da se bo v nadaljnjih dveh desetletjih število študentov povečevalo, lahko pa pričakujemo približevanje deležu visoko izobraženih, ki bo ustrezal temu deležu v povprečju EU.

Cenejša delovna sila glede na »stare« članice EU

Cenejša delovna sila je trenutno še naša primerjalna prednost glede na tiste članice EU, ki imajo višji BDP na prebivalca od našega. Cenejša delovna sila bi bila lahko razlog za dotok neposrednih tujih naložb in prevzemov, seveda v tistih panogah, kjer je naša skupna faktorska produktivnost primerljiva tisti v razvitejših državah.¹ Treba je poudariti, da se bo ob naši realni konvergenci z bogatejšimi državami EU ta naša prednost samodejno razblinila. Treba je tudi dodati, da negativen odnos reakcionarnega dela naše javnosti do teh naložb pri tem zanika opisano primerjalno prednost in lahko dolgoročno povzroči veliko narodnogospodarsko škodo.

Kje so naše konkurenčne slabosti?**Javne finance***Delež javnega sektorja v BDP*

Konsolidirana bilanca javnega sektorja po metodologiji GFS-IMF kaže, da so bili leta 2002 naši javnofinančni odhodki enaki 42,5 odstotka BDP, naši javnofinančni prihodki pa so znašali 39,5 odstotka BDP (vir UMAR, Ekonomsko ogledalo, številka 12/2003). Od tega je državna potrošnja znašala 20,5 odstotka BDP, preostalo pa so bili transferji. Glede na to, da tako veliki javnofinančni prihodki in odhodki praviloma vodijo do tako imenovanega fiskalnega mešanja (fiscal churning), ko je ista skupina prebivalcev hkrati obdavčena in subvencionirana, kar vodi do znatnih neučinkovitosti, je nujno treba visok delež javnega sektorja v BDP zmanjšati.² Cilj, za katerega bi si morali prizadevati, so

¹ Tak primer je Novartisov prevzem Leka in pa Renaultova tovarna v Novem mestu.

² Empiričnih podatkov za Slovenijo ni. Fiskalno mešanje na Švedskem pa znaša kar 34 odstotkov BDP (vir Tanzi in Schuknecht).

javnofinančni izdatki v višini 30 odstotkov BDP. Tanzi in Schuknecht opozarjata, da je rast javnega sektorja v zadnjih 30 letih predvsem povečevala fiskalno mešanje, v bistveno manjši meri pa je izboljševala kazalnike družbene blaginje. Treba je dodati, da izkušnje na novo industrializiranih držav (Singapur, Hongkong) kažejo, da se da doseči visoka stopnja kakovosti življenja ob bistveno manjšem javnem sektorju, kot ga imamo v Sloveniji in tudi v EU.

Zdravstvena in pokojninska blagajna

Težava naših javnih financ, ki jo imajo tudi številne države EU, v bistveno manjši meri pa nekatere države v razvoju, s katerimi tekmujejo na svetovnem trgu, je, da se pokojnine in stroški našega zdravstvenega sistema še vedno plačujejo po sistemu sprotnih plačil (pay as you go). Ta sistem je lahko dobro deloval samo takrat, ko se starostna sestava prebivalstva ni spreminjala ali pa je delež aktivnega prebivalstva rasel. Ker pa vemo, da se bo delež starih prebivalcev, to je tistih, ki so starejši od 65 let, v Sloveniji v naslednjih dvajsetih letih bistveno povečal zaradi upadanja rodnosti in podaljševanja življenjske dobe, pa bo naš sistem financiranja zdravstvene in pokojninske blagajne, seveda če bo še vedno temeljil na sistemu sprotnih plačil, postal ogromno breme za aktivno prebivalstvo.³

Treba je poudariti, da gre še posebno pri zdravstvenem sistemu obstoječi predlog zdravstvene reforme v povsem nasprotno smer od tiste, ki bi jo morali zasnovati fiskalno odgovorni oblikovalci naše gospodarske politike. Če bo predlog sprejet, bo dolgoročno ogrozil stabilnost našega fiskalnega sistema.⁴

Davčni sistem

Naš davčni sistem je izrazito progresiven, saj se mejna stopnja davka na dohodek, upoštevajoč davek na plače, za visoke dohodke bliža 70 odstotkom. Tako visoka mejna davčna stopnja pomeni, da se zmanjšuje ponudba dela tistih delavcev, ki so najproduktivnejši. Poleg tega pa v Sloveniji poleg dohodnine in davka na plače delo obremenjujejo še psevdodavčne dajatve, na primer plačilo za vrtnice, ki je močno progresivno odvisno od posameznikovega dohodka (glej Mrkaić, Finance 2003). Davčna reforma iz leta 2003 je sicer zmanjšala mejne in povprečne dohodninske stopnje, vendar je ohranila zelo močno pro-

³ Delež starejšega prebivalstva je bil v letu 2002 14-odstoten, do leta 2030 pa se bo približal četrtini vsega prebivalstva.

⁴ Poleg tega pa tako imenovana bela knjiga o zdravstveni reformi ni v skladu z navodili Svetovne zdravstvene organizacije, ki članicam nalagajo, da do leta 2010 uveljavijo stabilen sistem financiranja svojih zdravstvenih sistemov. Obstoječi predlog Ministrstva za zdravje namreč stabilnost financiranja našega zdravstvenega sistema še zmanjšuje.

gresivnost, najbolj pa je zmanjšala davčne obremenitve najmanj produktivnim delavcem. Če hočemo biti konkurenčni z državami, ki bodo hkrati z nami postale članice EU, in pa z na novo industrializiranimi državami, bomo morali dolgoročno naš davčni sistem korenito spremeniti. Treba je dodati, da se je v raziskavi učinkovitosti davčnega sistema, ki jo je opravil WEF (2002–2003), Slovenija uvrstila na 27. mesto za Madžarsko (25) in Estonijo (4).

Konkurenčnost javnega sektorja

Treba se je zavedati, da je konkurenčnost gospodarstva povezana s konkurenčnostjo infrastrukture, ki ga obkroža, v našem primeru pa je zelo pomemben del te infrastrukture država in njen aparat.⁵ V zvezi s konkurenčnostjo našega javnega sektorja so bile opravljene tri študije. Prva od teh študij je študija IMD iz leta 2003. Po učinkovitosti vlade (javne finance, fiskalna politika, institucionalno okolje in gospodarska zakonodaja) se Slovenija med primerjanimi državami in regijami v letu 2003 (med državami z manj kot 20 milijonov prebivalcev) v tej študiji uvršča na zadnje, devetindvajseto mesto. Zaostaja za Slovaško (24), Madžarsko (22), Češko (19) in Estonijo (9).

Druga študija je anketa WEF (2002–2003), ki je proučila vlogo državnih subvencij, torej učinkovitost vladnega poseganja v gospodarstvo. Izsledki so zanimivi: v povprečju so slovenski anketiranci ocenjevali, da državne subvencije povzročajo dva učinka: učinek umetnega ohranjanja nekonkurenčnih industrij in učinek izboljšave produktivnosti industrij, kamor se usmerjajo subvencije. (Ne)učinkovitost tovrstne državne politike pokaže šele uvrstitev Slovenije (31. mesto) za Češko (21), Madžarsko (15) in Estonijo (6), ki ocenjujejo, da je glavni učinek tovrstne politike pri izboljšanju produktivnosti.

Tretja študija pa je anketa GEM 2003. V njej so strokovnjaki dokaj nizko ocenili našo vladno politiko, to je prednostno obravnavo novih in rastočih podjetij, ter vladne programe in različne oblike podpore. Slovenija je med 35 državami zasedla 29. mesto.

Monopolno-oligopolna organizacija

V našem gospodarstvu imajo preveliko vlogo formalni in neformalni karteli, ki jih odgovorni za varovanje konkurence sploh ne preganjajo. Še več, nekaterim skupinam s posebnimi interesi so bile podarjene prave sinekure, na primer notarjem, kjer je v pravni formalizem zavit interes posameznikov prevladal

⁵ Na to me je opozoril gospod Janez Lotrič, predsednik uprave Petrola, d. d. Izkaže se, da je konkurenčnost javnega sektorja v Sloveniji zelo slaba in eden od zaviralnih dejavnikov gospodarske rasti.

nad gospodarskimi interesi celotne države. Poleg notarjev pa je konkurenca omejena tudi med odvetniki, lekarnarji, zdravniki, projektanti, komunalnimi podjetji, dimnikarskimi podjetji in tako naprej. Večina teh skupin si je izbrila pravnoformalno kritje za svoje netekmovalno vedenje, po navadi na podlagi posebnih zakonov.⁶ Iz raziskave, ki sta jo opravila Vodopivec in Oražem (2003), izhaja, da je rast skupne factorske produktivnosti hitrejša v tistih sektorjih, kjer je konkurenca večja, zaradi tega imajo kartelne povezave škodljive učinke tako statično (prerazdelitev potrošnikovega presežka) kot dinamično (počasnejša gospodarska rast).

Dodati je treba, da tudi mnoge druge panoge v Sloveniji niso izpostavljene dovolj močni konkurenci kljub odsotnosti formalnih kartelnih sporazumov, saj te sektorje posredno ščiti država. Po nezanesljivih dokazih, ki jih bo treba še proučiti z ekonometrično raziskavo, so bančni sektor, sektor telekomunikacij, distribucija električne energije in zavarovalništvo panoge, kjer je tekmovanje na trgu prešibko.

Funkcionalna nepismenost 80 odstotkov državljanov Slovenije

OECD je opravila študijo, ki je izmerila raven pismenosti v 22 državah. Študija razdeli pismenost na pet ravni. Na prvi ravni so posamezniki, ki na primer po branju navodil, priloženih zdravilom, niso sposobni niti za to, da bi svojemu otroku dali pravilen odmerek. Na drugi ravni so tisti, ki sicer znajo brati, vendar tako slabo, da se s težavo naučijo novih poklicnih spretnosti. Posamezniki na tretji ravni pismenosti, za katero študija trdi, da je minimum za normalno delo v napredni kompleksni družbi, znajo združiti več virov informacij in reševati bolj zapletene probleme. Ta raven približno ustreza končani srednji šoli. Četrta in peta raven pa zajemata posameznike, ki so najbolj usposobljeni za obdelavo informacij.

Na tem preizkusu so se prebivalci Slovenije odrezali zelo slabo tako absolutno kot v primerjavi z drugimi državami. Pri preizkusu razumevanja proze, ki je vključeval branje in razumevanje časopisnih novic in časopisnih komentarjev, brošur in priročnikov, je bilo kar 80 odstotkov slovenskih udeležencev študije uvrščenih na prvo ali drugo raven pismenosti – med nesposobne za življenje v napredni kompleksni družbi. Preizkus razumevanja dokumentov, ki je preve-

⁶ Projektanti imajo po zakonu o gradnji objektov možnost oblikovati tako imenovane minimalne tarifne pogoje (MTP), torej minimalne cene za svoje storitve. Ni treba posebej opozarjati, da gre za ekonomsko nedopustno obliko zlorabe tržnega položaja. Na srečo za zdaj možnost oblikovanja MTP v praksi ni bila uresničena. Prav tako so projektanti uveljavili omejitve za vstop tujih kvalificiranih projektantov na podlagi vzajemnosti – to pa je škodljiv povračilni trgovinski ukrep.

ril sposobnost lociranja in uporabe informacij, danih v različnih oblikah (na primer prošnji za sprejem v službo, plačilnih seznamov, vozni redov, zemljevidov, tabel in grafov), je na prvo in drugo raven razvrstil 70 odstotkov slovenskih udeležencev študije. Kvantitativni preizkus, ki je preveril znanje uporabe posameznih in zaporednih aritmetičnih operacij na številkah, ki so vsebovane v tiskanem gradivu, ter spretnosti, kot so izračun stanja na tekočem računu, izpolnitev naročilnice ali izračun obresti za posojilo, pa je med nesposobne za sodobno življenje razvrstil 65 odstotkov Slovencev. Dodatno študija trdi, da je med slovenskimi menedžerji le 12 odstotkov takih, ki se uvrščajo na četrto in peto raven pismenosti, na Švedskem pa ta odstotek znaša kar 46. Treba je opozoriti, da se Slovenija ne odreže slabo le absolutno, ampak tudi primerjalno.

Dodati je treba, da po anketi WEF inovacijska dejavnost v Sloveniji ne daje dobrih rezultatov. (Ta ugotovitev se sklada z izsledki raziskave, ki sta jo opravila Kotnik in Mrkaić 2002.) Glede na oceno izjave, da ima pri poslovanju stalno inoviranje glavno vlogo pri ustvarjanju prihodka, se Slovenija uvrsti na 62. mesto, praktično za vsemi državami na prehodu in za marsikatero afriško državo (npr. Zimbabve). Zanimivo bi bilo proučiti, kolikšno vlogo pri neučinkovitosti naših naložb ima izjemno velik delež funkcionalno nepismenih pri nas.

Neučinkovito sodstvo

Neučinkovito sodstvo je pomembna težava za hitro gospodarsko rast in nemoteno opravljanje podjetniške dejavnosti. Gre pa za področje, na katerem po podatkih Ministrstva za pravosodje že delujejo programi za zmanjševanje sodnih zaostankov, ki že dajejo prve rezultate. Treba je poudariti, da gre za področje, katerega zunanji učinki na gospodarsko rast so bili do zdaj negativni, vendar pa morajo zaradi posebnih lastnosti tega področja produktivnost sodišč izboljšati predvsem znotraj pravosodja. Zato se v nadaljevanju s tem problemom ne bomo ukvarjali, navajamo ga le zaradi popolnosti pregleda dejavnikov, ki omejujejo konkurenco.⁷

Negativen odnos do tujih naložb

Ekonomska stroka ugotavlja, da so neposredne tuje naložbe eden pomembnih dolgoročnih spodbujevalcev gospodarske rasti.⁸ Negativen odnos do tujih naložb, še posebno takrat, kadar je podprt z implicitno ali celo jasno izraženo voljo političnih oblasti, pa v očeh možnih vlagateljev povečuje tveganje vlaga-

⁷ Za več informacij glej spletno stran Ministrstva za pravosodje.

⁸ To spoznanje velja za soglasno sprejeto v ekonomski stroki kljub nekaterim odklonom, na primer Mencinger 2003.

nja v Sloveniji ter posledično zmanjšuje kapitalsko globino našega gospodarstva in BDP na prebivalca.

Nespodbudno podjetniško okolje

IMD je leta 2003 opravil raziskavo, ki je ocenjevala število dni, potrebnih za odprtje podjetja – z 62 dnevi, potrebnimi za ustanovitev podjetja, se Slovenija uvršča na 43. mesto ob bok Madžarski (66) in precej za Latvijo (8) ter našima vzornicama Irsko (16) in Finsko (36). To dokazuje, da so podjetniki pri nas podvrženi nepotrebnemu administriranju, ki duši gospodarsko rast, saj deluje kot implicitni davek na podjetništvo. IMD analizira tudi druge konkurenčne slabosti, ki dušijo podjetništvo. Glede na ustreznost, s katero bazični, tehnološki, znanstveni in človeški viri ustrezajo potrebam poslovnega sektorja, je bila Slovenija uvrščena na 27. mesto (pred Slovaško in Portugalsko), za Madžarsko (23), Estonijo (22) in Češko (20).

Preplitev in nediferenciran finančni sistem

Ena kroničnih težav našega gospodarstva je tudi preplitev in nediferenciran finančni sistem. Opozoriti je treba na prevlado bank, ki so bile predolgo zaščitene pred tujo konkurenco in niso uvajale sodobnih finančnih produktov. Po raziskavi WEF (2002–2003), ki je primerjala sofisticiranost našega finančnega trga glede na tuje finančne trge, se Slovenija uvršča med osemdesetimi državami na 46. mesto in zaostaja za nekaterimi državami na prehodu – Estonijo (23), Madžarsko (29) in Latvijo (41). Po raziskavi GEM (2003), ki je proučila finančno okolje slovenskih podjetij (tvegani kapital, poslovni angeli, izdaja delnic), so finančni strokovnjaki naš finančni sistem v povprečju ocenili izjemno slabo in uvrstili Slovenijo na predzadnje mesto 34. mesto, celo za Argentino, Brazilijo in Hrvaško.

TERAPIJA ZA NAŠE GOSPODARSTVO

Kako okrepiti naše konkurenčne prednosti?

Izboljševanje kakovosti izobraževanja

Ključno za dolgoročno gospodarsko rast je kakovostno izobraževanje, ki ga omogoča izobraževalni sistem, ki mora biti konkurenčen tistemu v najuspešnejših državah. Z gotovostjo lahko trdimo, da naš izobraževalni sistem ne bo mogel doseči ravni najboljših izobraževalnih sistemov, dokler bo organiziran togo in centralistično. Zavedati se moramo, da je izobraževanje gospodarska panoga, tako kot na primer izdelava avtomobilov, zaradi tega se mora organizirati po tržnih načelih, javni interes pa se mora zasledovati tam, kjer izobraže-

valni sistem proizvaja resnične pozitivne eksternalije. Temu načelu bi moralo slediti tudi štipendiranje.⁹ Prav nikakršnega utemeljenega razloga tako ni za centralistično določanje izobraževalnih programov v srednjih in osnovnih šolah, še manj pa za potrjevanje novih študijskih predmetov na univerzitetni ravni na Svetu za visoko šolstvo.¹⁰

Ko govorimo o izobraževanju, ne smemo zanemariti tega, da je kakovost profsorskega kadra na naših univerzah v povprečju zelo slaba in da zakrivanje oči pred tem lahko povzroči, da bomo od univerz (v sedanjem stanju) pričakovali preveč¹¹. Obstajajo seveda nadarjeni in uspešni posamezniki, vendar to ni dovolj¹². Pri tem je treba brez ovinkarjenja povedati, da se kadrovska struktura slovenskih univerz ne bo spremenila, če se ne bo spremenil sistem napredovanja in nagrajevanja, ki zdaj nagrajuje povprečneže ter ne sili univerz v tekmovanje z evropskimi in svetovnimi tekmicami. Eden motorjev izboljševanja kakovosti raziskovalnega dela in poučevanja je ravno tekmovanje med univerzami. Uspeh v tem tekmovanju tudi določa, kakšen prihodek bo neka univerza dobila na trgu študentov in kakšne predavatelje bo lahko najemala. Gre za podoben proces kot pri profesionalnem športu – oblikovanje »ekipe« univerzitetnih predavateljev je v razvitih državah (pri tem mislim predvsem na akademski trg ZDA in v neki meri Velike Britanije) podobno oblikovanju športnih ekip.

Po podatkih generalnega direktorata EU za raziskave je bilo v Sloveniji v letu 2002 726 znanstvenih publikacij (člankov) na milijon prebivalcev, kar nas med primerjanimi petintridesetimi evropskimi in svetovnimi državami postavlja na izjemno visoko štirinajsto mesto, presega pa celo povprečno vrednost za države EU (673 tovrstnih objav). Ključno vprašanje je seveda, ali to kaže tudi na povečanje kakovosti znanstvene produktivnosti v Sloveniji. Odgovor na to vprašanje nam dajo podatki MŠZŠ (kazalniki spremljanja nacionalnih razisko-

⁹ Na primer: ekonomska stroka uči, da je subvencioniranje zobozdravnikov in arhitektov v veliki meri subvencioniranje posameznikov, ne pa subvencioniranje dejavnosti, ki imajo pozitivne eksternalije.

¹⁰ Po mojih izkušnjah iz ZDA, ki imajo trenutno najkakovostnejši in najbolj konkurenčen univerzitetni (še posebno podiplomski) sistem na svetu, je uvedba novega predmeta predvsem stvar oddelka, niti ne univerze ali fakultete. Visokošolski učitelji presodijo, kdaj je neka tema ali področje dovolj zanimivo za študente, da ga ponudijo kot predmet. Podobno je seveda tudi pri ukinitvi predmetov. Na primer: ko se je leta 1997 razmahnila azijska finančna kriza, so že po nekaj mesecih ameriške univerze ponujale aktualne predmete na to temo. Pri nas bi zaradi birokratskega načina odločanja o uvedbi novega predmeta lahko čakali več let. Podobno je tudi pri predmetih, ki so uvedeni zaradi napredka znanosti in tehnologije. V ZDA hitro nov predmet uvedejo dobesedno v nekaj tednih in to je cilj, za katerega si je treba prizadevati, če želimo imeti prilagodljiv izobraževalni sistem.

¹¹ Večina rednih profesorjev ekonomije na naših univerzah ni sposobna opraviti magistrskega izpita na spodobnih doktorskih programih. O stanju profsorskega kadra na Ekonomski fakulteti govori članek Jožeta P. Damijana v Financah.

¹² O tem je govoril že tudi akademik prof. dr. Robert Blinc na prejšnjem srečanju o prihodnosti Slovenije, ko je bil govor o znanosti.

valnih politik), po katerih je bila Slovenija glede na število visoko citiranih objav na milijon prebivalcev (kar je merilo za odličnost znanosti) v obdobju 1997–1999 s tremi tovrstnimi objavami uvrščena na samo dno lestvice in zelo oddaljena od povprečja EU (31 tovrstnih objav). Pri tem najbolj vzbujajo skrb podatki, da je po meritvah generalnega direktorata EU v obdobju 1995–1999 za Turčijo in Portugalsko prav Slovenija dosegla najvišjo rast števila objav na milijon prebivalcev. Slovenska znanost se tako predvsem usmerja v pisanje člankov, ki pa niso znanilec niti znanstvene odličnosti niti povečanja prenosa znanja v gospodarstvo.

V zvezi s povedanim je nujno treba razmisliti o tem, da se sedanji trajni nazivi, ki so jih dobili številni redni profesorji na naših univerzah, odvzamejo, če njihovi nosilci ne izpolnjujejo trenutnih pogojev za izvolitev v nazive, ki jih trenutno imajo.¹³ Če se temu sicer kratkoročno za marsikoga neprijetnemu procesu izognemo, bomo morali imeti nekonkurenčen kader na naših univerzah še nekaj desetletij.

Nujno je treba skrajšati čas študija, ki zdaj povprečno traja osem let. To je najlažje uresničiti z uvedbo šolnin, saj je zdaj motiv študentov za hitro končanje študija majhen. Glede na ugodnosti, ki jih imajo študenti, je razumljivo, da se jim ne mudi končati študija.¹⁴

Povečati je treba konkurenco med univerzami. Trenutno imamo »trg«, ki je v veliki meri zmonopoliziran in fakultete imajo zelo majhen motiv za tekmovanje. Primer je Ekonomska fakulteta, ki ima okoli 10 tisoč študentov in nikakršne konkurence v osrednji Sloveniji, podobnih primerov pa je še veliko. Trg univerzitetnih storitev je treba kar se le da sprostiti in povečati konkurenco na njem, če ne gre drugače, tudi z razbitjem fakultet na manjše dele.¹⁵ Seveda bo pri tem prihajalo do odporov, kakršnemu smo na primer bili priča ob nedavni ustanovitvi Medicinske fakultete v Mariboru. Ob morebitnih takšnih sporih je nujna aktivistična vloga države, ki mora zaščititi potrošnika – v tem primeru študenta.

¹³ Seveda je pri tem treba najti ustrezne pravne rešitve, morda bi bilo najboljšo, da se naše univerze začasno razpustijo in da se takoj zatem ustanovijo nove, pri čemer so pogoji zaposlovanja in napredovanja zaostreni.

¹⁴ S podobnimi težavami se srečuje na primer tudi Nemčija, v kateri je povprečna dolžina študija predolga. Predlagani ukrepi, to je uvedba šolnin, pa so naleteli na hudo odpor študentov. Podoben odziv lahko pričakujemo tudi pri nas.

¹⁵ V zvezi s konkurenco na trgu izobraževanja je treba poudariti, da tudi srednje in osnovne šole pri nas ne morejo učinkovito tekmovati, saj so njihovi programi določeni po načelu centralizma. Če hočemo resnično tekmovanje tudi na tem področju, potem je treba šolam pustiti pravico, da oblikujejo večino predmetov po lastni presoji, ne pa po nareku ministrstva. Slednje naj bi omejilo svojo vlogo na to, da bi predpisalo minimalen osnovni sveženj predmetov, ki jih morajo učenci poslušati.

Za povečanje konkurence je treba odpraviti nostrifikacijo tujih diplom, saj v sedanji obliki ta obstaja kot davek na študij v tujini in je škodljiva tako zaradi tega, ker zmanjšuje verjetnost študija naših državljanov v tujini in verjetnost vrnitve naših državljanov s študija v tujini. Naj dodam, da nostrifikacija doktoratov tistih študentov, ki so študirali na vrhunskih tujih univerzah, dostikrat vsebuje elemente farse, ko v komisijo za nostrifikacijo izbrani univerzitetni učitelji odločajo o »ustreznosti« doktorske naloge, pri čemer sploh ne razumejo teme tega doktorata.

Izboljšati je treba pretok znanja iz univerze in inštitutov v prakso, za kar je spet treba spremeniti sistem nagrajevanja profesorjev. Na primer, na ameriških univerzah morajo predvsem profesorji uporabnih znanosti (engineering) del plače zaslužiti z »granti« iz industrije. Dokler ti mehanizmi pri nas ne bodo uveljavljeni, do takrat pretoka znanja iz univerz v industrijo v zaželenem obsegu ne bo. Pri tem pa se je treba zavedati, da je temeljno poslanstvo raziskovalcev na univerzah, še posebno v osnovnih znanostih, vendarle raziskovanje, saj so pri nas pogosti populistični pritiski v nasprotno smer – naj bi namreč tiste fakultete, ki se ukvarjajo s temeljnimi raziskavami, preoblikovali tako, da bodo postale nekakšne politehnike, ki bodo neposredno »koristne« v gospodarstvu. Iz lastnih izkušenj (tako študent kot tudi univerzitetni učitelj in raziskovalec s tujimi izkušnjami) vem, da je tako stališče naivno in škodljivo.

Ob povečanju sodelovanja med akademskim področjem in gospodarstvom pa mora država načrtno povečevati število raziskovalcev v podjetniškem sektorju, če želi doseči lizbonske in barcelonske cilje. Trenutno je dejavnost slovenskega raziskovanja in razvoja usmerjena predvsem v državni sektor (inštituti) in univerze, katerih glavni output je, kot smo že omenili, znanstvena odličnost in ne sodelovanje s trgom. V letu 2001 je bilo tako zgolj 33,6 % vseh slovenskih raziskovalcev v podjetniškem sektorju, ravno obratno kot v EU, na Irskem ali na Finskem, kjer je levji delež prav delež raziskovalcev v podjetniškem sektorju (49,7 %, 66,1 % in 56,9 %). Eden od načinov, kako povečati število raziskovalcev v podjetniškem sektorju, je tudi usmerjanje diplomantov v gospodarstvo in selektivne subvencije za take diplomante. Druga možnost, o kateri se pri nas ne razmišlja sistematično, pa je »uvoz« strokovnjakov iz držav, katerih BDP na prebivalca je nižji od našega. Tujim strokovnjakom, ki so pripravljene delati v Sloveniji, je treba olajšati zaposlovanje pri nas in jim tudi ponuditi davčne olajšave, vsaj za nekaj časa.

Žal pa je opisano usmerjanje kadrov v Sloveniji problematično, saj se večina mladih ne usmerja v naravoslovno-tehniške, ampak družboslovno-humanistične študije. Tako je po podatkih generalnega direktorata Evropske komisije za

raziskave v Sloveniji leta 2001 na področjih naravoslovno-tehniških ved diplomiralo zgolj 39 % vseh diplomantov, medtem ko so odločilni del – 61 % vseh diplomantov – predstavljali diplomanti s področja družboslovja in humanistike (61 %). Takšna struktura je precej drugačna kot v povprečju v državah EU, kjer prevladuje večja nagnjenost k naravoslovno-tehniškim vedam (48 %), kaj šele ne Finskem in Irskem, kjer prihaja 59 % oz 51 % vseh diplomantov s področja naravoslovno-tehniških ved. Takšna struktura kadrov je neoptimalna predvsem z vidika hitrejšega dohitevanja razvitejših gospodarstev EU, saj zmanjšuje število strokovnjakov, ki bi se morali preseliti v gospodarstvo ali ustanoviti svoja podjetja, s katerimi bi povečali inovacijske zmožnosti narodnega gospodarstva.

Cena delovne sile

Naša primerjalna prednost glede na države EU, to je poceni delovna sila, bo z gotovostjo postala stvar preteklosti, seveda če se bo raven naše produktivnosti približevala ravni produktivnosti v EU. To pomeni, da bodo delovno intenzivne panoge izgubljale svojo primerjalno prednost in odmirale. Zato bo v naslednjih dvajsetih letih upadel delež predelovalnih dejavnosti v BDP s sedanjih 27 odstotkov na okoli 20 odstotkov. V zvezi s tem je smiselno razmišljati o subvencioniranju stroškov, ki nastanejo z restrukturiranjem proizvodnje, torej s subvencioniranjem dodatnega izobraževanja delavcev. To je seveda bolj ali manj samo po sebi umevno in se tudi dogaja, kadar do tega pride *ex post*. Ker pa ni nikakršna skrivnost, da se bodo delovno intenzivne panoge umikale iz Slovenije, je nujno te procese *predvideti* in delavce v teh panogah začeti pripravljati na preoblikovanje njihovih panog že zdaj.

Kako odpraviti naše konkurenčne slabosti?

Javne finance

Delež javnega sektorja v BDP

Glavna težava javnih financ v Sloveniji je predvsem prevelik delež javnih financ v BDP. Pri tem je treba opozoriti, da se preverjanje smotrnosti porabe javnega denarja ne proučuje po ekonomskih merilih, ampak predvsem po tem, ali ustreza birokratskim merilom o ustreznosti razpisov in tako naprej, kar otežuje zmanjševanje deleža javnega sektorja v BDP. Tanzi in Schukencht opozarjata, da pri visokem deležu javnih financ v BDP praviloma prihaja do fiskalnega mešanja, to pa je neizogibno povezano z mrtvo izgubo.

O ustreznem deležu javnih financ v BDP nas uči zgodovinska izkušnja, predvsem zgodovinska izkušnja Švedske, ki velja za vzorec države blaginje. Od leta 1960 do leta 1995 je trošenje države na Švedskem naraslo s 16 odstotkov BDO

na 25,8 odstotka BDP. Od leta 1960 do leta 1994 je delež zaposlenih v javnem sektorju glede na vse zaposlene narasel z 12,8 odstotka na 32 odstotkov. Subvencije in transferji pa so od leta 1960 do leta 1995 narasli z 9,3 odstotka BDP na kar 35,7 odstotka BDP (vir Tanzi in Schuknecht). Skupni delež javnega sektorja se je torej v opisanih 35 letih povečal z 28,8 odstotka BDP na 55,8 odstotka BDP. Glede na to, da je bila Švedska v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja prepoznana kot konkurenčna država blaginje, priporočam, da se tudi v Sloveniji postavi za fiskalni cilj v naslednjih 20 letih postopno zmanjšati delež javnega sektorja na največ 30 odstotkov BDP. Predlagam, da se sprejme ustavno dopolnilo, ki bo predlog tudi formalno utemeljil, saj drugače zelo hitro lahko pademo v past časovno nedoslednih politik.

Za doseganje omenjenega zmanjšanja javnega sektorja je treba sistematično pregledati naš sistem subvencij in transferjev in takoj odpraviti vse tiste subvencije, pri katerih se ob podeljevanju ne preverja premoženjsko stanje. Prav tako je treba ukiniti vse implicitne subvencije (na primer prepoceni železniške prevoze) in jih nadomestiti z neposrednimi subvencijami prebivalcem z nizkimi dohodki.

Naj dodam, da izkušnje na novo industrializiranih držav (Singapur, Hongkong) kažejo, da se da doseči visoka stopnja kakovosti življenja ob bistveno manjšem javnem sektorju, kot ga imamo trenutno v Sloveniji in tudi v EU.

Zdravstvena blagajna

Zaradi demografskih gibanj in tehnološkega napredka v medicini, ki ju bomo vzeli za eksogena, bo ob nespremenjenem sistemu financiranja našega zdravstvenega sistema v naslednjih treh desetletjih postalo breme financiranja zdravstva izjemno veliko breme za našo aktivno populacijo. Moji izračuni kažejo, da bi do leta 2030 ob nespremenjenem načinu financiranja samo zaradi demografskih učinkov prispevna stopnja za zdravstvo narasla na 20 % bruto plače. Zaradi tehnološkega napredka v medicini pa je povsem jasno, da gre le za spodnjo mejo dejanske prispevne stopnje. Zaradi tega predlagam, da se dosednji sistem financiranja, ki je 85-odstotno še vedno financiran iz javnih sredstev, liberalizira z uvedbo minimalnega svežnja obveznega zavarovanja. Drugače povedano, predlagam, da se obseg pravic, ki jih krije ZZZS, korenito zmanjša na kritje tistih bolezni in stanj, ki resnično ogrožajo življenje državljanov, vse drugo pa naj se uredi z dodatnimi zavarovanji, ki naj jih državljanji kupujejo od zasebnih zavarovalnic. Predlagam tudi, da se navzgor omeji delež javnega denarja, ki je namenjen zdravstvu, na 8 odstotkov BDP – vse drugo naj krijejo državljanji iz zasebnih virov. Za državljanke z nizkimi dohodki mora biti poskrb-

ljeno neposredno, s transferji, ki povečujejo njihov razpoložljivi dohodek, ne pa z implicitnimi subvencijami, katerih ena od oblik je tudi popolno plačevanje vseh zdravstvenih storitev z javnimi sredstvi.

Davčni sistem

Kot smo že navedli, je glavna težava našega davčnega sistema, da so mejne stopnje na dohodek iz dela bistveno previsoke. Zaradi tega predlagam, da se sedanji prezapleten davčni sistem korenito poenostavi na sistem z eno samo konstantno mejno davčno stopnjo (flat tax) za vse vrste dohodka in da se odpravijo vse davčne olajšave. Ta sistem je s stališča ponudbe dela nevtralen, saj je vsaka nadaljnja ura, ki jo zaposleni ponudi na trgu, obdavčena po enaki stopnji – davek na vsako nadaljnjo ponujeno uro dela ni odvisen od prejšnje ponudbe dela znotraj koledarskega leta.¹⁶ Treba se je zavedati, da visoke mejne davčne stopnje vodijo k dragemu izogibanju plačevanja davkov (na primer fiktivno zaposlovanje prek študentskih servisov), zato bi uvedba davka s konstantno mejno stopnjo bistveno pocenila pobiranje davkov. Naj dodam, da se tak davčni sistem da narediti progresiven, tako da se vsem prebivalcem da splošno in veliko davčno olajšavo. Če taka olajšava obstaja, potem je povprečna davčna stopnja naraščajoča.

Konkurenčnost državnega aparata

Kot smo že videli, je nekonkurenčnost našega državnega aparata, ki jo potrjujejo tudi študije uglednih ustanov, ena glavnih ovir našega dolgoročnega gospodarskega razvoja. Tudi naši gospodarstveniki vidijo v nizki konkurenčnosti države in v tem, da se država do njih ne vede kot servis, ampak kot oblast, precejšnjo oviro za povečevanje naše konkurenčnosti.

Kot je bilo povedano že v uvodu, je treba vzpostaviti pogoje za minimiziranje iskanja ekonomskih rent. To pomeni, da se mora bistveno pospešiti odpuščanje nesposobnih državnih uradnikov.¹⁷ Predlagam tudi materialno odgovornost za slabe politične odločitve, še posebno pri subvencijah ali pomočeh podjetjem, ko te ne prinesejo zaželenega rezultata. To je podrobneje opisano v nadaljevanju tega besedila.

Monopolno-oligopolna organizacija

Po odnosu do konkurence se posamezne države zunaj in znotraj EU zelo razlikujejo med sabo. O teh razlikah in o potrebi po večji liberalizaciji tudi pri

¹⁶ Tak sistem je nedavno uvedla Slovaška, kjer je stopnja davka na vse vrste dohodka enaka 19 %.

¹⁷ To priporočilo velja splošno tudi za zasebni sektor, ki ga dušijo pravila našega togega trga delovne sile.

tako imenovanih svobodnih poklicih je govoril komisar Mario Monti (2003). Zaradi različnih ukrepov, ki soobstajajo v državah EU, je treba iz vseh držav v Slovenijo prenesti najliberalnejše ukrepe. Trenutno ni nobene sistematične študije, ki bi primerjalno umestila slovenske ukrepe tržne ureditve v kontekst EU. Nezanosljivi dokazi pa pravijo, da je naša ureditev praviloma povzeta po nemški ali avstrijski, ti dve državi pa se po ureditvi (še posebno pri svobodnih poklicih) uvrščata med najbolj omejevalne v EU. Vsekakor pa je za oblikovanje ukrepov ekonomske politike treba sistematično proučiti to problematiko.¹⁸

Funkcionalna nepismenost

Za vzpostavljanje višje ravni funkcionalne pismenosti predlagam obvezno preverjanje funkcionalne pismenosti za vse zaposlene v javnem sektorju ali pa vsaj za tiste, ki podpisujejo uradne dokumente. Posamezniki, ki ne bodo uspešno prestali preizkusa funkcionalne pismenosti, torej bodo uvrščeni pod tretji razred pismenosti po razvrstitvi OECD, bodo izgubili pravico podpisovati uradne dokumente (ali pa je ne bodo dobili) za toliko časa, dokler ne dokažejo, da se je njihova funkcionalna pismenost izboljšala.

Poleg tega predlagam, da po našem vstopu v EU prednostna naloga naše politike postanejo ukrepi za povečevanje stopnje funkcionalne pismenosti prebivalstva. Predlagam tudi, da se pri vladi ustanovi delovna skupina, ki bo oblikovala program za povečevanje stopnje funkcionalne pismenosti. Uspešnost dela te skupine pa bi morali vsako leto meriti z javno objavljenimi rezultati preizkusov funkcionalne pismenosti statistično velikega vzorca prebivalcev Slovenije.

Negativen odnos do tujih naložb

Pri negativnem odnosu do tujih naložb bo potrebno veliko dela, še posebej zato, ker do zdaj za oblikovanje pozitivnega odnosa do teh naložb ni bilo narejeno ravno veliko, medtem ko so nasprotniki tujih vlaganj v Sloveniji več kot desetletje onesnaževali naš medijski prostor. Predlagam, da se oblikuje, tako kot se je pri referendumih za vstop Slovenije v Nato in EU, sistematična medijska kampanja, na katere čelo naj se postavijo politični voditelji, ki naj za oblikovanje konstruktivnega odnosa do tujih naložb tudi javno sprejmejo odgovornost.

Preobremenjenost podjetništva z administrativnimi zadevami

Zaposleni v javnem sektorju imajo drugačne motive kot zaposleni v zasebnem sektorju, še več, zaposleni v javnem sektorju pogosto vsaj implicitno merijo svojo

¹⁸ Med pisanjem tega besedila je UMAR naložil avtorju, da sistematično prouči vprašanje konkurence in dejavnikov, ki omejujejo konkurenco v Sloveniji. Pričakujemo lahko, da bodo izsledki te študije znani do konca avgusta 2004.

»produktivnost« s številom dokumentov, ki jih izdelajo, pri tem pa pri njihovi izdelavi pogosto ne sodelujejo tisti, ki jih ti dokumenti zadevajo. Prav tako manjka povratna zveza, s katero bi podjetniki lahko hitro in učinkovito sporočali državnim organom težave z neživljenjskimi predpisi, ki ne koristijo nikomur.¹⁹

Zaradi tega predlagam, da se ustanovi stalni organ za izmenjavo podatkov o delovanju zakonov, ki bo zakonodajalca seznanjal z uspešnostjo in neuspešnostjo posameznih zakonskih rešitev, tako da bo ta lahko zakone čim hitreje izboljševal in prilagajal potrebam. Bistveno pri takem organu je, da mora biti njegovo delovanje čim bolj neformalno zastavljeno in javno.

Preplitev in nediferenciran finančni sistem

Preplitev in nediferenciran finančni sistem je v veliki meri posledica čezmerne zaščite, ki so jo pod krinko nacionalnih interesov uživale domače banke. Zaradi tega bi bilo treba bistveno povečati število resnih tekmecev na našem finančnem trgu, na katerem prevladuje regionalna usmerjenost.

Pričakovati je, da bodo z našo vključitvijo v EU in uvedbo evra predvidoma leta 2007 te težave na naš realni sektor vplivale manj kot do zdaj, saj bodo podjetja in potrošniki lahko iskali posojila in trgovali z vrednostnimi papirji tudi s partnerji v EU, pri čemer pa devizno tveganje ne bo imelo nikakršne vloge več. Zaradi tega posebni ukrepi gospodarske politike razen tega, da se finančni trg čim bolj odpre tuji konkurenci, niso potrebni, saj bi najverjetneje vodili le do povečanega administriranja.

EKONOMSKA POLITIKA

Ali bi morala država izdelati »vizijo« z opredelitvijo konkurenčnih dejavnosti, ki jih podpira?

Ne! Razlog za to je, da državni aparat oziroma državni uradniki nimajo podatkov o produktivnosti, cenah in tehnologijah, ki bi bili boljši od tistih, ki jih imajo udeleženci na trgu. (Če jih imajo, potem je v gospodarstvu nekaj zelo narobe.) Zato pri izdelavi konkurenčne vizije in »iskanju zmagovalcev« ne morejo biti uspešnejši od tistih posameznikov, ki izbirajo zmagovalce na trgu tako, da zanje »glasujejo« s svojimi kapitalskimi vložki, in ki so za svojo vizijo pripravljeni poseči v denarnico.

¹⁹ Tipičen primer je zahteva, da morajo imeti natakarji tudi v najbolj zanikrni beznici opravljeno gostinsko šolo, pri čemer se v gostinski šoli učijo vrhunske strežbe, ki je pri svojem delu nikoli ne bodo potrebovali. V takih primerih mora o kvalifikacijah odločati trg.

Poleg tega pa državni uradniki pri poseganju v gospodarstvo niso enako motivirani za uspeh svojih posegov kot tisti udeleženci na trgu, ki se za posege odločajo zato, da bodo z njimi zaslužili. Denarna izguba državnih uradnikov je pri takih posegih ali iskanju vizije majhna ali je celo ni. Zaradi tega bi moral biti potreben pogoj za to, da se državni uradniki (in prek njih država) lahko udeležujejo graditve nekakšnih vizij gospodarskega razvoja ta, da morajo resnost svojih pogledov in vizij dokazati tako, da ob oblikovanju ukrepov ekonomske politike shranijo upoštevanja vreden del svojega premoženja na posebnem računu, na katerem ta sredstva ostanejo, dokler se predlagani ukrep v celoti ne uresniči. Cilje je zaradi tega potrebno zastaviti na merljive načine, ravno tako pa je treba preverjati njihovo doseganje.

Smotrno pa je, da država predvsem s svojimi »mehkimi instrumenti« podpre povezovanje področij, ki imajo kritično maso raziskovalcev, podjetij, prenos znanja z akademskega področja v gospodarstvo in tako naprej, predvsem zato da jim olajša medsebojno sodelovanje. Vendar mora v takšnem primeru postaviti operativno merljive cilje, ki jih želi doseči, in njihovo uresničitev tudi brezpogojno zahtevati. V nasprotnem primeru lahko pričakujemo oblikovanje monopolne rente s strani tako podprtih institucij. Rezultati monopolne rente so lahko podobni tistemu, kar imamo danes – znanost, ki izjemno veliko objavlja in se ne povezuje s trgom, ter težnjo, da večina raziskovalcev daje prednost gotovosti v znanosti (objavljanju znanstvenih člankov) pred negotovostjo na trgu (razvijanju novih izdelkov in storitev).

Koliko naj se država vmešava v gospodarstvo? Ali se sploh še lahko?

Država naj se v gospodarstvo ne vmešava, razen v teh primerih:

1. da zagotovi čim boljše delovanje trgov in uravnava monopole. Pri tem sta v glavnem mišljeni kakovostno razsojanje ob zlorabi prevladujočega položaja na trgu ter kar se da hitro in pravično razsojanje v sodnih primerih;
2. da poseže takrat, kadar gre za suboptimalno delovanje trgov zaradi zloma usklajenosti ali pareto suboptimalnih izidov delovanja trga, ki so posledica tako imenovane zapornikove dileme in tistih motenj, ki nastanejo zaradi manjkajočih trgov. Primer zloma usklajenosti je na primer bančna panika, ki jo mora preprečevati monetarna oblast (torej širša država); primer motenj, ki nastanejo zaradi manjkajočih trgov, pa je onesnaževanje in prometna gneča na »zastonj« cestah;
3. in da skrbi za proizvodnjo javnih dobrin in za subvencioniranje tistih dejavnosti, ki imajo pozitivne eksternalije za družbo. Primer koristnega subvencioniranja je subvencioniranje izobraževanja;

4. drugi posegi, torej subvencioniranje podjetij ali panog, nadzor nad cenami (kadar ne gre za monopole), iskanje »perspektivnih panog« in podobno, pa niso dopustni iz razlogov, ki so naštetih že v prejšnji točki.

Če pa se država vendarle odloči za posege, ki so navedeni v točki 4 zgoraj, pa morajo tisti državni organi in državni uradniki, ki zagovarjajo take posege, zanje odgovarjati z lastnimi kapitalskimi vložki. (Slednje je enako kot v zgornji točki.) S tem se bo možnost moralnega hazarda zmanjšala, saj bodo interesi državnih uslužbencev povezani s tem, da je njihov poseg kar se da kakovosten.

Dodatno je pomembno, da se državni posegi v gospodarstvo, če so že nujno potrebni, proučijo z analizo stroškov in koristi. Brez tega potrebnega pogoja posegi ne bi smeli biti dovoljeni.

POLITIČNOEKONOMSKA VPRAŠANJA

Ali je domače lastništvo lahko jamstvo za ohranjanje ali razvoj ključnih dejavnosti?

Ne! Treba je povedati, da je vprašanje določanja »vitalnih« dejavnosti v svojem bistvu enako državnemu določanju vizije oziroma izbiranju zmagovalcev. Panoge oziroma menedžerji v panogah in podjetjih, ki želijo uživati državno zaščito pred konkurenco, se zato lahko z lobiranjem razglasijo za »vitalne« in prepričajo, da bi jih prevzeli tujci. Naj dodam, da teza, da domače lastništvo jamči ohranjanje katere koli dejavnosti, nima empirične podpore. Če je neka dejavnost uspešna, bo obstala ne glede na lastništvo, če pa ni uspešna, pa je nedopustno, da bi jo (po navadi s subvencijami, lahko tudi prikritimi) ohranjali pri življenju na račun družbe, in to le zato, ker je v domači lasti.

Kakšna je vloga domoljubja v gospodarstvu?

Empiričnih raziskav na to temo ni. Domoljubje se verjetno izkaže kot spodbujevalec takrat, ko je država v vojni in je treba iz vseh proizvodnih dejavnikov iztisniti čim več, vendar imamo tudi za to tezo le nezanesljive dokaze. Sistematičnih empiričnih dokazov za vlogo domoljubja v gospodarstvu pa ni. Ali multinacionalke lahko ogrožajo nacionalne interese?

Odgovor na to vprašanje je ključno odvisen od tega, kako opredelimo nacionalni interes. Zaradi tega, ker nacionalni interes ni enolično definiran, lahko pri tem vprašanju pričakujemo zelo dolgo razpravo, ki pa se najverjetneje ne bo končala s sklepom, ki bi ga bilo mogoče uporabiti v praksi.

Če gre za to, da bi multinacionalke zniževale življenjsko raven, uničevale delovna mesta in podobno (kar se pogosto sliši v zvezi s tem), potem je odgovor negativen. Dejansko gre za to, da morajo multinacionalke spoštovati naš pravni red – če je ta pogoj izpolnjen, potem ni razloga, da bi se do naših državljanov vedle drugače, kot se do njih vedejo domača podjetja.

Kako še bolj spodbuditi domače podjetništvo in pobudo?

Povedati je treba, da moramo spodbujati podjetništvo v celoti, ne samo domače. Našteti ukrepi za izboljševanje konkurenčnosti bodo spodbujali tudi podjetništvo.

Literatura

Kotnik, Patricia, in Mičo, Mrkaić, *Inovacijska dejavnost slovenskih podjetij: obseg in učinki kapitala znanja*, 2002.

Mencinger, Jože, *Does foreign direct investment always enhance economic growth?* Kyklos, 2003.

Mrkaić, Mičo, The Growth of Total Factor Productivity in Slovenia, *Post-Communist Economies*, 2002.

Monti, Mario: *Competition in Professional Services: New Light and New Challenges*, govor pred Bundesanwaltskammer, Berlin, 21. marec 2003.

Mrkaić, Mičo, Izkoriščanje človeka po vrtcu, *Finance* 2003.

Pavlič Damijan, Jože, Nemerljivi učinki znanosti, *Financ*, 2003.

Tanzi, Vito, in Schuknecht, Karl, *Public Spending in the 20th Century*, Cambridge University Press.

Peter F. Orazem in Milan Vodopivec, *Do Market Pressures Induce Economic Efficiency: The Case of Slovenian Manufacturing, 1994–2001*, working paper.

Ivan Rupnik

Glavni direktor, Hidria korporacija, IMP Klima, d. o. o.

Pogovor o prihodnosti Slovenije

Prepričan sem, da Slovenija v prihodnje kot ena od držav EU ne bo razpoznavna samo kot država s kakovostnimi storitvami, ampak tudi kot država s prepoznavnimi blagovnimi znamkami, kakovostnimi izdelki in dosežki v industriji.

Industrija je in bo tudi v prihodnje nosilka družbenega razvoja in standarda neke države, zato ji moramo tudi v Sloveniji posvetiti dovolj pozornosti na vseh področjih, da bomo v tisti skupini držav EU, ki se bodo razvijale najhitreje. Mi v gospodarstvu verjamemo, da Evropa dveh hitrosti dejansko bo in Slovenci želimo biti v tisti skupini, ki se bo razvijala s prvo hitrostjo. Za to imamo vse možnosti, le organizirati se moramo ustrezno, izkoristiti sodelovanje med zakonodajno in izvršno oblastjo, izobraževanjem in gospodarstvom in vse družbene in gospodarske tokove usmerjati tako, da bo v državi prevladovala pozitivna miselnost. V tem trenutku nam te najbolj primanjkuje. Slovenija lahko ima svoj lastni model uspešnosti, ni treba, da vedno posnemamo in se sklicujemo na druge (Finska, Irska), če imamo dovolj lastne ustvarjalnosti in moči.

Moj pogled v prihodnost ni pesimističen, nasprotno, prepričan sem, da bomo znali tudi v prihodnje kot ena uspešnih držav EU uveljavljati svojo delavnost, tehnično znanje, iznajdljivost, ki smo jih v zgodovini že tolikokrat dokazovali, in predvsem prodornost. Če smo danes sposobni opremiti s kakovostnimi izdelki upravno stavbo British Petrola v Londonu in če smo s slovenskim tehničnim znanjem opremili tri olimpijske dvorane v Atenah, potem je naš optimizem utemeljen.

Če se ozremo v naše podjetje IMP Klimo oziroma v našo korporacijo Hidrio, vidimo, da smo se v vseh zgodovinskih obdobjih našega poslovanja srečevali z različnimi družbenogospodarskimi ureditvami, raznimi administrativnimi težavami in omejitvami, pa vendar smo vedno stavili na lastno znanje, izkušnje, sposobnosti svojih ljudi in vedno gledali dovolj daleč v prihodnost, da smo uspešno premagali trenutne težave in uresničevali zahtevne cilje. Opiranje na lastno znanje in izkušnje nas je v odločilnih trenutkih vedno reševalo, zato so bomo na lastno znanje opirali tudi v prihodnje.

Poudaril pa bi nekaj ključnih elementov, ki bodo bistveno vplivali na naše poslovanje v prihodnjih 10–20 letih. Te bi rad danes posebej omenil in prepričan sem, da morajo dobiti svoje mesto tudi v prihodnjih ukrepih izvršne in zakonodajne oblasti:

a) Kadri

Za vsakim poslovno uspešnim podjetjem stojijo ustvarjalni, motivirani in delovni ljudje, ki znajo pravočasno zaznavati spremembe in jih pravilno usmerjati v nenehno izboljševanje konkurenčnosti podjetja.

Pri nas se srečujemo z velikim pomanjkanjem odličnih strokovnjakov s področja strojništva, elektronike, elektrotehnike, skratka tehničnih poklicev. Poudariti moram, da je to ključni kader za celotno slovensko industrijo in tudi za družbeno nadgradnjo. To so prihodnji ustvarjalci novih konkurenčnih izdelkov, sistemov itd., s katerimi bomo tekmovali na svetovnih trgih.

Težave:

- nedorečeni in sodobnim težnjam neprilagojeni študijski programi na tehniških fakultetah (sistem spreminjanja in posodabljanja študijskih programov je predolg, zato morajo skupine podjetij same opredeljevati in financirati nekatere študijske programe),
- slaba opremljenost laboratorijev, ki je potrebna za raziskovalno delo,
- premalo dobrih srednješolcev se odloči za študij na tehniških fakultetah. Pred več kot 20–25 leti je bil študij na tehniški fakulteti za študente čast in imeli smo imidž, če smo študirali tehniko. Danes je na tehniških fakultetah veliko študentov, ki svojega mesta niso našli na ekonomski ali družboslovni fakulteti, kar kaže na krizo na področju tehničnih kadrov danes in če ne bo bistvenih sprememb, bo še hujše v prihodnje.

b) Raziskave in razvoj

Kontinuiran program razvoja in raziskav je ključnega pomena za obstoj programov in podjetij na trgu. V preteklem obdobju, predvsem v zadnjih 10 letih, je bilo premalo vlaganj v raziskave in razvoj v industriji. Razlogi so znani in jih ne bi ponavljal.

V Hidrii smo svoje programe, ki jih kar 85 % prodamo na zahtevnih svetovnih trgih, od ZDA, JA, Rusije, Azije in Avstralije, strateško dolgoročno umestili, kar pomeni, da jih bomo pospešeno razvijali v skladu s svetovnimi usmeritvami in z njimi omogočali nadaljnjo uspešno rast korporacije in njenih družb. Na teh osnovah smo v letu 2002 ustanovili RTC I KGH, ki danes zaposluje 7 raziskovalcev. Naslednji ukrep za krepitev pomena raziskav in razvoja v korporaciji je bil zasnova prvega I KGH v Sloveniji, katerega gradnja se bo začela konec letošnjega leta v Godoviču, neposredno v bližini IMP Klime. V

okviru tega objekta bo zgrajenih 16 razvojno-raziskovalnih laboratorijev za pokrivanje vseh področij RR-stroke KGH v Sloveniji, srednji in jugovzhodni Evropi. Konec leta 2008 bo v njem imelo zaposlitev 40 inženirjev, magistrstov in doktorjev znanosti za energetiko, klimatizacijo, elektroniko in informatiko.

Naložba bo vredna več kot 8 milijonov EUR, sam objekt bo imel približno 3200 m² in bo eden prvih tako kompleksnih inštitutov, ki se bo zgradil v Sloveniji po osamosvojitvi.

Strateško smo vlogo RTC I KGH opredelili v treh ključnih smereh:

- prevladovale bodo uporabne raziskave za programe korporacije in druge zainteresirane v slovenski industriji. Pomembno je poudariti tudi to, da je IMP Klima gonilna sila slovenskega grozda KGH, ki v več delih povezuje preostalo industrijo te stroke in ji pomaga utirati poti v svet. Korporacija Hidria je v tem trenutku edina korporacija v Sloveniji, ki lahko tudi kapitalsko povezuje industrijo KGH, ji omogoča intenziven razvoj in prodornost na trgu;
- sodobne laboratorijske zmogljivosti bomo ponudili slovenskim in izbranim tujim tehničkim fakultetam za dodiplomski in podiplomski študij. Pri tujih povezavah bodo v ospredju tiste, ki nam bodo dolgoročno omogočale utrjevanje naših strateških pozicij na trgih;
- v sklopu inštituta bo delovala akademija znanja Hidria s področja KGH za izvajanje izobraževalnih programov za uporabnike iz Slovenije in tujine.

Raziskave in razvoj so dolgoročno ključno področje za uspešno delovanje podjetja in korporacije, zato smo prepričani, da je odločitev pravilna in pričakujemo, ker je to v skladu tudi s strategijo prihodnjega razvoja slovenske industrije, da bodo temu projektu prisluhnila tudi ministrstva.

c) Okolje

Okolje, v katerem deluje neko podjetje, je pomembno za uspešno poslovanje. Slovenci smo prepričani, da smo ravno tako uspešni kot drugi narodi. Če delujemo in ustvarjamo v okolju, ki je do podjetij prijazno in spodbuja njegovo delovanje in razvoj, potem so tudi cilji dosegljivi. Žal tako kot v preteklosti tudi danes slovensko okolje ni ravno prijazno do podjetij. Pred leti so gospodarski razvoj ovirale nekonkurenčne bančne obresti in nezmožnost najemanja konkurenčnejših posojil v tujini, v prihodnje pa spremenjena davčna zakonodaja. Napovedi kažejo, da bo nespodbudno oziroma slabše okolje pri naložbah, izjema je le oprema za raziskave in razvoj, kar je glede na tehnološko stanje slovenske industrije nesprejemljivo. Slovenska industrija mora intenzivno prenavljati izdelke in še bolj tehnologijo.

Če smo na eni strani s ceno delovne sile predragi za tuje vlagatelje pri proizvodnji tehnološko manj zahtevnih izdelkov, smo na drugi strani s svojimi davčnimi rešitvami tudi neprilučni za naložbe, pri katerih je potreben visoko usposobljen kader (davek na plače, kar nas uvršča pri višjih plačah v sam evropski vrh obremenitev plač).

Ovira za hitrejši razvoj industrije je tudi nedorečena lastniška struktura. Predvsem tam, kjer še vedno v lastniški strukturi prevladujejo PID-i, ni zaznati smejših korakov pri vlaganjih, razvoju in prodornosti na trgih.

Vprašati se moramo, kaj lahko ponudimo domačim in tujim vlagateljem in kako bi lahko privabili vlagatelje v tisto industrijo, v kateri bi se odpirala nova delovna mesta. Kaj bomo storili, da bodo tudi tuja podjetja videla v Sloveniji odskočno desko za jugovzhodno Evropo?

Prof. dr. Pavle Sicerl

Znanstveni svetnik, SICENTER, Ljubljana, in
redni profesor Pravne fakultete Univerze v Ljubljani

Znanje in sodelovanje

(Prispevek za pogovore o prihodnosti Slovenije o konkurenčnosti, 1. 3. 2004)

Veseli me, da je v vabilu za pogovor ocena dosežene stopnje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, javnega sektorja in celotne družbe opredeljena v širšem smislu. Tudi poročilo Evropske komisije o konkurenčnosti (2003) konkurenčnost razume kot visoko in rastočo raven življenjske ravni pri najmanjši možni ravni neprostovoljne nezaposlenosti na trajnostni podlagi.

Moj prispevek se bo nanašal predvsem na oceno položaja Slovenije glede na EU, ker je temelj vsake dobre odločitve k izboljšanju blaginje, učinkovitosti gospodarjenja in konkurenčnosti pravilna celovita ocena položaja, v katerem smo. Ta pa v javnosti niha med neupravičenim samozadovoljstvom in pretiranim pesimizmom, med nekritičnimi zgodbami o uspehu in mnenji, da so nas zaostanki pri kakovostnem prestrukturiranju odločilno prestavili v vlogo drugorazrednega konkurenta na evropskem in svetovnem trgu.

Količinsko gledano, Slovenija še vedno zaostaja pri produktivnosti dela glede na kar 13 od 15 držav EU za 10 do 25 let, kakor tudi za 10 do 33 let pri izvozu blaga na prebivalca pri primerjavi z uspešnimi manjšimi državami v EU 15. To so velike razlike pri dveh zelo pomembnih kazalnikih konkurenčnosti. V splošnem je položaj Slovenije slabši na zahtevnejših področjih, pri avtomobilih in mobilnih telefonih na prebivalca pa smo blizu ali na povprečju EU 15.

Govorim o posebni kategoriji pojma časovne distance (S-distanca), ki jo uvažam v svetovno literaturo in meri razliko v času, ko primerjani enoti dosežeta isto raven danega kazalnika. Miselna inovacija pri tej novi generični meri razlik je v tem, da razlike med časovnimi serijami, merjene v navpični smeri, dopolnijo z novo komplementarno mero razlik, ki meri razliko med njima v vodoravni smeri za dano raven kazalnika in je izražena v enotah časa. Kot vse generične ideje, ima tudi koncept tako opredeljene časovne distance široko

področje potencialnih aplikacij na makro- in mikroravni. Ta novost je dokaz, da dosedanje metode v ekonomiji, menedžmentu in statistiki niso povsem izkoristile informacije o posameznih elementih časovne dimenzije, ki je bila vedno na razpolago v obstoječih podatkih. Tako jo npr. lanski Nobelov nagrajenec za ekonomijo profesor Granger (University of California) še naprej razvija kot kriterij za ocenjevanje modelov predvidevanja (Granger, Jeon 2003). Nas pa zanima pomen tega novega pogleda za strateške razprave in odločanje doma in v Evropi v kontekstu lizbonske strategije.

Prvič, izražena v enoti časa je tako opredeljena časovna distanca razumljiva vsem, od politikov, podjetnikov, medijev do najširše javnosti. Npr. raven BDP na prebivalca leta 2001 v Sloveniji je bila dosežena za povprečje EU 15 že leta 1985. S-distanca 16 let pa seveda ne pomeni, da se bo taka časovna razdalja nadaljevala tudi v prihodnosti. Vsekakor pa je intuitivna razumljivost ena od idealnih lastnosti, ki naj jih ima instrument predstavitve, ovrednotenja, primerjave, spremljanja in nadziranja in lahko zelo pomembno vpliva na javno mnenje in odločanje.

Drugič, v dinamičnem kontekstu so lahko ugotovitve bistveno drugačne kot pri običajnih statičnih analizah razlik. Če npr. pogledamo odstotkovno razliko v pričakovani življenjski dobi za ženske med EU 15 in Slovenijo, znaša le 3 %, časovna distanca pa kar 12 let, kar kaže na povsem drugačno potrebno strateško odločitev za izboljšanje na področju zdravja.

Tretjič, v evropski razvojni paradigmi je odnos med gospodarsko rastjo in kohezijo eden najpomembnejših in najbolj nasprotujočih elementov strategije. Ta povezava je ena ključnih točk evropske razvojne paradigme, kot je izražena v lizbonski deklaraciji: rast, kohezija, zaposlenost. V dinamičnem kontekstu je treba upoštevati, da se z večjo stopnjo rasti pri enakih drugih pogojih zmanjšuje časovna distanca. Tako so učinkovitost, rast, neenakost in konvergenca po tej teoriji povezane v dveh dimenzijah, statični in dinamični. Ukrepi, ki izboljšujejo učinkovitost gospodarstva, lahko v neki meri posredno pomagajo pri reševanju problema neenakosti, in obratno, neučinkovitost posredno še poslabšuje problem neenakosti. Ta teorija opozarja, da bo treba mnoge stvari gledati v kompleksnejši perspektivi. Uporabimo zelo poenostavljen primer koncepta celotne stopnje neenakosti, pri čemer gre za simultano dojetanje in merjenje razlik v dveh dimenzijah (statična razlika v vrednostih kazalnika v določenem času in časovna distanca za določeno raven kazalnika). Naj bo vrednost dohodka na prebivalca za enoto 1 za 50 % večja od vrednosti za enoto 2 za vsa leta opazovanega obdobja, naj zaradi enostavnosti primera dohodek za obe enoti

raste po enaki stopnji rasti, vendar v enem scenariju 4 % letno, v drugem scenariju pa po 1 % letno. Konvencionalne relativne statične mere neenakosti ocenjujejo obe situaciji kot enako stopnjo neenakosti (statični indeks je za 50 % višji v tem poenostavljenem primeru iste stopnje rasti obeh enot), dinamična analiza pa ju ocenjuje kot bistveno različni stopnji neenakosti, saj je časovna distanca v prvem scenariju 10 let, v drugem pa kar 40 let (Sicherl 1997).

Večja učinkovitost torej omogoča večjo stopnjo rasti pri istih sredstvih, višja stopnja rasti pri dani distribucijski politiki zmanjšuje časovno distanco, to zmanjša eno dimenzijo neenakosti in povečuje kohezijo v družbi; bolj kohezivna družba je prilagodljivejša pri sprejemanju odločitev za potrebne spremembe, to pa spet vodi v učinkovitejši razvoj. Lahko si seveda zamislimo začarani krog v obratni, tj. negativni smeri. Politiki bi se morali tega zavedati, sedanja ekonomska teorija jim tu ne pomaga. Zato je časovna distanca eden od mnogih koristnih strokovnih podpornih elementov za večjo realističnost razprave o drugačnih pristopih pri ustvarjanju družbenega soglasja o viziji razvoja, pri scenarijih uresničevanja in ocenjevanju rezultatov.

Menim, da Slovenija še ni dobro pripravljena na svetovni izziv, to je družbo, temelječo na znanju. Ne gre samo za omenjene zaostanke, ampak tudi za prevladujočo miselnost. Lundvall je na sestanku na Portugalskem leta 2000 kot eno od zahtev družbe, temelječe na znanju, opredelil reintegracijo strategij podjetij, socialnih partnerjev in politik na raznih področjih. Prav tako meni, da je produkcija intelektualnega kapitala bistveno odvisna od družbenega (socialnega) kapitala, to je družbene sposobnosti za sodelovanje brez prevelikih trenj. V družbi, v kateri je malo medsebojnega zaupanja, se lahko le malo nauči in informacije se ne morejo učinkovito uporabljati.

Tudi sam sem že pred desetimi leti pisal, da sta prav integracija in celovitost največji problem pri usmerjanju družbenih in gospodarskih procesov v Sloveniji (Sicherl 1994), kar je pomanjkljivost vseh vlad v samostojni Sloveniji. Poročilo o razvoju (UMAR 2002) pravilno kaže na implementacijski deficit, odločneje pa je treba poudariti koordinacijski deficit (vladni organi, javni sektor, podjetja, socialni partnerji in civilna družba) (Sicherl 2002). Stvari se že počasi popravljajo. Upajmo, da gre pri tem za spremembe miselnosti v pravi smeri in ne predvsem za pripravljenost za skupno delo zaradi potreb za dogovor z EU, ki nas tako hitreje navaja na red in sožitje, kot bi bili to sicer sami pripravljene storiti.

To pomeni, da so inovativnost in prilagodljivost, hitra odzivnost ter odprava koordinacijskega in implementacijskega deficita temeljni elementi na poti dohi-

tevanja razvitih (Sicherl, Svetličič 2004). Naučimo se nekaj od uspešnih majhnih držav: doseganje družbenega soglasja o razvoju z odprtostjo in strpnostjo je bila podlaga za poznejše uspehe in prilagodljivost Irske, Nizozemske in Finske. Preveč je dolgoročnih strukturnih zaostankov in nefleksibilnosti, da bi brez družbenega soglasja in odprave koordinacijskega deficita in brez nove miselnosti v celotni družbi posamezni dobri ukrepi lahko zagotovili uspešno razvojno pot.

Poleg družbenega soglasja obstaja problem usklajenosti ukrepov in predpisov tudi na strokovni ravni, ki so odgovornost vlade in javne uprave. Tako so nekateri predpisi lahko primerni za en vidik s stališča enega ministrstva, povzročijo pa negativne učinke ali nepotrebne omejitve pri potrebni prilagodljivosti na drugih področjih. Zdi se, da ni potrebnega delujočega mehanizma, ki bi na dovolj visoki ravni v vladi in upravi hitro in učinkovito reševal take kontraproduktivne posledice nekaterih predpisov, da bi to lahko zagotavljalo primerno podjetniško okolje in bi nas izvleklo iz nezavidljivih nizkih mest v tem pogledu v mednarodnih primerjavah.

Pri dohitevanja razvitih se bodo lahko zaostanki zmanjševali ali povečevali, odvisno od naših rezultatov. V zadnjem desetletju je bila realna stopnja rasti BDP za Slovenijo v povprečju za 1,8 % višja kot za povprečje EU 15. Če nam bi uspelo razliko v stopnji rasti BDP v prihodnjem obdobju obdržati na 2 %, bi se v 16 letih izenačili s povprečjem EU 15 za BDP na prebivalca po kupni moči in v 20 letih z Avstrijo, ki je zdaj zadnja med petimi vodilnimi državami v EU 15. Tu ne gre za zgoraj uporabljeni pojem časovne distance za dano raven kazalnika, temveč za enostavno poznano enačbo med potjo, hitrostjo in potrebnim časom. Tudi pri veliko bolj optimističnih predpostavkah o rasti Slovenije bi dohitevanje pomenilo tri polne parlamentarne oziroma vladne mandate in torej ni veliko možnosti, da bi se to zgodilo hitro, še manj pa da bi do tega prišlo kar samodejno po neki zagotovljeni tendenci konvergence. Brez kakovostnega preboja in širitve inovacijske miselnosti iz sedanjega dokaj ozkega kroga na celotno družbo, od države do posameznika, taka pričakovanja niso uresničljiva.

Dovolite mi še komentar o fleksibilnosti dela. Fleksibilnost dela ni osamljen pojem, enako potrebna je prilagodljivost podjetij na trgu ter pri inovacijah in razvoju kakor tudi države in socialnih partnerjev. Kot opozarja Beck (2000), režim tveganja prevladuje na vsakem področju, v ekonomiji, družbi in politiki, kar pomeni, da se bo v prihodnosti delo razvijalo v več kot eni smeri, v svoji razsežnosti in med njegovimi številnimi različnimi razsežnostmi. Prožno

prilagajanje je torej nujnost, kar pa ne pomeni, da obstaja ena sama možnost institucionalnega prilagajanja, kot to oznanjajo nekateri liberalni krogi v svetu, ki prikazujejo deregulacijo kot edini zveličavni model prilagajanja. Deregulacija tudi v razvitem svetu nikakor ni edini način reševanja obstoječih problemov (Sicherl 2003).

S stališča učinkovitosti ukrepov zaposlitvene politike se to poleg drugih primerov nanaša npr. še bolj konkretno na samozaposlenost, ki pa je zelo heterogena. Po eni strani je v literaturi samozaposlovanje povezano tudi s konceptom podjetništva, v takih primerih ga lahko vzamemo za zelo pozitivno in inovativno vrsto ekonomske aktivnosti (Boegenhold 2002). Po drugi strani pa je lahko samozaposlenost edina rešitev za preživetje, ki so jo nezaposleni izbrali zaradi pomanjkanja drugih možnosti ali majhnega zaslužka v nestabilnih razmerah. Kot poudarja Boegenhold, je pri prvi skupini opaziti rast novih podjetij in novih poklicev, pojavljajo se številni novi samozaposlitveni poklici in profili dela. Zdi se, da naši predpisi omejujejo in otežujejo razvoj takih podjetij in poklicev, kar omejuje pozitivne učinke fleksibilnosti dela. Premalo se upoštevajo posebnosti mikropodjetij, majhnih in srednjih podjetij, ki so nujno potrebna za širitev razvojne baze. Poleg programov za aktivno pospeševanje posameznih aktivnosti je treba v enaki meri poudariti potrebo po odpravljanju ovir za zaželeno prilagodljivost posameznikov v vlogi delojemalca in podjetnika. Kot podlago za to je treba ustvariti podjetniško okolje, ki spodbuja inovativnost in sodelovanje.

Na področju fleksibilnosti dela je SICENTER sodeloval v okviru evropskega raziskovalnega projekta, kjer so mednarodne primerjave pokazale, da na strani ponudbe dela niso vse atipične oblike zaposlovanja nujno manjvredne v primerjavi s standardno zaposlitvijo. Nekatere so slabše, druge pa boljše, gledano z objektivnega in subjektivnega stališča, nekatere so nezaželene, druge zaželeno, ne pa avtomatsko slabe ali dobre zaposlitve (Sicherl 2003). Povečanje 'prožne varnosti' na trgu delovne sile je torej treba povezati z učinkovitostjo državne uprave in podjetništva na eni strani in z vidika različnih ugodnosti ljudi za usklajevanje delovnega in družinskega življenja na drugi. Skupaj z drugimi vidiki in instrumenti fleksibilnosti, ki bodo potrebni za reševanje bodočih izzivov in tveganj, so atipične oblike dela instrumenti, ki jih bo treba stalno prilagajati, da bomo vzpostavljali družbeno soglasje, kako uravnotežiti njihove prednosti in slabosti za vse interesne skupine ter večjo učinkovitost in blaginjo v družbi.

Viri in literatura

Beck, U. (2000), *The Brave New World of Work*, Polity Press, Cambridge.

Boegenhold, D. (2002), *Regional Integration, Self-employment, and Wealth: Market Functioning Processes as Social-dynamic Systems*, Paper presented at the Conference of the Society for the Advancement of Socioeconomics, Minneapolis, June 27–29.

European Commission (2003), *Competitiveness Report 2003*, Luxembourg.

Granger C. W. J., Jeon Y. (2003), A time-distance criterion for evaluating forecasting models, *International Journal of Forecasting*, Vol. 19.

Lundvall B-A.(2000), *Europe and learning economy-on the need for reintegrating the strategies of firms, social partners and policy makers*, Lisboa seminar on socio-economic research and European policy, May 28–30.

Sicherl, P. (1994), *Razvojne teme*, *Ekonomska revija*, št. 1–2.

Sicherl, P. (1997), *A Novel Methodology for Comparisons in Time and Space*, East European Series No. 45, Institute for Advanced Studies, Vienna.

Sicherl, P. (2002), *UMAR: poročilo o razvoju – mnenje in sugestije glede krovnega sistema indikatorjev za spremljanje SGRS*, *IB Revija*, XXXVI, št. 2–3.

Sicherl, P. (2003): *Fleksibilnost dela: primerjalna analiza*, Knjižna zbirka *Pravo in gospodarstvo*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Sicherl, P., Svetličič, M. (2004), *Slovensko dohitevanje razvitih: kdaj in kako? Teorija in praksa* (v tisku).

UMAR (2002), *Poročilo o razvoju*, Ljubljana.

Janez Sušnik

Pogovori o prihodnosti Slovenije – gospodarstvo

V zadnjem desetletju preteklega tisočletja je na globalnih trgih prihajalo do sprememb hitreje kot kdaj koli prej v zgodovini. Ključen element dinamike sprememb je postala inovacijska sposobnost posameznih narodnih gospodarstev in je v zelo kratkem času v samo ospredje potisnila dotlej obrobni državi – Irsko in Finsko (ki ju tudi že pretirano velikokrat omenjamo, pa vendar lahko ugotovimo glede na njihove BDP, da sta vložka v razvoj različna, učinkovitost je bila obratno sorazmerna). Slovenija je s svojo željo, da bi kot država v prehodu podobno kot omenjeni državi z obrobja vstopila v samo središče svetovnih trgov, pravzaprav na takem izhodišču kot onidve pred leti. Oba cilja slovenske države – povečanje inovacijske sposobnosti narodnega gospodarstva in dohitevanje razvitejših držav EU – pa sta združena v en sam, isti cilj.

Dobre prakse uspešnih držav so pokazale, da je inovacijska sposobnost države tesno povezana z njeno možnostjo aktiviranja kritične mase razpoložljivih tehnologij in raziskovalcev v stičišču med gospodarstvom in znanostjo in da je odvisna od uspešnosti prenosa dosežkov tega sodelovanja na trg. Danes predstavljajo hitro rastoče tržne niše na globalnem trgu predvsem izdelke, ki se od tradicionalnih razlikujejo po tem, da jih je spodbudila visoka tehnologija. Visoka tehnologija pa lahko nastane samo kot posledica razvojno-raziskovalne dejavnosti v podjetništvu. Glede na to, da je Slovenija kot majhno in odprto gospodarstvo odvisna predvsem od globalnega trga, mora biti za nas ključno vprašanje, kako omogočiti in zagotoviti tako mešanico raziskovalne dejavnosti v gospodarstvu in znanosti, da se bosta povečali tehnološka raven in s tem konkurenčnost slovenskih izdelkov.

Delež visokotehnološkega izvoza v celotnem izvozu kaže, da Slovenija naloge pri dvigovanju tehnološke ravni izvoznih izdelkov ni opravila zelo uspešno. Podatki za leto 2001 kažejo, da Slovenija s 4,8 odstotka visokotehnološkega izvoza v celotnem izvozu ni krepko zaostala zgolj za svojima vzornicama Irsko (40,8 odstotka) in Finsko (21,1 odstotka), temveč tudi za povprečjem petnajstere države dosedanje Evropske unije (EU-15, 19,8 odstotka) in celo za večino držav v prehodu: Romunijo (5 odstotkov), Češko (9,2 odstotka), Estonijo (14,6

odstotka) itd. Ta trenutek se zdi, da nismo le tik pred vstopom v EU, marveč tudi tik pred dvanajsto, da je, z drugimi besedami, napočil zares zadnji trenutek za ukrepanje.

Še vedno se čuti premalo sodelovanja med slovensko znanostjo in gospodarstvom. Ukrepi aktivne ekonomske in razvojno-raziskovalne politike, ki želijo povečati konkurenčno sposobnost narodnega gospodarstva z dvigom tehnološke ravni naših izdelkov, bi morali biti usmerjeni v zagotavljanje ustreznega poslovnega okolja za inovativna podjetja in v pospeševanje tesnejšega sodelovanja med največjim razvojno-raziskovalnim potencialom v državi (torej inštituti in univerzami) in podjetniškim sektorjem. Iz podatkov raziskave EU o razvojno-raziskovalni dejavnosti (ki je tokrat prvič zajemala tudi tranzicijske države) je razvidno, da je bila pri nas leta 2001 večina oziroma 63 odstotkov vseh raziskovalcev zaposlena na inštitutih in univerzah in le manjši del (33,6 odstotka) v gospodarstvu. To pa je ravno obratno kot v državah, ki zdaj že pregovorno veljajo za naše vzornice, saj je bilo na Finskem 56,9 odstotka, na Irskem pa 66,1 odstotka vseh raziskovalcev v gospodarstvu.

Slovenija ima namen razvojno dohiteti države Evropske unije, vendar bo morala spremeniti svojo vizijo glede na zatečeno stanje, da bomo lahko dosegli rezultate, primerljive z najrazvitejšimi državami Evrope. Nekateri politiki v Sloveniji napovedujejo, da bo za to potrebnih deset let. Zdi se mi, da je ta napoved preveč optimistična. Slovenija bi morala v naslednjih petih letih spremeniti načrt razvoja in vodenja gospodarstva, malega gospodarstva in storitev, tako da bi postala pomemben konkurent evropskim državam, katerih prednostne naloge in glavna prednost so vlaganje v znanje in razvojne projekte. Samo znanje in razvijanje ter uporaba sodobnih tehnologij lahko pripomorejo k večji učinkovitosti gospodarstva.

Za večjo gospodarsko rast, povečano dodano vrednost na zaposlenega in večjo konkurenčnost bi bilo treba:

- zmanjšati porabo javnega sektorja,
- zmanjšati stroške dela,
- vzpostaviti partnerski odnos med udeleženci socialnega dialoga,
- na vseh ravneh gospodarjenja uvesti nekatere varčevalne ukrepe,
- poleg domačega kapitala pritegniti tuj kapital, tudi z odpravljanjem birokratskih ovir,
- za učinkovitejše gospodarstvo je treba doseči večji pretok znanja med univerzo, gospodarstvom ter posodobiti informacijski sistem in kadrovsko politiko. Slovenija brez novih znanj, razvite infrastrukture, tehnološke preнове in kapitalne osvežitve ne bo dosegla zastavljene gospodarske rasti 4 do 5 odstotkov ter konkurenčnosti v Evropski uniji.

Malo gospodarstvo ima v Sloveniji veliko večji pomen, kot se zdi oziroma se predstavlja širši slovenski javnosti.

Malo gospodarstvo ima možnost za hitrejši razvoj tudi v Evropski uniji, vendar bi morali na posameznih delih upoštevati naslednje:

- malo gospodarstvo z manjšimi enotami mora slediti politiki in nadaljevati tam, kjer se je pokazalo kot močno in prepoznavno, predvsem v dejavnostih, v katerih je veliko individualnega dela, specializiranega znanja in je prisotna dolga tradicija;
- podpora ustanavljanju manjših podjetij oziroma mikropodjetij, ki so hitro prilagodljiva in se ukvarjajo s široko paleto dejavnosti ter so zelo perspektivna;
- specialistična znanja, ki se pridobijo na fakultetah oziroma pri dodatnih specializacijah, se morajo čim hitreje prenašati v proizvodnjo, pri tem pa je treba izkoristiti vso našo inovativnost, saj je Slovenija na vrhu po številu prijavljenih patentov na prebivalca;
- pospešeno je treba vsestransko podpreti podjetniško okolje, ki se v Sloveniji prepočasi dograjuje. Razvojne projekte za podeželje je treba dejansko uresničiti in ga usposobiti za pridelavo zdrave hrane z razvojem turizma in dodatne dejavnosti na kmetijah. S tem bi podprli program zaposlovanja ljudi na deželi;
- ekonomska politika mora zagotoviti vse sodobne prvine spodbujanja in vgrajene pravne podlage za enakomerno in učinkovito izvajanje politike. Vzpostaviti je treba vse dele finančnih podpor in pridobivanja sredstev iz strukturnih in drugih skladov ter določiti programske osnove za pospešen razvoj podjetništva in konkurenčnosti;
- ob vseh teh izhodiščih je treba ob permanentnem izobraževanju pozornost usmeriti tudi v pridobitve kvalificiranih struktur delavcev in prekvalifikacije delavcev, ki so ostali brez zaposlitve;
- v podjetniškem sektorju obstajajo pričakovanja, da bo Ministrstvo za šolstvo spodbujalo ukrepe za študij na tehniških fakultetah;
- pospešen razvoj malega gospodarstva zahteva finančne spodbude na vseh ravneh, posebno pa tam, kjer je šibek. Treba je oceniti možnosti za čim več olajšav, vsaj na začetku uvajanja nove dejavnosti ali pri prestrukturiranju.

Pretok znanja med univerzo in gospodarstvom do informacijskih sistemov in inovacij mora biti za gospodarstvo in celotno družbeno prenavo bolj zavezujoče. V Evropski uniji se bo treba tržno prilagoditi močni konkurenci, zato je treba razbremeniti stroške dela in dodatno urediti odnose med socialnimi partnerji.

Slovenija brez pridobivanja novih znanj, brez razvite infrastrukture, brez tehnološke preнове in kapitalne osvežitve ne bo mogla doseči nadpovprečne gospodarske rasti ter biti konkurenčna v Evropski uniji in tudi drugod.

In razmere v gospodarstvu? Poleg raziskovalnega kadra so eden ključnih dejavnikov razvoja visokotehnološkega podjetništva finančni viri. Podjetje, ki ima dobro podjetniško idejo, je pa na začetku svoje poti, se zaradi pomanjkanja ustreznih sredstev po navadi znajde pred vprašanjem, kako idejo financirati. Še posebej to velja za majhna visokotehnološka podjetja, ki za financiranje razvoja svojih izdelkov potrebujejo potrpežljiva finančna sredstva, pripravljena tudi na možnost izgube. Na vprašanje, ali smo v Sloveniji naredili vse, kar je potrebno, da bi zagotovili ustrezne finančne instrumente za financiranje življenjskega cikla visokotehnološkega podjetja, moramo žal odgovoriti negativno: Slovenija je po podatkih Evropske komisije po ponudbi tveganega kapitala na repu držav v prehodu. V tem pogledu je ustanovitev javnega sklada, ki bi inovativnim podjetjem zagotavljal sredstva za premostitev finančne vrzeli, ustrezen, vendar ne tudi zadosten pogoj. Če hočemo, da bo finančno okolje ustrezno, moramo ob vsem povedanem z instrumenti davčne politike podpreti in vzpostaviti strategijo razvoja slovenskega trga tveganega kapitala in drugih sodobnih oblik kapitala na trgu (hibridnih skladov tveganega kapitala, ponudbe poslovnih angelov, lastniškega in sindiciranega financiranja in tako dalje).

V tem trenutku imamo na voljo nekaj makroekonomskih scenarijev razvoja inovacijske sposobnosti slovenskega gospodarstva: pasivni scenarij, po katerem lahko ohranimo sistem programskega financiranja znanosti, ne da bi od nje zahtevali odpiranje k trgu, oziroma večjo komercializacijo in uporabnost raziskovanj in ob tem ne razpršimo in poglobljamo finančnega trga, kar nas vodi v dolgoročno ohranjanje razlik ali celo zaostajanje; lahko sledimo scenariju pasivne razvojno-raziskovalne politike in aktivne ekonomske politike, pri katerem pa bo kljub optimalnemu poslovnemu okolju večina raziskovalcev ostajala daleč stran od trga, obstoječ nabor raziskovalcev v gospodarstvu pa bo preskromen za resen inovacijski preboj; in tretjič, scenarij aktivne razvojno-raziskovalne politike in pasivne ekonomske politike, pri katerem se bodo raziskovalni potenciali ali pa raziskave same selili na trg, vendar jim tam zaradi slabih razmer ne bo uspelo preživeti v obliki podjetja. Četrto pa lahko sledimo sinhronizirani aktivni razvojno-raziskovalni in ekonomski politiki, pri kateri bo odpiranju znanosti na trg sledila zmožnost podjetniškega delovanja. In ta scenarij ni niti inovacija niti veliko tveganje – prav po njem so se v preteklem desetletju obrobne države začele spreminjati v osrednje.

Edino tveganje je v naslednji odločitvi: ali je v razmerah, ko znanost pri nas nima posebne spodbude za tesnejše sodelovanje z gospodarstvom, finančni trg ostaja nerazvit in nenaklonjen malim visokotehnološkim podjetjem, ustreznih fiskalnih instrumentov za spodbujanje prenosa znanja iz znanosti v gospodarstvo v obliki malih visokotehnoloških podjetij pa je premalo. Ali je v takih okoliščinah sploh smiselno/smotrno opredeliti ključne tehnologije, saj to lahko zgolj podaljša pat pozicijo, ki nastaja v preseku med znanostjo in gospodarstvom? Ali ne bo to samo podaljšalo možnosti za monopolna obnašanja na trgu? Če se država odloči uporabiti aktivno politiko, pa mora vzpostaviti dopolnjujočo podporo povezovanja področij, ki vsebujejo kritično količino raziskovalnih virov in podjetniških idej, vendar istočasno zahtevati doseganje vnaprej postavljenih operativno merljivih ciljev.

Tik pred rojstvom naše lastne države smo želeli postati podalpska Švica, na sredini procesa tranzicije smo si zadali nalogo doseči stopnje rasti, kot so jih dosegali naši tedanji vzorniki azijski tigri, danes, tik pred vstopom v Evropsko unijo, sta naši novi vzornici Irska in Finska. Nobena izbira ni napačna, uspeh pa je nazadnje odvisen le od tega, ali si izberemo papirnate vzornice ali pa smo tokrat zares pripravljeni na spremembe.

Literatura

European comission: A pocketbook of enterprise policy indicators, 2003 edition – How member states and candidate countries rank in 2003 enterprise policy scoreboard, Enterprise directorate – general, Enterprise policy (competitiveness analysis and benchmarking), 2003, Bruselj. Na internetu: http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/competitiveness/doc/pocketbook_2003.pdf

European comission: Towards a european research area, science, technology and innovation, key figures 2003-2004, Directorate – general for research information and communication unit, 2003, Bruselj. Na internetu: http://europa.eu.int/comm/research/era/pdf/indicators/benchmarking2003_en.pdf

Pavle Sicherl

Upokojeni profesor Univerze v Ljubljani

Marjan Svetličič¹

Redni profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani

Slovensko dohitevanje razvitih: Kdaj in kako?*

Povzetek. Razvojno dohitevanje je odvisno od pravilne diagnoze stanja razvoja gospodarstva, notranjih prizadevanj države in zunanjih pogojev. Zato članek najprej analizira možne scenarije razvoja sveta. Poudarja tri scenarije, od katerih je kratkoročno najverjetnejši scenarij voditelja rasti, najugodnejši pa bi bil scenarij premeščanja centrov rasti. Zaostanki Slovenije so večji, kot se misli, če jih, kot je pravilno, primerjamo z malimi članicami EU, ne pa s povprečji. Originalni izračuni časovne distance kažejo da pri izvozu po prebivalcu zaostajamo za nekaterimi malimi državami tudi do 33 let, malo manj pa pri izvozu tehnološko intenzivnih izdelkov. Optimistični scenariji, ki predvidevajo dohitevanje v 16 letih, se ne zdijo verjetni, saj predpostavljajo, da je stopnja rasti slovenskega gospodarstva za 2 % višja od povprečja EU 15. Čas dohitevanja bi se skrajšal, kolikor se izvedejo potrebne spremembe politike države v smeri pospeševanja ekonomije znanja (prvi pogoj za rast produktivnosti) in s tem učinkovitejše odzivnosti in fleksibilnosti, internacionalizacije (tudi zaradi preobrazbe in večje specializacije), inovativne sposobnosti in ne nazadnje preseganja sedanje miselnosti in usklajevalnega in izvedbenega primanjkljaja.

Ključni pojmi: svetovni razvojni scenariji, časovno zaostajanje Slovenije (izvoz, produktivnost, BDP, tehnologija, tuje naložbe ...), dohitevanje, male države, razvojna vloga države.

Uvod

Globalizacija, članstvo v Evropski uniji (EU) in splošne težnje preobražanja sveta narekujejo temeljite premisleke o položaju vsake države, posebno še male. Izzivi so veliki. Nanje ni mogoče odgovarjati le z velikimi besedami, pač pa z vsakodnevno dejavnostjo vseh in vsakega subjekta. Takšnemu konkretnemu ravnanju male države Slovenije je namenjen najin članek, ki izhaja iz gibanj v svetu,

¹ Avtorja se zahvaljujeta Anžetu Burgerju za pomoč pri obdelavi nekaterih podatkov.

* Članek bo objavljen v reviji Teorija in praksa, letnik 41, št. 1, 2004.

skuša pa zelo natančno ugotoviti sedanji položaj Slovenije ter na tej podlagi začrtati politiko, kako bi se ga dalo v sklopu svetovnih gibanj izboljšati.

Ocene o položaju Slovenije v svetu nihajo med samozadovoljstvom in mnenji, da so nas zaostanki pri prestrukturiranju dokončno postavili v drugorazredno vlogo. Med tema subjektivno ali celo politično obarvanima skrajnostma nam bolj realistično oceno lahko dajo le mednarodne primerjave.

S članstvom Slovenije v EU se odpirajo nove možnosti in priložnosti, ki pa jih lahko Slovenija izkoristi le z ustrežno politiko. To je treba poudariti zaradi ustvarjanja dovolj ambicioznega razvojno naravnane ozračja, da bi se izognili idealističnim enostavnim ekstrapolacijam preteklih teženj, ki lahko zavedejo in destimulirajo prizadevanja za pospeševanje razvoja in dohitevanja najrazvitejših v EU.

Najprej želiva s pomočjo merjenja časovne distance ugotoviti, kakšen je slovenski zaostanek za razvitimi državami, tako statično kot tudi dinamično, in tako ugotoviti, kako, pod kakšnimi pogoji in s kakšnimi politikami lahko Slovenija v prihodnje zmanjša ta zaostanek in se približa razvoju najrazvitejših držav v EU. Ker je Slovenija mala država in zato njen razvoj močno odvisen od predvidenega razvoja mednarodnega okolja, v drugi točki podrobneje razčleniva možne scenarije razvoja v svetu in v četrti točki, kaj je treba storiti, da bi se zaostanki za razvitimi zmanjšali.²

Celovit razmislek je potreben zato, ker se s članstvom v EU oblikuje nova konfiguracija nacionalnih konkurenčnih prednosti (nov diamant po Porterju, 1990), ki spodbuja oblikovanje novih grozdov in nove specializacije v EU. Članstvo lahko pospeši preseganje ene od največjih težav slovenskega gospodarstva, premajhno specializacijo. To pomeni tudi novo alokacijo virov ter oblikovanje nove fleksibilnosti v EU in globalno.

Pri tem izhajava iz treh temeljnih izhodišč:

- a) da je Slovenija mala država in zato njen razvoj v veliki meri odvisen od razvoja svetovnega gospodarstva oziroma njenih glavnih partnerjev,
- b) da je uspešnost razvoja Slovenije predvsem odvisna od uspešne in hitre odzivnosti na zunanje pogoje, torej, da mora strategija razvoja omogočiti čim višjo stopnjo fleksibilnosti in hitre odzivnosti³,

² Ne gre za napovedi, ki so vedno silno tvegane. Economist je celo zapisal (glej 23. avg., 53), da je dobro vprašati ugledne ekonomiste, kaj se bo zgodilo, dobro poslušati in potem staviti ravno obratno, saj so do zdaj praviloma vedno grešili.

³ Več v Svetličič, 1993.

c) da lahko mala država unovči svoje prednosti tako, da ima ustrezno politiko, ki jo tudi učinkovito uresničuje,⁴ kar predpostavlja strateško nacionalno razvojno soglasje.

Skratka, kljub visoki stopnji odvisnosti od svetovnih gibanj je uspešnost malega, odprtega gospodarstva tudi močno odvisna od uspešnosti nacionalnih razvojnih strategij oziroma politik.

Predvideni razvoj mednarodnega okolja

Kakšen bo razvoj v svetu v naslednjih dvajsetih letih? Ali ga bo poganjala delovna sila, kapital/tehnologija/znanje oziroma produktivnost? Glavno razvojno gibalno v zadnjih 25 letih je bilo zlasti v razvitih državah tehnologija in skupna factorska produktivnost (SFP), do katere je prihajalo s krepitvijo globalizacije in oligopolizacije trgov, ob rastoči mobilnosti proizvodnih dejavnikov ter nestanovitnosti⁵. Spreminjajo se viri konkurenčnosti, narašča fleksibilnost dela in skladno s tem se postopno premeščajo razvojna središča tudi zunaj držav OECD (Azija, države na prehodu). Nadaljujejo se težnje k deindustrializaciji in sekularnemu povečanju pomena storitev (»storitvenizacija«). Priče smo postopnemu oblikovanju nove svetovne arhitekture, v kateri narašča vloga mednarodnih organizacij in mednarodnega prava. Liberalizacija se spopada s protekcionizmom kot načinom ohranjanja kopnečih prednosti.

OECD je že leta 1999 predvidela tri scenarije dolgoročne rasti svetovnega gospodarstva v 21. stoletju:

1. *voditelja rasti,*
2. *premeščanja centrov rasti ter*
3. *razvojnih grozdov.*

Ne gre za predvidevanje prihodnosti, pač pa le za načrtovanje možnih smeri razvoja v realnem svetu. Medsebojno se ne izključujejo, nakazujejo le, kako bi bil svet lahko videti (Julius-1999, 172). Tudi na ravni EU imamo niz strateških dokumentov, na primer Lizbonsko deklaracijo (2000), ali pa Sapir s sodelavci (2003), ki posebej obravnava EU in je do nje tudi kritičen.

Vsi trije scenariji OECD lahko omogočijo nadpovprečno rast svetovnega gospodarstva v naslednji četrtini stoletja. Scenarij *voditelja rasti* to omogoča skozi

⁴ Mnogi dobri načrti propadajo prav zaradi slabega uresničevanja.

⁵ Kose in Prasad sta izračunala, da so te, merjene kot standardna deviacija letnih stopenj rasti 1960–2000, bistveno večje pri malih državah kot pri velikih državah; pri BDP 5,8 v primerjavi z 2,5, pri menjavi pa 5,6 v primerjavi z 1,5 (Kose in Prasad 2002, 41).

porast produktivnosti velikih podjetij in vlad na temelju najsodobnejših tehnologij in tehnologij velikega obsega ter informacijsko-komunikacijske tehnologije in biotehnologije. Vse pa bi poganjali ekonomska politika in politika konkurence, izhajajoči predvsem iz ZDA. V scenariju *premeščanja rasti* bi bil porast produktivnosti predvsem rezultat prenosa tehnologij v smeri *porajajočih se ekonomij*⁶, kjer hitro raste delež izobražene delovne sile. Države OECD bi postale območje nizkih stopenj rasti, vendar visokih dohodkov, rentniške družbe, v katerih bi bili zaposlenost in poraba pospešeno osredotočeni na storitve (šport, zabava, izobraževanje, zdravje). Scenarij *grozdov rasti* dejansko pomeni novo svetovno ureditev, v kateri bi vloga nacionalnih vlad usihala, naraslo pa bi zasebno-javno partnerstvo na lokalni ravni in postalo odločujoči dejavnik konkurenčnosti. Rast produktivnosti bi poganjalo prestrukturiranje globalne distribucije z rastjo elektronske trgovine in izkoriščanjem novih priložnosti, ki jih ta daje posameznikom in malim podjetjem ne glede na njihovo lokacijo.

Tabela 1: Rast BDP 2000–2025 – povprečna letna rast in deleži v svetovnem proizvodu (v %)

	Delež v svet. BDP 2000	Voditelj rasti		Premeščanje rasti		Razvojni grozdi	
		Stopnje rasti BDP	Delež v svet. BDP 2025	Stopnje rasti BDP	Delež v svet. BDP 2025	Stopnje rasti BDP	Delež v svet. BDP 2025
Države OECD	60	3.0	51	1.0	31	2.5	45
Nečlanice OECD	40	4.5	49	6.0	69	5.0	55
Svet		3.7	100	3.7	100	3.7	100

Vir: DeAnne Julius 1999, str. 186

Najvišjo stopnjo razvoja bi države OECD dosegle pri scenariju *voditelja rasti*⁷. Ta predpostavlja stopnjo rasti SFP okoli 2,5 % letno, kar je nad zgodovinskimi gibanji. Razvite države bi nadaljevale svojo stopnjo rasti tudi v scenariju *razvojnih grozdov*, slabše pa bi se jim godilo pri scenariju *premeščanja rasti*. Po vseh treh scenarijih bi preostali svet rasel hitreje kot v zadnjih dveh desetletjih. Za države v razvoju (DVR) je očitno najboljši scenarij *premeščanja centrov rasti*. Ta scenarij bi pomenil tudi največjo spremembo v preračunih BDP do leta 2025.

⁶ Emerging economies v angleščini.

⁷ Izhaja se iz tega, da je bilo gospodarstvo ZDA po l. 1955 izvor za kar 3/5 rasti.

Vsi trije scenariji temeljijo na tehnološko poganjani rasti. Prvi je najbolj odvisen od nove uporabe obstoječih tehnologij in z njim povezanih organizacijskih struktur v proizvodne obrate zunaj držav OECD ter prenosov najboljših praks. Ključna bosta inovativno izkoriščanje in uporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologij na nižjih ravneh. Največji uporabniki tega bi bili mala podjetja in visoko usposobljeni posamezniki, ki bi dobili dostop do informacij in globalnih potrošnikov, kar so v preteklosti imele le multinacionalke (Julius-1999, 171).

Kljub recesiji ameriškega gospodarstva na začetku tega stoletja makroekonomski temelji ameriškega gospodarstva podpirajo verjetnost scenarija *voditelja rasti*, ki bi pomenil, da bi se preostali svet moral vse bolj približevati ameriškega razvojnemu modelu. O tem govori tudi Sapir (2003), ko govori o nujnem povečevanju fleksibilnosti trga dela v EU, pa o večji konkurenci, nevzdržnosti sedanje nizke stopnje rasti in visokih javnih izdatkih v prihodnje⁸. Glede na bolj socialne modele razvoja v Evropi, pa tudi na Japonskem in v DVR bo to povzročilo niz političnih bojov. Na multilateralni ravni bi bilo po tem scenariju več pritiskov k dvostranskemu reševanju zadev (čemur smo že pričeli) in osebni diplomaciji, ne pa prek formalnih, institucionalnih struktur. Scenarij je ranljiv tudi na politične spremembe v samih ZDA (Julius 1999, 175 in 176).

Scenarij *premeščanja rasti* gravitacijskih centrov svetovnega gospodarstva iz dosedanjih centrov v državah OECD v *porajajoča se gospodarstva* temelji predvsem na hitri rasti azijskih, latinskoameriških in morda tudi ruskega gospodarstva ob sočasnem razvoju v drugih delih sveta. To bi vplivalo na spreminjanje lokacije proizvodnih dejavnosti v *porajajoča se gospodarstva* (Julius 1999, 177). Ob osnovni gospodarski stabilnosti, visoki stopnji priliva tujih neposrednih naložb (TNI) lahko razvijajoča se Azija vstopi v 21. stoletje kot lokomotiva gospodarske rasti (Julius 1999, 178 in 179). To se že dogaja, saj se je delež uvoza predelovalnih izdelkov iz DVR (največ iz Azije) v EU povzpел z 10 % l. 1970 na 36 % l. 2000 (Sapir s sod. 2003, 97). To se lahko uresniči le ob nadaljnji liberalizaciji pretoka blaga (tudi na področju tekstila in kmetijskih izdelkov) in kapitala iz držav OECD v *porajajoča se gospodarstva* ter ureditvi pretokov TNI v okviru WTO, saj TNI pomenijo najhitrejšo pot za dvigovanje SFP in način vstopa na trge OECD (Julius 1999, 180).

Scenarij *grozdov rasti* predvideva dolgoročni gospodarski vzpon, ki ga pogajajo mrežno povezani regijski centri rasti. Centri gospodarske rasti niso več

⁸ V razmerah, ko raste brezposelnost, se je povečalo povpraševanje po socialnem varstvu; delež vladnih izdatkov v BDP se je povzpел s 43 % l. 1973 na 49 % l. 1985 (Sapir in drugi 2003, 3 in 94).

države, pač pa infrastrukturno (informacijsko) odlično podprta mesta ali regije (na primer Silicijeva dolina, Singapur, Bangalore itd). Komunikacijska revolucija je z internetom temeljniosamiti vir rasti produktivnosti, tako kot je bila industrijska revolucija v 19. stoletju (Julius 1999, 181).

Gonilna sila *razvojnih grozdov* so aglomeracijska gospodarstva in tekmovanje v mreži. Skupina podjetij, katerih standardi prevladajo, pridobiva pomembne prednosti. Aglomeracijska gospodarstva pa črpajo prednosti iz bližine do drugih podjetij ali najpomembnejših porabnikov, tako da je njihova produktivnost večja v sodelovanju kot pa v izolaciji (Julius 1999, 171). To je posebno pomembno v industrijah, ki so visoko intenzivne glede znanja visoko specializiranih strokovnjakov, kot so na primer programska oprema, finančne storitve ali medicina. Prednosti javnega zagotavljanja storitev na temelju ekonomij obsega ali informacijskih zunanjih ekonomij (zdravstveno varstvo, univerzitetno izobraževanje) se pod vplivom inovacij v komunikacijah zmanjšujejo (Julius 1999, 172). Zmagovalke tega scenarija bodo države, ki že imajo visoko izobraženo delovno silo, tiste, ki govorijo angleški jezik, in mesta z vzpostavljeno komunikacijsko infrastrukturo. Socialno tveganje tega scenarija pa je, da se regionalne razlike lahko povečujejo (Julius 1999, 181-183).

Scenariji so uresničljivi le, če se bistveno spremeni posebna teža politik oziroma njihovih akterjev. Najpomembnejšo vlogo igra politika pri scenariju premeščanja rasti, medtem ko je za scenarij razvojnih grozdov potrebnih manj sprememb v politiki. Predpostavlja pa učinkovite zasebno-javne mehanizme, ki pa so še vedno v otroški dobi svojega razvoja. Najmanjšo vlogo igra politika, pričakovano, pri scenariju voditelja rasti (bolj ameriški model). V boju za konkurenčnost to pomeni močan pritisk na politične spremembe v Evropi, na Japonskem in zunaj območja OECD.

V scenariju *voditelja rasti* so glavni akter nacionalne vlade, ki morajo spreminjati delovno zakonodajo in politiko blaginje (v državah OECD) in restrukturirati nadzor nad delovanjem korporacij in nad zakoni o tujih vlaganjih. V scenariju *premeščanja rasti* je glavni poudarek na politiki WTO in IMF, ki naj bi pospeševala in lajšala pretoke blaga in kapitala, ki poganjajo svetovno rast. Mednarodni režim ureja TNI v okviru WTO. V scenariju *razvojnih grozdov* ima vodilno vlogo zasebni sektor tako na lokalno-regionalni kot na mednarodni ravni, pogosto v partnerstvu z javnim sektorjem pri razvijanju infrastrukture, ki pospešuje rast in opredeljuje načela samoregulacije širjenja elektronske trgovine. Sapir s sodelavci (2003) pa govori o potrebi po novih razmerjih med institucijami EU, vladami članic ter tudi o samoregulaciji subjektov oziroma javno-zasebnem partnerstvu.

Na mednarodni ravni so vsem trem scenarijem OECD skupne tri prednostne politike:

- a) liberalizacija trgovin,
- b) zaščita intelektualne lastnine, ker vsi trije scenariji temeljijo na obsežnih prenosih tehnologij med državami OECD in *porajajočimi se gospodarstvi*,
- c) več tujih neposrednih naložb ter prenosa in uporabe sodobne tehnologije.

Podobno ugotavljajo tudi Sapir in sodelavci (2003), ki EU priporočajo bistvene spremembe. Vzdržnost dosedanjega modela je pod udarom demografskih in tehnoloških sprememb ter globalizacije, kar vse povečuje povpraševanje po socialnem varstvu, in je vprašljiva. V prihodnje, ko ni pričakovati tako visokih stopenj rasti, pa bo treba poiskati drugačno ravnotežje med rastjo in stabilnostjo. Odslej mora biti rast osrednji cilj EU. To zahteva obsežne reforme institucij in organizacije. Potrebna je večja fleksibilnost trga dela, več zunanjih virov financiranja (zlasti kapitalskih vložkov), več naložb v R&R in visoko izobraževanje. Da bi pospešili rast, so potrebne predvsem reforme mikroekonomske, manj pa makroekonomske politike. To zahteva tudi drugačno alokacijo proračunskih sredstev, proračunsko reformo. Predlagajo tri sklade: sklad rasti, konvergenčni in preobrazbeni sklad. Dajanje prednosti razvoju bi pomenilo, da bi izdatke morali usmeriti v dejavnosti, ki pospešujejo rast, kot je na primer R&R⁹ in izobraževanje, in zmanjšati sredstva za kmetijstvo ob posodobitvi načina vladanja. Dosedanji sistem je postal zastarel (Sapir in drugi 2003, 1, 4, 115, 123, 125 in 126).

Z vidika razvoja Slovenije sta temeljni vprašanji, koliko so ti scenariji uresničljivi (glede na pretekle težnje), ter na tej podlagi, kako se poskusiti vnaprej prilagoditi najverjetnejšemu. Ne gre za izbor enega od scenarijev, pač pa poskusiti ugotoviti elemente, ki bodo verjetno prevladovali v določenem obdobju. Zatem ugotoviti strateškopolitične posledice oziroma za kakšno politiko si prizadevati, da bi se čim bolj povečali njihovi pozitivni in čim bolj zmanjšali negativni učinki. In končno ugotoviti družbene predpostavke uresničljivosti scenarijev in politik, ki iz njih izhajajo.

Drugo je vprašanje, v katerem od teh scenarijev so možnosti Slovenije največje. Prav gotovo v scenariju *premeščanja rasti*, ki omogoča temeljno preobrazbo svetovnega gospodarstva, kar daje največ možnosti »zaostankarjem« loviti razvite s preusmerjanjem na zahtevnejše proizvodnje. Žal je ta scenarij srednjeročno

⁹ Povečanje dosedanjih vlaganj v R&R z 1,9 % na 3 %, tako da se okrepijo zlasti zasebna vlaganja (Lizbonska deklaracija, 2000, Sapir in drugi 2003, 132).

najmanj verjeten, saj se razviti svet silovito protekcionistično upira takšni globalni preobrazbi svetovnega gospodarstva. Kratkoročno in srednjeročno je verjetnejši scenarij *voditelja rasti*, saj je vodstvo ZDA premočno, EU pa ne kaže prav obetavnih razvojnih stopenj v naslednjem srednjeročnem obdobju. Večje možnosti ima scenarij *razvojnih grozdov*, ki ga lahko uspešneje izkoristimo, le če bistveno okrepimo sodelovanje s temi regionalnimi centri v ZDA in Aziji ter tamkajšnjim partnerjem z ugodnimi pogoji vlaganja v Sloveniji (koprsko pristanišče) omogočimo posredni prodor v EU z ustreznim oplemenitenjem v naših industrijskih (svobodnih) conah, na primer (Slovenija kot odskočna deska za njihov prodor v EU).

Čeprav so zunanji pogoji izjemno pomembni, pa je naš uspeh odvisen predvsem od naše strategije in politike ter njenega uspešnega uresničevanja, še prej pa od pravilne ugotovitev stanja.

Slovenski zaostanek za razvitimi

V tem prispevku bomo poleg običajnih statičnih primerjav razlik v določenem trenutku uporabili še originalno metodo posebne kategorije časovne distance, ki jo je v svetovno literaturo uvedel P. Sicherl. V splošnem je časovna distanca razdalja v času med dvema dogodkoma, S-distanca kot posebna kategorija pojma časovne distance pa meri razliko v času, ko primerjani enoti dosežeta isto raven opazovanega kazalnika. Miselna inovacija pri tej novi generični meri razlik je, da se vprašamo, zakaj bi razlike med časovnimi serijami merili samo v navpični smeri, ko se nam ponuja tudi nova komplementarna mera razlik, ki meri razliko med njima v vodoravni smeri za dani nivo kazalnika in je izražena v enotah časa. Izražena v času je razumljiva vsem, od ministrov, podjetnikov, občil do najširše javnosti in je zato zelo primeren pripomoček za predstavitev.¹⁰

Poglejmo si za BDP na prebivalca po kupni moči zaostajanje Slovenije za povprečjem EU 15 v dveh razsežnostih. V letu 2001 je Slovenija dosegla 72 % vrednosti povprečja EU 15¹¹. Glede BDP na prebivalca po kupni moči zaostaja

¹⁰ Glej Sicherl (2003a). Kot vse generične ideje ima tudi koncept tako opredeljene časovne distance široko področje še drugih možnih uporab (glej npr. Sicherl 1994a, 1997). Letošnji Nobelov nagrajenec za ekonomijo C. Granger meni o njej: 'As Sicherl (1973, 1993) proposes ...one should complement conventional vertical measures with horizontal measures. ... Sicherl's several works have presented a non-technical discussion of the theory of time-distance. This concept can help us to think more clearly about the forecastability of series'(Granger, Jeon 1997). Tako sta uporabila idejo časovne distance kot merilo za ocenjevanje modelov predvidevanja (Granger, Jeon 2003). To mnenje in razširitev uporabe na še eno novo področje imamo lahko kot signifikantno ugotovitev o pomembnosti in koristnosti koncepta časovne distance z zelo meritorne ravní.

¹¹ Po reviziji podatkov za Slovenijo je Eurostat zvišal odstotek s prejšnjih 69 % na 72 % povprečja EU 15. S tem se je tudi ocena ex post S-distance zmanjšala z 18 let na 16 let.

Slovenija za povprečjem EU 15 za okoli 16 let, kar pomeni, da je bila sedanja raven v Sloveniji dosežena za povprečje EU 15 že v letu 1985. Ta ocena pa seveda ne pomeni, da se bo taka časovna razdalja nadaljevala tudi v prihodnosti. Lahko se bo zmanjševala ali povečevala, pač odvisno od naših rezultatov. Irska je npr. od podobnega zaostanka v preteklosti v izjemno kratkem času skrajšala to razliko in celo preseгла povprečje EU 15. Slovenija po sedanjih rezultatih seveda ni Irska.

Pogled na tabelo 2 kaže, da je v splošnem položaj Slovenije boljši pri manj zahtevnih kot pri zahtevnejših področjih in da nujno potrebujemo kvalitativni preboj in širitev inovacijske miselnosti iz sedanjega dokaj ozkega kroga. Pri naročnikih mobilne telefonije smo izenačeni s povprečjem EU 15, pri avtomobilih na prebivalca pa smo zelo blizu. Slovenci smo na splošno zadovoljni s svojim načinom življenja. V okviru mednarodne ankete o gospodinjstvih, delu in fleksibilnosti so bili odgovori glede zadovoljstva z ekonomskim položajem gospodinjstva razvrščeni tako kot BDP na prebivalca: Nizozemski sledita na približno isti ravni Švedska in Velika Britanija, nato pa s statistično značilnimi nižjimi vrednostmi Slovenija, pa Češka ter Madžarska. Glede zadovoljstva z načinom življenja pa Nizozemski in Švedski z višjo ravnijo zadovoljstva sledi skupina treh na približno enaki ravni, Velika Britanija, Slovenija in Češka (Sicherl 2003a, 91–94).

Na žalost pa je pozornost, ki jo Sloveniji posveča dolgoročnim dejavnikom razvoja in blaginje, precej drugačna. Slovenija se je v preteklih desetih letih veliko ukvarjala s slabo regulirano privatizacijo in denacionalizacijo (prerazdelitve), namesto s prepotrebim prestukturiranjem in povečevanjem učinkovitosti slovenskega gospodarstva. Pomanjkanje vizije je privedlo do tega, da ima Slovenija še vedno tradicionalno, nespecializirano, vseobsežno, iz jugoslovanskih časov podedovano industrijsko strukturo s povprečno nizko produktivnostjo. Delež zaposlenosti v storitvenih dejavnostih, ki je zrcalna slika neprestrukturirane nizkoproduktivne industrije, zaostaja za povprečjem EU 15 za več kot 20 let. Približno enako velja za povprečno raven produktivnosti slovenskega gospodarstva, ki je zdaj nekje na ravni EU 15 v prvi polovici osemdesetih let. Skupaj z nižjo izobrazbeno ravnijo v Sloveniji to pomeni resno zamudo pri vključevanju v EU.

Kazalnik S-distanca (v letih) Delež zaposlenosti v storitvah 21 let BDP na prebivalca 16 let Produktivnost (BDP na zaposlenega) 18 let Pričakovana življenjska doba (ženske) 12 let Izvoz na prebivalca za uspešnimi državami EU 10–30 let Delež prebivalstva s terciarno izobrazbo 10 let Avtomobili na prebivalca

Tabela 2: Zaostanki Slovenije po izbranih kazalnikih do povprečja EU oz. posameznih držav

Kazalnik	S-distanca (v letih)
Delež zaposlenosti v storitvah	21 let
BDP na prebivalca	16 let
Produktivnost (BDP na zaposlenega)	18 let
Pričakovana življenjska doba (ženske)	12 let
Izvoz na prebivalca za uspešnimi državami EU	10–30 let
Delež prebivalstva s terciarno izobrazbo	10 let
Avtomobili na prebivalca	3 leta
Naročniki mobilne telefonije	enaki
Izvoz na prebivalca skupaj	4 leta
Izvoz na prebivalca malih držav EU	17–33 let
Izvoz tehnološko intenzivnih izdelkov na prebivalca	10–24 let

Vir: Sicherl 2003b in novi izračuni

3 leta Naročniki mobilne telefonije enaki Izvoz na prebivalca skupaj 4 leta Izvoz na prebivalca malih držav EU¹² 17–33 let Izvoz tehnološko intenzivnih izdelkov na prebivalca¹³ 10–24 let

Slovenija leta 2001 zaostaja za EU 15 pri produktivnosti in strukturnih značilnostih ter zdravju za 10 do 20 let.

Sliki 1 in 2 nam podrobneje kažeta veliko časovno zaostajanje Slovenije glede na države EU-15 pri produktivnosti in izvozu na prebivalca v primerjavi z uspešnimi majhnimi državami, kar sta pomembna kazalnika konkurenčnosti gospodarstva. Razen Portugalske imajo vse države EU-15 višjo raven produktivnosti kot Slovenija. Kar 13 od 15 držav ima pri vrednostih BDP na zaposlenega 10 do 30 let prednosti pred Slovenijo. Zmanjševanje teh razlik bo eden od ključnih elementov dohitevanja razvitih in bo očitno zahtevalo korenite spremembe v miselnosti in obnašanju na številnih ravneh v Sloveniji.

¹² Danska, Švedska, 17 let, Nizozemska 25 let in Belgija 33 let.

¹³ 10 let zaostajamo za Švedsko, Finsko, Dansko in Avstrijo, 14 let za Nizozemsko, 16 let za Nemčijo ter 24 let za Belgijo in Luksemburgom.

Slika časovnih distanc za izvoz blaga na prebivalca kaže nekoliko drugačen položaj, saj tu Slovenija zaostaja za povprečjem EU-15 samo 4 leta. Vendar to ni ustrezna primerjava. Pomembno je, da Slovenija bistveno zaostaja pri izvozu na prebivalca za manjšimi evropskimi državami. Vidimo, da je bila sedanja vrednost izvoza na prebivalca v Sloveniji dosežena v Belgiji že pred 33 leti, na Nizozemskem pred 25 leti, na Danskem in na Švedskem pred 17 leti. To je izjemno alarmantno neskladje, posebno še, če ga dopolnimo še s strukturo izvoza glede na tehnološko intenzivnost. Tu je zaostanek še večji. Zlasti pa vzbuja skrb to, da se ne zmanjšuje, pač pa povečuje.

Leta 1995 je imela Slovenija 4-krat manj izvoza visokih in srednje intenzivnih tehnoloških izdelkov¹⁴ na prebivalca od Irske, 3,7-krat manj od Belgije in Luksemburga, 2,1-krat od Danske, 1,9-krat od Avstrije ter 1,8-krat od Finske. Res pa je, da je prekašala Grčijo kar za 16-krat in Portugalsko za skoraj 2,6-krat. Neskladje se je do l. 2002 malo povečalo v vseh teh državah razen pri Danskem¹⁵. Na podlagi teh podatkov smo izračunali ustrezne časovne distance (glej tabelo 2). Primerjava z deleži TNI v BDP v državah z visokim izvozom tehnološko intenzivnih izdelkov na prebivalca kaže, da je ta velik v državah, ki imajo tudi visoke deleže TNI v BDP. Teorija in empirične študije pa navajajo, da lahko TNI prispevajo k izboljšanju dodane vrednosti izvoza, čeprav obenem lahko vplivajo tudi na povečan uvoz vmesnih izdelkov v te namene. Kljub temu pa lahko ima pozitivno preobrazbeno vlogo. Podatki torej vsiljujejo sklep, da lahko večji priliv TNI pospeši preobrazbo slovenskega izvoza v smeri večje dodane vrednosti. Z lastnimi prizadevanji se to tudi lahko doseže, toda glede na svetovne izkušnje, precej počasneje.

Ocena položaja Slovenije naj se ne bi omejila le na EU, ker EU ni nujno naš edini primerjalni standard. Lizbonska strategija si prizadeva za to, da do konca desetletja EU postane najbolj dinamično, na znanju temelječe območje na svetu, ki bo sposobno za trajnostno ekonomsko rast z več in boljšimi delovnimi mesti in z večjo socialno kohezijo. Poglejmo, kakšen je položaj na začetku desetletja. Pri BDP na prebivalca po kupni moči zaostaja povprečje EU 15 za ZDA približno toliko kot zaostaja Slovenija za tem povprečjem. Seveda nikaikor ne želimo na vseh področjih posnemati ZDA, vendar bi bilo pomembno v naše in evropsko gospodarstvo vnesti več inovativnosti in hitrejšega vključevanja novih tehnologij ne glede na to, kje je prišlo do izuma, pa tudi več pril-

¹⁴ Glej definicijo v T. Hatzichronoglu, 1997 str. 6.

¹⁵ Izračunal A. Burger po podatkih Eurostata in Statističnega letopisa Slovenije.

godljivosti na trgu delovne sile ter ne nazadnje okrepi konkurenco na vseh področjih. Tudi primerjava z ZDA še ni konec zgodbe, saj npr. Južna Koreja bistveno hitreje vpeljuje širokopasovne zveze kot ZDA.

Za našo današnjo razpravo pa je pomembno, na katerih področjih je neskladje med ZDA in EU največje: po časovni distanci je največje zaostajanje prav pri raziskovanju in razvoju, pomemben zaostanek je tudi pri povprečnem številu let šolanja. Zanimivo je, da je podobna slika tudi pri neskladju med sedanjimi kohezijskimi državami EU 4 in povprečjem EU. Odgovor EU na take in podobne ocene o pomenu raziskovanja in razvoja je bil postavljanje cilja, da se delež tega področja v BDP dvigne na 3 %. Ali bo to uresničeno ali ne, je druga zgodba. V primerjavi z našo vlado pa je EU dovolj pogumna, da si postavi jasno vizijo in kvantitativne cilje s terminskimi roki ter s sistemom kazalnikov pregledno spremlja doseženo.

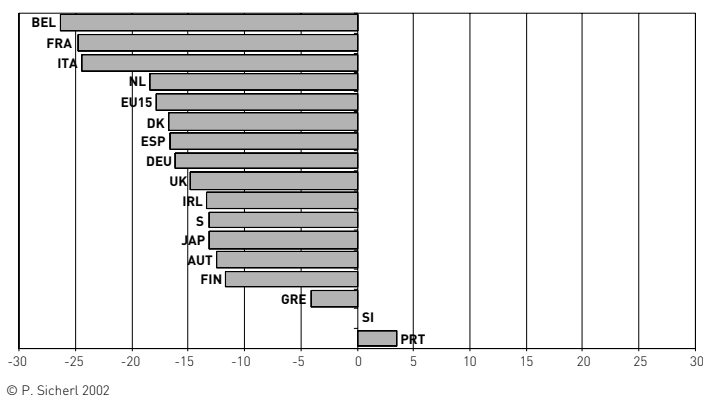
Poglejmo naprej. Ocenjujemo, da Slovenija ni dobro pripravljena na družbo, temelječo na znanju. Ne gre samo za zaostanke pri pomembnih kazalnikih, temveč še posebej za miselnost, da bo mogoče na starih receptih uspevati v novih razmerah globalizacije. Lundvall (2000) meni, da bo učeča se družba zahtevala tudi drugačno izmenjavo in uporabo informacij ter reintegracijo strategij podjetij, socialnih partnerjev in politik na raznih področjih. Produkcija intelektualnega kapitala je bistveno odvisna od družbenega (socialnega) kapitala, to je družbene sposobnosti za sodelovanje brez prevelikih trenj. V družbi, kjer je malo medsebojnega zaupanja, se lahko le malo nauči in informacije se ne morejo učinkovito uporabljati (ibid.). To znanje in te sposobnosti pa niso le v posamezniku, temveč so lahko tudi v organizacijah in regijah (Arrow 1994).

Irska kot glavno podlago za svojo uspešnost v zadnjem desetletju pripisuje doseženemu družbenemu soglasju in ne dodatnim sredstvom EU, čeprav so ta nedvomno prinesla dodatne koristi (glej npr. Nicholls 2000; Cogan 2001; McCarthy 2002). Obrat iz krize na Nizozemskem je bil dosežen takrat, ko je dosegla družbeno soglasje, hkrati pa ji to v primerjavi z Nemčijo omogoča prožnejše prilaganje spremembam v svetu (CPB 1997).

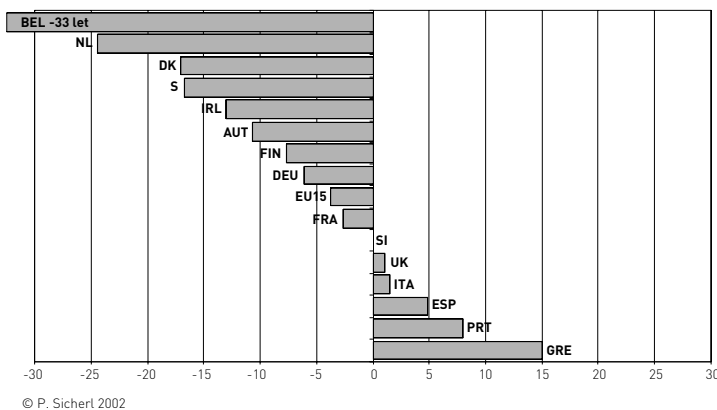
Kdaj in kako bo Slovenija dohitevala razvite, je seveda odvisno od mednarodnih pogojev, še posebej pa od naše lastne učinkovitosti. Najprej si lahko ogledamo nekaj enostavnih izračunov za kazalnik BDP na prebivalca. Koliko časa potrebujemo, da za ta kazalnik po kupni moči dosežemo povprečje sedanje EU 15 pri različnih predpostavkah o stopnjah rasti tega kazalnika v prihodno-

sti, je najprej stvar izračunov.¹⁶ Tisto, kar je težko, je predpostavke o stopnjah rasti za primerjani enoti povezati s pogoji za doseganje takih stopenj rasti. Prav tako je pomembno poudariti, da pri kvantifikaciji treh scenarijev v tem članku te kvantifikacije ne temeljijo na dolgoročnih modelih razvoja, temveč smo predpostavke o možnih smereh razvoja le ponazoritveno opredelili, saj so odvisne tako od mednarodnega okolja kot tudi od naših lastnih opredelitev in učinkovitosti, s katerimi bomo te opredelitve uresničevali.

Slika 1

Slika 2

¹⁶ Formula za čas, potreben za popolno izenačitev s tem povprečjem, je splošno znana (glej npr. Sichert 1973, str. 565):

$$t_y = \ln a(0) / (r_2 - r_1)$$

kjer je $a(0)$ indeks vrednosti za povprečje EU 15 (Slovenija = 100) v začetnem obdobju, r_2 in r_1 pa sta povprečni stopnji rasti v prihodnosti za Slovenijo in za povprečje EU 15. Čas, potreben za popolno izenačitev, ni S-distanca. Pomeni le rezultat preprostega algebrskega izračuna, kdaj se bosta vrednosti za obe enoti izenačili pri predpostavljanih pogojih.

Preden preidemo na to, si oglejmo zaostajanje po kazalnikih BDP na prebivalca. To lahko naredimo na dva načina. Nekateri v Sloveniji so kot eno od možnih opredelitev poudarili tezo, da naj bi se Slovenija v desetih letih izenačila s povprečjem EU 15. Kot kaže zgornja formula, je edini podatek, ki ga lahko dobimo iz statistike, indeks med vrednostjo kazalnika za EU 15 in Slovenijo v začetnem obdobju. Na podlagi najnovejših podatkov za leto 2001 ta indeks znaša 1,39; za oceno potrebnega časa za izenačitev pa je treba opredeliti še razliko med stopnjo rasti kazalnika za Slovenijo in za povprečje EU 15.¹⁷

Če bi razlika med stopnjo rasti kazalnika BDP na prebivalca med Slovenijo in povprečjem EU 15 znašala dva odstotka, bi bilo za popolno izenačitev potrebnih okoli 16 let, pri razliki treh odstotkov pa okoli 11 let. Če bi ta razlika znašala štiri odstotke, bi bilo potrebnih okoli osem let. Z drugimi besedami, če bi želeli doseči popolno izenačitev v desetih letih, bi torej razlika v stopnjah rasti morala biti za okoli 3,3 odstotka nad povprečjem EU 15. Seveda pa se odpira težje vprašanje, pri katerih absolutnih vrednostih stopenj rasti bo realno prišlo do take razlike, ki je potrebna za doseganje dane predpostavke. Pri predpostavki 3-odstotne stopnje rasti za povprečje EU 15 (kar se zdi kar optimistični scenarij glede na pretekla gibanja) je bil izražen cilj, da bi Slovenija morala dosegati 6,4-odstotno rast do izenačitve, kar se zdi zelo težko uresničljivo.

Nekatera druga mnenja predvidevajo, da se bo Slovenija uvrstila med najrazvitejše države v Evropi. Nič ni nemogoče, vendar ostaja staro vprašanje, kdaj in kako. Poglejmo začetno stanje. V zadnjih letih so se po BDP na prebivalca (po kupni moči) med prvih pet v EU 15 uvrstili Luksemburg, Irska, Danska, Nizozemska in Avstrija. Vzemimo za primerjalni cilj Avstrijo, ki je zanimiva tudi kot naša sosedja, razlike v primerjavi z drugimi omenjenimi državami so še večje. V zadnjih letih je bil indeks tega kazalnika za okoli 50 % višji v Avstriji. V zadnjih devetih letih je bila povprečna stopnja rasti v Sloveniji za okoli 1,8 odstotne točke višja od stopnje rasti GDP v stalnih cenah za EU 15 ali za Avstrijo.

To bi pomenilo, da bi za izenačitev z Avstrijo potrebovali pri tem tempu prehitovanja vsaj 20 let. Celo če bi bila razlika med našo stopnjo rasti in tisto v

¹⁷ Pri tem se vidi bistvena razlika med S-distanco in časom, potrebnim za popolno izenačitev. Prva je odvisna tudi od absolutne velikosti povprečnih stopenj rasti, drugi pa le od razlike med njima in ne upošteva absolutne velikosti rasti kazalnika, kar je seveda izjemno pomembno za razvoj in blaginjo. Z drugimi besedami, večja učinkovitost, ki vodi do višjih stopenj rasti pri danih sredstvih, pomeni višjo stopnjo blaginje in manjše časovne distance med primerjanima enotama, kar konvencionalna analiza na podlagi samo statičnih meril neupravičeno zanemarja (Sicherl 2003a).

Avstriji kar 4 % (npr. 6 % in 2 %), bi za dohitevanje potrebovali okoli 10 let. To pomeni tri do pet vladnih mandatov, torej ni nobene velike nevarnosti, da bi se to zgodilo hitro, še manj pa, da bi do tega prišlo kar samo od sebe po neki zagotovljeni težnji po zblíževanju. Naj za potrebno mero realizma še omenimo, da v zadnjem desetletju stopnja rasti BDP v stalnih cenah v Sloveniji niti v enem letu ni dosegla 6 % in da je stopnja rasti na Irskem v tem času bila v povprečju za kar 4,6 % višja od slovenske. Kot glavno podlago za ta izjemen uspeh Irske se kot odločilen dejavnik navajata doseženo družbeno soglasje in velik prispevek TNI¹⁸, ne pa dodatna sredstva EU. Z drugimi besedami, relativno majhna dodatna sredstva iz proračuna EU sploh ne bodo mogla bistveno vplivati na našo možnost pospeševanja dohitevanja razvitih držav EU. Če bomo želeli ne le zadržati tempo dohitevanja, ampak ga še pospešiti, bo to odvisno predvsem od kvalitativnih dejavnikov. To pa pomeni bistvene spremembe v načinu mišljenja in obnašanja, pa tudi to, ali je Slovenija resnično in ne le na papirju pripravljena določiti pravilne prednostne naloge.¹⁹

Državljanov Slovenije pa prav gotovo ne zanima samo dohitevanje ali prehittevanje drugih držav samo po sebi, temveč predvsem, kaj jim razni scenariji prinašajo za povečanje blaginje. Za tako oceno pa ni več pomembna le razlika v stopnjah rasti med razvitimi in Slovenijo, temveč absolutna velikost stopnje rasti za Slovenijo. Tukaj se kot odločilen dejavnik postavlja naša lastna učinkovitost pri danih mednarodnih razmerah. Ker realno ni računati na velik priliv tujih sredstev v Slovenijo (TNI²⁰, skladi EU, portfeljske naložbe), ostaneta glavna dinamična razvojna dejavnika znanje in čim boljše kombinacije razpoložljivih dejavnikov, ki jih lahko poimenujemo podjetništvo v najširšem smislu besede od države kot celote pa do posameznika. Razne mednarodne primerjave kažejo, da so pri nas največje težave prav na prvi ravni.

¹⁸ Delež akumuliranih TNI l. 2002 Irske je kar 6-krat večji kot v Sloveniji. Pri tem je treba upoštevati, da je l. 2002 za Slovenijo izjemno ugodno, saj je prišlo do enkratno velikega skoka TNI zaradi Novartisovega prevzema Leka. Tako velikih prilivov TNI v bližnji prihodnosti ni mogoče pričakovati. Res pa je tudi, da je ta delež na Irskem tudi bistveno večji kot v drugih malih evropskih državah. Deleži akumuliranih TNI v BDP so l. 2002 po državah taki: Slovenija 23 %, povprečje EU 31 %, Irska 129 %, Belgija in Luksemburg 82 %, Danska 41 %, Portugalska 36 %, Španija 33 %, in Finska 27 % (izračunal A. Burger po UNCTAD-ovi zbirki podatkov).

¹⁹ Letošnje poročilo Svetovnega gospodarskega foruma, kjer je Slovenija na lestvici globalne in podjetniške konkurenčnosti padla za pet mest glede na lanske rezultate (WEF 2003). Če bi se taka gibanja nadaljevala, bi to pomenilo podaljševanje dobe dohitevanja. Razhajanje med stopnjami rasti med Slovenijo in razvitejšimi članicami EU bi se žal lahko tudi zmanjšalo, ne pa širilo v našo korist.

²⁰ Kratko- in srednjeročno se računa na nadpovprečen priliv TNI glede na »normalna« obdobja skromnih prilivov (pred prevzemom Leka in NLB) zaradi članstva v EU, ki bo evropska podjetja spodbudilo k prevzemanju slovenskih podjetij. To pa bo v veliki meri odvisno od stopnje privatizacije še neprivatiziranih storitvenih dejavnosti in javnih služb. Sicer pa bo ta priliv funkcija spodbudnejših pogojev, ker na majhen trg kot omejitveni dejavnik pač ni mogoče vplivati.

Vzemimo za optimistični scenarij, da bi se stopnja rasti BDP po stalnih cenah 5,7 %, ki jo SGRS omenja v makroekonomskem scenariju za leto 2006, nadaljevala v naslednjem obdobju. To lahko razumemo kot optimistični scenarij tudi za mednarodno okolje. Poglejmo, kaj bi to pomenilo za primerjavo glede na raven BDP na prebivalca, ki ga je v letu 2001 dosegla EU 15; na tej ravni bi bilo časovno zaostajanje Slovenije za povprečjem EU 15 okoli 6 let. Tako bi se Slovenija bistveno približala EU 15 glede na primerjavo v časovni razsežnosti ne glede na to, kako bi se EU 15 razvijala in kakšna bi bila tedaj statična razlika. Ta vidik približevanja je odvisen le od naših performanc (pri predpostavki ugodnih mednarodnih pogojev).

Druga predpostavka bi bila lahko predpostavka dunajskega inštituta WIIW, ki v scenarijih za države pristopnice predpostavlja 4-odstotno stopnjo rasti. V tem primeru bi slovensko zaostajanje na ravni BDP na prebivalca za EU 15 v letu 2001 znašalo v letu 2009 okoli 8 let, še vedno bistveno zmanjšanje od časovnega zaostanka 16 let za raven Slovenije v letu 2001. Tudi pri pesimistični predpostavki 2,5 % bi se to časovno zaostajanje zmanjšalo na 13 let. Vse te predpostavke o stopnjah rasti v resnici vsebujejo predpostavko, da se bo Slovenija v prihodnosti hitreje razvijala kot povprečje EU 15 v preteklosti, tj., da se bo približevanje nadaljevalo in da se bo standard povečeval. Glede na trenutne projekcije stopenj rasti BDP v državah EU 15 (povprečje 1,2 %, le Grčija in Irska nad 3 %) to nikakor ni zagotovljeno, ampak bo zahtevalo velika prizadevanja, za najvišjo predpostavljeno rast pa kar korenite in uspešne spremembe na številnih področjih.

Kaj storiti?

Kljub priseganju na odprt sistem vključevanja v mednarodno gospodarstvo, vsesplošni liberalizaciji, deregulaciji in globalizaciji je očitno, da se vloga države, izražena z naraščanjem javnih izdatkov, krepi (glej Etro 2003, 2) in spreminja; od pretežno popravljavca tržnih napak vse bolj postaja strateški usmerjevalec in socialni blažilec zlasti v malih, svetovnim nihanjem bolj izpostavljenih državah.

Bistvena je politična dilema, kako razrešiti napetosti med potrebo po odprtosti, po nadzoru in (socialnih) stroških (ranljivosti) tega. Najti pravo ravnotežje bo eden od ključev politik, ki lahko uspešno pospešujejo razvoj. Ali drugače, kako osvoboditi zmogljivosti zmagovalcev in kako najbolje pomagati poražencem (Schwartz et al. 1999, 109 in 110). Najobetavnejša je pot spodbujanja odprtosti in ustvarjalnosti, podjetniške plodnosti, visoke stopnje mednarodnega sodelovanja in difuzije know-howa ter tehnologij, ki spodbujajo ekonomsko zблиževanje.

Vse to je možno uresničiti le s pomočjo goste globalne mreže, ki obenem spodbuja konkurenco in pospešuje skupne akcije poslovnega sveta, vlad in posameznikov. Za Slovenijo pa je dodatna dilema, kako oz. koliko to uresničevati v novem skupnih organih EU, koliko in kako prek drugih mednarodnih organizacij in kolikšna bo učinkovitost, ožje gledano, domače ekonomske politike.

Gospodarski razvoj bo dolgoročno vse bolj nujno treba pospeševati na način, ki bo skladen z vrednotami in željami prebivalstva (Michalski et al. 1999, 32). To je tretji izziv. Ustavitev neugodnih gibanj, poglobljanja neenakosti in izključevanja je eden od glavnih razlogov, ki narekuje posebno ekonomsko in socialno politiko (ibid., 31). Seveda so to le zelo dolgoročni cilji, katerih teža bo v prvem desetletju, ko bomo bolj priče prevzemanja ameriške prožnosti trga dela oziroma modelov nasploh tudi v Evropi, zelo skromna. Šele pozneje lahko začnejo postajati pomembnejši drugi scenariji, vse odvisno tudi od socialnih pritiskov, ki izvirajo iz posledic globalizacije znotraj držav in med njimi. Zdi se, da so se tudi razvite države že zavedle, da so potrebni popravki, da tržni mehanizmi niso zadostno jamstvo za povečanje blaginje v korist vseh, da do zblíževanja ne prihaja samo od sebe.

Toda ustrezne politike niso zadosti. Potrebne so tudi uspešne ustanove, ki jo izvajajo. Za malo državo je morda bistveno, da bo tem uspešnejša, čim hitreje bo sposobna spreminjati staro hierarhično oddelčno strukturo vlad hkrati z napredkom informacijsko-telekomunikacijske revolucije, da bodo tako sposobne zajeti v svoja jadra dinamične priložnosti na področju sodelovanja zasebnega in javnega sektorja v enaindvajsetem stoletju (Lipsey 1999, 70). Drugi izziv pa je ustrezno prerazporejanje nalog med lokalno, nacionalno in mednarodno ravniyo vladanja in sposobnost oziroma pripravljenost prenesti nekaj svoje moči navzgor na nadnacionalne avtoritete in navzdol na države oziroma lokalne oblasti (Lipsey 1999, 72). Vse je odvisno od izida spopada med od spodaj poganjano globalizacijo po podobi transnacionalnih podjetij (TP) in njenim multilateralnim reguliranjem od zgoraj. Čim bolj se bo tehcnica nagibala v korist multilateralizma ali vsaj regionalizma, bolj bodo učinki globalizacije enakomerneje razporejeni.

Nasploh pa je zaradi novega zunanjega okolja (globalizacija), spremenjenih dejavnikov konkurenčnosti (znanje in informacije so ključne) in našega novega položaja oziroma »vrnitve« v položaj dela novega ogromnega »nacionalnega« trga EU potrebna nova razvojna in miselna paradigma.²¹

²¹ Žal ni mogoče natančno meriti zaostanka v miselnosti, toda zdi se, da je tu zaostanek za sodobnimi gibanji največji. Nevarnost provincializma se zdi večja od nevarnosti kozmopolitizma, odpiranja v svet. B. Žekš je to lepo ponazoril, rekoč, »da je nevarnost izolacije realnejša od popolne odprtosti, ki je tudi nevarna,

V okviru teh splošnih smernic lahko Slovenija skrajša čas dohitevanja razvitega dela EU pod temi posebnimi pogoji:

- Če gospodarstvo pospeši specializacijo in s tem svojo preobrazbo skladno z novo alokacijo virov znotraj EU kot novega »nacionalnega« trga (glej tudi Damijan in Polanec 2003), se s tem pospeši rast. Pri tem specializacija na področju vmesnih proizvodov, ki so finančno in globalizacijsko manj intenzivni²², obenem pa omogočajo malim vključevanje v omrežja integrirane svetovne proizvodnje²³, ki postajajo vse pomembnejša, ni manjvredna, pač pa morebiti perspektivnejša usmeritev za manjša podjetja.
- Zagotoviti hitro odzivnost in visoko stopnjo prilagajanja pogojem v EU in globalnem gospodarstvu nasploh. Da to lahko dosežemo, je treba okrepitev (administrativne²⁴) sposobnosti družbe (Abramovitz 1986) v vladi in podjetjih ter preseči usklajevalni primanjkljaj²⁵, ki ovira uspešno izvajanje dogovorjenega (izvedbeni primanjkljaj)²⁶. Posebna primerjalna prednost malih držav je namreč prav lažje doseganje kohezije politik in njihovo uspešnejše uresničevanje (glej Katzenstein 1985).
- Pospeševati rast SFP z dvigom izobrazbene strukture in uveljavljanjem vseživljenjskega izobraževanja prebivalstva, s povečevanjem vlaganj v rezultatsko naravnane R&R in krepitvijo sodelovanja med znanostjo in gospodarstvom, krepitvijo inovativne sposobnosti in vloge znanja kot dejavnika razvoja (glej Bučar, Stare 2003)²⁷ ter s pomočjo hitrejšega prenosa tehnologije iz tujine

in bomo morali premisliti, kako se z njo soočiti, vendar smo ta hip pri drugi skrajnosti« (2003, str. 40). Nevarnost »balkanizacije« našega obnašanja v EU (iskanje lukenj v sistemu) je tudi realna in zelo nevarna, ker bi dolgoročno pomenila razvojno zaostajanje, tako kot se je to v preteklosti zgodilo nekaterim državam, ki so najbolj zaostale pri uresničevanju pravil EU. Realnost te nevarnosti se kaže v upočasnjevanju ritma privatizacij (banke, zavarovalnice, Telekom ...). Kot da spimo na lovorikah sprejema v EU. Tudi politika zaobhajanja pravil EU s pomočjo »old boys networks« je kljub kratkoročni koristnosti dolgoročno nevarna, ker ohranja stanje in spodkopava temelje pravne države ter zavira potrebne spremembe, kar je pogosto bolj negativno kot pa deklarirani pozitivni »domoljubni« učinki tega. Nevarnost hlapčevanja pa je toliko večja, kolikor manj znanja in sposobnosti imamo v boju za naše interese v organih EU, ne pa funkcija politične volje ali stanja domoljubne zavesti. Največji deklarirani domoljub lahko iz neznanja povzročil več škode kot veliko manjši, bolj kozmopolitsko naravnani realist, oborožen z znanjem (glej tudi Svetličič 2003).

²² Ker proizvajate za neznane kupce, ni treba ustvarjati »drage« blagovne znamke, ki je potrebna pri proizvajalcih končnih izdelkov. Obenem takšna specializacija ne zahteva razvejane globalne mreže, da bi se dragi novi izdelki v čim krajšem času čim bolj globalno tržili.

²³ Pri tem si je treba prizadevati, da bi vsaj na nekaterih področjih naša (multinacionalna) podjetja prešla iz položaja zunanega člana (spoke) v razvojno središče (hub).

²⁴ Te se nanašajo na celotno učinkovitost družbe/vlade v ožjem smislu, v sklopu članstva v EU pa predvsem na sposobnosti pripraviti projekte, jih ovrednotiti in spremljati njihovo uresničevanje.

²⁵ Poročilo o razvoju (UMAR 2002) pravilno kaže na izvedbeni primanjkljaj. Sicherl (2002) pa meni, da je treba odločneje poudariti usklajevalni primanjkljaj pri pripravi in uresničevanju trajnostnega razvoja v Sloveniji.

²⁶ To ni le poseben slovenski problem, pač pa je značilno tudi za EU. Vladanje je v EU doseglo raven prevelike kompleksnosti in včasih celo zmede. Pojavljajo se nasprotja med odgovornostjo in instrumenti. Te slabosti slabijo ekonomske rezultate EU in lahko povzročajo še večjo škodo v prihodnji razširjeni EU (Sapir s sod. 2003, str. 89).

²⁷ Pri tem predpostavljamo tudi ustrezno spreminjaje vrednot, ki trenutno dajejo prednost rentniško finančni uspešnosti, ne pa ustvarjalnosti in inovativnosti.

- (njeno adaptacijo in asimilacijo), vključno tudi s pomočjo TNI²⁸. Vse z namenom povečevanja dodane vrednosti, dviga inovacijske sposobnosti v gospodarstvu in s tem skrajševanja časa preobrazbe invencij v inovativne izdelke in storitve, ker postajata čas in stopnja inovativnosti bistvena konkurenčna prednost, in končno specializacija na osrednje, najmočnejše sposobnosti.
- Vzporedno z večjim uveljavljanjem scenarijev premeščanja rasti in razvojnih centrov diverzificirati MEO tudi v smeri dinamičnih področij zunaj EU. Samo vključevanje v EU ne zadostuje. Treba je krepiti gospodarske odnose s predvidenimi razvojnimi centri (zlasti ZDA in Azija) in tudi z državami proizvajalkami nafte, ker se bo njihov geopolitični pomen v prihodnje krepil.
 - Pospešiti dejansko uvedbo konkurence na vseh področjih, vključno s povečanjem prožnosti trga dela, posebno pa še na trgu komunikacijskih storitev, ki bo prispevala k cenejšim in kakovostnejšim storitvam²⁹ ter posledično k večji uporabi elektronskega poslovanja v zasebnem in javnem sektorju (glej Stare, Kmet, Bučar 2003), in spodbujati zasebno javno partnerstvo, saj bodo v prihodnje vse več storitev zagotavljale zasebne ustanove³⁰.
 - Pospeševati vse razsežnosti internacionalizacije (vhodne in izhodne) tudi kot sredstva za pospeševanje konkurence in doseganje višje stopnje specializacije (iskanje novih niš) in s tem povečevanje deleža izdelkov višje dodane vrednosti v izvozu ter zagotavljanje ohranjanja obstoječih in pridobivanja novih tržnih deležev.
 - V svojo politiko vnaprej vgrajevati ustrezne ukrepe blažitve nepredvidljivih negativnih vplivov iz globalnega gospodarstva. Eden je geografska razpršitev sodelovanja, drugi pa krepitev dolgoročnejših oblik mednarodnega sodelovanja (na primer TNI, vstopanje v proizvodno-distributivna omrežja).
 - Spreminjati miselnost in vrednostni sistem, povečevati pomen ustvarjalnosti, znanja in inovativne, ne rentniške (iznajdljivostne) podjetnosti.

Uspešno uresničevanje zgornjih politik lahko skrajša čas dohitevanja razvitih članic EU in zblíževanja z njimi. Neuspešno uresničevanje teh politik lahko

²⁸ Študije prevladujoče kažejo, da so TNI lahko pomemben dejavnik pospeševanja SFP, so produktivnejše od domačih podjetij, več izvažajo itd. (za Slovenijo glej Rojec in Šušteršič 2002, za Kitajsko Ji Li s sodelavci 2003, 637). Obenem pospešujejo tudi kvalitativno preobrazbo izvoza .

²⁹ Tako bi dvignili raven kakovosti storitev, njihovo učinkovitost in raznovrstnost in s tem okrepili konkurenčnost menjalnega sektorja (Stare 1999), ki ga nekonkurenčnost nemenjalnega zavira. Pod nespremenjenimi pogoji bi slovenski menjalni sektor po Kozamerniku dohitel produktivnost industrijskih voditeljev v okoli 25 letih, nemenjalni pa v mnogo daljšem času. Dinamično je največja težava v tem, ker se viri iz produktivnejšega menjalnega preusmerjajo v manj produktiven nemenjalni sektor (glej 2003, 38 in 39).

³⁰ Mnoge javne službe bodo vse bolj izpostavljene globalni konkurenci. To se nanaša tako na univerze, bolnišnice, pa tudi razne vladne agencije, ker bo internet omogočal potrošnikom, da bodo obveščeni o vseh teh storitvah, ki so dosegljive tudi drugje po svetu (glej Drucker 2001).

bistveno zavre zблиževanje, ki je že tako in tako težko. Od prejšnjih širitev je edino Irski uspelo dohietiti povprečje 15 članic EU v manj kot 15 letih (Barysch 2003, 5).

Čeprav smo priče izjemno hitremu tehnološkemu napredku, je na tem področju treba dati poudarek uvozu in uvajanju tehnologije v proizvodnjo in organizacijske procese, zlasti informacijsko-komunikacijske. Primer uspešnega uvajanja sodobnih tehnologij so ZDA, Japonska, pa v preteklosti uspešne ustvarjalno imitacijske strategije in organizacijske inovacije kot uspešnega dejavnika pospeševanja razvoja (vitka proizvodnja). Eden od vzrokov zaostajanja evropskega gospodarstva je prav zaostanek pri uvajanju informacijske tehnologije v gospodarstvo (izvedbeni zaostanek³¹) in s tem onemogočanje sinergijskih učinkov, ki jih prinašajo nove tehnologije. Prenos tehnologije pa zasluži prednost zato, ker je domet malih gospodarstev pri ustvarjanju novih izdelkov in tehnologij omejen. Zato je ustreznejša ustvarjalno imitacijska/asimilacijska/adaptacijska in (selektivno) inovacijsko poganjana strategija (glej Bučar 2001 in Svetličič 1994). Pri tem je treba upoštevati, da inovacije niso le proizvesti nove izdelke in storitve, pač pa tudi uvajati nove načine njihove proizvodnje in trženja. Organizacijske spremembe so v razmerah, ko transakcijski stroški sestavljajo že večji del cene, vsaj tako pomembne kot inovacije izdelkov in tehnologij. Adaptacijska učinkovitost je ravno tako pomembna kot alokacijska ali inovacijska. Bistveno vlogo imajo institucije, pravna država, varstvo intelektualne lastnine, ker vse to sestavlja ugodno poslovno ozračje (glej North 1990).

V predvidenem okrepljenem partnerstvu med zasebnim in javnim sektorjem mora država ohraniti svojo tržno naravnost, ne pa podlegati skušnjavam podpiranja izbranih dejavnosti ali iskati nacionalne šampione in podobno. To pa ne pomeni »izključevanja« državnih podpore R&R, ampak le njeno preobrazbo bolj v smeri triple helix modela sodelovanja med znanostjo (univerzo), gospodarstvom in državo (prednosti se oblikujejo v sodelovanju in na podlagi zmogljivosti vseh treh resorjev) z namenom krepitev sposobnosti prevzemanja in prilagoditve novosti (ne le tehnologije). Državno posredovanje, dajanje navodil in podobna »umišljena domišljavost« (v Hayekovem smislu, 1988) so slabi z gospodarskega in političnega vidika, ker lahko zavirajo demokracijo in javno zaupanje v demokratične vlade. Kajti velika podjetja lahko krnijo demokratične procese, ker imajo veliko večjo moč kot pa posamezniki. Država naj zagotovi primerljivo nižje stopnje obdavčitve (predvsem dela), kar bi spodbujalo priliv tujega kapitala, zlasti pa, kar je razvojno zelo pomembno, centrale

³¹ Glej med drugim Sapir 2003, 95.

velikih multinacionalnih podjetij ali pa lokacijo njihovih razvojno-raziskovalnih trženjskih in drugih dejavnosti v Sloveniji z vsemi posrednimi zunanji pozitivni učinki.

Dolgoročno postaja očitno, da bo mogoče pospeševati razvoj le z ustreznim iskanjem ravnotežja med konkurenčnostjo in socialno državo. Raziskave (glej Grauwe in Pollar 2003,-8) kažejo, da ni nujno izbirati med socialo in konkurenčnostjo. V povprečju so države, ki veliko porabijo za socialo, obenem tudi zelo konkurenčne. Države, ki namenijo večji del domačega proizvoda za družbene potrebe, so tudi med najboljšimi na lestvici konkurenčnosti.

To je mogoče doseči le z družbenim soglasjem o razvoju za učinkovitost gospodarjenja in blaginjo. Prav integracija in celovitost sta največja težava pri usmerjanju družbenih in gospodarskih procesov v Sloveniji (Sicherl 1994b). Družbeno soglasje je tista kvaliteta, ki loči papirnati dokument od Schumpetrovega »nacionalnega duha« kot pomembnega dejavnika gospodarskega razvoja.

Sklep

Kljub napredku, doseženemu med tranzicijo, Slovenija še vedno bistveno zaostaja za razvitimi državami, zlasti pri stopnji internacionalizacije (izvoz, TNI), razvoju tehnologije, uvajanju novih izdelkov in storitev, učinkovitosti države in nasploh produktivnosti. S članstvom v EU nastopi popolnoma novo obdobje za razvoj slovenskega gospodarstva v novem »nacionalnem« gospodarstvu EU. Članstvo bo objektivno spodbudilo preobrazbo slovenskega gospodarstva k večji specializaciji in novi alokaciji virov skladno z novo konfiguracijo proizvodnih dejavnikov v EU, proces, ki bi ga morali začeti že pred leti. Zato bo zdaj ta proces toliko bolj boleč, kot bi bil, če bi ga sami začeli pravočasno pred leti, pa tudi zato, ker se bo morala razširjena EU pospešeno sočasno preobraziti vsebinsko, (prestrukturiranje), organizacijsko in politično (ustava). Slovensko gospodarstvo še vedno boleha za nezadostno specializacijo in preširoko proizvodno usmeritvijo, podedovano še iz jugoslovanskih časov.

Čeprav ni mogoče z gotovostjo predvideti, kakšni scenariji globalnega razvoja bodo prevladali, ima v kratkoročnem oziroma srednjeročnem obdobju več možnosti za uspeh scenarij *voditelja rasti*. Po letu 2010 pa je mogoče pričakovati, da bo postopoma pridobival pomen scenarij *razvojnih grozdov* in *premeščanja centrov rasti*. V prvem obdobju do leta 2010 je zato treba računati na nadaljevanje liberalizacije svetovne trgovine na področju industrijskih izdelkov, medtem ko bodo spremembe na področju kmetijskih in tekstilnih izdelkov mnogo počasnejše. Zaradi gospodarske uspešnosti in prevladujoče vloge ameriškega

gospodarstva v svetovnem je realno pričakovati, da se bo povečevala prožnost trga delovne sile, tudi konkurenca na področju nemenjalnega sektorja, tudi v Evropi in se s tem približevala amerškemu modelu. TNI in prenos tehnologije od največjih korporacij k manj razvitim državam bosta glavno orodje pospeševanja rasti. Prestrukturiranje bo potekalo bolj od spodaj navzgor kot od zgoraj navzdol. Postopoma pa se bo položaj spreminjal in bo načrtna vloga vlad in zasebno-javnega partnerstva pri oblikovanju grozdov rasti v kontekstu globalnega prestrukturiranja proizvodnje in storitev pridobivala pomen. To v sklopu EU pomeni najti novo razmerje med ustanovami EU, članicami in zasebnimi igralci, kar predpostavlja tudi vzpostavljanje novih samoregulacij deležnikov (Safir in drugi 2003, 81).

Kvantitativno Slovenija še vedno zaostaja za povprečjem EU 15 za 18 let pri produktivnosti dela in od 10 do 30 let pri izvozu na prebivalca v primerjavi z uspešnimi manjšimi državami v EU 15. V zadnjem desetletju je bila realna stopnja rasti BDP za Slovenijo v povprečju za 1,8 % višja kot za povprečje EU 15. Če bi nam uspelo to razliko v prihodnjem obdobju dvigniti na 2 %, bi se v 16 letih izenačili s povprečjem EU 15 po BDP na prebivalca po kupni moči. Že za to bo potreben velik trud. Da bi presegli Avstrijo, ki je zdaj zadnja med petimi vodilnimi državami v EU 15, bi pri taki predpostavki potrebovali 20 let.

Slovenija ni dobro pripravljena na družbo, temelječo na znanju. Ne gre samo za zaostanke pri pomembnih kazalnikih, temveč še posebej za miselnost, da bo mogoče na starih receptih uspevati v novih razmerah globalizacije. Učeha se družba bo zahtevala tudi drugačno izmenjavo in uporabo informacij ter reintegracijo strategij podjetij, socialnih partnerjev in politik na vseh področjih. To pomeni ne le ekonomsko, temveč tudi politično specializacijo na področjih primerjalnih prednosti in s tem povečanje politične teže v EU tudi na tistih področjih, kjer imamo majhen vpliv. Veliko odločitev o naši usodi se bo namreč sprejemalo v Bruslju. Tako lahko mala država postane vplivna na enem področju, kar pa ji lahko daje moč tudi na drugih (nespecializiranih) področjih, kjer je šibka, ne glede na vire, ki jih ima na razpolago. Potem ko dobi določene pravice na enem področju, postanejo te pravice utrjene. To okrepi vire (Baillie 1996) dane države, kar se lahko uporabi tudi pri varovanju interesov na drugih področjih. Izkoristiti nove priložnosti torej pomeni ne le iskati najboljše razvojne prednostne naloge zase, pač pa tudi boriti se zanje znotraj EU kot dejavnika globalnega gospodarstva.

Od stopnje uresničevanja politike krepitve konkurenčnosti (točka 4) in od makropolitike (lobistično-pogajalske) uspešnosti bo odvisno, koliko in kdaj

se bomo približali stopnji razvoja razvitih članic EU. Ključno vlogo bodo pri tem imeli:

- prožna in hitro prilagodljiva strategija odzivanja na globalna gibanja,
- večja specializacija v EU in globalno,
- dvig SPF (izobraževanje, vlaganje v R&R in inovacije, uvoz tehnologije in TNI),
- okrepljena internacionalizacija in pospeševanje razvoja lastnih transnacionalnih podjetij,
- zagotavljanja konkurence na vseh področjih.

Vse to lahko poskušamo doseči le ob splošni spremembi miselnosti, vrednot in preseganja usklajevalnega primanjkljaja (vladni organi, javni sektor, podjetja, socialni partnerji in civilna družba), ki je v Sloveniji pomembna razvojna ovira. Inovativnost in prožnost/hitra odzivnost ter odprava usklajevalnega in izvedbenega primanjkljaja so glavni elementi na poti dohitevanja razvitih.

Literatura

Arrow, K. J. (1994): Methodological Individualism and Social Knowledge, Richard T. Ely Lecture, American Economic Review, Papers and Proceedings, Vol. 84, No. 2, May.

Abramovitz (1986): Catching up, Forging Ahead and Falling Behind, Journal of Economic History, XLVI, No. 2, June, 385–406.

Abramovitz, M. (1991): The Postwar productivity Spur and Slowdown-Factors of Potential and Realization, v Technology and Productivity. The Challenge for Economic Policy, Paris, Paris; OECD.

Baillie, S. (1996): The Seat of the European Institutions: An Example of Small State Influence in European Decision-Making, EUI Working Paper no. 96/28, EUI Florence.

Barysch, K. (2003): Will EU Money be the Tune for New Members' Catching-Up Song? Transition, April/May/June, Vol. 14, No. 4–6.

Bučar, M. (2001): Razvojno dohitevanje z informacijsko tehnologijo. FDV.

Bučar, M., Stare, M. (2003): *Inovacijska politika male tranzicijske države*, Knjižna zbirka Pravo in gospodarstvo, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Burger, A. (2003): Izračuni deležev tujih neposrednih investicij v BDP, izvoza tehnološko intenzivnih izdelkov v DBP, interno gradivo Centra za mednarodne odnose, FDV, Ljubljana.

- Cogan, J. (2001): *Managing Learning and Knowledge: Reflections on the Irish Growth Experience*, conference *Learning by Comparing US and European Experiences on Innovation and Competence Building, A Transatlantic Dialogue*, Lisbon, 21–23 June.
- CPB, Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis (1997): *Challenging Neighbours: Rethinking German and Dutch Economic Institutions*, Springer, Berlin.
- Damijan, J., in Polanec, S. JJ& CO. (2003): *Do you read me?!*, *Finance, terek*, 4. nov., str. 16.
- Drucker, P. (2001): *The Next Society*, *The Economist*, November 3rd.
- Etro, F. (2003): *Globalization and Political Geography*. CESIFO Working Paper no. 986, July.
- Eurostat, (2003): *Structural Indicators*, Web page, last revision of the template 14.10.2003.
- Grauwe, P., Pollar, M. (2003): *Globalization and Social Spending*, CESIFO Working Papers Series no. 885, March.
- Granger, C. W. J., Jeon Y. (1997): *Measuring Lag Structure in Forecasting Models – The Introduction of Time Distance*, Discussion Paper 97–24, University of California, San Diego.
- Granger, C. W. J., Jeon Y. (2003): *A time-distance criterion for evaluating forecasting models*, *International Journal of Forecasting*, 19, 199–215.
- Hayek (1988): *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, Rutledge, London.
- Hatzichronoglu (1997): *Revision of the High-Technology Sector and Product Classification*. STI Working papers, Paris, 1997/2.
- Julius, DeAnne (1999): *Policy Drivers for a Long Boom. V: The Future of the global Economy; Towards a Long Boom?* OECD Publications, Paris, str. 167–194.
- Katzenstein, P. J. (1985): *Small States in World Markets: Industrial Policy in Europe*. Ithaca, London, Cornell University Press.
- Kose, M. A., Prasad, E. S. (2002): *Thinking Big; How can Small States hold in their Own in an Increasingly globalized Economy*. *Finance and Development*, December, str. 38–41.
- Kozamernik, D. (2003): *Long-Run Growth and Price Convergence*, *Banka Slovenije, Prikazi in analize*, let. XI, št. 2, str. 5–40.

- Ji Li, K. C. K. Lam, L. Karakowsky, G. Quian (2003): Firm Resource and first mover advantages; A case of foreign direct investment in China. *International Business Review*, Vol. 12 No. 5, Oct., str. 625–645.
- Lipietz, A. (1999): Working for World Ecological Sustainability: Towards a »New Great Transformation«. V: *The Future of the global Economy; Towards a Long Boom?* OECD Publications, Paris, str. 139–166.
- Lundvall, B-A. (2000): 'Europe and learning economy – on the need for reintegrating the strategies of firms, social partners and policy makers', Lisbon seminar on socio-economic research and European policy, May 28–30.
- Madison, A. (2001): *The World Economy, A Millennial Perspective*, OECD, Paris.
- Michalski, W., Miller, R, Stevens, B. (1999): Anatomy of a Long Boom. V: *The Future of the global Economy; Towards a Long Boom?* OECD Publications, Paris, str. 7–32.
- North, D. (1990): *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press.
- McCarthy, F. D. (2002): *Social Policy and Macroeconomics: the Irish Experience*, Working paper, World Bank, Washington D.C.
- Nicholls, A. (2000): *The model of success*, Business Central Europe, September.
- OECD (1999): *The Future of the global Economy; Towards a Long Boom?* OECD Publications, Paris.
- Porter, M. E. (1990): *The Competitive Advantage of Nations*. New York: The Free Press.
- Rojec, M., in Šušteršič, J. (2002): Razvojna vloga in politika do tujih neposrednih investicij v Sloveniji, *IB revija*, vol. 36, št. str. 78–94.
- Schwartz, P., Kelly, E., Boyer, N. (1999): *The Emerging Global Knowledge Economy. V: The Future of the global Economy; Towards a Long Boom?* OECD Publications, Paris, str. 77–114.
- Sicherl, P. (1973): Time Distance as a Dynamic Measure of Disparities in Social and Economic Development, *Kyklos*, XXVI, Fasc. 3.
- Sicherl, P. (1993): *Integrating Comparisons Across Time And Space, Methodology and Applications to Disparities within Yugoslavia*, *Studies in Public Policy*, No. 213, Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, Glasgow.

Sicherl, P. (1994a): Time Distance as an Additional Measure of Discrepancy between Actual and Estimated Values in Time Series Models. (Paper presented at the International Symposium on Economic Modelling, The World Bank, Washington D.C.), Sicerter, Ljubljana.

Sicherl, P. (1994b): Razvojne teme, Slovenska ekonomska revija 1-2.

Sicherl, P. (1997): Time Distance Measure in Economic Modelling. (Paper presented at the International Symposium on Economic Modelling in London, University of London, July 23-25), Sicerter, Ljubljana.

Sicherl, P. (2003a): Fleksibilnost dela: primerjalna analiza, Knjižna zbirka Pravo in gospodarstvo, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Sicherl, P. (2003b): Kje si Slovenija in kje je Evropa, Posvetovanje Slovenija, libzonska strategija in barcelonski cilji, Ljubljana, GZS, 6. 6. 2003.

Siebert, H., Klodt, H. (1999): Towards Global Competition: Catalysts and Constraints. V: The Future of the global Economy; Towards a Long Boom? OECD Publications, Paris, str. 115-138.

Stare Metka (1999): Determinants of Producer Services Development in Slovenia, Eastern European Economics, Vol. 37, No. 6, pp. 54-70.

Stare, Metka, Kmet, Rotija, Bučar, Maja (2003): Factors and Impacts in the Information Society - A Prospective Analysis in Slovenia, Institute of macroeconomic Analysis and Development, 2003.

Svetličič, M. (1993): Izhodišča razvojne strategije Slovenije. Teorija in praksa letnik XXX, št. 1-2, str. 26-37.

Svetličič, M. (1994): Izzivi tehnološke strategije Slovenije, Teorija in praksa, št. 5-6, Ljubljana.

Svetličič, M. (2003): Naivni patriotizem, Gospodarski vestnik, št. 45, 10. nov., str. 42-43.

The Economist, 2003, Jackson Poll, Aug. 23, str. 53.

UMAR (2002): Poročilo o razvoju, Ljubljana.

UN (2003): Economic Situation and Prospects 2003, New York.

Žekš, B. (2003): »Mi se tujcev bojimo«; Intervju, MAG, Ljubljana, št. 45, letnik 9, 5. nov., str. 36-40.

Abstract

Development catching up depends on the correct diagnosis of the development of the economy, internal efforts of the society and external conditions.

The article therefore firstly address some world development scenarios among which the growth leader one seems the most viable in the short term while the best from development laggards point of view would be growth shifts scenario. Slovenia is lagging behind more if measured correctly to small countries and not EU-15 averages. Original calculations of time distance demonstrate that Slovene economy is lagging behind in export per capita behind some small EU countries app. 25 years, little less in terms of high tech export. Optimistic scenarios, which assume catching up of average of EU-15 in 16 years (even 10 years) do not seem highly probable, assuming 2 % points higher growth rates (or even 3,3 % points) than EU-15 average. Probability increase with successful changes of government policies in the direction of enhancing knowledge economy (precondition for increasing productivity), enhanced flexibility and internationalization (higher specialization), innovativeness and last but not least overcoming the present minds sets, coordination and implementation deficits.

Key words: global development scenarios, time distance lags (export, GDP, technology, FDI...), catching up, small countries, development role of the government

Prof. dr. Aleš Vahčić

Politična ekonomija konkurenčnosti in podjetništva

**Gradivo za Pogovore o prihodnosti Slovenije,
1. marec 2004**

Ekonomisti se strinjamo vsaj v enem: povečanje konkurenčnosti in podjetniških sposobnosti omogoča hitrejšo rast, hitrejša rast pa pomeni hitrejšo povečevanje blaginje. Ko govorimo o povečanju konkurenčnosti in ravni podjetništva, mislimo na to, da konkurenčni pritiski silijo menedžerje k povečanju učinkovitosti podjetij, povečana raven podjetništva pa pomeni hitrejšo nastajanje in rast konkurenčno uspešnih podjetij. Na kratko, konkurenčnost pomeni sposobnost vodilnih poslovnih skupin, da zmagujejo v konkurenčni tekmi.

Ta uvod je potreben zato, ker sem z njim hotel poudariti, kakšen je ključni pomen menedžerjev in podjetnikov v konkurenčni tekmi. To je približno tako kot v športu. Za doseganje vrhunskih smučarskih dosežkov potrebujemo urejena smučišča, tekmovalne proge, žičnice, smuči, trenerje ..., toda brez dobrih tekmovalcev dosežkov ni. Za vzgojitev vrhunskih tekmovalcev pa so potrebni še motivacija tekmovalcev, spodbudno okolje in nagrada, ne samo v obliki denarja, temveč predvsem v obliki priznanja za športne dosežke.

Razlika med športnimi in gospodarskimi dosežki je v tem, da je v športu uspeh bolj ali manj objektivno merljiv. V poslovnem svetu pa se uspeh meri z denarjem, dobički (vsaj v kapitalističnem gospodarstvu, ki smo ga sprejeli), pot do dobičkov pa je lahko taka ali drugačna. Poenostavljeno povedano, danes se države glede poti, po kateri poslovna elita prihaja do premoženja, razlikujejo predvsem v tem, ali so institucionalne okoliščine v neki državi naklonjene špekulativnemu in rentniškemu pridobivanju dohodkov in premoženja ali pa meritornemu pridobivanju dohodkov in premoženja. Če velja prvo, se bodo ljudje pri poslovnem delovanju racionalno odločali v korist rentnega in špekulativnega pridobivanja ekonomskih koristi, če velja drugo, pa v korist meritornega pridobivanja ekonomskih koristi.

Pozitivno podjetništvo, ki ga danes sprejema svet kot enega ključnih vzvodov rasti, je meritorno pridobivanje ekonomskih koristi, saj temelji na znanju, trudu

in pogumu in so lahko zato podjetniki, ki na ta način pridejo do premoženja, upravičeno ponosni na svoje dosežke in imajo v svetu tudi ugled. Bill Gates je po anketi Financial Timesa že vrsto let zapored med najbolj občudovanimi podjetniki na svetu. V Nemčiji, ki ima zelo neenakomerno razporeditev dohodka in premoženja, nikogar ne moti bogastvo inženirjev, ki so po drugi svetovni vojni zgradili srednje velika podjetja, ki v svojih tehnološko zahtevnih nišah prevladujejo na svetovnem trgu in so hrbtenica nemškega gospodarstva. Tudi socialno skrbna Švedska se ne sramuje svojih Wallensteinov; tudi Švica, ki skoraj nima brezposelnih, nima problema z velikim številom bogatih ljudi.

V podjetniški literaturi, v poglavju o etiki, velja naslednji preizkus z »ognjem in vodo«: ali si upaš objaviti na prvi strani glavnega dnevnika svojo premoženjsko bilanco in navesti, kako si prišel do premoženja. Podjetniki, ki so iz nič ustvarili svetovna podjetja, ki sestavljajo jedro uspešnih gospodarstev, to lahko mirno storijo. Torej vprašanje ni, kolikšno je premoženje posameznika, temveč na kakšen način je do njega prišel.

V ekonomiji razlikujemo dva vira dohodka: **od dela** in **od kapitala**. Visoki dohodki zaposlenih v javnem sektorju in menedžerjev so dohodki od dela. Razlike v dohodkih od dela so v Sloveniji še vedno relativno nizke v primerjavi s tradicionalnimi kapitalističnimi državami (kljub drugačnemu javnemu mnenju). Toda razlike v dohodkih od premoženja, ki so sestavljeni iz kapitalskih dobičkov, dividend in rent, so neprimerno večje. Če je nekdo pred dvanajstimi leti vložil ekvivalent 100.000 evrov v podjetje, katerega vrednost se je podvajseterila, ima zdaj 2 milijona evrov neobdavčenega premoženja. To pomeni, da je bil dohodek od kapitala v dvanajstih letih v povprečju skoraj 200.000 evrov neto, kar je neprimerno več kot kakršen koli delovni dohodek v Sloveniji. Takih kapitalskih dobičkov je bilo v Sloveniji veliko. Glede na razmere kapitalskega trga se bodo visoki donosi na kapital nadaljevali in ob pravilnem vlaganju bodo lastniki teh kapitalov uživali naraščajoče dohodke od kapitala. V Sloveniji so torej mnogo večji distribucijski problem visoki dohodki od kapitala kot od dela. Kakšno je sporočilo tega?

Visoko sposobni ljudje, ki imajo redko tržno zanimivo znanje (menedžerji, pravniki ...) ne primerjajo svojih dohodkov z delovnimi dohodki, temveč s kapitalskimi dohodki premožnih slojev. To pomeni pritisk na izplačevanje visokih delovnih dohodkov v monopolnih panogah. Če bi analizirali razporeditev premoženja in virov premoženja bi vire premoženja lahko razvrstili v tele kategorije: premoženje iz denacionalizacije, premoženje iz kapitalskih dobičkov javnih delniških družb, premoženje iz odkupov deležev nejavnih podjetij,

premoženje iz upravljanja s pidi, premoženje iz pravih podjetniških dobičkov, izvirajočih iz ustanovitve in zgraditve uspešnega podjetja (meritorno podjetništvo), premoženje iz visoko plačanega dela (menedžerji, strokovnjaki). Še bolj grobo lahko te vire razdelimo na dve kategoriji, in sicer na: 1. rentniško pridobivanje premoženja in 2. pridobivanje premoženja na podlagi prave podjetniške iniciative (znanje, pogum, napor). Za Slovenijo bi verjetno ugotovili, da je delež premoženja, ki je bil pridobljen nemeritorno, precej večji kot delež premoženja, ki je bil pridobljen meritorno (pozitivno podjetništvo). V stvarnosti slika ni črno-bela, saj je mnogo ljudi prišlo do premoženja na hibriden način. Tu gre za osnovno dejstvo, da bomo v prihodnosti v Sloveniji soočeni s premoženjsko elito, ki je prišla do velikega premoženja brez pravega podjetniškega napora oziroma kakšnega posebnega znanja.

V konkurenčnem boju za prihodnje dohodke in premoženja so tisti sloji prebivalstva, ki so motivirani in imajo pogum, da bi z meritornim podjetništvom prišli do poslovnega uspeha, v razmeroma slabem konkurenčnem položaju, ker je velik del proizvodnega kapitala v rokah tistih, ki so prišli do njega nepodjetniško. Primarni ekonomski interes rentnikov pa ni prizadevanje na področju pozitivnega podjetništva (ker so za to potrebni znanje, napor in pogum), temveč ohranjanje privilegijev in vlaganje v luksuzno potrošnjo. To ne pomeni, da se iz teh slojev ne bodo rekrutirali tudi uspešni podjetniki in da se del tega premoženja ne bo pretakal v uspešne podjetniške naložbe. Gre za to, da pozitivno podjetništvo še nima prave gospodarske teže in ugleda. Kaj zdaj?

Velika večina premoženja, o katerem je tu govor, je bila pridobljena legalno. Torej sploh ne gre za vprašanje sodnega preganjanja ali kaj podobnega. Gre za vprašanje, na kakšen način usmerjati prihodnjo politiko in graditi institucije, ki bi povečale možnosti za uspeh pravih podjetnikov. Brez bistvenega povečanja njihovega števila Slovenija ne bo nikoli rastle 4–6 odstotkov letno. Ravno zaradi velikega števila rentnikov je število ljudi, ki bi s pozitivnim podjetništvom skušali pridobivati svoj položaj v poslovnem svetu in družbi, v Sloveniji relativno majhno.

IV. SKLEPNE UGOTOVITVE

Sklepi in priporočila pogovorov o konkurenčnosti Slovenije 1. marca 2004

Konkurenčnosti ne gre obravnavati samo gospodarsko, ozko podjetniško v smislu uspešnosti na trgu, ampak kot usposabljanje vseh segmentov države za globalno tekmo in uveljavljanje v konkurenci sosednjih držav, držav EU in globalno. Razprava je opozorila na izredno močno prepletenost posameznih področij, od izobraževanja in kadrovske politike države, znanosti in njene zavzetosti za tehnološko napredovanje gospodarstva do moralnih in etičnih vprašanj upravljaljske strukture. Med procesi, ki potekajo v državi, so bili obravnavani globalizacija, privatizacija, liberalizacija, dohitevanje do konvergenčne točke, ko se bo Slovenija izravnala vsaj z bližnjimi državami, med katerimi je bila omenjena predvsem Avstrija, ki nam je po strukturi najbližja. Skandinavske države, zlasti Finska, so bolj vzor kot pa cilj. Gospodarstvo samó črpa primerjalne prednosti, ki mu jih omogoča in ustvarja širša država, zlasti raven znanja, inovativnosti in izobraževalne prežetosti aktivnega prebivalstva, ne more pa jih samo ustvarjati. Iz prispevkov lahko izpeljemo sklepe, ki ugotavljajo stanje in dajejo napotke vladnim organom, gospodarskim združenjem in civilni družbi za doseganje najboljših rezultatov in za najboljšo podporo gospodarstvu.

1. Članstvo v EU nam je odprlo nove možnosti, vendar jih lahko izkoristimo samo z ustrezno politiko ustvarjanja ambicioznega razvojno naravnane okolja. Izogibati se moramo samozadovoljstvu in pesimizmu, ki nas postavljata v drugorazredno vlogo. Zavedati se moramo časovne distance v primerjavi z razvitimi članicami in pospeševati zblíževanje. Graditev učeče se družbe zahteva povezovanje strategij podjetij, socialnih partnerjev in politik. Intelektualni kapital bo večji pri večjem sodelovanju brez družbenih trenj, to je večjem socialnem kapitalu, zato moramo povečevati medsebojno zaupanje. Časovne distance po Sicherlu ne bo mogoče zmanjšati brez večje rasti, ne samo gospodarske, ampak tudi blaginje prebivalstva. Najobetavnejša je pot spodbujanja odprtosti in ustvarjalnosti, podjetniške plodnosti, visoke stopnje mednarodnega sodelovanja in prenosa know-howa ter tehnologij, ki spodbujajo gospodarsko zblíževanje. Hitra izenačitev s sosedi je utopija. Skladno napredovanje terja nacionalno soglasje in socialno politiko, ki bo izključevala velike socialne razlike.

2. Sprejeti zakon o podpornem okolju podjetništva je dobra podlaga za razmah podjetništva, zlasti višjetehnološkega, in za njegovo povezovanje v grozde v smislu "tretje" Slovenije, ne pretežno pri visoki, ampak pri srednji in nizki tehnologiji. Tako se bo ustavilo usihanje podjetij, ki postaja vse bolj pereče. Vlada mu ne namenja dovolj pozornosti, čeprav je po globalnem monitoringu podjetij – GEM umrljivost podjetij v Sloveniji največja. Rast podjetij je že 6 let negativna. Tako nastaja velika škoda za ustvarjanje novih delovnih mest. Treba bo dosledno izvesti debirokratizacijo pri odpiranju in registraciji novih podjetij z akcijo "vse na enem mestu", pri čemer bi bile spodbudne davčne olajšave na začetku. Izračun črtanja davka v prvih štirih letih kaže, da se izguba izravna s koristjo novih delovnih mest, ker se razbremenjuje državni proračun. Šestletni izpad ustanavljanja novih podjetij in zapiranja obstoječih bo težko nadomestiti.

3. K lizbonskim sklepom predsedstva EU, naj EU postane najbolj konkurenčen in najbolj dinamičen del sveta, bo Slovenija največ prispevala s spodbujanjem inovacij in s pomočjo podjetjem, ki razvijajo izdelke z visoko stopnjo razvojne zahtevnosti v višjih cenovnih razredih, ki prinašajo večjo dodano vrednost, terjajo pa večji delež prihodka za raziskave in razvoj ter boljše izobrazbeno strukturo zaposlenih, kar barcelonski sklepi povezujejo v celoto. To bo povzročilo velike razlike v uspešnosti podjetij. Moramo se namreč sprijazniti, da bodo nekatera podjetja s svojimi izdelki dosegala vrhunsko tehnologijo in modno oblikovanje v visokih cenovnih razredih in se širše uveljavila s svojo blagovno znamko, druga pa bodo nemočna in bodo morala prenehati delovati. Veliko jih bo propadlo, kar je zakon ustvarjalnega rušenja. Rešitev za tisoče novih brezposelnih je samo v novem podjetništvu. Zamenjava cenovno vodene konkurenčnosti, ki podjetja izčrpava, ker se bo vedno našlo kakšno cenejše vzhodno podjetje, s produktno vodeno konkurenčnostjo, ko nastopa podjetje z vrhunsko razvitimi izdelki, bo os, na kateri se bo odločalo o prihodnosti Slovenije, o tem, ali bo slovensko gospodarstvo samostojno kot priznan in razviden subjekt na evropskem trgu, ali bo podrejeno, nesamostojno, nedejavno, kot privesek razvitih. Velika težava je, da tega vzorca kot druge faze prestrukturiranja nismo uresničili že v prvih letih po osamosvojitvi, ampak nas čaka prav zdaj, ko smo vstopili v EU, ko smo izpostavljeni tuji konkurenci in ko bo iz tega izvirajočo socialno bombo težko pomiriti s pomočjo subvencij in blagim prehodom v novo zaposlitev. Novo podjetništvo se bo lahko posvetilo specializaciji in ozki proizvodnji, kar je bila napaka našega gospodarstva. Tuje neposredne naložbe in prenos tehnologij bodo glavno orodje pospeševanja rasti. Prihajalo bo tudi do večje konkurence v storitvenem

sektorju, ki celo bolj zaostaja za produktivnostjo EU kot industrija oziroma menjalni sektor. Vse pomembnejše bo zasebno-javno partnerstvo pri oblikovanju grozdov rasti. Slovenija zaostaja za povprečjem EU 15 za 18 let pri produktivnosti dela in od 10 do 30 let pri izvozu na prebivalca. Če bi nam uspelo razliko v rasti dvigniti na 2 odstotka, bi se v 16 letih izenačili s povprečjem EU 15 po BDP na prebivalca po kupni moči. Da bi preseгли Avstrijo, bi potrebovali 20 let. Zato moramo čim bolj povečati dodano vrednost s prehodom na zahtevnejše izdelke in opustitvijo nizko zahtevne proizvodnje. Preseči moramo ne samo izvedbeni primanjkljaj, ampak tudi usklajevalni primanjkljaj, kar v majhni državi ne bi smelo biti težko.

4. Plače bodo lahko naraščale samo hkrati s povečanjem produktivnosti, kar je povezano s prejšnjo točko zvišanja razvojne ravni izdelkov in storitev. Ekonomsko logično je, da je raven plač v dejavnostih z večjo dodano vrednostjo višja in da plače v teh sektorjih naraščajo hitreje kot v delovno intenzivnih dejavnostih z nizko dodano vrednostjo. Zaposleni zato ne smejo primerjati ravni svojih plač s povprečno ravni v gospodarstvu. Industrija se je ujela v tipično tranzicijsko past, ko zdravi del gospodarstva izriva problematične dejavnosti z nizko dodano vrednostjo, po drugi strani pa pomoč problematičnim dejavnostim ovira strateško prestrukturiranje gospodarstva. Račun za takšno industrijsko politiko bomo plačevali z dolgoročno nižjo rastjo. Preobrat je možen samo z aktivno razvojno poslovno politiko najprizadevnejših podjetij. Povečanje BDP in virov za večje davčne prihodke v proračun je mogoče doseči samo z dvigom dodane vrednosti na zaposlenega v podjetjih. Dosedanjo blokado prestrukturiranja bo morala rešiti vlada z odločno preusmeritvijo financiranja raziskav in razvoja ter izobraževanja tehničnih kadrov v terciarnem izobraževanju. Majhen delež izdelkov visoke tehnologije v izvozu bo mogoče povečati samo z zmanjševanjem nizkotehnoloških in delovnointenzivnih panog ter prehodom zaposlenosti in državnih podpor na srednji in visokotehnološki del gospodarstva. Komaj 5-odstoten delež visokotehnoloških izdelkov v izvozu je slabo znamenje konkurenčnosti, saj se s tem uvrščamo za vse druge nove pristopnice k EU.
5. Očitna je povezanost davčnega področja z ureditvijo višje razvite proizvodnje v gospodarstvu, kar bo omogočilo višji BDP in s tem višjo davčno osnovo. Prevladuje prepričanje, da je davčno področje odločilno za večje tuje neposredne naložbe. Zlasti so pogosti očitki, da so previsoki in nekonkurenčni prispevki na plače, da imamo preveliko javno porabo, ki bi jo morali omejiti na 35 odstotkov BDP. Razporeditev davčnih obremenitev je nepravilna in nesimetrična, morali bi bolj obdavčiti dohodke iz premože-

nja: dividende, špekulacijske dobičke iz vrednostnih papirjev, preprodaje nepremičnin, najemnine. Davek na plačno listo bi morali odpraviti, davek od premoženja povečati, pri čemer se misli predvsem na davek od dobička od premoženja. Sam davek na premoženje, ki je bilo pridobljeno z že enkrat obdavčenimi dohodki, ni bil soglasno sprejet in ga v Nemčiji npr. sploh ni. Preveč dajemo za subvencije šibkim, nič pa ne ostane za tehnološke prvake, ki pospešujejo rast. Napoved vlade za zmanjšanje davčne obremenitve kot v EU je bila ugodno sprejeta, vendar bi bila potrebna večja na višjih dohodkovnih ravneh, pa tudi večja progresivnost.

6. O lastništvu so bila mnenja enotna: tuje naložbe so dobre, manjka pa pravih aktivnih lastnikov. Do nacionalnega interesa so stališča zdaj enotnejša, zlasti pod vplivom stališč v državah EU, ki so ožja in manj liberalna. Čutiti je soglasje o tem, da je treba ohraniti vpliv v ključnih podjetjih in bankah, ker je s tem omogočeno delovanje vlade. Najbolj bi si želeli tuje naložbe na zelenem polju (greenfield investments), ki prinašajo kakovostna delovna mesta. Naložbe v finalizacijsko (montažersko) industrijo (kot je Revoz-Renault) prinašajo razmeroma preprosta delovna mesta in nizko dodano vrednost, ki dosega komaj 7 odstotkov prihodka (štirikrat manj od običajnih 28 odstotkov), medtem ko ostaja visokovredna proizvodnja avtomobilskih prenosnih, krmilnih in pogonskih sklopov pri matičnem podjetju. To velja tudi za regulacijsko in mikroelektronsko tehniko. Zato se skoraj vsa pomembna finalizacijska proizvodnja velikih avtomobilskih podjetij seli na Slovaško, ki ima najnižje plače (in najnižje davke), zahteve glede delovne sile pa niso velike, potrebujejo samo pručene delavce. To je v bistvu nova politika razvitih držav EU: seliti na tuje samo delovno intenzivne proizvodnje, medtem ko visokotehnološka in kadrovska zahtevna proizvodnja ostaja v matični državi. Če se na tujem proizvodnja povečuje, se povečuje tudi visokotehnološki dobaviteljski segment doma. Naš cilj mora biti privabljanje proizvodnje z visoko dodano vrednostjo, z visoko kvalificiranimi delavci, tako da se tujec ob prvih težavah s plačami ne bo takoj selil na cenejši Vzhod, kar imamo priložnost videti. Visoka kvalifikacija zaposlenih bo porok za stalnost tuje proizvodnje. Notranje lastništvo pretežnega dela zaposlenih deluje spodbudno, ker so delavci bolj zavzeti in se čutijo soodgovorne. Tuji lastniki bolj poudarjajo inovativnost in dajejo več za raziskave in razvoj, medtem ko se domači lastniki pri tem vedejo bolj mlačno. Na splošno rečeno, naši menedžerji so manj spretni in preveč rutinski, premalo inovativni.
7. Moralno-etična stran prerazdelitve dobička na vodilni upravljavski razred terja občutljivo politiko pomirjanja socialnih nasprotij, brez česar ne more biti

družbenega soglasja o premagovanju težav ter večje pripravljenosti na odpovedovanje in žrtvovanje. Pri tem je pomembna popolna javna preglednost osebnih dohodkov. Tu ni razlogov za osebno integriteto in tajnost podatkov. Pri bogatenju menedžerjev je treba razlikovati med tem, kako so prišli do premoženja: z meritornim pridobivanjem, znanjem in prizadevanjem ali s špekulativnim, rentniškim pridobivanjem. Ker je prvih manj kot drugih, so ti v slabem konkurenčnem položaju, zato pozitivno podjetništvo pri nas nima ekonomske teže in ugleda. Izhod iz tega so novi podjetniki z začetno pomočjo države, s čimer bo meritorno podjetništvo sčasoma prevladalo. Močna konkurenca bo pri tem pospeševala prehod na meritorno kadrovanje. S tem bo premagana tranzicijska napaka prvih let po osamosvojitvi.

8. S tem je povezano vprašanje elit, ne samo vodilnih, ampak vseh elit v podjetjih in javni upravi, ki so sposobne voditi optimalni razvoj države in podjetij tako posamezno kot povezano v partnerstvih. Pri tem je vloga države v ožjem smislu najpomembnejša in najkonkretnejša. Po kadrovske strukturi nismo konkurenčni. V zaposlenih imamo povprečno manj let izobrazbe kot primerjalne majhne države, zaradi česar nismo sposobni pokriti višje tehnološko zahtevne proizvodnje oziroma tujih naložb. To pereče vprašanje se zaostrojuje zaradi tega, ker so vsakoletne nove generacije vse manjše. Celotno šolstvo moramo tako prilagoditi, da bo izobraževalo samostojne osebnosti z zmožnostjo lastne kritične presoje, avtonomne ljudi, ki bodo znali samostojno odločati, in ne toliko z veliko količino znanja, ki se tako in tako nenehno spreminja in dopolnjuje. Zato mora biti šolstvo usmerjeno v oblikovanje osebnosti v smislu raziskav PISA, ki meri sposobnost uporabe znanja, razlago snovi, funkcionalnost znanja. Nivojski pouk v zadnjem triletju devetletke vodi k ustvarjanju nadpovprečno nadarjenih in njihovo usmerjanje v poznejši študij na zahtevnejših šolah. Zato je popuščanje vlade pred zahtevami za razbremenjevanje učencev nepravilno in oportuno. To ni v dolgoročnem interesu učencev.

Zaposlene je treba čim bolj izobraziti v vseživljenjskem izobraževanju. Začeti je treba pri čim mlajših, sicer se bo ponovila tragedija s priletnimi priučeni-mi ženskami v umirajočih panogah, ki niso sposobne za neko drugo zahtevnejše delovno mesto.

9. Pogreša se povezanost podsistemov. Lizbonski sklepi povezujejo podjetništvo, izobraževanje in raziskave v nedeljiv sklop konkurenčnosti. Pri nas ni nič bolj ločenega, kot so ti trije podsistemi. Vse tuje institucij pri ocenjevanju Slovenije poudarjajo prav te tri točke kot najslabše pri oceni nekonkurenč-

nosti (IMD, WEF). Pri tem smo v končni skupni oceni najslabši, čeprav smo po produktivnosti in dodani vrednosti na zaposlenega med pristopnicami prvi. Delež tehnično usmerjenih diplomantov univerze med vsemi diplomanti je vse nižji. Govorniki so bili zelo odločni. Minister za šolstvo se je skušal braniti, da ne more nič za to, če mladim tehniške vede ne ležijo. Delež inženirskih diplomantov se je po letu 1993 zmanjšal za četrtno, njihov delež med zaposlenimi v industriji (3,1 odstotka leta 2003) ustreza tehnološko nezahtevnim izdelkom. Štirikrat manj jih je kot v finski in zlasti irski industriji, kjer so že pred dvajsetimi leti začeli pospešeno izobraževati inženirje, vedoč, da bo to odločalo pri pridobivanju tujih neposrednih naložb. Večina novih doktorjev znanosti odhaja v državne službe, v industriji jih je samo 2,7 odstotka od vseh (68 od 2504). Usmerjanje nadarjenih v tehniški študij je mogoče doseči s štipendijami, ki so višje za 100 in več odstotkov za tehniške vede oziroma za 200 odstotkov višje za študij informatike. Država ima z denarjem vse možnosti. Direktorji podjetij iščejo zato inženirje na Vzhodu. Brez inženirjev ne bo mogoče pridobiti tujih neposrednih naložb v nova podjetja na zelenem polju.

10. Premostiti moramo prepad med raziskovanjem in gospodarstvom. Očitno je prav v tej točki srčika slovenskih težav s konkurenčnostjo in rastjo BDP, ki je zaradi vse bolj različnih interesov obeh strani ni bilo mogoče urediti že pred desetletjem. Lizbonski in barcelonski sklepi so glede tega zelo odločni: partnersko sodelovanje v skupnih raziskovalno-razvojnih projektih proizvodnih podjetij, ki prinašajo v raziskave strateški tržni element, je temelj konkurenčnosti EU. Na tem temelji delitev sredstev EU za raziskave. Sogovorniki so vsaj v besedah soglašali s to strategijo. Tudi v občilih in vodstvih inštitutov pri tem ni nesoglasij. Raziskave naj bodo osredotočene na prednostna področja in okrog vodilnih podjetij, ki jih bodo na trgu pretvorila v inovacijo. Manj jasno je, kaj pomeni cilj 3 odstotkov BDP za raziskave. Inštituti računajo na več denarja. Pri tem cilju je treba opozoriti načrtovalce nacionalnega raziskovalnega programa za naslednje obdobje, da ne gre samo za povečanje denarnega vlaganja, ampak za temu ustrezno povečanje kadrov v raziskavah in razvoju. Teh kadrov pa ni, ker je inženirjev že tako in tako premalo. Računamo lahko samo na toliko priliva v podjetja, kolikor je novih diplomantov inženirstva, od katerih pa se zaposli v predelovalni industriji samo 28 odstotkov, preostali pa v javni upravi (10 odstotkov), izobraževanju (12,5 odstotka) in v poslovnih storitvah in raziskovalnih inštitutih (24 odstotkov). Tolikšno povečanje vlaganja v raziskave in razvoj v industriji pomeni, da bi morala podjetja njihovo število več kot podvojiti, kajti denar pomeni število zaposlenih v oddelkih

za raziskave in razvoj. Pri raziskavah so se podjetja osamosvojila, ker niso našla odziva v državnih inštitutih. Direktor koncerna Hidria je napovedal gradnjo inštituta za klimatizacijo za 8 milijonov evrov, raziskovalce bodo pa uvozili. To gotovo ni racionalno, kaže pa, kam vodi znanost, če bo usmerjena samo v objavljanje. Če bo imelo vsako podjetje svoj inštitut, lahko država svoje zapre. Za cilj 3 odstotkov BDP za raziskave in razvoj potrebuje industrija okrog 6800 novih raziskovalcev. Če bomo dosegli do leta 2010 1,8 odstotka BDP, bomo uspešni. Zato je potreben korenit zasuk v miselnosti vodstev javnih inštitutov in raziskovalcev samih, ki se morajo preusmeriti k podjetniškim ciljem, tako kot so se raziskovalci v najrazvitejših državah. Enako velja tudi za univerze. Sedanja razdelitev sredstev za raziskovalne programe inštitutom za 5 let vnaprej brez obvez doseganja inovativnih rezultatov, usklajenih in uporabnih za podjetja, se ne sklada z lizbonskimi cilji boja za konkurenčnost. Ker je to skoraj tri četrtine vseh državnih sredstev, vlada ne bo imela maneverskega prostora za doseganje lizbonske politike. Zato se bodo čez pet let ponovile tuje slabe ocene prav tega področja, kjer najbolj zaostajamo ne samo za starimi članicami EU, ampak tudi za novimi. Prehitele pa nas bodo tudi druge pristopnice, ki so danes še za nami.

11. Za vsa podjetja velja enako, da lahko povečajo nizko dodano vrednost na zaposlenega samo s pospešenim vlaganjem v razvoj in inovacije, da bodo na trgu pridobila nove kupce z novimi, boljšimi, vrhunsko modno oblikovanimi izdelki v višjih cenovnih razredih, z uveljavljanjem svoje lastne blagovne znamke. O teh možnostih ter organizacijskem in kadrovskem oblikovanju timov razvijalcev zvedo študenti na univerzi premalo. To terja več inženirjev v kadrovske sestavi in boljši prenos potreb trga s pomočjo mreže, da se prisluhne kupcem in konkurentom.
12. Pogovori so pokazali na notranja protislovja med družbenimi podsistemi, na njihovo nepovezanost in nasprotja. Takšno razcepljenost med podsistemi v EU težko najdemo. Sicer se prepirajo za denar in ugled, vendar sodelujejo in iščejo dobiček prav v sožitju in ne egoizmu samohodstva. Slovenci ljubijo razparceliranje in individualizem, kar pa je neproduktivno. Vlada mora biti zato vizionarska in delovati na podlagi koncepta kot strateški podjetnež. Nasprotja med javno upravo in gospodarstvom so bila izrečena odkrito: delež javne porabe naj se zmanjša na 35 odstotkov, ker je nizko konkurenčna in se vede do gospodarstva kot oblast in ne kot servis. Čim bolj je treba zmanjšati iskanje ekonomskih rent, kar narekuje odpuščanje nesposobnih uradnikov in uvajanje materialne odgovornosti za slabe

politične odločitve, zlasti pri subvencijah neuspešnim podjetjem. Uvesti je treba povratne zveze med podjetniki in javno upravo o posledicah škodljivih predpisov, ker so slabo pripravljene in imajo škodljive posledice, ki se pokažejo šele, ko so uveljavljene.

13. Na pogovorih ni bilo bojevitega dialoga med politiko in podjetniško stroko, kajti vlada se vse bolj umika iz vplivanja na gospodarstvo. Čeprav bi bilo prav v tem času izbire treh scenarijev razvoja, pred katerimi je EU, to zelo pomembno: ali voditelj rasti, premeščanje centrov odločanja ali razvojni grozdi v regionalizaciji. Vlada bi morala delovati ne na dosednji način, ampak na nov partnerski in vizionarski način. Politike v smislu diferenciranja političnih ciljev ni bilo, ker je pod vtisom vzorov Evrope uglašena na tisto valovno dolžino, ki jo ima podjetništvo. Poleg tega se politika vse bolj omejuje na socialno pomoč. Direktorji se čutijo pri odločanju ogrožene, zato se vse bolj izvijajo iz politike. Odtod splošna zahteva, da se državna lastnika KAD in SOD s privatizacijo umakneta iz podjetij, ker sta nedejavna in onemogočata utrditev in meritorno kadrovanje. Čutiti je tudi nezanimanje politike za gospodarstvo, politični boji so na ideološkem področju in na gospodarskih pogoriščih. To ne prinaša političnih točk, kvečjemu obratno. Podjetniška elita pri nas nima pozitivnega predznaka kot na Zahodu, kar bi rada spremenila. Zbliževanje in razmah novega podjetništva terjata dejavno vlogo države, da poenostavi postopke in zavira birokracijo na spodnjih ravneh. Zato Slovenija ni dobro pripravljena na družbo, temelječo na znanju. Gre predvsem za miselnost, da bo mogoče na starih receptih uspevati v novih razmerah globalizacije. Učeca se družba bo zahtevala drugačen podsistem za izmenjavo in uporabo informacij in krajši odzivni čas. To pomeni tudi politično specializacijo na področjih primerjalnih prednosti, s čimer lahko vlada poveča svojo politično težo v EU tudi na tistih področjih, kjer imamo majhen vpliv. Tako lahko postanemo vplivni na enem področju, kjer je vlada šibka ne glede na vire, ki jih ima na razpolago. Potem ko dobi določene pravice na enem področju, postanejo te pravice utrjene. To okrepi vire države, kar se lahko uporabi pri varovanju interesov na drugih področjih.
14. Kulturne vrednote vse bolj postajajo temelj sodobnega podjetništva. Tako je globalizacija kulture in vrednot izhodišče podjetništva. Socialni kapital se šteje za vse bolj potrebno podlago sodelovanja, ko se zahtevajo zaupanje, lojalnost, poštenost. Vrednote omogočajo samozavest, ta pa spodbuja ustvarjalnost, ki omogoča hitro odzivanje na spremembe. Naša kultura in tradicija sta naši konkurenčni prednosti. To se kaže lahko v individu-

alizaciji izdelkov. Vendar je bolj v ospredju težnja po pridobivanji moči tako v institucionalnem pogledu kot v smislu vplivanja na politiko. Tako prodira nekonkurenčna miselnost, ki omogoča lahek dostop do moči. To je miselnost elite s selekcijo, ne pa elite s konkurenco boljših. Medtem ko si prva prizadeva za monopolizem, so elite konkurence najboljše, ker so zmožne tekrovati na odprti fronti tudi s tujci. Prva pospešuje formalne postopke, za katerimi se skrivajo posamezniki s svojimi interesi, kar vodi do raznovrstnih afer. Konkurenčnost Slovenije zahteva odpravo teh elit, monopolov in lobijev, kajti s tem nam ne bomo uspevalo v EU. Tam bo konkurenčnost možna samo odprtim elitam na podlagi sposobnosti, elitam, ki so prišle do svojega položaja v vodstvih meritorno, se pravi v konkurenci ter s svojim znanjem in inovativnostjo. Ne konkurenčne elite se skrivajo za formalnimi in neformalnimi karteli, ki jih nihče ne preganja in ki nastopajo z zakonito zaslombo, kot da je to najnaravnejša pot.

15. Pogovor ni bil uniformen, kar je dober znak raznovrstnosti pogledov in demokratičnega iskanja različnih rešitev. Široka pahljača pogledov je razkrila nasprotno miselne vzorce: en rektor univerze zagovarja prosto izbiro za vpis, drugi usmerjanje v tehniko, en rektor dvomi o inkubatorjih in bolonjskem procesu stopenjskega študija, ker diši po Kardelju, predsednik Akademije znanosti in umetnosti pa je za njegovo hitro vpeljavo in povezovanje znanosti z gospodarskimi cilji, kar naj država doseže z zahtevo, da morajo javni inštituti pridobiti 40 odstotkov svojega proračuna na trgu. Eden je za grozde, drugi zanika njihovo koristnost kot sanjarije. Eden trdi, da znanstvenih odkritij ni mogoče načrtovati, drugi, da gre za inovativne izdelke, ki dvignejo podjetja v vrh, naj bodo to hladilniki nove generacije ali čevlji ali kostimi. Imamo podjetja v nišah v svetovni konici s patentno zaščito, pa se ne potegujejo za Nobelovo nagrado, izvajajo pa tipične usmerjene, ciljno plačane uporabne raziskave. In takšnih je nekaj sto. Gre torej za nerazumevanje znanstvene strategije EU. Raziskave omejujejo na nekaj ozkih področij in tam dosežejo nekaj pomembnejšega kot samo publikacije. V tem je glavna razlika v primerjavi s Slovenijo. Naš cilj je postati takšna Slovenija, d. d. Moramo določiti neka prednostna področja in potem spodbujati razvoj dejavnikov, ki so zanje ključni. Vprašanje prednostnih področij ni bilo popolnoma enotno rešeno: eni so proti poseganju države v strateške odločitve podjetij, drugi zagovarjajo zaradi koristi države iskanje in določanje prednostnih področij kot podlago za koncentrirano financiranje raziskovalnih projektov, ki naj bi pomagali industriji. To potrjujejo projekti tehnološkega predvidevanja, ki jih izvajajo vse države EU. Poleg tega se tudi Komisija EU loteva tega projekta prav zaradi svoje-

ga obsežnega financiranja raziskav v okvirnih programih, njihovo učinkovitost pa bi hotela povečati s koncentracijo na nekaj ključnih področjih z velikim multiplikacijskim učinkom na vseh drugih področjih.

16. Naloga vlade je usklajevati različne podsisteme, ki delujejo na videz ločeno, vendar so med seboj povezani vzročno in časovno zaporedno za oblikovanje konkurenčnega okolja. Usklajevalni primanjkljaj ni nič manjši, kot je izvedbeni. Pri tem vlada ni tako nemočna, kot se misli. Doseči bo morala dosledno usmerjanje proračunskih sredstev v razvojne namene in vse manj v socialne, zaradi česar je brez moči pri večjih posegih. Zmanjka ji sredstev, ko bi morala nastopiti razvojno spodbujevalno. Za reševanje socialnih vprašanj bo morala pritegniti podjetja, zlasti nova, ki bodo morala pospešeno odpirati nova delovna mesta. Gospodarska podjetja nosijo glavnino prihodka v BDP, vendar prejema glavnino pomoči kmetijstvo, ki ima v BDP zanemarljivo majhen delež. Premik pomoči od kmetijstva v gospodarstvo je bil le rahlo nakazan glede na tovrstne poskuse Komisije EU, ki bi tudi rada zmanjšala velik delež proračuna EU za pomoč kmetijstvu, k čemur jo silita zmanjšana rast in manjša konkurenčnost gospodarstev EU.

Priloga

SODELUJOČI NA RAZPRAVI

I. Nosilci uvodnih tem

dr. Tea Petrin, ministrica za gospodarstvo

dr. Jože Mencinger, rektor Univerze v Ljubljani

dr. Marko Kos, svobodni raziskovalec in publicist

II. Vabljeni k razpravi

g. Borut Pahor, predsednik Državnega zbora RS

mag. Anton Rop, predsednik vlade RS

g. Janez Sušnik, predsednik Državnega sveta RS

g. Jože Colarič, namestnik predsednika uprave in generalnega direktorja ter direktor Marketinga in prodaje, Krka d.d.

g. Matjaž Čadež, direktor podjetja Halcom Informatika d.o.o., ki je prejelo naziv Zlata gazela leta 2003

mag. Joško Čuk, predsednik Gospodarske zbornice Slovenije

dr. Vlado Dimovski, minister za delo, družino in socialne zadeve

g. Milan Dolar, direktor Juteks d.d. Žalec

g. Metod Dragonja, predsednik uprave in generalni direktor Lek d.d.

ga. Tatjana Fink, glavna direktorica Trimo d.d.

dr. Slavko Gaber, minister za šolstvo, znanost in šport

ga. Sonja Gale, generalna direktorica Adria Mobil d.o.o.

dr. Pavle Gantar, minister za informacijsko družbo

dr. Nevenka Hrovatin, izredna profesorica na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani

g. Janez Janša, predsednik Slovenske demokratske stranke

dr. Tone Krašovec, generalni sekretar Združenja Manager

doc. dr. Matej Lahovnik, Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani

g. Borut Meh, predsednik uprave Mura d.d.

dr. Dušan Mramor, minister za finance

dr. Matjaž Mulej, zaslužni profesor na Ekonomsko-poslovni fakulteti v Mariboru

g. Aleš Nemec, predsednik uprave Iskra Avtoelektrika d.d.

g. Franc Dolenc, direktor Razvoja in član uprave Iskratel d.o.o.

- dr. Danica Purg, direktorica IEDC, Poslovna šola Bled
- dr. Miroslav Rebernik, redni profesor na Ekonomsko-poslovni fakulteti Univerze v Mariboru
- doc. dr. Matija Rojec, znanstveni delavec na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani
- dr. Ivan Rozman, rektor Univerze v Mariboru
- g. Ivan Rupnik, direktor IMP Klima d.o.o.
- ga. Cvetka Selšek, predsednica uprave SKB Banke d.d.
- dr. Pavle Sicherl, redni profesor na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani
- dr. Lojze Sočan, redni profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani
- doc. dr. Peter Stanovnik, raziskovalno-razvojni svetnik na Inštitutu za ekonomska raziskovanja
- g. Tone Stanovnik, direktor Špica International d.o.o.
- dr. Marjan Svetličič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani
- dr. Janez Šušteršič, direktor Urada RS za makroekonomske analize in razvoj
- dr. Maks Tajnikar, dekan in redni profesor na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani
- dr. Aleš Vahčič, redni profesor na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani
- dr. Boštjan Žekš, predsednik SAZU

**Pogovori o prihodnosti Slovenije
pri predsedniku republike**

IV. pogovor

KONKURENČNOST SLOVENIJE

Ljubljana, 1. marec 2004

IZDAL IN ZALOŽIL

URAD PREDSEDNIKA REPUBLIKE SLOVENIJE

LEKTORICI

Nuša Mastnak, Majda Tome

OBLIKOVALEC

Rudi Uran

TEHNIČNI UREDNIK

Rudi Uran

RAČUNALNIŠKO OBLIKOVANJE TEKSTA

Kramberger & Uran

MULTIMEDIJSKA OBDELAVA

VEMIZ MEDIA video produkcija

TISK

Dravska tiskarna Maribor

NAKLADA

600

Avtorji so svoje prispevke, objavljene v tej knjigi, avtorizirali.